

3 1761 05091320 1

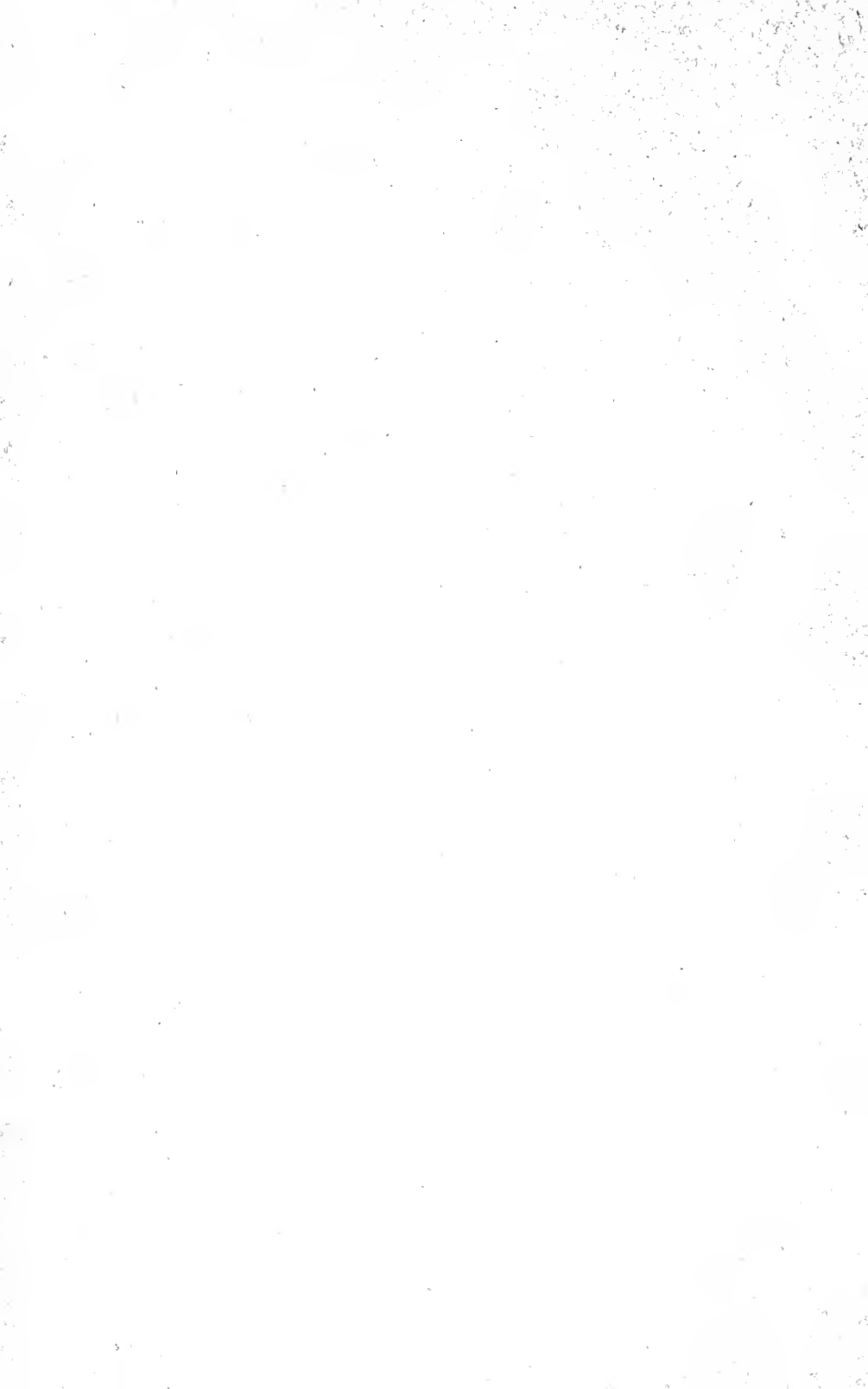

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO

by

ANNA AND WILFRED WONG

Lin Lindberg

W. M. P.
1840

W. M. P. Remint

ANTECKNINGAR OCH MINNEN

AF

HANS GABRIEL TROLLE-WACHTMEISTER

I URVAL ORDNADE OCH UTGIFNA

AF

ELOF TEGNÉR.

II.

STOCKHOLM
F. & G. BEIJERS FÖRLAG.

Politiska förhållanden, regering och riksdag 1814—1817.

De långvariga öfverläggningar mellan Europas kabinetter, som föregingo världskriget mot Napoleon och Sveriges deltagande deri, hade visat hvilken betydelse som dervid tillmättes åt kronprinsens af Sverige personlighet och åsigter. 1813 års fälttåg bragte omsider de stora planerna till utförande; och Karl Johans statskloka, på en gång djerfva och försigtiga statskonst syntes redan i början af 1814 hafva fört till det mål, för hvilket han ansett att Sverige borde draga svärdet. Detta var, såsom han från början klart uttalat, betryggandet af Sveriges vestra gräns genom föreningen med Norge.

Denna framgång var i ännu högre grad diplomatens än krigarens. Kronprinsens af Sverige ställning var från början sådan, att statskloketen och skickligheten att finna utvägar under bekymmersamma förhållanden sattes på hårdare prof än fältherrens snille och den personliga tapperheten. Historien känner de svårigheter, som hotade att redan i början onimtetgöra hela koalitionen. Karl Johan syntes stundom hafva skäl att misstro sin mäktigaste bundsförvandt, kejsar Alexander; och han kände väl, att stämningen i Sverige ingalunda var gynnsam för ett uppträdande vid Rysslands sida mot Frankrike. Men det visade sig att Karl Johan icke räknat miste vid

uppgörandet af sina planer, och att hans egen öfverlägsna personlighet betydde mera än man i hans nya fädernesland kanske haft klart för sig. Tsaren blef Sveriges pålitligaste bundsförvandt*; och krigets bördor blefvo för Sverige jemförelsevis föga tryckande.

I strid med sina militäriska rådgifvares åsigtger skonade Karl Johan, så vidt möjligt var, de svenska trupperna under fälttåget; vapenärnan var för honom ej krigets ändamål, såsom för dem som endast voro krigare af yrket. »Det enda sättet för kronprinsen», skrifver Trolle-Wachtmeister, »att icke allt för mycket klandras eller rent af depopulariseras här hemma för sitt deltagande i kriget mot Napoleon, var att dervid så mycket som möjligt spara svenskt blod. Hvarje rust- och rotehållare, som befarade att genom kriget komma i nödvändighet att rekrytera, och öfver hufvud hvar och en, som tänkte på omkostnaderna för kriget, erinrade sig den förebräelse, som med skäl gjordes Gustaf Adolf, att hafva uppoffrat fäderneslandets söner och tillgångar för en sak, som icke var fäderneslandets.** — — Prinsens infall i Holstein och hans fram-

* Kronprinsen lät stundom sjelf hänföra sig af sitt lynnes häftighet under denna kritiska period. Karakteristiska i detta afseende äro ett par af Trolle-Wachtmeister berättade anekdoter. »Då i statsrådet fråga var om expeditionen till Tyskland, skrifver han, der (i Pommern) ryssarna skulle vara till mötes, yttrade kronprinsen: Si l'empereur manque à ses engagements, je fais tout de suite remettre à la voile les chaloupes canonnieres et passer vers la Finlande les vaisseaux de transport, et nous serons à Petersbourg, la torche à la main. Der blef ett jubel bland statsråden vid detta uttryck, och då vi gingo ut, uppsände Adlerbeth en bön att detta hot blefve verkställt, hvilket alla ansågo ganska verkställbart.» I en annan anteckning heter det: »I Stralsund under grälet om de utlovade hjälptrupperna, vid afbidan på hvilka prinsen rättvisligen icke rörde arméen ur stället, undföll honom en gång utropet: »Ce polisson d'empereur Alexandre» och längre fram i frasen: »qui a fait tuer son père.» Flera voro närvarande och bland dem — Suchtelen.»

** Enligt en anteckning af Trolle-Wachtmeister tillhörde i synnerhet Adlercreutz dem som yrkade att den svenska kontingenten af de allierade härarna skulle genom ett mera aktivt uppträdande få häfda det svenska krigareryktet. Särskildt före slaget vid Leipzig, berättar han, »föreföllo grufliga ordvexlingar mellan kronprinsen och Adlercreutz i hänseende till arméens framryckande, hvilket den ene yrkade och den andre ville undvika medelst en annan direktion gifvande åt arméen. Slutligen gick Adlercreutz en gång in till kronprinsen och med förtvillans häftighet sade honom på sin dåliga franska: »Vet Ni

gångar der försäkrade honom i Sverige den opinions-favör, som han genom deltagandet i koalitionen var nära att förlora, och som alldeles försvunnit, om han med norska sakens lemmande åsido rusat med de allierade in uti Frankrike. Hvem minnes icke, huru Moreau — den fordom här så tillbedde Moreau — uppenbart hette *förrädare* i alla munnar i Sverige, och huru man fröjdades åt den så kallade välförtjenta lön, han fick skörda utanför Dresden! Att tänka eller tala annorlunda medförde hånlig afvisning som *hofman* och *lycksökare*. Knappt i Frankrike funnos så många Bonapartister som i Sverige.»

* * *

Kielfreden medförde Norges afträdande; men dess förening med Sverige skedde der endast på papperet och under former, hvilkas innebörd uppfattades på olika sätt och som hafva gifvit anledning till olika tolkningar af denna förenings beskaffenhet.

Det jubel, hvarmed denna förening genast helsades i Sverige, föreföll snart nog såsom förhastadt. Norges eröfring var ej afgjord genom svenska arméens fälttåg i norra Tyskland. De hemvändande svenska trupperna förflyttades till en ny krigsskådeplats, för att underlägga det nyvunna riket dess nye monark och fördrifva den konung af Norge, som vågat hoppas att landet, i uppenbar strid mot traktatens bestämmelser, skulle kunna ega bestånd såsom ett sjelfständigt rike under hans styrelse. Stämningen mot de »norska upprorsmännen» var föga blid i Sverige; icke minst liflig var förbittringen bland Sveriges främste män, Karl Johans egna närmaste rådgifvare. Hans egen stämning med afseende på de oväntade tilldragelserna i Norge var säkerligen ej heller

hvad arméen säger om Er? Jo, han säger att Ni är rädd, och därför icke vågar er fram.» Detta verkade. Arméen ryckte fram. Vid stormningen af den port, vi intogo, sökte Adlercreutz sannolikt döden. Han var sedan flera dagar uti raseri för sina tvistigheter med prinsen. Nu, för att föra fram de stormande svenskarna och preussarna, som studsade, red han emellan dem framför porten under ett grufligt kulregn med rocken uppläckt och sitt blåa band lysande på den hvita västen.»

den blidaste, ehuru han ej heller nu lät sitt sydländska lynnes uppbrusningar och sin omgifnings råd inverka på sin statskonst. Småningom stadgade sig hos honom den åsigt, att föreningen med Norge, så vidt möjligt var, borde vinnas på den vänliga öfverenskommelsens väg. När de svenska truppernas inryckande i Norge ett par dagsmarscher från Kristiania hejdades genom konventionen i Moss den 14 Augusti, hvarigenom kronprinsen beträdde underhandlingens väg och syntes hafva öfvergifvit eröfringsplanen, så föreföll detta många svenska fosterlandsvänner oförklarligt och nedsättande för den svenska vapenäran.

Hösten 1814 förgick under de af historien kända underhandlingarna mellan kronprinsen, de svenska kommissarierna och det i Kristiania församlade stortinget. Med uppmärksamhet och spänd väntan följdes dessa underhandlingar i Sveriges hufvudstad, särskildt inom de kretsar, hvarest man var i tillfälle att få säkra underrättelser om förhandlingarnas gång. Hos de flesta framkallade de väl intrycket af svikna förväntningar.

Det är under dessa höstmånader, som Trolle-Wachtmeisters anteckningar, afbrutna ända sedan slutet af 1812, åter taga sin början. De vittna om hans lifliga intresse för den norska frågan; de röja äfven, att dess utveckling hos honom stundom väckte missräkningens bitterhet. Men hans uppfattning var dock väsentligen olika den som hystes af de flesta medlemmarna af det svenska statsrådet och, ännu mer, inom den svenska arméen, hvars krigare funno fälttågets slut snöpligt. Trolle-Wachtmeisters uppfattning kom i åtskilliga punkter kronprinsens närmare. I statsrådets öfverläggning d. 13 Juni rörande de norska angelägenheterna deltog han, på kronprinsens begäran, liksom han deltagit i dem, som i början af 1812 medförde brytningen med Frankrike.*

Särskildt hade Trolle-Wachtmeister sin egen mening om den allmänt klandrade konventionen i Moss. Han ansåg dess

* Se Alin, Den svensk-norska unionen, s. 41. Äfven vid de öfverläggningar rörande norska frågan, som under kronprinsens ledning egde rum i September 1814 mellan statsrådets medlemmar, var Trolle-Wachtmeister närvarande. Den af Alin (anf. st. s. 59) återopade berättelsen om detta sammanträde är ej författad af Gyllenborg utan af Trolle-Wachtmeister (se nedan, s. 10).

afslutande både behöfligt, i anseende till omöjligheten att utan penningtillgångar fortsätta kriget, och statsklokt, genom Kristian Fredriks aflägsnande och utsigten att hos norrmännen genom «ett vänligt och liberalt förfarande» väcka en förändring i stämningen och »neutralisera åtminstone alla dem som gripit till vapen för att försvara sig mot barbarer, som man utmålade såsom tartariska horder.»

En vidlyftig redogörelse, införd i dagboken d. 24 Nov. 1814, för ett samtal i denna fråga med en från Norge återvänd högre svensk officer, visar Trolle-Wachtmeisters uppfattning.* »Jag talade med den nyblifne generalmajoren Reuterskiöld, hos hvilken jag trodde mig märka spår till den mindre tillfredsställelse, som jag visste att arméen hade erfarit deröfver att fördraget i Moss afbröt dess framgångar. Han medgaf, att prins Kristian icke var instängd, och att således våra fordringar att taga honom och hans armé voro orimliga, »men, tillade han, tre dagar efter den, då konventionen slöts, skulle vi varit i Kristiania, och snart hade det återstående af Akershus stift, äfvensom Kristianssands, eller med ett ord slättlandet, varit i vårt våld.»

»Men prins Kristian?»

»Han hade ställt sig antingen i Bergens eller Trondhjems stift, der vi ännu på det korta återstående af den gynnsamma årstiden icke kunnat gå efter honom; men man hade låtit honom vara så länge.»

»Tror ni, att Bergens- och Nordanfjällsfolket fallit till oss godvilligt, sedan vi ockuperat den bästa delen af landet?»

»Nej, visst icke, förr än vi kommit till dem med arméen. På dessa trakter var hatet till svenskarna ganska starkt och är ännu knappt mildradt, fastän det är alldeles försvunnet öster om Glommen och omkring Fredriksstad, der folket lärt att känna oss. I alla fall kunde man icke begära, att folket deruppe, under uppsigten af ämbetsmän, som alla arbetade mot föreningen, skulle förklara sig för oss, förr än vi sjelfva kommo till dem.»

»Men om man kallat dem till en riksdag?»

* Ett utförligt referat af detta samtal finnes infördt i Sv. Biogr. Lex. XIV. 375, art. Skjöldebrand.

»Jag tviflar att de kommit på kallelse af fienden; helst då deras så kallade laglige konung fanns qvar i landet och verkade med ämbetsmän, borgare och till och med qvinnfolk, hvilka alla äro honom tillgifna. Men allt detta hade blifvit hjälpt nästa kampanj, då en armékår brutit genom bergpassen och marscherat på Bergen, och en annan hade gått fjällen uppför ända till Nordkap, om det så behöfdes.»

»Som den kampanjen, i anseende till årstiden i det landet, ej kunnat begynnas förr än inne i sommaren, skulle således vår armé under tiden, det vill säga omkring tio månader, legat stilla i landet?»

»Ja visst. Men man hade öfver vintern kunnat nedsätta den till 30,000 man och låta de öfriga gå hem, för att sedan i vår återkomma.»

»Men dessa 30,000 man hade väl icke kunnat föda sig af landet?»

»Nej visst icke; oberäknadt det, att den stränga disciplinen, som var oss föreskrifven, knappast tillät att använda landets tillgångar så mycket som man gör hemma i sitt eget.»

»Men hvad säger ni då, om penningarna, det vill säga medlen till krigets utförande, varit slut ungefär denna tid eller i December, eller för att taga det högsta, i Januari?»

»Det är en omständighet, som vi, vid arméen, ej tagit i beräkning, och hvarom vi ingenting känt. I fall ställningen vore sådan, så förändrades hela förhållandet, ty det var nödvändigt att kunna hålla ut med kriget till nästa sommar: men då hade Norge också varit svensk provins. Om finansernas belägenhet förbjöd sådant, eller om det varit att frukta, att vi under tiden icke blifvit lemnade i ro af främmande intriger, såsom från kongressen i Wien eller sådant eljest — så var det bäst som nu skedde i Moss.»

»Jag förnöjde mig att berätta detta samtal för grefve Gyllenborg. Hvad som föreföll oss emellan, vill jag äfven anföra, mindre för det upplysande, som deraf kan hemtas angående konventionen, än för att ge ett litet begrepp om det sätt att rasonnera deröfver, som man vanligast träffar på.»

»Sedan jag berättat samtalet med Reuterskiöld, sade han med ond och afgörande stämma: »Den herrn lär uti sina

militäriska uppställningar alldes glömt bort Bennigsens ryssar i Schleswig och Holstein, som lågo der till kronprinsens disposition.»

»Ätminstone kom jag ihåg dem. Men äfven med förutsättande att man kunnat genom deras landsättande i Bergen, som var ämnadt, delogera prins Kristian ur Bergens stift, hvarifrån han likväl hade vägen öppen till Nordanfjällstrakterna, så uppstod äfven i anseende till dem samma fråga om penningetillgångarna, emedan Ni behagar påminna Er, att det var expresse sagdt, att om vi toge någon del af ryska arméen till Norge, skulle den öfvergå i vår sold. Jag lemnar för öfrigt åt hvar och en att döma om den verkan det skulle haft på norrmännen, dem vi vilja och behöfva vinna, om vi släppt kosacker på dem. Deras framfart hade kunnat förvandla det kriget till ett spanskt krig.»

»Åh strunt; vi hade conqueterat landet och dermed hade det varit slut.»

»Men penningetillgångar, som fordrades till ett så betydligt förlängdt krig, som det Reuterskiöld förutsatte för att intaga landet — hvarifrån skulle de tagas? Ni behagar påminna Er, att då kampanjen efter tyska krigets slut företogs, förklarade Wirsén högtidligen, att med November månads slut vore alla ressurser förbi. Ni har sjelf öfvervarit i statsrådet den skriftliga framställning, Wirsén gjort om tillgångarnas upphörande, och hvilket memörial man sagt mig skulle varit förträffligt skrifvet. Om Guadeloupe-medlen skola vi icke tala, ty betalningsterminen för dem infaller icke så snart.»

»Ja, vi få se, huru lycklig den här härliga föreningen blir.

»Om detta är ännu icke fråga. Jag ville bara veta, huru vi skulle burit oss åt för att få vinna ett annat ändamål?»

»Kors! det är ju förbannadt simpelt. Vi hade gjort eröfring af landet, och dermed hade den saken varit förbi.»

På Gyllenborgs anmärkning, att »vår nationalära vore borta», svarade Trolle-Wachtmeister: »Jag medger att vi icke bort i våra proklamationer börja med att stämpla norrmännen som rebeller, innan vi visste, om vi kunde hålla ut med att anse dem som sådana. Emellertid visar alla tiders historia, huru man börjar ur en hög ton, som man sedan får ned-

stämma . . . Dessutom, om vi utan hänseende till vårt första stolta språk betrakta saken, så finna vi, att sedan norrmännen revolutionerat sig och valt en egen konung, tvingas de af oss att snöpligen skiljas vid denna konung och i stället antaga vår samt se en svensk ämbetsman residera i deras hufvudstad, der förut deras egen konung utöfvade makten. Det synes väl icke tvifvelaktigt på vilkendera sidan — vår eller norrmännens — nationaläran förklarar sig. Jag ber derjemte att få fråga, om för två år sedan någon sagt att en sådan förening, som den nu skedda, skulle inträffa — om då icke de flesta skulle funnit ett viktigt mål ernådt och att knappast något mera varit att önska? Ni påminner Eder, icke längre sedan än efter kronprinsens hemkomst från Tyskland, då kampanjen mot Norge skulle företagas, att uti det statsråd, som därför hölls, och der jag var närvarande, svarade prinsen leende, i anledning af Engeströms käckta förbehåll, att norrmännen ej skulle få gifva sig annorlunda än på nåd och onåd: *Voilà de quoi nous parlerons, après avoir gagné deux batailles.* Derefter tillade han: *Il faut que la Norvège soit unie ou réunie à la Suède. Je ne chicane pas sur l'alternative. Les circonstances doivent décider de cela. L'essentiel est que la Norvège soit arrachée au Danemark. Messieurs, n'êtes-vous pas de cet avis?* Jag minnes rätt väl, att herrarna då alla bugade sig och biföllo, utom Engeström, som mumlade smått.»

Samtalen, icke minst det sist anförda med Sveriges justitiestatsminister, äro i hög grad betecknande för stämningen i de svenska regeringskretsarna. Kändt är, att grefve Gyllenborgs mening äfven delades af utrikesministern v. Engeström och af Adlercreutz, krigaren, som ansåg att Norges »eröfring, företagen med svensk armé, svensk flotta och svenska pengar», borde medföra åt Sverge helt andra fördelar.*

Konventionen i Moss följdes af stortingets inkallande och af underhandlingarna mellan norska folkets ombud och kronprinsen af Sverige, som handlade å den gamle konung Karl XIII:s vägnar. Karl Johan uppträdde med bestämdhet mot de norska fordringarna och sparade ej på hotande förmaningar;

* Se härom Schinkel, Minnen IX: 62—67.

men svärdet förblef i skidan, enligt statskloketens bud, oak-tadt förmaningarna föga verkade. Detta hade man icke väntat i Sverige, icke ens bland dem, som från början varit benägna att erkänna det berättigade i Karl Johans försonlighetspolitik. De anteckningar, vi här följa, vittna i sin mån derom. Den långa tidsutdräkten af förhandlingarna mellan norska stortinget och de svenska kommissarierna samt underrättelserna om de eftergifter, som de sistnämnda ansågo sig böra göra, vållade äfven hos Trolle-Wachtmeister misstämning och allvarsamma bekymmer. Ögonblick funnos då han, under liflig öfvertygelse att Norges lösryckande från Danmark borde hafva kunnat blifva »en skön lager i kronprinsens krona», ansåg att hvad som i sjelfva verket uppnåtts vore »allt för obetydligt och illa motsvarade de löften, som blifvit oss gifna». Han tviflade i sådana ögonblick på att den väg, kronprinsen beträddt, kunde leda till något annat än förspillandet af »hans reputation och popularitet samt det helas snart derpå följande fall.»

Kronprinsens bref till kommissarierna, har Trolle-Wachtmeister antecknat d. 2 Nov. 1814, »vittna om hans häftighet och hans deraf följande ombytlighet. I det ena hotar han att marschera, om icke grälet genast slutar; i det andra, skrifvet dagen derefter, yttrar han, att man bör undvika att genom hot stöta national-egenkärleken; i ett tredje begär han kommissariernas decisiva svar, om han bör *gå på*, eller låta tiden verka. Han har nu kallat till sig en af kommissarierna, amiralen baron Platen, den skickligaste att i detta fall gifva råd; och på öfverläggningarna med honom beror det troligen helt och hållet, hvad beslut prinsen tager i anseende till fiendtligheternas början.»*

»Det som nu så mycket förargat prinsen, är vägrandet af full dispositionsrätt öfver norska arméen, af hvilken enligt normännens mening endast hälften skulle få kommenderas utom deras gräns. Jag förutser — huru uppbragt han än var — att han likväl ger efter äfven i denna punkt. Mätte han

* Se kronprinsens bref under Oktober 1814, tr. hos Nielsen, Det förste overordentl. Storting, s. 92 o. f.; jfr. Schinkel, IX: 457, Bihang III: 301 o. f. samt Alin, anf. st. s. 67 o. f.

blott stå fast vid den fordran, att han kan använda svenska trupper i Norge! Sedan föreningen blifvit afgjord och successionsordningen antagen, är denna punkt kanske den enda, hvars afslående fordrar att gripa till vapen — men också fordrar den det ovillkorligen. Blifva vi först väl mästare af landet, torde i tidens längd flere ändringar kunna ske.»

Några dagar senare heter det i dagboken (den 9 November): »Den väntade kuriren, som skulle komma så hastigt efter Greiff, synes ännu icke. Den har för mig förlorat sitt hufvudsakliga intresse, eftersom vi nu veta, hvilken tidning vi hafva att vänta — den, att vi erbjudit en nästan allmän eftergift af våra påståenden, eller rättare sagdt, erbjudit sådana modifikationer, som närmast gränsa intill eftergift, och vi stå färdiga ändå att tacka norrmännen, om de äro så goda att ingå derpå.»

»De uppgifter, som Adlerbeth i går gaf mig angående militärförhållandet emellan bägge rikena, voro enliga med kommissariernas depescher till kronprinsen eller riksdagsprotokollen. Om fästningarna är intet ord nämndt, men hvad som det angår blifver tvifvelsutän hänfördt under det allmänna förbudet mot svenska truppers vistande i landet. Jag föreställer mig sinnesstämningen hos våra garnisoner i Fredriksstad och Fredrikshall, då de skola utrymma dem till norska regementen, som kanske under ledning af danska officerare inrycka i dem. Vårt bestånd beror då hufvudsakligen på prinsens opinionsstyrka: måtte den och hans reputation bestå efter dessa händelser! Jag ser dem stå som undergräfvade torn, lutande, färdiga att falla och att begrafva oss under ruinerna!»

»I ett af sina bref nyttjar kronprinsen nyligen ungefär detta uttryck*: Il est de la plus grande conséquence que l'affaire de la Norvège soit terminée avant que le congrès de Vienne vienne en activité, et il est nécessaire que l'Europe voie que la réunion de la Norvège se fasse librement et avec une parfaite unanimité; pour atteindre ce but, il ne faut pas hésiter de faire des sacrifices, que l'on pourra refaire à une autre diète. Detta förklarar hans sätt att handla.»

* Jfr. Biogr. Lex. XIV, art. Skjöldebrand s. 375.

»Han tillämnar en revolution! Men hvarmed skall den verkställas, huru skall den tillgå, då efter vår utgång nu utur Norge portarna slås igen bakom oss, för att endast öppnas för regentens person och några regementen till ett lustläger — om nämligen normmännen vilja antaga den punkten, som angår exercitiemöten? För att hålla i tygeln våra nykomna medundersåtar, ännu mer för att tillvinna oss bland dem nya rättigheter, fördras, om vi fullkomligen evakuera landet, samma ansträngningar med folk och penningar, som till det krig, vi ännu underhålla. Huru det skall kunna åstadkommas, inser jag icke.»

»Det förefaller mig som det enda sätt att fästa vid sig normmännen samt kunna bereda åt sig tillfälle till en ändring genom en söndring inom dem sjelfva, vore att kronprinsen först någon tid qvarstannade i egenskap af vice konung samt derefter i korta mellanstånd infann sig i landet, hvarjemte prins Oscar borde fästa sig der på någon längre tid. Kronprinsens alldeles egna och älskvärda väsen skulle göra ett högst nyttigt intryck på sinnena, hvaraf vi redan sett möjligheten på folket i och omkring Fredrikshall; och afbrotten i hans vistande skulle förhindra vanan att förminska styrkan af de gifna intrycken. Hans son, uppväxande och danande sig bland normmännen, talande redan ett språk, som nästan är deras, skulle kunna vinna folkets tillgifvenhet och blifva ansedd som *deras* . . . Genom ett sådant förhållande skulle möjligtvis det egentliga norska folket, allmogen, redan genom vårt vänliga förfarande nog böjdt för oss, kunna till den grad vinnas af regeringen, att genom en väl uttänkt förändring vid en riksdag, en seger vunnas på borgarearistokratien samt på de danska ämbetsmännen af både civil- och militärståndet, hos hvilka fröet till hatet och oppositionen mot oss finnes.*

* Frågan att åt den unge prins Oscar uppdraga värfvet att vara vice konung i Norge hade (enligt dagboksanteckningen $\frac{2}{11}$ 1814) varit väckt af kronprinsen, men ej vunnit stöd hos statsrådets ledamöter, hvilka befarade att den unge prinsen, om hans uppfostran fortsattes i Norge, enligt justitieministern Gyllenborgs ord, »blefve helt och hållet norrbagge». Trolle-Wachtmeister delade icke denna farhåga; Kristiania måste alltid förlora på jernförelsen med Stockholm. »Deremot», skriver han, »om man kunde hoppas — hvar till anledning

»Tvänne anledningar till missämja med Danmark inträda innan kort: Pommerns afträdande och vårt deltagande i danska statsskulden. Mätte icke då någon redan anlagd mina i Norge springa!»

»En annan händelse kan inträffa, innan Norge är *uppriktigt* förenadt med oss: konungens i Danmark död eller afsättning genom det parti, i spetsen för hvilket prins Kristian redan länge stått och som detta år i April i sammanhang med norska händelserna var nära att göra en revolution i Köpenhamn. Hvad gör Norge, sedan dess forna konung och älskling uppstigit på Danmarks tron?»

»Grefve Gyllenborg trodde sig finna, som han sade, ett kryphål i frågan om svenska trupperns hållande i landet. Konungen hade rättighet, anmärkte han, att hafva ett norskt garde, men dervid vore icke bestämdt att det skulle bestå blott af normän. Man skulle, tyckte han, kunna begagna sig af denna händelsevis eller med afsigt tillkomna ofullständighet samt dessutom göra detta garde så manstarkt som man behagade. Jag önskar lycka åt detta advokatknep.» — —

Karl Johans återkomst till Stockholm (d. 5 Dec. 1814) och samtal med de hemvända kommissarierna stämde dock äfven Trolle-Wachtmeister blidare mot hvad som timat i Norge. Hans anteckningar från slutet af år 1814 gå i en helt annan tonart samt röja en uppriktig tillfredsställelse och tacksamhet. Det visade sig genom kommissariernas berättelser, säger han, »att föreningen endast kunnat genomdrivas på det sätt som skedde;» med tillfredsställelse har han äfven antecknat, att hans egen uppfattning rörande konventionen i Moss visat sig riktig. Äfven det missnöje med utrymmandet af de norska

vore — att den unge vice konungen toge i Norge något intryck af hvad som omgäfvade honom, skulle jag anse hans långvariga vistande i Norge likaså nyttigt, som statsråden anse det skadligt. I det behof vi, för vår räddning, äro af en allvarsam, stadgad och sparsam regent, som med en Karl XI:s jernhand qväfver den oss förstörande lättsinnigheten och upplifvar redbarheten hos nationen, bör det icke vara oss emot, att tronarfvingen dans och får sin moraliska riktning bland ett folk, visserligen icke bildadt, men enkelt, måttligt och ända till ytterlighet skildt från den förstörande flärd, som bemästrat sig oss.»

fästningarna, åt hvilket han så lifligt gifvit luft, syntes honom sjelf mindre befogadt, sedan han erfarit att nya kommunikationsleder af militärisk vigt öppnats mellan de båda länderna. Rörande de svenska kommissariernas arbete i Norge har Trolle-Wachtmeister äfven antecknat, att deras ordförande Rosenblad gifvit det amplaste loford åt sina medbröder, Wetterstedt och Wirsén. »Jag förklarar högtidligen, sade Rosenblad till Brinkman, nu och alltid, att om baron Wetterstedt och statssekreteraren Wirsén icke varit, så hade vi icke haft Norge.»

Till det norska folkets skaplygne hade Trolle-Wachtmeister, såsom vi redan sett, stort förtroende. Om dess ledande män af 1814 yttrade han sig med aktning. Läsningen af protokollen från riksförsamlingen på Eidsvold hade, säger han, öfvertygat honom att bland »dessa norrmän, som vi anse ofantligt råa», finnes män af förtjenst, som »kunna både tänka och skrifva.» — Särskildt väntade han sig mycket gagn för föreningen af det personliga intryck, som kronprinsen lemnat i den norska hufvudstaden hos dess befolkning. Hans älskvärda och imponerande väsen hade, säger antecknaren, efter ögonvittnens utsago gjort »mera än ett par års vis regering.»*

Den 15 December 1814 har Trolle-Wachtmeister antecknat i dagboken: »I går öfverlemnade på rikssalen ordföranden för norska deputationen, sorenskriveren och siste storthingspresidenten Christie, Norges konstitution åt kungen. Det tal, han dervid höll, vann ett allmänt bifall, och hans okonstlade samt frimodiga framföringsätt väckte allas uppmärksamhet. Kungens svar, uppläst af Engeström, tycktes göra heder åt Wetterstedts penna, men omdömet derom måste uppskjutas, till dess man får läsa det, ty det framfördes så illa, att det ej kunde bedömas i ett sammanhang.»

»Det är alltid märkvärdigt att se kronprinsens sätt att vara med kungen, men vid högtidliga tillfällen gör det i syn-

* Särskildt omnämnes kronprinsens och hans sons hurtiga uppträdande vid en eldsvåda i Kristiania, hvilket framkallat allmän hänförelse hos den åskådande massan.

nerhet intryck. Han ledde gubben i processjonen och nästan bar upp honom på tronen; der satte han honom, lade manteln i behörigt skick, och sedan det var gjort, innan han intog sin stol, bockade han sig med handen på sin krona, som när en militär helsar på sin chef.»

Med ej mindre tillfredsställelse helsade antecknaren ankomsten af den nyutnämnde norske statsministern Anker till Sveriges hufvudstad. Det är med en stämning af oblandad belåtenhet — för öfrigt ovanlig nog i dessa anteckningar — som han i dagboken d. 1 Jan. 1815, efter bevistandet af nyårscouren på Stockholms slott, nedskrifvit följande vackra ord, hvilka må tjena såsom afslutning på framställningen af hans förhållande till 1814 års »norska fråga». »Angenäm och ny var för oss svenskar anblicken af *vår* kungs *norske* statsminister. Hans inträde bland oss var det vackraste firande af en nyårsdag. Utan erkänsla till försynen och dess verktyg, kronprinsen, kunna vi icke tänka på det i sekler eftersträfvade mål, hvartill vi nu nästan utan uppoffringar hunnit, i ett ögonblick, då den öfriga kontinenten befinner sig i en obestämd ställning och i en oreda, som hotar att sluta med ett utbrott, hvars riktning för de flesta kontinentalmakterna icke kan förutses. Framkomna till den hamn, som varit det från början utmärkta enda målet för vår politik, äro vi nu oförhindrade att efter den lyckligt vunna regenerationen selsätta oss ensamt med vår inre belågenhet, då ännu ingen annan kontinental makt är säker om sin yttre.»

I denna riktning gick fortfarande Trolle-Wachtmeisters tankegång med afseende på frågan om Norges förening med Sverige. Från hans sena ålderdom, då tvisterna om ståthållarefrågan i Norge upprörde sinnena på ömse sidor om Kölen, finnas intressanta uttalanden i denna dagens brännande fråga, i hvilka full rättvisa göres åt Karl Johans norska politik 1814. Dessa uttalanden, meddelade i utförliga bref till hans ungdomsvän K. H. Anckarsvärd, hvars åsikter, såsom bekant, voro alldeles motsatta, tillhöra berättelsen om Trolle-Wachtmeisters förhållande till det offentliga lifvet under hans lefnads sista skede. Här må endast anföras följande, som mera

direkt berör tilldragelserna 1814 och visar huru de, nära ett halft århundrade efteråt, af honom bedömdes, sedan ögonblickets tillfälliga stämningar lagt sig och händelserna kunde öfverskådas i sitt stora sammanhang.

Han medgifver i ett af dessa bref, att den formella rätten genom Kieltraktaten skulle hafva varit på Sveriges sida, om norrmännen af Sveriges konung och kronprins blifvit behandlade såsom upproriska undersåtar. »Men, säger han skämtsamt, olyckligt var det, att — oafsedt bristen på förmåga hos oss — man saknade en verldsöfverhocrätt, inför hvars skrank man kunde draga de bångstyriga, när egna näfvar ej räckte till för att göra den goda rätten gällande. Der, på de anklagades bänk, skulle dock norrmännen ej hafva saknat godt sällskap, ty Gustaf Vasa, Garibaldi, Vilhelm af Oranien, Johan af Braganza o. s. v. — ja t. o. m. lilla gubben Karl af Södermanland skulle der trängas om platsen.»

Särskildt framhåller han, att dröjsmålet med Kieltraktatens genomförande i väsentlig mån förändrat situationen till Norges förmån: »Det var ej längre den danska provins, som vi på papperet i Kiel förvärfvat, utan en åter uppstånden nation, som, ehuru under en blott kort period, hunnit dricka djupt ur den väckta nationalitetens, oberoendets och sjelfständighetens bägare. . . . Det kunde hafva påräknat Europas sympatier, hvilka högljudt satte Norges sak på samma linea som Polens och Spaniens 1809.»

* * *

Föreningen med Norge var vunnen, om också ej på det sätt, som samtiden i Sverige föreställt sig från början. Sveriges ställning var faktiskt för en lång följd af år så betryggad, att det i lugn kunde sysselsätta sig med sina inre angelägenheter, utan att blanda sig i Europas stora politik. Det dröjde dock länge, innan öfvertygelsen härom fann rotfäste hos Sveriges nye regent, som på närmare håll än någon af hans nya landsmän erfarit osäkerheten i Europas politiska förhållanden och sett deras vexlingar. Han hade anledning att misstro den sakernas nya ordning, som grundlades på kon-

gressen i Wien; och återkallandet af den gamla svenska dynastien stod för honom midt under framgången såsom ett hotande spöke. Med oafslätlig uppmärksamhet följdes den legitimistiska tidningspressen i utlandet, hvilken ingalunda var vänligt sinnad mot den franske marskalken, som så segerrikt förvärfvat utsigten till en dubbelkrona.*

Af sina bekymmer i dessa afseenden gjorde kronprinsen ingen hemlighet, och efter sin återkomst från Norge meddelade han med samma öppenhet som förut åt justitiekanslern sina åsikter äfven rörande den utländska politiken; kronprinsen mottog stundom Trolle-Wachtmeisters råd äfven på detta för hans ämbetsverksamhet främmande område. Fördomsfritt betraktade denne, från sin en gång fattade ståndpunkt, den ställning, i hvilken Sveriges yttre politik befann sig. Han var ej blind för de faror, som ännu kunde hota, men afrådde alla brådstörtade åtgärder.

»I allmänhet är det troligt, skrifver han kort efter kronprinsens hemkomst från Norge, att utgången af norska företaget icke var sådan som man påräknat och hoppats i de flesta hof i Europa, der man önskat, att kronprinsen genom ett *spanskt* krig med norska nationen skulle förstöra sig liksom Napoleon. Kanske väntade de det ögonblick, då kronprinsen skulle finna sig nödsakad att begära hjälp af landet till norska krigets utförande, eller rättare, uthållandet dermed. Om man betraktar alla biomständigheterna vid ett sådant förhållande — så i verkligheten som i allmänna opinionen —

* D. 9 December 1814 har Trolle-Wachtmeister antecknat: »I Monitören d. 12 Nov. finnes en icke vänlig artikel mot kronprinsen, tagen ur engelska oppositionsbladet Morning Chronicle, deruti det berättas, huru *Bernadotte* genom Norges förenig nu ändtligen vunnit sitt ändamål, hvilket likväl skett genom förräderier, och att han väl kan blifva guvernör öfver landet, men aldrig skall komma att regera öfver undersåtarnas hjertan. Införandet af detta i kongl. franska officiella bladet visar — om vi ej kände det förut — tänkesätten, som man i Tuilerierna hyser för oss. . . . Svårligen kunna franska ministrarna förlåta, att vi utnämnt *Signeul* till vår *chargé d'affaires* i Paris. »C'est nous traïter en canaille», sade prinsen af Benevent till grefve Stedingk — »quand toutes les autres puissances envoient ici ce qu'elles ont de plus marquant, vous vous faites représenter par un consul, qui a été le secrétaire privé de M. de Staël et l'ami intime des plus enragés jacobins.»

inser man, att ett sådant ögonblick skulle varit önskligt för prins Gustaf och de honom tillgifna. Ofelbart måste kronprinsens framgång förtryta de andra gamla hofven, hvilka anse honom såsom ett testamente af Bonaparte, liksom Murat i Neapel. Dessutom glömma de icke huru litet tillgifven kronprinsen var de allierades sak från det ögonblick, de gingo öfver Rhen.»

Den tvist rörande prins Gustafs — förre kronprinsens af Sverige — titel, som vid denna tid lifligt upprörde Karl Johans sinne, ansåg Trolle-Wachtmeister dock ej vara af synnerlig betydelse, och han ogillade bestämdt den del, svenska regeringen tagit i tvisten. Från svensk sida hade offentliggjorts en protest mot att den unge landsflyktige fursten i en Hamburgertidning blifvit kallad »Prinz Gustav von Schweden». Denna protest hade framkallat en förklaring från f. d. konungen, att hans son ingalunda vore förlustig sin arfsrätt till svenska kronan, med tillkännagifvande, att denna förklaring komme att genom Sir Sidney Smith inlemnas till kongressen i Wien.* Den titelfråga, som framkallat detta aktstycke, ansåg Trolle-Wachtmeister vara utan betydelse: titeln, menar han, »kan man svårligen neka Gustaf att bära, eftersom han onekligen är en prins, fast icke mera kronprins, och han skall någon benämning hafva».

Ännu bestämdare ogillade han alla förslag att inför Europa framdraga de gängse ryktena om f. d. konungens oäkta börd. Trolle-Wachtmeister ansåg omöjligt att autentiska bevis skulle kunna åstadkommas och befarade med skäl, att deras offentliggörande, äfven såsom en nödfallsutväg, komme att »vanhedra regeringen och nationen». Han tillägger, »att den enda, men också tillräckliga barrière emot förra dynastien är folkets kärlek till den nya, och framför allt, att prins Oscar söker att i egenskaper öfverträffa hvad man känner eller kan komma att känna om prins Gustaf».

Rådet var välbetänt; men det dröjde länge, innan främlingen på trappsteget till Sveriges konungatron, med sina

* Så skedde ock; men Gustaf Adolfs budbärare, den tappra sjömannen som, enligt lord Castlereaghs ord, i politiken ansågs såsom »ett slags däre», afvisades i Wien af kejsar Alexander. Se härom Schinkel, *Minnen VIII*: 270, och E. Carlson, »Sverige på kongressen i Wien» i *Histor. Tidskrift* 1883.

minnen från de hvälfningar, under hvilka han mögnat till statsman, mäktade öfvervinna farhågan för stämplingar till den förra dynastiens förmån. Äfven de anteckningar, vi följa, bära, såsom vi längre fram skola se, derom vittne.

Prins Gustafs förmyndare, kejsar Alexander, stod under denna kritiska tid ensam bland det legitimistiska Europas furstar troget vid Karl Johans sida; och från honom voro inga intriger till förmån för hans myndling att befara. Det var äfven tsarens mäktiga ord, som i väsentlig mån bidragit till den norska frågans lyckliga lösning: på Wienerkongressen hade han häfdat Sveriges intressen gent emot de ansträngningar, som gjordes från dansk sida. Alexander, »verldsfredens återställare», var efter Napoleons fall Europas mäktigaste monark. »Hvad gör icke det, att vara herre öfver 600,000 bajonetter?» heter det i en af Trolle-Wachtmeisters dagboks-anteckningar. Men det tillägges: »Hvad förestår en gång Europa af detta?» — Såret efter Finlands förlust var ännu hos svenska män för friskt, för att misstroendet mot Rysslands sjelfherskare skulle vara utplånadt genom dessa välgärningar. Ej heller Trolle-Wachtmeister, ehuru en bestämd anhängare af 1812 års politik, kunde glömma tsarens trolöshet 1808. »Jag påminner mig, skrifver han, Alexanders uttryck till Wetterstedt, som å kronprinsens vägnar tackade honom för all hans omsorg och intresse för Norges förening. Han betygade sin glädje deröfver och tillade: *C'est à présent, que je puis regarder un Suédois en face. Il faut effacer de notre mémoire ces malheureuses années 1808 et 1809.* Verkligen böra dessa åren gifva honom ämne för skam, liksom 1814 ger oss ämne till erkänsla.»

I en annan dagboksanteckning anföres ett yttrande af Kristian Fredrik, den konung af Norge, på hvars regering Alexander så kraftigt bidrog att göra slut. Kristian Fredrik säges om Kielerfreden hafva yttrat till en svensk man: »Jag ser deruti icke annat än att Ryssland, derföre att det bedragit er och frånröfvat er Finland, nu bedrog oss och hjälpte er att eröfra Norge från oss.» — »Dessa få ord, tillägger antecknaren, innefatta grunderna till vårt, Rysslands och Danmarks senaste inbördes förhållande. Jag undrar, om historien en gång

skall gifva åt kejsar Alexander den plats, honom tillkommer, och som icke är alldeles densamma, som han nu, på höjden af all storhet, innehar. Jag undrar, om man uti häfderna en gång skall finna, huru han, efter att hafva svurit konungarna i Sverige och Preussen en evig vänskap och att med dem stå eller falla, efter en förlorad batalj på Napoleons befallning håller till godo med en remsa land, som toges af den ene af dessa hans allierade, och äfven på befallning ingår i styckning af den andres stater, som han verkställer med samma kanoner och gevär, hvarmed hans allierade, som han nu plundrar, nyss förut med eget oklokt blottställande undsatt honom i behöfvets stund till försvarande af en gemensam sak. Vidare: huru han sedermera af en främmande prins (kronprinsen) och af sitt eget folks högt yttrade fordringar måste uppäggas till försvar af sin krona, sin heder och sitt land; huru hvarje hans steg måste ledas af denne främmande furste; huru han vid motgångar måste af honom afhållas från att ingå i fredshandlingar, som skulle medfört hans förderf — derom kunna mötena i Åbo och Trachenberg vittna — samt måste af honom öfvertygas, att Ryssland ännu var i stånd att föra krig; huru han skurit lagrar genom det att han ridit bredvid arméerna samt förblindat alla med sin verkligen älskvärda popularitet; — och slutligen huru han, såsom prins Kristian anmärkt, ersatt sitt rövveri af Finland genom hjälp att tillröfva oss Norge.»

»Vår sak med Danmark är helt annorlunda. Anfallet från norska sidan 1788, diversionen äfven derifrån 1808 — utan hvilken vi, oaktadt vårt dåliga försvar, ändå icke förlorat Finland, så länge vi haft penning-utvägar till krigets förande — samt Danmarks utverkade löften af Napoleon att få rycka till sig bitar af Sverige, — allt detta hade visat oss nödvändigheten att sätta oss i säkerhet emot en sådan granne, färdig att vid hvarje krig från norska fjällen falla öfver oss och från den sidan taga oss i ryggen.»

* * *

De oväntade händelserna i Frankrike under Februari och Mars 1815 syntes sätta världsfreden ånyo i fara och Alexanders nyvunna storhet på spel. Wienerkongressen, der man satt

» — så tryggt på Europas lik
och hackade bit ifrån bit»,

syntes för en tid hafva gjort fruktlöst arbete. Napoleon hade från sin klippö i Medelhafvet företagit sitt triumftåg till Frankrikes hufvudstad; »den vaknade örnen» syntes ånyo hafva lyft sina vingar till segerflykt.

Små roffåglar, akten er! Hämnarn är när,
han gör på er delning ett slut —

så helsades de »hundra dagarnas» början af den skald, som året förut sjungit »Nore».

Denna stämning för »århundradets hjelte» hade icke hans oförrätter mot Sverige kunnat utplåna, lika litet som tsarens välgärningar kommit Sverige att glömma Finlands förlust.

Denna hänförelse för Napoleon delades dock icke af Trolle-Wachtmeister; och utgången gaf honom rätt. Med bekymmer mottog han dessa underrättelser; med ännu större erfor han, att den furste, som så väsentligt bidragit till Napoleons störtande, ej utan en viss tillfredsställelse helsade hans återkomst och möjligheten af en ny sakernas ordning i Frankrike.

D. 2 April 1815 har han antecknat i sin dagbok: »Öfver England ankom i dag den underrättelsen, att Napoleon i spetsen för de trupper, som skulle föra vapen emot honom, den 21 Mars ankommit till Paris, der han blifvit med jubelskri emottagen af samma folk, som för knappt ett år sedan kysste kejsar Alexanders stigbyglar och svansen af hans häst. Glädjen öfver denna händelse är hos två tredjedelar af vår kortsynta allmänhet obeskriflig. Det är ett temligen märkvärdigt bevis på esprit de conséquence hos våra ständer, då de fröjda sig deröfver att en armé, lik prætorianerna i Rom, förklarar: l'empire est à nous; tout ce qui a été fait sans nous est nul» — samt derefter disponerar om tronen, utan att sätta i fråga national-representationens bifall. Man skulle icke tro, att våra representanter fägnade sig åt grundläggande af ett sådant efterdöme.»

»Jag förutser de största olyckor för hela europeiska familjen, hvilka vi icke ensamma skola kunna undandraga oss. I detta ögonblick står kanske Napoleon i Belgien och på venstra Rhenstranden. Der låtsar han att vilja negociera. Derifrån frågar han troligen de andra makterna: Viljen I erkänna mig? Hvad skall vårt svar blifva derå? Erkänna vi honom, så är innan sommarens slut landet förstördt af ryssar och engelsmän, och norrmännen, osvikligt fästade vid England, falla genast ifrån oss. Hvarifrån skola vi taga penningar, för att uppsätta arméer vid Grisslehamn, på flera ställen af kusterna, i Karlskrona, Göteborg och kanske äfven mot våra norska, England tillgifna bröder, som i det ögonblicket skulle ernå sin önskan att bli ett särskildt rike under engelskt beskydd? Förblifva vi åter igen fasta vid våra allierades sak och neka att erkänna den återkomne kejsaren, så är vårt öde gifvet att falla, om han icke faller, hvilket senare är föga troligt.»

»Sådana äro de mera aflägsna följderna. De närmare, som redan börja att låta känna sig, äro för det första stagnationen i vår exporthandel. Ett större antal beställningar än som på länge egt rum, hade nu blifvit gjorda ej allenast från England, men från södra Frankrike, Genua, Venedig, på jern, gjutgoods, messing m. m. De sist ankomna fyra posterna hafva medfört kontramanderingar, och innan kort lära vi få erfara, att endast en obetydlig del af beställningarna blir oåterkallad. Verkan häraf på vår penningställning inses lätt. För det andra kunna vi icke efter detta ögonblick räkna på lösesumman för Guadeloupe, ehuru vi egentligen skulle kunna efter traktatens bokstaf fordra den, fastän den oförutsedda händelsen inträffade, att Napoleon borttagit Belgien, hvilket dock redan var af de allierade enligt öfverenskommelse öfverlemnadt till förenig med Holland. Slutligen för det tredje måste vi alldeles afstå från vårt hopp att få något för Pommern. Jag undrar huru h. exc. Engeström, som är högt i glädjen öfver Napoleons återkomst, ämnar reda sig ur dessa omständigheter.»

»Man säger öfverallt: Napoleon är ej densamme nu som förr; han har lärt sig af olyckan att nedstämna sina fordringar och hafva aktning för folkens rättigheter; endast Rhen-

strandens återvinnande och Belgien äro hans föremål. — Jag har svårt att kunna grunda detta hopp på människokänne-
domen och på analogierna ur historien. Om än Napoleon,
denna för alla stilla njutningar tillslutna människa, skulle af-
stå från sina stora herskarplaner och döma sig att borttråna
i lugnet, så vågar han icke sätta på fredsfot dessa legioner,
som nu återtagit honom, för att föras till segrar och rof. Han
äfventyrade att liksom några af de kejsare, som prætorianerna
under romerska rikets sista tid tillsatte, blifva af dem öfver-
gifven, då han icke mera förde dem till strids. Jag tycker
mig hos Gibbon igenfinna denna revolution och dess föl-
der.*

Några dagar senare (d. 16 April) heter det i dagboken:
»Flera gånger har jag talat med kronprinsen om de nya hän-
delserna i Frankrike. Han kan icke dölja för sig de svårig-
heter, som deraf för oss kunna uppkomma, men likväl är han
icke mästare öfver sin glädje öfver Bourbonernas fall. Han
söker att intressera för sin mening alla vänner af liberala
tänkesätt och försäkrade därför mig, att Napoleons återkomst
räddade Europa från den borgerliga frihetens förqväfvande inom
alla länder genom deras egna regeringar. Uti Wien skola
dessa hafva konspirerat mot principen af all inskränkt monarki,
hvertill hörde förstörande af representativ styrelse. Detta steg
hade en af hela Europa aktad man — utan tvifvel menades
lord Castlereagh, ty om Talleyrand kan man ej säga *aktad*
(*considéré*) — velat vid kongressen tillvägabrunga, men der-
emot hade kejsar Alexander, ledd af de liberala grundsatser, La
Harpe hos honom inplantat, opponerat sig. Om detta kan
man säga, att »si cela est vrai, ce n'est pas vraisemblable». Jag
vore nyfiken att se, huru man till en början skulle verk-
ställa det som prinsen sade redan varit föreslaget, att slå ner
parlamentet i England!»

»Wetterstedt har försäkrat mig, att i händelse vi ombyta
system, går han bort. Den, som underskrifvit traktaterna af
1812 och 1813 med England, kan icke, sade han, utan brotts-

* (Senare tillägg af författaren.) »En sedermera vunnen närmare känne-
dom af ställningen i Frankrike förändrade betydligt dessa åsigt.»

ligaste inkonsequens sätta sitt namn under en traktat med Napoleon.»

Det synes af dessa anteckningar, att man i regeringskretsarna i Stockholm ej utan oro märkte kronprinsens förändrade stämning. Han hade haft skäl att beklaga sig öfver den ovänlighet, som visades honom och hans representanter af Frankrikes Bourboniska styrelse, och han dolde i sina samtal med Frankrikes sändebud i Stockholm icke sitt missnöje, hvilket denne å sin sida skyndade att inberätta.* Visserligen följde Sveriges chargé d'affaires Ludvig XVIII i landsflykten efter Napoleons återkomst till Paris, och Sveriges sändebud vid Wienerkongressen, greve Karl Löwenhielm, undertecknade å Sveriges vägnar makternas bekanta deklaration af d. 13 Mars 1815, hvarigenom Napoleon förklarades hafva ställt sig utom alla civila och sociala förhållanden samt såsom fiende och störare af verldslugnet vara hemfallen åt den offentliga hämnaden.» Men stormakternas förbund mot Napoleon af d. 25 Mars biträdde deremot icke af Sveriges sändebud vid Wienerkongressen; och då greve Löwenhielm ansett sig kunna å Sveriges vägnar i Wien underskrifva den föreslagna nya deklarationen, hvarigenom tillkännagafs, att suveränerna hvarken kunde eller ville på något vilkor fördraga på tronen Napoleon eller någon medlem af hans familj, så väckte detta Karl Johans lifliga ogillande.** Med Wienerkongressens behandling af Sveriges angelägenheter var kronprinsen ingalunda nöjd; han ansåg särskildt att Danmarks intressen blifvit tillgodosedda på Sveriges bekostnad. Sitt bifall till dess deltagande i koalitionen mot Napoleon gaf han först, sedan konungen af Danmark utan förbehåll ställt trupper till förfogande; och bifallet var endast vilkorligt. Det gjordes beroende af frågan om subsidier för truppernas underhåll; och uppställandet af detta vilkor gjorde, jemte krigets hastiga förlopp, att Sveriges biträde ej påkallades.

* Se härom Schinkel, *Minnen*, IX, 312, 322 o. f., samt den der citerade uppsatsen af Geoffroy, »La Suède avant et après le traité de Paris» i *Revue des deux mondes* 1856.

** Se vidare Schinkel, *Minnen*, VIII, 241 o. f., IX, 312, Bihang III, 376 o. f., samt E. Carlsons ofvan citerade uppsats »Sverige på kongressen i Wien» i *Hist. Tidskrift*. 1883.

Krigiska tankar lekte dock den förre franske marskalken i hågen. Utan att behöfva fästa sig vid ryktena om hans nya äregiriga planer i Frankrike för egen räkning, kan man med visshet antaga, att Karl Johan gerna skulle hafva sett en ny sakernas ordning införas i sitt gamla fädernesland. Kunde af den stundande sammandrabbningen någon fördel uppstå för Sverige, så borde tillfället ej lemnas obegagnadt. Men stor försigtighet vid ingåendet af politiska förbindelser var af nöden, så länge utgången var oviss. Under dessa intryck var kronprinsen beredd att inhemta den nu samlade riksdagens mening om den utländska politiken.

Detta förslag väckte emellertid liffig oro och bekymmer hos hans rådgifvare. Trolle-Wachtmeister har derom i sin dagbok antecknat:

Den 16 Juni.

»Kronprinsen vill hafva ett hemligt utskott för att, som han säger, meddela det den politiska ställningen. Statsrådet sätter sig deremot med skäl, emedan derigenom inträffade ett säkert tillfälle för kronprinsen att i sina oförsigtiga yttranden kompromettera sig med de allierade makterna, som redan misstro honom och söka på allt sätt utforska hans tankar, hvilkas uppenbarande han icke kunde tillbakahålla, om han kom att öfverlägga med hemliga utskottet, helst som han snart finge röna att allmänna tonen är för Napoleon. . . . Kanske är just detta — äfvensom behofvet att tala, hvarmed han med skäl tror sig göra så stort intryck — det egentliga skälet för hans önskan om ett hemligt utskott, hvilket alldeles icke påkallas af behofvet, ty vi befinna oss icke i ögonblicket att böra taga något parti; och i den belägenhet, hvaruti landet nu befinner sig, är det icke rådligt att begära anslag af medel till ett möjligtvis blifvande krigstillstånd, det vill säga, till början nu genast af anstalter till ett försvarstillstånd. Man är öfverens, att det icke går an att ens låta ständerna förutse en sådan möjlighet.»

»Vår ställning i politiskt hänseende är för öfrigt sådan, vi kunna önska den. Vi hafva deltagit i allt hvad de andra makterna hafva förklarad emot Napoleon och äro således i formerna med dem fullkomligen förenade; och hvad det egent-

liga deltagandet i koalitionskriget beträffar, har man i England öppnat oss en utväg att slippa derifrån, derigenom att lord Castlereagh, på tillfrågan i parlamentet om Sveriges system, svarat: att han litade med lika säkerhet på Sverige som på Österrike, men att Sveriges särskilda läge och mindre betydliga resurser gifva anledning till olika förhållanden, och att han beklagade, det England icke vore i tillfälle att nu lemna Sverige så betydliga subsidier som under förra kriget. Det är lyckligt att detta sistnämnda förhållande eger rum, ty prinsen deltog gerna i striden, för att sedan, om Napoleon fick öfvervigten, agera för egen räkning med sin armé, och, som han i dessa dagar lät någon förstå, falla på Seland. Huru detta skulle låta sig göra, är dock icke tänkbart. Den föregifna bristen på subsidier är endast en undflykt för att undvika att få kronprinsen med, och detta misstroende till honom är ganska lyckligt för oss, som derigenom, om vi sjelfva icke truga oss till krig, få sitta stilla för att i lugn upphjelpa vår sönderslitna inre belägenhet, under det att de andra kontinental-makterna måste delta i ett förödande krig.»

Stormen drog förbi, hastigare än någon väntat; vid Waterloo bleknade för alltid Napoleons stjärna; Ludvig XVIII drog åter in i Paris, och restaurationens, reaktionens och den heliga alliansens tid började. Karl Johan måste behålla sitt svärd i skidan, ehuru han med oro såg framtiden till mötes.

»Han förutser, har Trolle-Wachtmeister antecknat efter slaget vid Waterloo, att Napoleon oundvikligen är skild från franska tronen, dit en Bourbon torde återkomma; och då, sedan nu äfven Murat måst lemna Neapel, blir kronprinsen den enda af franska revolutionens söner, som innehar en krona i Europa. Detta bekymrar honom efter min tanke vida mer än det borde.»

I detta lättrolliga sinne vexlade dock intrycken hastigt. Målände för Karl Johans skaplyne är följande dagboksanteckning (af d. 17 Augusti 1815). Kronprinsen var ännu djupt nedslagen efter den utgång som de »hundra dagarnas» strider medfört. »I tisdags morse, skrifver antecknaren, fann honom Lagerbjelke i sängen djupt ledsen öfver kontrarieteter, som han sammanslog i massa till grund för sin bedröfvelse och endast exklamationsvis i afbrutna ordalag omnämnde, under

det han försäkrade (som jag och flera andra mer än en gång hört), att han önskade sig och sin son vara döda eller sjunkna. Lagerbjelke använde sin skicklighet att förjaga de närvarande skuggorna, och inom ett ögonblick fick han honom fullkomligt munter vid den skickligt väckta föreställningen, att kronprinsen vore det enda monument, som ännu vore kvar af den stora franska revolutionen, hvartill genast gjordes tillämpning af Corneille's ord i Sertorius:

»Rome n'est plus dans Rome, elle est toute où je suis.»

Lagerbjelke lemnade prinsen så glad för det ögonblicket, som man någonsin sett honom.»

Såsom äfven af de ofvan anförda dagboksutdragen synes, var Danmarks bestånd kronprinsen en nagel i ögat. I sina enskilda samtal lemnade han fritt spelrum åt sin lifliga inbillningsgåfva, och tanken att en gång, till följd af nya hvälfningar i Europas öden, kunna komma att bilda en gemensam stat af alla Nordens trenne riken föresväfvade honom i vissa ögonblick. »En gång, berättar Trolle-Wachtmeister, då efter en middag kronprinsen stod i ett fönster, talande med sina gäster, föll talet på Danmark. Kronprinsen slöt med att yttra: »Dans deux années d'ici le roi pourra dater ses décrets de Stockholm, de Christiania et de Copenhague. Entendez-vous bien, Messieurs — de Copenhague!» Derefter ropade han på prins Oscar, upprepade för honom detsamma med tillägg: »Souviens-toi bien de ce que je te dis à présent, mon fils!» hvarefter han kysste honom på pannan som vanligt. Fredrik Hjerta och von Otter, som stodo bredvid, och till hvilka han egentligen stälde sitt tal, visste icke om de skulle tro sina öron.»

Äfven sedermera, då Europas lugn ej längre syntes hotadt, sysselsatte sig Karl Johan, enligt dessa anteckningar, i enskilda samtal gerna med dylika krigiska tankelekar. Van vid vapnens dån, älskade han i inbillningen att uppgöra framtidsbilder om Sveriges storhet och egen ära, med hvilken han dels bländade, dels oroadde sina samtida. Lyckligtvis lät Karl Johans i grund och botten försigtiga statskonst aldrig leda sig af den lifliga inbillningskraft och de lynnets uppbrusningar, som så lätt satte hans tunga i rörelse.

I slutet af November 1815, hade kronprinsen, berättar Trolle-Wachtmeister, efter en middag hos utrikesministern v. Engeström, »ett långt samtal med mig och statsrådet grefve Mörner. Han utbredde sig öfver våra lyckliga yttre förhållanden och betydligheten af vår förmåga. Han byggde detta senare derpå, att arméen är väl organiserad; men han tog icke mera än vanligt i beräkning alla våra inre bristfälligheter, som påkalla hjälp. Han förespådde, att inom 18 månader skulle Europa återigen behöfva oss, och att man från flera håll skulle söka vinna vårt biträde. Jag är van vid dessa utflykter af en liflig inbillning och hörde på stillatigande; men Mörner fäste sig med lifligt deltagande vid allt och höll med allt, samt gick sin väg, öfvertygad att så skulle ske. Jag frågade honom sedan, om han trodde att Sverige kunde af egna medel, utan att gifva sig en grym stöt, underhålla i sex månader en armé af blott 10,000 man på krigsfot. Detta var mindre lätt att besvara än att bejaka de framställningar, som nyss gjordes.»

Ännu ett par anekdoter rörande Karl Johans sätt att i upprörda ögonblick yttra sig om möjligheten att Sverige ånyo kunde komma att uppträda såsom en krigförande makt, må ur dessa anteckningar här anföras. Det var mot slutet af år 1816, då kabinetten i Berlin och Stockholm tvistade om betalning af lösningssumman för Pommern, och då kronprinsen hade skäl att vara missnöjd med det kyliga sätt, hvarpå Berlinerhofvet vid samma tid mottagit förslaget om ett giftermål mellan prins Oscar och prinsessan Alexandrine af Preussen.* Karl Johan talade då i ögonblick af uppbrusning om att förklara krig mot konungen af Preussen; och hans lifliga fantasi sysselsatte sig genast med uppgörande af en fälttågs-plan. «Il ne coûtera que trois mois de ruiner la Prusse», sade han, enligt en dagboksanteckning i December 1816. Brinkman och Gustaf Löwenhielm, som voro närvarande, sågo förundrade på hvarandra. »Ah oui», fortfor han, »trois ou quatre mois, peut-être quatre, c'est tout ce qu'il me faut pour détruire la Prusse. Vous verrez cela.» — I allmänhet förde kronprinsen ofta till sina åhörare förvåning krigets möjligheter på tal: och stun-

* Se derom Schinkel, Minnen, IX: 346 o. f.

dom förefaller det, säger antecknaren, som om han betraktade kriget och dess följder »såsom en finansoperation».

»För någon tid sedan, heter det i den nyss citerade dagboksanteckningen, yttrade han till Ehrenheim: La Suède est un pays riche; ses productions sont immenses.»

»Svarades: Cependant cette année-ci elle n'a pas produit assez de bled pour fournir du pain à ses habitans.»

»Ah oui, vous avez raison, c'est une calamité. Nous sommes menacés de la misère, il n'y a que faire la guerre, c'est la dernière ressource.»

»Comment, Monseigneur, la guerre?»

»Mais oui, il vaut mieux mourir les armes à la main, être dévoré par les aigles, que de se laisser tuer à coups d'épingle.»

* * *

»Vårt skrala samhälle hänger ännu tillsammans blott genom den allmänna vördnaden för kronprinsen och öfvertygelsen om hans stora förtjenst» — heter det i en dagboksanteckning från Juni 1815. Oaktadt alla förhastade yttranden af samma slag som de ofvan anförda, såg man ännu i allmänhet, och särskildt i allt hvad som rörde den yttre politiken, med förtroende och tacksamhet upp till den, som med så stor framgång ledt Sveriges öden. Ehuru den gamle konung Karl XIII ännu några år, när krafterna tilläto, presiderade vid statsrådets sammanträden och visade sig för allmänheten vid högtidliga tillfällen, kan han vid denna tid sägas vara så godt som »försvunnen ur historien». Kring tronföljarens personlighet var det, som den allmänna uppmärksamheten koncentrerade sig. Detta skönjes, såsom vi redan sett, äfven i dessa anteckningar, hvarest Karl Johan alltjemt är hufvudfiguren. Han förblef det, äfven sedan den allmänna hänförelsen för den nyss återvände segerkrönte krigaren och statsmannen lagt sig, och sedan man börjat spana efter svagheter, der man förr funnit endast ännen för beundran.

Den gamle konungen nämnes i dessa anteckningar sällan, allra minst i fråga om regeringsangelägenheter, och då egentligen blott, när han ovetande fick tjena såsom förevändning

för den egentligen styrandes åtgärder. Ett par anekdoter, på ett i ögonen fallande sätt visande monarkens svaghet och ålderdomsskröplighet, må här bevaras.

Den första är en tilldragelse »vid det — i tråkigaste åminnelse — s. k. gröna bordet». »Dagens nyhet, heter det, som kronprinsen kom och anmälde, var Gustaf Adolfs i tyska tidningarna proklamerade vallfart till Jerusalem och inbjudning att deruti deltaga. Gubben Karl hörde uppmärksamt derpå, lade derefter bort sina patience-kort och, med allt det eftertryck han förmådde, utropade han: Den der Gustaf Adolf, han far då omkring i verlden som ett torrt skinn! Är det väl passande för en kung, att så ideligen bara resa! Borde han ej sitta hemma och styra land och rike? — Här röjde sig hos Sveriges regerande konung en något för stark glömska af hans ställning; sådan var sinnesnärvaron hos den, i hvars händer fäderneslandets öden några år förut nedlades!»

»Ett annat drag kommer jag nu ihåg. Justitie-ombudsmannen baron Mannerheim hade erhållit den gamle konungens löfte om pastorat till en af Mannerheim rekommenderad prest. Det var under Karl Johans frånvaro vid arméen. Straxt innan statsrådets sammanträde hade Mannerheim haft audiens och lemnat kungen ett papper med namn på pastoratet och klienten. Gubben, som hade fäst sig vid det första, men förbisett det senare, förklarade, så snart vid föredragningen lägenhetens namn hördes: »Jag utnämner dertill baron Mannerheim». Vid det uttryck af förundran, som undslapp föredraganden Rosenstein, blef kungen ond och utropade: »Hvad? vill ni neka mig att utnämna hvem jag vill? Eller vill ni kanske, liksom den der Iserhielm*, vägra kontrasignation? Men jag säger er, att jag nämner baron Mannerheim till detta pastorat, och dermed slut!» — Rosenstein, som var prevenerad af Mannerheim och ense med honom, gaf en vink åt statsråden, och saken gick sin gång utan vidare diskussion.»

Om den skröplige monarken hvarken i umgängeskretsen vid »det gröna bordet» eller i statsrådet numera var egnad

* Statssekreteraren Iserhielm vägrade sin kontrasignation vid frågan om legitimeringen af general v. Döbelns oäkta son. Se härom L. v. Engeströms Minnen o. Anteckn. II, 149.

att ingifva synnerlig vördnad, så synes detta ej heller hafva varit fallet, enligt Trolle-Wachtmeisters uppfattning, med flertalet af dem som tillhörde regeringskretsarna vid den tid, till hvilken vi nu följt hans anteckningar. Statsrådets ledamöter hade han, såsom sjelf i viss mån ledamot af konseljen, tillfälle att se på allt för nära håll, för att ej upptäcka hvars och ens begränsning. Hans öfvervägande kritiska skaplymne framträder stundom med skärpa i dessa anteckningar om samtida; om-dömen fällas, säkerligen nedskrifna i ärlig öfvertygelse och i allmänhet utan personliga anledningar, men dock icke alltid egnade att befastas af efterverldens dom. Trolle-Wachtmeisters utprägladt liberala samhällsåsigt ställde honom äfven stundom i opposition mot de styrelsegrundsatser, som vid denna tid syntes vara på väg att göra sig gällande i det svenska statsrådet under Karl Johans styrelse, dels till följd af dennes personliga öfverlägsenhet, dels till följd af konseljmedlemmarnas byråkratiska traditioner under hofmannalivets och underdånighetens former.

Några drag ur de karakteristiker af Sveriges ledande män, som Trolle-Wachtmeister bevarat, till största delen nedskrifna 1814, må här finna en plats.

Den med afseende på styrelsens inre förvaltningsåtgärder inflytelserikaste medlemmen af statsrådet, till namnet den andre, men genom sin ställning den förste af Sveriges tvenne statsministrar, grefve Lars von Engeström, är i synnerhet ofta föremål för mindre välvilligt bedömande i dessa anteckningar: »Engeström styr Sveriges rike, skrifver Trolle-Wachtmeister 1815, genom att ha bemäktigat sig inre ärendena och genom sitt förhållande till konungen, hvars obegripliga ord han framkallar och tolkar. Engeström drager från statsrådet så mycket han kan af regeringsärendena, som afgöras enskildt mellan honom och konungen, hvilken han åberopar, liksom de tartariska presterna åberopa sin osynliga stora Lama.»

Trolle-Wachtmeister fann, och visserligen ej utan skäl, detta v. Engeströms inflytande oberättigadt och konstitutionsvidrigt. De formella brister i den åldrande statsministerns framställning i skrift och tal, som äfven andra samtida anmärkt, voro ofta föremål för Trolle-Wachtmeisters skämt, lik-

som äfven v. Engeströms ängsliga omsorg att behålla sin maktställning. I honom såg antecknaren framför allt »ett bevis på omständigheternas makt att till samhällets högsta platser till allas förvåning framskuffa personer utan egna förtjenster. Hans antiroyalism och förbindelse med oppositionen under Gustaf III samt hans förkärlek för franska systemet gjorde honom populär. Sedan han kom till makten har han, såsom vanligt med frihetsmän, blifvit despot».*

Likväl gaf Trolle-Wachtmeister, särskildt under sista tiden af sitt deltagande i offentliga värf, sitt erkännande åt v. Engeströms redlighet och fosterlandskärlek — egenskaper, hvilka tvifvelsutan mera än snillet's gåfvor fört honom till den höga plats han innehade. Dessa egenskaper hafva äfven bevarat åt v. Engeström en hedrad plats i Sveriges historia, huru vexlande än samtidens omdömen hafva utfallit.

Till justitiestatsministern greve Fredrik Gyllenborg stod Trolle-Wachtmeister sedan gammalt i nära förbindelse. Gyllen-

* Följande anekdot, hemtad ur dagboken, visar den ton, i hvilken von Engeström som oftast omnämnes: »Man roar sig åt ett infall om greve Engeström. I en pjes, kallad Föreningen, förekomma två bönder som politisera. Den ene, förargad öfver den andres mindre omfattande snille, utropar: »Håkan, Håkan, du har icke hufvud för politik!» — I anledning deraf påstod någon, att vår statsminister för utrikes ärendena måtte heta *Håkan*. Detta gjorde lycka, och greve Engeström går nu i Stockholm under intet annat namn än *Håkan*.»

Men i detta sammanhang må ock anföras en biljett från statsministern till justitiekanslern, som länder dem båda till heder. Om den visar greve von Engeströms begränsning, så ådagalägger den äfven hans goda hjerta och redliga uppsåt. Frågan gälde en artikel af Wallmark i Journalen, hvilken väckt kronprinsens misshag. Hvilkendera af Wallmarks pressföreselser som här är i fråga (se Wallmarks egen berättelse om dessa missöden i hans självbiografi, Biogr. Lex. Bd 19) kan ej afgöras, ty biljetten är odaterad. Trolle-Wachtmeister hade sökt skydda Wallmark och hos von Engeström sökt dennes bemedling inför kronprinsen, under uttalande af den åsigt att artikeln vore så oskadlig, att justitiekanslern sjelf ville ikläda sig ansvaret derför. Engeström skriver: »Jag skulle i allmänhet önska, att Wallmarks litteratur vore mindre politisk, ty det är oändeligen kinkigt att bedöma hvad som kan sägas och icke sägas nu för tiden, och det är svårt att gifva råd, när man icke kan gifva skäl . . . Hvad mig angår, så anser jag den pligt, jag som människa eger att göra godt, fördubblad uti det ämbete jag bekläder. Kan jag förekomma en oförsigtighet, så gör jag det; men sedan den är gjord och icke är undergräfvande af statens beaktand, gör jag hvad jag kan för att få den glömd, öfvertygad att buller gör ondt.»

borg, såväl som hans medtäflare och sedermera efterträdare Rosenblad, hörde till de ämbetsmän, som riksdrotsen Trolle-Wachtmeister framdragit och som under hans ledning gjort sin skola. Gyllenborg, heter det, »vördnadsvärd genom sin ädla karakter, sitt öppna, flärdfria väsen och sin orubbliga rättshaffenhet, har för öfrigt sina svaga sidor, när han föres utom rutinens landamären, der han är så hemmastadd.» Gyllenborg var företrädesvis den praktiske ämbetsmannen; för rättsfrågornas teoretiska sida, såväl som i allmänhet för hvad som rörde vetenskap och litteratur, saknade han intresse och förstudier.*

Om det sätt, på hvilket grefve Gyllenborg efter riksdrotsen Trolle-Wachtmeisters afgang såsom justitiestatsminister kom att intaga främsta platsen bland konungens rådgifvare, berätta våra anteckningar följande:

»Rosenblad eftersträfvade justitieministerplatsen; Engeström ville hafva dit en person, som icke kunde blifva farlig, och fruktade för öfrigt hos Rosenblad tillgifvenheten för Adlersparreska partiet. Adlersparre hade förmått prins Karl August att hos konungen tala för Rosenblad. Min far gjorde det äfven. Till Rosenblad hade min far afsändt sin afskedsansökan, men han ville icke, efter aftal med min far, framlemnna den, förrän han var säker om successionen. På detta sätt kom min far att dö i sitt ämbete, ehuru han åtta månader förut lemnat Stockholm och tjensten. Kronprinsens död beröfvade Rosenblad en mäktigt förespråkare. Engeström afgjorde nu hans uteslutande.»

Konsten var att få en annan i hans ställe. Gyllenborg vägrade att emottaga ämbetet; det bjöds åt justitierådet (sedermera presidenten) Lagerheim, som äfven afslog det. Katastrofen af den 20 Juni inträffar; och konungen, som ett ögon-

* Karakteristisk i detta afseende är följande, af Trolle-Wachtmeister berättade anekdot om Gyllenborg. »Ej långt efter min flyttning till Skåne blefvo mina ögon dåliga. Jag tillskref det några kemiska arbeten, hvarmed jag en tid med mer än vanlig ihärdighet sysselsatt mig. Detta blef Gyllenborg bekant, och med varmt deltagande i min belägenhet yttrade han sig deröfver för en af mina vänner, tilläggande i ett utbrott af harm öfver den del jag sjelf hade i hvad som inträffat: »Men hvad f-n skall han också bråka med sådant strunt! Han är ju gammal karl, vet jag.» — Och till hvem var det, som den beskedlige Gyllenborg ställde dessa ord? Till Berzelius!»

blick svigtat, öfvertygas nu af Engeström, att ett nytt upplopp kunde blifva, om emot allmänna opinionens röst — som endast låtit höra sig af Engeström — Rosenblad blefve uppflyttad till den högsta platsen i staten. Kungen förmåddes då att bestämdt förklara, att Rosenblad icke i något fall skulle blifva justitieminister. Gyllenborg, befarande att få öfver sig i Högsta Domstolen någon aldeles olämplig person af Engeströms fabrik, lät beqväma sig att mottaga ämbetet.»*

»I fråga om hvilkendera af dessa bägge, som varit tjenligast till detta värf, får man betrakta dess dubbla egenskap. Justitieministersämbetet som, skildt från justitiekanslerstjensten, icke innehar någon ministeriel eller egen befattning, består enligt våra ständers visa förordnande af en sammanflikning i en person af ett statsråd och ett justitieråd och derutöfver — intet. Det är icke möjligt, att som domare bättre uppfylla sitt kall än Gyllenborg. Han utmärkes deri af lagarnas kännedom, af en oböjlig oväldighet och en hans hjerta hedrande samvetsgrannhet. Man hade deremot befarat häftighet, protektionsanda och ledning af personligt hat hos Rosenblad. Men i statsrådet är förhållandet omvändt, och der saknas Rosenblad på Gyllenborgs stol.»

»Denne förstnämnde, som i lång tid och i kinkiga tidpunkter utöfvat hela befattningen af en verklig ministère och egde en vidsträcktare ämbetsmannaskicklighet, var, ehuru obildad, mera danad till platsen af förste ledamot i statsrådet. Stäld bredvid Engeström, hade han visst icke låtit honom rycka till sig styrelsen af det inre, som regeringsformen väl lemnat åt ingen, men som åtminstone förr borde tillkomma statsministern för justitieärenden, än den som endast hade att göra med statens utrikesförhållanden. Gyllenborg, framskuffad mot sin vilja nästan direkt från en subaltern juridisk bana till sin höga plats, ovan vid en vidsträckt befattning, ja, t. o. m. ovan vid umgänget med de stora, fattade genast, för att ej gifva pris på sig, det beslut att inskränka sig absolut inom den trånga verkningskrets, regeringslagarnas bokstaf för honom anvisat. Justitie-statsministersämbetet kommer att be-

* Jfr. dock härmed Engeströms Minnen och Anteckn. II. 146 o. f., hvarest hans yttrande i ämnet till konungen finnes tryckt.

hålla den karaktär dess förste innehafvare — jag räknar ej de få dagar, min far var deraf i utöfning — gifvit det. Man förebrår med skäl grefve Gyllenborg att ej hafva sökt gifva deråt den vigt, som grundlagen velat eller åtminstone bort åsyfta.»

Vid sidan af Rosenblad, till hvars karakteristik det föregående lemnar ett träffande bidrag, torde bland statsrådets öfriga ledamöter grefve Lagerbring, ehuru redan åldrad och föga mottaglig för nyare tiders idéer, hafva varit den, åt hvars ämbetsmannaduglighet och insigter Trolle-Wachtmeister företredesvis skänkte sitt erkännande. »Om han bortginge ur statsrådet, säger han 1814, skulle han svåriligen kunna ersättas.»

Mindre betydande var, ej blott i den kritiske justitiekanslerns ögon, den värtalige och vittre friherre, sedan grefve Claes Fleming. Såsom statsråd var han föga verksam. Om honom heter det i anteckningarna: »När han invaldes i Svenska Akademien, sade en elak skämtare, att nu hade herrar aderton blifvit 170» (17 och 0). Detta infall om siffran kan ännu mera tillämpas på Fleming såsom statsråd. . . . Ett särdeles vackert och ädelt utseende, men som ej uttrycker en tanke, ej en gnista af kraft, dertill en ovanlig organ, som då den framförer hans blomsterrika fraser kan göra ett djupt intryck, utmärka honom.»

Ej heller den lärde vitterlekaren friherre G. G. Adlerbeth syntes såsom statsråd på sin rätta plats. Han, så väl som Fleming, »utöfvar, säger antecknaren, endast den af regeringsformen dem föreskrifna tjenstepligten att *sitta* och *höra*.» Det heter vidare om honom: »Känd genom sina arbeten, genom sin dygd, genom sin enkelhet och till ytterlighet drifna sparsamhet för sin person. Hvar vän af den redlige mannen önskade, att han vore så verksam ämbetsman, som han är oförvitlig.»

Mera framstående, äfven i sitt rådgifvarekall, än dessa båda vittra statsråd voro de militära, de båda krigare, som under Sveriges krig höljt sig med ära, K. J. Adlercreutz och Johan af Puke. I synnerhet om den förstnämnde yttrar sig Trolle-Wachtmeister — ehuru han, såsom vi sett, vid revolutionstiden stått Adlersparre närmare — med aktning för hans personliga egenskaper, hans mod och rättrådighet. »Den god-

trogenhet, till hvilken Adlercreutz gjorde sig skyldig d. 20 Juni, visade, säger antecknaren, att han kunde bättre se huru man för arméer, än huru man umgås med packet i rörelse.» Såsom rådgifvare i kommandomål och chef för generalstaben hade Adlercreutz, enligt Trolle-Wachtmeisters uppgift, stort inflytande hos kronprinsen och åtnjöt länge dennes förtroende, oaktadt hans svårighet att uttrycka sig på det främmande språket, samt hans sträfva, envisa och uppriktiga lynne esomoftast gifvit anledning till moln och någon gång till stormar emellan dem.»

En af styrelsens mest betydande förmågor, liksom en af dess mest bemärkta personer, var hofkansleren baron Wetterstedt, hvars yrkesskicklighet stälde statsministerns för utrikes ärenden i skuggan. At Wetterstedts kunskaper och lättthet att fatta i pennan skänkes i våra anteckningar allt erkännande; och det anmärkes med skäl, att en sådan lärotid som den, Wetterstedt genomgått vid kronprinsens sida under fälttåget 1813 och 1814, icke ofta erbjudit sig för en svensk diplomat. Men utom andra svagheter hos den rikt begåfvade mannen anmärkes, att man önskade i Wetterstedts tal mindre affektation, i hans skriftsätt mindre högtrafvande fraser, i hans ämbetsförvaltning mera ordentlighet.»

Bland de föredragande statssekreterarna, hvilka före departementalstyrelsens införande kunde sägas motsvara ministrar med portfölj, var N. v. Rosenstein, statssekreteraren för ekklesiastikärenden, den äldste och den utanför ämbetsmannaverlden mest bekante, ehuru han såsom politisk person var utan all betydenhet. Vi hafva redan vid skildringen af öfverläggningen i statsrådet om kriget* sett, att Trolle-Wachtmeister icke ansåg sig kunna skatta den gamle gustavianens politiska mod synnerligen högt. Föga smickradt är det porträtt, han i sitt galleri efterlemnade af den i många afseenden vördnadsvärde mannen. Inom en stor svampaktig kropp, med anletsdrag, märkvärdigt lika den yngre Mirabeaus, döljes en ytterst svag, rädd och egoistisk själ och ett minne, som kan anföras såsom ett naturunder och hvilket omfattar en ofantlig

* Se detta arbete I: 241.

skatt af fransysk och de gamles litteratur. — Med skäl säger han om sig sjelf, att han är en statssekreterare för upplysningen, som hvarken kan läsa eller skriva. Nästan blind, måste han diktera allt hvad som skall komma från honom samt låta sig föreläsas de handlingar som han skall föredraga, hvarefter, sedan de blifvit lagda i en viss ordning, han gör sin föredragning som en utanläxa, utan att stappla på ett ord. Man har exempel på mål, deruti några och tjugo hungriga prester trängde sig om ett pastorat, hvilka alla han i den ordning de stodo uppförda anmälde, utan att misstaga sig på någon af de flera små omständigheter af tienstår eller annat, som hvar och en till stöd för sin ansökning åberopade. För vidlyftig af fallenhet och samvetsgrannhet samt långsam, är han, som prinsen anmärkt, »diffus, sans jamais être clair.»

Såsom det »bästa hufvudet» i konseljen ansåg Trolle-Wachtmeister statssekreteraren för krigsärenden G. F. af Wirsén. Om honom heter det: Wirsén njöt kronprinsens fulla förtroende i synnerhet under tyska kriget, då han var på en gång krigs- och finansminister, hvilken senare egenskap var i dåvarande omständigheter af den högsta vikt och ofta nog föranledde stridigheter med kronprinsen, mot hvars häftiga utbrott Wirsén, ehuru yngre till åren, satte sitt manliga, allvarsamma lugn och sin alltid lika oförskräckthet att försvara sin mening. Intet kan mindre passa tillsammans än kronprinsen och Wirséns sträfva lynne och fåordighet, så att det förtroende, som är emellan dem, gör heder åt den enes karakter och den andres förtjenst. — Äfven sedan Wirsén aflägsnats ur konseljen under förhållanden, som syntes antyda att en brytning inträdt, bibehöll han det förtroende, som hans ovanliga duglighet måste ingifva.

En betydande förmåga var äfven statssekreteraren för finansärenden greve A. G. Mörner. Olikhet i åsichter och grundåskådning gjorde dock Trolle-Wachtmeister mindre benägen att erkänna Mörners förtjenster. Erkännandet gafs företrädesvis åt Mörners talegåfva. »Hans förmåga att tala — något annat än läsa innantill, hvilket vid våra riksdagar kallas tala — är stor och för närvarande bland oss *cusam*. Men denna oskattbara förmån missbrukas stundom af dess innehafvare,

sasom man både på riddarhuset och i statsrådet fått erfara.» — På Mörners redliga afsigter tviflade antecknaren icke, men så mycket mera på hans praktiska ämbetsmannaduglighet; och han fann det förklarligt, att den vid 1815 års riksdag börjande oppositionen i främsta rummet vände sig mot den kon-seljledamot, hvars åtgärder ansågos hafva bidragit till ökande af det allmänna ekonomiska obeståndet.

Såsom en lagarnas väktare, vid sidan af justitiekanslern, stod gentemot regeringen och dess organer efter införandet af det nya statskicket »riksens ständers justitieombudsman». Det saknar icke sitt intresse att se huru detta ämbete och dess förste innehafvare, baron L. Mannerheim, från 1809 års riksdag känd såsom en af de ifrigaste antigustavianerna, bedömdes af Trolle-Wachtmeister.

Han skrifer i sitt »galleri» af samtida om Mannerheim och dennes ställning:

»Baron Mannerheims utväljande till justitieombudsman var en partisak, hvaruti regeringsformens ordalydelse öfverträdde, emedan han aldrig gått ett steg på den juridiska eller domarebanan, och således egentligen icke var kompetent. Detta gaf anledning till ett häftigt uppträde på riddarhuset, der det De la Gardieska partiet sköt framför sig en stackare vid namn Gyllensvan, som måste göra ett utfall, men slöt med att af ståndets pluralitet dömas till en föreställning af landtmarskalken. Striden att rädda Gyllensvan ifrån denna förödmjukelse var den häftigaste och bittraste under hela riksdagen, och ett af de få tillfällen, då det roade ridderskapet och adeln att vara närvarande på riddarhuset. Då viktigare, men mindre *saltade* öfverläggningar föreoro, som t. ex. angående bevillningen m. m., såg man bänkarna mest tomma.»

»Man måste göra rättvisa åt det sätt, hvarpå baron Mannerheim förvaltar justitieombudsmanna-ämbetet, inrättadt af begäret att oroa ämbetsmän mer än af nödvändigheten att vaka öfver dem. Vida skild från den anda, som rådde, då en sådan tribunus plebis blef danad, har han hittills icke gjort ett enda steg, vittnande om afsigt att chikanera eller att framställa regeringens åtgärder i en elak dag. Detta förhållande har också kostat honom hans popularitet, och ströskrifter

mönstra obarmhertigt hvad de kalla hans overksamhet. Man finner lätt, huru litet det kostat honom att med begagnande af en mängd tillfällen till häcklande på regeringen och dess ämbetsmän gifva sig anseende som försvarare af folkets rättigheter. Detta borde hofvet och de dithörande besinna, som af ovilja för riksdagshändelserna visa honom beständigt elakt lynne på alla barnsliga små sätt. De kunna icke heller förlåta honom talet på rikssalen 1809, hvarigenom han gjorde proposition om Gustaf Adolfs afsättande.» --

Den allmänna meningen, hvilken sålunda i justitiebuds-
mannen hade ett mindre verksamt organ än man måhända
föreställt sig, gjorde ännu statsrådet ansvarigt för ledningen
af landets angelägenheter, särskildt i dess inre styrelse, åt
hvilken Karl Johan, nyss återvänd från fälttåget, icke hunnit
egna större uppmärksamhet. Mot konungens rådgifvare riktade
sig också de yttringar af missnöje, hvilka läto sig förnimma
midt under det allmänna jublet öfver de framgångar, som åter-
upprättat Sverige från dess djupa förnedring.

* * *

Det var vid den urtima riksdagen 1815*, hvars början
innebar en lysande hyllning åt Sveriges regent, som denna
misstämning först gaf sig luft. Dess yttre anledning var den
ekonomiska kris, som oaktadt det stora tillflödet af utländskt
kapital, efter krigets slut syntes hota att förluna Sveriges
handel och näringar. De missnöjda tycktes — med rätt eller
orätt — vilja göra regeringens medlemmar ansvariga för den
bekymmersamma ställningen; och »riddarhus-oppositionen»,

* Enligt en dagboksanteckning d. 6 Dec. 1814 hade det varit allvarsamt i fråga att hålla riksdagen i Venersborg eller i Karlstad med anledning af förhållandena i Norge. Man skulle då hafva samlat stortinget i Fredrikshall, så att de båda ländernas representanter skulle kunna någon gång vara tillsammans. Ännu d. 15 December, sedan riksdagskallelelsen var utfärdad, taltes om riksdag vid vestra gränsen. »Lagerbring föreslår, har Trolle-Wachtmeister nämnda dag antecknat, att börja riksdagen i Stockholm, men slutligen flytta den till Venersborg eller Karlstad, sedan allt som särskildt rör Sverige blifvit här afgjort, och på samma gång norska stortinget är samladt.»

under Karl Johans regering alltid betraktad såsom ett hotande spöke, började vid denna riksdag höja sitt hufvud.

Till denna opposition hörde naturligtvis icke Trolle-Wachtmeister, som icke deltog i riksdagsförhandlingarna. Men det kan icke nekas, att hans dagboksanteckningar från denna riksdag bära spår af den antydda misstämningen, samt att han ansåg styrelsen ej vara utan skuld — om ej till det betryck, hvaröfver landet klagade, så åtminstone till att ingen åtgärd vidtagits för dess afhjelpande. Sin mening om oppositionen vid 1815 års riksdag har han uttryckt i följande dagboksanteckning (d. 5 Maj 1815): Den s. k. oppositionen inom adeln är endast nödens allmänna, starka uttryck och känslan af nödvändigheten för ständerna att under regeringens envisa tystnad och överksamhet sjelfva tala och handla.

Öfver förhandlingarna vid riksdagen, särskildt på riddarhuset, förde Trolle-Wachtmeister utförliga anteckningar, af hvilka här nedan meddelas kortare utdrag. Jemte en öfversigt af riksdagens förlopp innehålla de åtskilliga bidrag till dess inre historia. Innan dessa utdrag meddelas, bör dock här, med ledning af samma dagboksanteckningar, angifvas den allmänna socialt-politiska synpunkt, ur hvilken dagens fråga bedömdes af deras författare, och antydas hans åsigt om de egentliga orsakerna till det allmänna obeståndet.

I likhet med många af dem som under riksdagen räknades till »oppositionen», framhåller Trolle-Wachtmeister esomoftast såsom väsentliga anledningar till det ekonomiska betrycket den öfverhandtagande lyxen, fäfängan och flärden: och han yttrar sig ej sällan med stor kritisk skärpa om det dåliga föredöme, som gafs inom samhällets högsta kretsar. Ej mindre kritisk var han mot den flärd i frågan om titlar, ordnar och rangförhållanden, som, i stället för att minskas under det nya statsskicket och under den förre republikanske krigarens ledning, syntes honom på ett oroande sätt tilltaga.*

* Följande roliga ordenshistoria må ur dagboken i detta sammanhang anföras, »Nyss efter kronprinsens ankomst till Sverige underlät han sällan, då han såg någon prydd med militärorden, att fråga, vid hvilket tillfälle decorationen erhållits,

Trolle-Wachtmeisters på samhällets höjder bevarade liberala åskådningssätt uttalar sig i följande dagboksanteckning:

Den 4 November 1814.

»Jag var i går — som jag plägar en gång om vintern — ett ögonblick på öfverhofmästarinnan grefvinnan Stjernelds cerce, som är öppen alla torsdagar. Jag förestälde mig, att vi om tre veckor skulle bland dessa der församlade stjernor och band se de norska deputerade komma och göra sin kur. De böra tro, efter skalan af vårt hof, att de blifvit förenade med en af de mäktigaste nationer i Europa. Det finnes visserligen icke omkring någon konung i vår verldsdel ett hof — *i förhållande till landet* — så stort, så grannt och så utmärkt med förnämbet, eller rättare sagdt med rang. Jag påminner mig, att vid en rangstrid man anhöll att Fredrik II ville bestämma kammarherrarnas rang, hvilken icke ännu var afgjord. Konungen utvisade då åt kammarherrarna deras plats näst framför yngsta fänriken, när denne icke gjort mer än en kampanj. Annorlunda förhåller det sig här. Vår flärd i detta afscende ympades på oss af Gustaf III, härmande i detta Frankrike, hvars seder alltsedan Ludvig XIV:s tid gjort Europa och menniskolynnet så mycket ondt. Den nuvarande konungen har sin brors sätt att se i detta fall. Jag påminner mig ännu, när han blef ond på mig, för det jag berättade, att kollegierna icke längesedan vägrade tromans värdighet åt kammarherrarna, som verkligen endast genom bruk inom hofvet fått den; han sade mig med en sträng ton, att de äro lika med generalmajorer. Detta har likväl icke blifvit realiseradt för andra än de nyinrättade kabinettskammarherrarna.»

»Det är förfärligt, då man kastar ögonen i hofkalendern och finner denna svärm af onyttiga tjenster, som medföra de högsta värdigheter: fältmarskalkar, generaler, generallöjtnanter och generalmajorer äro der utan all ända — och dit flyga sjelfmant ordensdekorationerna. Om kostnaden

hvaraf mången anade en riktning till sparsamhet i ordensutdelningen. Jag påminner mig grefve Karl Löwenhielms svar på en sådan fråga: *«Je l'ai eu à l'occasion des couches de la reine, auxquelles cependant je n'avais point de part.»*

för det allmänna genom de flestas lönlöshet icke är stor, så är det inflytande, som detta förhållande har på allmänna opinionen och, mera egentligt, på lynnet och tankeformen inom det stånd, till hvilket hofsyrslorna höra, så stort att det förtjenar att komma i allvarsamt betraktande. Äfven kan man här nämna, att vårt hofs-system bidrager i sin mån att ge näring åt den frätande afunden, som är ett så utmärkt drag i vår nationalkarakter. Det är denna svenska egenskap och icke den filosofiska åsigten af saken, som ligger till grund för medelståndets vämjeliga skrån mot det de kalla hoffolket, och hvilkas blickar de ändå tigga. Och detta medelstånd — i förstandsodling så vida under samma klass i Tyskland och England — har icke en smula mindre lättsinnighet än hofvet, men saknar endast den ytliga bildning, som detta eger och som, då allt annat felas, är af icke ringa värde, efter den åtminstone medför sällskaplighet och angenämhet i umgänget.»

Kronprinsen, säger antecknaren d. 6 Juli 1815, »inser icke det förderf, som verkas af den uppmuntran till yppighet, som han ger; och kanske är det förlåtligt, ty han mäter allt efter sin parisiska måttstock och torde svårligen kunna begripa, att hvad som i Paris vore måttligt, blifver här ett förstörande öfverflöd. Det synes mig äfven som han borde besinna, att genom dessa penningeskänker alstras en anda af venalitet, som icke blifver utan verkan på allmänna lynnet, utom det att de förstöra karaktärens oberoende.»*

Den riksdag, som sammanträdde i Februari 1815, erhöll, sedan de öfliga ceremonierna och den af ständerna beslutna, säkerligen uppriktigt menade tacksägelseadressen till konung

* Såsom en motsats till de högststående män, som mottogo kronprinsens stora penningeskänker för att vara i tillfälle att föra stor stat — och dessa voro de flesta bland administrationens och arméens chefer — nämner Trolle-Wachtmeister justitiestatsministern grefve Gyllenborg: »Kronprinsen, heter det, kännande Gyllenborgs bekymmersamma belägenhet, bjöd honom för någon tid sedan 6,000 r:dr; men han nekade och förstör sig visserligen i grund, förr än att sätta sig i beroende eller i förbindelse för en skilling. Annat vore det, om i statsrådet efter formligt öppet beslut af regeringen hans eländiga lön blefve tillökad af sådana medel, som kungen kan disponera, t. ex. af Barthelemy-kassan.»

och kronprins* blifvit affärdade, sin egentliga karaktär genom de ekonomiska frågorna. Det blef, liksom sju årtionden efteråt, en tvist mellan olika grundåsigter i statshushållningen och, ännu mer, mellan olika intressen — mellan jordbrukets, den betryckta modernäringsens», och handels-, mellan landsbygdens och stadens intressen. Det var den gamla och dock alltid nya striden mellan protektionism och frihandel, såsom vi skulle nämna den i våra dagar. Det förstnämnda systemets anhängare sökte genom statistiska uppgifter visa landets nöd och förde mycket tal om »handelsbalansen» och dess ofördelaktiga ställning för Sverige, genom missförhållandet mellan import och export. Rådningen låge, menade de, i höga tullar och i höjda pris på landets egna alster af jordbruk och industri. Mot dessa åsigter framställdes motbevisen af frihandlarna — den tiden nämnde dem stundom »merkantilister», och deras målsmän voro företrädesvis att söka inom borgarståndet, städernas representanter: den ekonomiska ställningen vore ej så förtviflad; jordbrukets betryck berodde på jordegarnas lättsinniga spekulationer vid egendomsköp och deras okloka hushållning; andra intressen än jordbrukets och fabriksidkarnas behöfde tillgodoses; ökade tullsatser skulle skada i stället för att gagna o. s. v. Argumenten å båda sidor under denna kontrovers äro desamma i århundradets början som vid dess slut, om också uttrycken vexlat, begreppen klarat, och förhållandena tillspetsats. De ekonomiska kriserna synas, huru olika deras orsaker än kunna vara, ofelbart väcka till lif samma tankeföljder, när det gäller deras bekämpande.

Jordbruksintressets eller, om man så vill, protektionismens främste målsman vid 1815 års riksdag var prosten greve Schwerin; han blef utan jemförelse riksdagens mest uppburna personlighet, äfven af motståndarna högt aktad. Regeringens ståndpunkt var väl hos mängden af dess ledamöter långt ifrån den utpräglade frihandlarens; men ovan vid anmärkningar, såg den i klagomålen öfver det allmänna betrycket en yttning af opposition och var genast färdig att upptaga den handske, som ansågs kastad mot dess ekonomiska politik, före-

* Se Bih. till Riksståndens prot. 1815. I. 437 o. f.

trädesvis af jordbruksintressets målsmän. Statssekreterarna Wirsén och Mörner förde dess talan på riddarhuset. Utanför riksdagen försvarades det ditills följda systemet af Sveriges snillrikaste skriftställare på det ekonomiska området, landshöfdingen i Dalarna Hans Järta. Personlig anledning att inblanda sig i striden saknade ej heller han: det var under Järtas förvaltning af finansärendena, som Sverige blef en nederlagsplats för Englands transitohandel under de stora krigen med Napoleon. Genom ymnigt tillflöde af utländskt kapital hade detta bort medföra ökad välfärd. Att så ej blef fallet, tillskrefvo motståndarna den ökade import af utländska varor, som deraf blef följden.

Trolle-Wachtmeisters sympatier lågo, såsom vi skola se af hans anteckningar, efter grefve Schwerins uppträdande afgjort på dennes sida. Likväl synes detta mindre hafva berott på en bestämd teoretisk öfvertygelse om riktigheten af hans statsekonomiska grundasigt — »organet i min hjerna för statsökonomi och finanser lärer vara af skral beskaffenhet», sade han, såsom vi hafva sett,* — utan snarare på misstämning mot den likgiltighet och den brist på initiativ i hithörande frågor, som han tyckte sig förmärka hos regeringens medlemmar. Om han 1815 syntes egna sina sympatier åt protektionistiska sträfvanen, så blef han under äldre år af öfvertygelse frihandlare, hvilket också närmare öfverensstämde med hans liberala samhällsåskådning i det hela.

Här följa dagboksutdragen rörande riksdagen, i tidsföljd.
D. 20 Mars.

»I dag upplästes på riddarhuset en mängd memorialer.** Penningars anskaffande genom danande af diskonter samt hinder mot införseln af utländskt brännvin och spannmål äro de punkter, omkring hvilka de flestas idéer vända sig. Ännu har jag icke upptäckt något planmässigt hos ständerna, lika

* Detta arbete, I: 15.

** Af K. Flach, K. D. af Uhr, K. Zelow, P. Adlerheim m. fl. — allt från jordbruksintressets ståndpunkt. Andra synpunkter framhöllos af G. A. Silfverstolpe och P. G. Cederschöld, med anledning af en vid föregående plenum gjord framställning af Darelli.

litet som hos styrelsen. De synas afbida, att af de isolerade ropen skall slutligen sammanbringas något, som må kunna sammanföras till ett helt. Styrelsen tänker capere consilia in arena.»

D. 29 Mars.

»Jag har från början icke lofvat mig något resultat af riksdagen. Då från regeringen icke är kommen någon stor hufvudsaklig plan, utan det förväntas, att denna skall upp-tänkas hos ständerna, åt hvilka man högst kan lemna att modifiera hvad som för dem framlägges, så inser jag icke hvad vi denna gången hafva att hoppas för upphjelpande af vår med undergång hotande finansiella och ekonomiska ställning. Aldrig har andan varit bättre hos ständerna, aldrig hafva de varit mera öppna att mottaga hvarje klokt förslag, som regeringen haft att till dem öfverlemnna; men aldrig hafva de varit mera lemnade utan ledning.»

»Under det man med skäl klagat öfver öfverflöd och fattigdom, se vi en å två gånger i veckan de stora bordet för 50 personer hos landtmarskalken, talmännen och bondsekreteraren, hvilken har sin särskilda representation. Detta öfver höfvan sträckta slöseri ökar ansenligt de i alla fall dryga riksdagsomkostnaderna.»

D. 31 Mars.

»Plenum på riddarhuset i dag var lifligt eller rättare sagdt rikt på memorialer öfver stridiga ämnen. Tvenne partier utveckla sig dagligen mera tydligt: det ena, i känslan af landets och näringarnas förfall, vill dels hafva diskonter och nya sedlar, dels monopolistiska steg mot införsel af bränvin och spannmål, dels afskaffande af nederlags- och transitohandeln. Det andra partiet, mera svagt inom riddarhuset, men starkt genom köpmannakårens verksamhet och regeringens antagna system, gynnar den merkantilistiska ställningen under skydd af liberala principer. — Statssekreteraren greve Mörner synes vara i spetsen för detta så kallade köpmanspartiet. Han uppläste i dag ett memorial, vidlyftigt, tröttande och anspråksfullt,*

* Anförandet var riktadt mot de vid riddarhusplena d. 15 och 20 Mars hållna anföranden af Darelli, Flach m. fl. Se Ridd. o. Ad. Prot. I, 354—377. Af de 22 trycksidor, Mörners anförande upptager, fyllas fyra af citat ur Burke.

liksom allt som kommer ifrån honom, till vederläggande af hvad som uti de många föregående motionerna blifvit anfördt angående penningebristen, landets vådliga ställning m. m. Detta memorial, deruti en verbal öfversättning af Edmund Burke ensam upptog en kvarts timme af uppläsningen, är ett bland flera bevis att, om regeringen före 1809 var oförlåtligt okunnig om andra länders ekonomiska inrättningar och grundsatser, så har man nu deremot med nog ofullständig granskning af vårt eget lands förhållanden fäst sig vid andra staters efterdöme.»

D. 11 April.

»En af talarna mot Mörner och hans system — det merkantilistiska — är revisionssekreteraren baron Boije, hvilken, anfallen af kreditorer, dem han ej kan skaffa penningar och egare till en jordbit, hvars produktion finner ingen afnämare, förer det häftiga språk, hvartill en förtviflad enskild ställning föranleder. Hans ifver samt en lycklig talegåfva och verklig qvickhet hafva gifvit honom ett slags kredit i sitt stånd; och man tror att han är författare till de memorialer som, ännu häftigare än hans, komma från några unga officerare, i synnerhet en major Karl Flach, Mörnens häftigaste antagonist. Man tror sig veta att nästa plenum är bestämdt till det värsta anfallet mot grefve Mörner . . . I förrgår efterskickades baron Boije af h. exc. grefve Ruuth, hvilken svärfvar mellan opposition och neutralitet, och tillsades af honom, att statssekreteraren Wirsén, som blifvit kunnig om den mina, hvilken är ämnad att springa nästa plenum, har uppdragit åt honom, Ruuth, att meddela baron Boije, det regeringen, som finner grefve Mörner icke längre kunna bibehållas i sin plats, är sinnad att nämna honom till president i statskontoret; — men att denna förändring, som säkert skulle instämma med nationens önskan, blefve motverkad, om sådana häftiga anfall gjordes mot Mörner, att regeringen funne sig för sin egen heder nödsakad att hålla honom qvar, för att icke synas hafva låtit föreskrifva sig lag af de skrikande. Derjemte, fortfor grefve Ruuth,

Ett nära nog lika långt memorial från en af motsidans talare, Rothoff (I. 379 — 399) upplästes äfven. Bådaderas tryckning begärdes, Mörnens af frih. Ludvig Boije, som dock räknades till hans motståndare (se ofvan).

hade Wirsén uppdragit honom att gifva baron Boije tillkänna, att vid den nya organisation i finansministers-befattningen, som är ämnad att ega rum efter Mörners afgång, ämnade man att använda Boije till ledamot af en finansberedning eller till föredragande chef för en afdelning, och att man föranleddes till detta val af de insigter, han nu ådagalagt och af det förtroende, han åtnjöt i sitt stånd.» — —

»Äfven tillade grefve Ruuth, att Wirsén med honom öfverenskommit om att föranleda nedsättande af ett särskildt utskott, som skulle utarbete en plan för finanserna och stats-hushållningen med allt hvad dertill hörer. Vid detta kapitulationsvilkor fäste baron Boije sig och lofvade att, så vidt på honom ankom, moderera anfallen mot grefve Mörner. Verkan deraf få vi röna nästa plenum. Jag kan dock icke föreställa mig det vara regeringens allvar, att dana ett sådant utskott, så att jag är nyfiken att se, huru Wirsén håller ord.»

»Bekymret hos dem, som höra till styrelsen, öfver styrkan af den hos folket väckta klagan är så mycket större, som de väntade ingenting mindre än att den skulle våga yttras. Huru ofta har jag icke hört före och i början af riksdagen ledamöterna af statsrådet, och deribland sjelfva Wetterstedt, med nästan hänskratt möta hvart yttradt befarande af möjlighet af en opposition. Öfvertaget hos regeringen, sade de, är så gifvet, genom dels fruktan, dels tillgifvenhet för prinsen, och derföre kommer denna riksdagen att gå lika lätt som den i Örebro 1812. De herrarna besinnade icke, att de olyckliga omständigheter, som inflyta på denna riksdag, voro 1812 ännu icke kämbara, knappast föranledda, och de förutsågo icke att prinsen skulle uti den stora, honom föga intresserande striden mellan näringarna och det merkantilistiska systemet förhålla sig passivt. De kände honom bra litet, om de trodde, att han skulle vilja äfventyra det ringaste af sin popularitet, för att understödja en af folket anfallen minister. Jag beklagar statsråden. De väckas ur sin ljuftva sömn genom det allmänna ropet, som anklagar dem för landets lutande till sitt fall, och knappast hafva de medvetande af de åtgärder, som i deras protokoll vittna emot dem.» — —

D. 13 April (efter plenum på riddarhuset).

»Emot grefve Mörner gjordes icke så stränga anfall i dag som man väntat. Jag vet icke om Boijes bemedling härvid verkligen egt rum, eller om något starkare anförande varit i fråga, än det major Flach uppläste*, hvilket var af flera det som mest var riktadt mot grefve Mörner. Han, som skulle försvara sig, var då frånvarande, hvilket af hans motståndare uttydes som att han ej tilltrrodde sig att utstå stormen.»

D. 18 April.

»Riksdagen börjar få en riktning, ty le coup de parti är gjord.»

»Det särskilda utskottet, hvarom Boije fick försäkran af Ruuth genom Wirsén, och som Wetterstedt dessa dagar omtalat för flera såsom ett tillfredsställande begifvande af regeringen, skulle endast hafva till föremål uppgörande af en öfverflödsförordning och således endast blifva ett lekverk, hvarmed man för ett ögonblick ville stilla de skrikande. Denna syftning hade landshöfdingen grefve Mörners för några dagar sedan gjorda motion angående ett särskildt utskott. Grefve Ruuth fordrade uti ett memorial, att det nya utskottet skulle skaffa penningar genom ett diskontsystem, hvartill han utkastade planen.** Grefve Schwerin, prost i Sala, uppsteg i går och föreslog, sammanförande Ruuths och Mörners memorialer, att det blifvande utskottet skulle få sig uppdraget att undersöka rikets inre ställning, yttra sig, huruvida det är verkligt att landtbruket är nära sin undergång, samt meddela utlåtande så väl öfver orsaken till det onda, som öfver allmänna grunder för de hjälpmedel, som fordrades mot det onda.***

»Det vill säga, att det nya utskottet skulle undersöka, uttänka och utarbetea precist det som det hade ålegat regeringen att hafva undersökt, uttänkt och utarbetat!

* Se R. o. Ad. prot. II. 242—257. Ytterligare ganska vidlyftiga invändningar mot Mörners yttrande gjordes af E. Z. Munck af Kosenschöld, K. v. Qvantan och E. Flach.

** Se R. o. Ad. prot. 13 Apr. II: 256 (Ruuths diktamen). 277 (C. St. Mörners d:o).

*** Se R. o. Ad. prot. II: 255—259. Frågan föranledde diskussion. hvarunder yttrade sig frih. L. Boije, D. v. Schulzenheim, frih. G. af Wetterstedt m. fl.

»Grefve Schwerins motion bifölls af ständerna. Denne grefve Schwerin, först fänrik vid gardet, sedan hofpredikant, är en af de mest marquanta personer i vårt stånd. Han är det genom sina vidsträckta kunskaper som lärd och som ekonom, sin utmärkta talegåfva, sin frimodighet och sin energi. Dessa egenskaper har han haft tillfälle att ådagalägga vid flera riksdagar, der han allt sedan 1786 tillhört oppositionen. Men genom den oböjlighet så i skick, som i meningar, hvilken är honom egen, och genom motvilja för allt som har en skymt af intrig, har han aldrig haft hvad man kallar ett parti, ej heller velat göra sig ett. . . . Hans tal i dag var fullt af kraft och eld.»

»Beslutet om det särskilda utskottet har väckt ett bittert lynne hos regeringen. Flera af statsråden, som voro i dag till middag hos mig, kunde icke förstålla sig. Lagerbring brummade och persifflerade; Rosenblad var dekontenanserad; Gyllenborg tyst och syntes tro på allvar, att något ondt hade skett. Man kan icke tänka sig något mera löjligt af regeringen än att först göra *intet* och sedan bli förbittrad deröfver, att ständerna vilja göra *något*. Endast regeringens envisa tystnad öfver allmänna ställningen, som röjer en föresats att icke göra ett steg till nödens afhjelpande och vådans motande, har drifvit ständerna till det nödvärnsmedel, som de nu omfattat. Jag fäster väl icke de största förhoppningar vid resultatet af det särskilda utskottet, ty man torde fåfångt söka i våra riksdagars historia efter exempel att rikets ständer utan ledning frambragt något godt. Men det finnes *intet*, som jag icke föredrager framför detta overksamma lugn i ögonblicket, då man sjunker.»*

* Tillsättandet af särskilda utskottet 1815 ansågs äfven såsom ett slags nederlag för det s. k. »konstitutionella partiet» på riddarhuset, hvilket sedan riksdagen 1809 spelat en viss rol och betraktats såsom regeringens stöd. Till detta parti räknades sedan gammalt statssekreteraren grefve Mörner, som genom sina partivännars inflytande erhållit sin plats i konseljen. Jemte honom voro, enligt Trolle-Wachtmeisters uppgift, de mest framstående af denna fraktion på riddarhuset de tre bröderna Silfverstolpe — riddarhussekreteraren Axel Gabriel, rektorn Gustaf Abraham och öfverintendenten August — friherre Jacques Cederström, som spelat en rol vid revolutionsförberedelserna för d. 13 Mars, samt hans frände amiralen Rudolf Cederström, alla ifriga och mer eller mindre slagfärdiga riddarhustalare. Bröderna Silfverstolpe karakteriseras af Trolle-Wachtmeister såsom »lika välmenande, men lika kortsynta i bedömandet af menniskor och allmänna

D. 31 Maj.

»Hvad är då denna s. k. opposition? — En hos ständerna, efter sex veckors afbidan på ett utlåtande eller åtgärd från regeringen, fattad afsigt att själfva undersöka orsaken till den redan inträffade och ännu hotande förlägenheten och att själfva uppsöka hjälpmedlen, sedan regeringens envisa tystnad ådagalagt, att ingen handräckning vore från den att vänta. Om denna så kallade opposition haft till föremål, liksom den gamla, att reta regeringen och göra oreda — hvilket härligt tillfälle erbjöd sig icke då uti norska konstitutionsfrågan, som var af en så ömtålig beskaffenhet och deruti allmänna opinionen genom det okloka missnöjet med norska föreningsvilkoren icke var rätt lyckligt stämd! Blott ett ord hade behöfts, för att sätta vår nationalegenkärlek i låga och ge anledning till den värsta oreda. Och med allt detta hafva ständerna varit så handlost lemnade åt sig själfva, att icke den minsta ledning af ärendena eller samband mellan dem som arbetade för regeringen funnits. Man jemföre nu med detta förhållande den kitsliga oppositionen vid riksdagen 1800!.

»Puke går bort utur statsrådet. Kronprinsen vill hafva efter honom amiral Cederström. Man hade önskat i stället amiral Nauckhoff, lika ärlig i sina obehagliga former, som den andre är intrigant och slingrande. Adlerbeths afsked lär ändtligen vara af honom beslutadt efter en lång tids tal derom. Man förutser att statssekreteraren grefve Mörner efterträder honom och derigenom kommer ur förlägenheten för sitt finanssystem eller rättare statsekonomiska system, hvilket, oaktadt allt för ständernas mening visadt förakt, han likväl hade måst gå ifrån, om han qvarstannat i sin befattning.» —

ärenden»; men om riddarhussekreteraren A. G. Silfverstolpe fäller han — under erinran om det pedanteri som tillhörde honom — följande vackra omdöme: »Han bär i sitt lugna väsen det skönaste uttryck af ära och redlighet och är en af de dydigaste menniskor, jag känner, samt lifvad af ett sannt och varmt nit för sitt fädernesland. Han är i detta afseende värdig att tjena till efterdöme för hvem som helst, och den del, han har i konstitutionen, som är ganska betydlig, kommer att gifva ära åt hans minne.» Äfven J. Cederström — »träbenet, Silfverstolparnas Jacques och champion» — hvars envishet och ungdomliga själfkloket ej behagade, får det rättvisa erkännandet, att »hans berömliga egenskaper borde med tiden och mögnaden göra honom till en man af förtjenst och nytta.»

D. 19 Juni.

»Prosten grefve Schwerin har låtit utgifva sitt i särskilda utskottet afgifna betänkande.* Detta är ett af grundlighet och kännedom af vår statistik utmärkt, förträffligt arbete. Läxan till regeringen för dess åtgärder under de sist förflutna åren och för dess barnliga förhållande i beredande af denna riksdag är stark och förtjent. Måtte den verka!»

D. 23 Juni.

I fall det uttrycket *barnsligt*, jag här ofvan nyttjade, icke var rätt valdt, så måste det åtminstone vara lämpligt till grefve Mörners å regeringens vägnar visade humör öfver särskilda utskottets bemödanden att ställa i full dag det som ständerna föreskrifvit det att undersöka. En af dess ledamöter hade från landshöfdingen i Linköping skaffat en förteckning, som utvisade förhållandet i antal emellan utsökningsmålen dessa begge senare åren och de föregående. Jag hade från Adlersparre fått ett extrakt utur diarierna angående samma ämne rörande hans (Skaraborgs) län, hvilket jag lemnade till grefve Schwerin för att använda i utskottet.** Knappt var detta bekant, förr än först landshöfdingen grefve Cronstedt och sedan Adlersparre fingo hvar sitt stränga bref från Mörner, på åberopad kongl. befallning, med föreställning angående obehörigheten af den direkta kommunikationen med rikets ständer, som röjdes genom meddelande af sådana handlingar som de, hvilka voro i utskottets händer... Under rättad härom, skyndar jag att skriftligen anmoda Mörner hos Kongl. Maj:t tillkännagifva, att det var jag, som enskildt begärt diarii-extraktet af Adlersparre och som besörjt dess ingifvande till utskottet; att landshöfdingen således vore oskyldig, och att följderna af hvad som blifvit brutet borde drabba mig. Jag skref något allvarsamt; och så snart jag får höra, att förhållandet blifvit anmaldt och missnöje öfver min åtgärd

Schwerins bekanta yttrande till särskilda utskottets protokoll d. 6 Juni. Om förlägenheten i allmänna rörelsen, orsakerna dertill och botemedlen dertill; åtföljde utskottets betänkande sasom bilaga. Se Bih. till Rst. Prot. 1815. V: 854—970.

** Uppgiften om skuldfordringsmål i Skaraborgs län finnes införd såsom not i Schwerins betänkande, anf. st. s. 859.

dervid blifvit yttardt, ämnar jag förklara mig inför kronprinsen på ett sätt, som är mig värdigt . . . Emellertid fick jag i dag ett platt svar af Mörner, deri han förklarar att det icke var någon förtrytelse öfver meddelandet af uppgifterna till utskottet, ej heller kungens missnöje, som han uttryckt, utan att man endast ville veta anledningen till den direkta kommunikationen med utskottet; att han i allt detta hade ingen annan del än att hafva verkställt en befallning, den han ingalunda föranledt — dålig ursäkt och strider mot förhållandet! — och slutligen att han icke skulle underlåta att anmäla innehållet af mitt bref, såsom jag äskat.»

»Schwerin är rest hem. Jag sökte att afhålla honom derifrån, bevisande honom nödvändigheten att vara qvar för att försvara sina och utskottets åtgärder, mot hvilka Mörner och Wirsén ärna lössläppa all sin hittills tillbakahållna ifver. Men han reste. Denne man har i hög grad den egenhet och den oböjlighet, som åtföljer vissa snillen, i synnerhet dem, hvilka som han tillbringa sin tid i ensamhet och utan annat sällskap än sina egna idéer och den beständiga föreställningen om sin öfverlägsenhet. Schwerin tycktes mena, när han lemnade ständerna: Jag har visat dem vägen till räddning; om de icke genast antaga den, så äro de ej värda att hjälpa. Kort innan han for, hade han ett samtal med kronprinsen och skildes ganska nöjd med honom. Jag förstår, att prinsen med sitt alldeles ovanliga sätt att vara, som ingen motstår utom de få, som se honom dagligen, fångat den excentriske presten, hvartill han kanske begagnat sig af några rökverk för den auktorliga egenkärleken. Emellertid lemnade Schwerin Stockholm med helt andra tankar om kronprinsen än han förut hade, och dermed är jag ganska nöjd.» —

»Det lär vara afgjort att ett ofrälse statsråd skall utses. Jag önskar, att den personen måtte tagas utur Högsta Domstolen, och att man ej må gå utom ämbetsmannaklassen, för att taga en köpman, som skulle i statsrådet understödja och ännu mera utvidga det merkantila systemet, hvaröfver landet nu beklagar sig och som skulle så mycket säkrare lyckas, som han troligen hade mera hufvud än sina kolleger vid styret. — Man väntar snart en ledighet efter Fleming, som

är bestämd till riksmarskalk, ehuru grefve Essen ännu icke begärt entledigande.»*

D. 28 Juni.

»Wirsén, Mörner och Wetterstedt hafva i dag på riddarhuset talat emot Schwerins och särskilda utskottets betänkanden.** Hindrad af statsrådet, var jag icke närvarande. Jag är öfvertygad att Wirsén talat väl, såsom det bästa hufvudet af dem som utgöra styrelsen, men icke måtte han med framgång sökt vederlägga Schwerin *i allt*. Detta påstod likväl Rosenblad, som i statsrådet triumferande förtrodde mig, huru Schwerin och utskottet skulle blifva slagna till jorden. Han lade i synnerhet vikt på det att få vederlagd den i den förras betänkande gjorda beskyllningen, att regeringen icke beredt riksdagen eller tänkt på att afhjelpa den allmänna förlägenheten. Det är besynnerligt, att man kan hafva kontenans att söka bemantla ett alldeles öppet förhållande, och att, som man säger, draga strå för dem, hvilka man vet äro närmast i tillfälle att känna sakernas ställning. Nog borde Rosenblad känna, att jag — i gemenskap med regeringen, fastän jag ej i hela dess vidd tillhör den — har mig bekant, huru denna riksdag tillkom; och att då den beslöts, den hade intet slags ekonomisk syftning, än mindre ändamål att afhjelpa en förlägenhet, hvars blotta existens regeringens ledamöter under åtlöje bestredo. Jag talade för ofta med dem i detta ämne för att glömma, huru det då förhöll sig — jag menar hela tiden, allt sedan förra hösten intill nyss före riksdagen. Jag påminner mig, och det borde Rosenblad icke heller hafva glömt, när jag (det var i December) i hans närvaro, som jag med flit afpassade, talade med kronprinsen om den allmänna förlägenheten, huru prinsen blef förvånad öfver de uppgifter jag lemnade, hvilka voro för honom alldeles främmande; och huru Rosenblad bevisade — det vill säga, *vill* bevisa — att den öfverklagade förlägenheten här-

* Fleming kvarstannade i statsrådet ända till 1824. Den förste ofrälse innehafvare af statsrådsämbetet, blef, som bekant, grosshandlaren Schwan, borgarståndets mångårige talman, på hvilken äfven torde syftas i texten.

** Se de vidlyftiga anförandena i R. o. Ad. prot.: Wirséns Bd. IV: 550—591; Mörners IV: 595—629; Wetterstedts IV: 631—640

ledde sig endast från en mängd spekulationsköp af fast egendom, samt att den så kallade penningenöden endast drabbade de personer, som inlåtit sig uti sådana företag, och att de väl förtjenade det öde, som öfvergick dem. Nu skryta de herrarna, styrelsens herrar nämligen, att de hade långt förut insett nöden och tillstyrkt riksdagen för att få den afhulpen, hvartill de lemnat hela omsorgen åt ständerna, uti hvilkas åtgärder de ädelmodigt icke ville inblanda sig, för att ej generationens fullmäktige med något inflytande från regeringen. Sådana ursäkter äro ömkliga, och om Wirsén, som Rosenblad uppgaf, framställt dem, skadar han sig, emedan ingen finnes som icke känner, att han ej talar de *bonne foi*!

D. 6 Juli.

»Grefve Schwerin har i går besvarat Wirséns anförande på ett sätt, hvaruti han alldeles öfverträffade sig. Jag hörde den yttersta beundran uttryckt äfven af regeringens ledamöter och bland dem af Wirsén sjelf. Ingen finnes, som gör honom namnet stridigt att vara vår förste talare. Jag längtar att få läsa hans yttrande, som jag genom mitt vistande på landet förlorade att höra.* Wirsén uti sitt tal yttrade, att man borde snarare vara tack skyldig än klandra den statsman, som grundlagt nederlagsystemet m. m. Det fanns ingen som icke lämpade detta på kronprinsen, och ur denna mening besvarar grefve Schwerin denna förebråelse. Till allas förundran upplyste sedan Wirsén att han menat *Färta*, som ingen människa drömt om, och om hvilken icke fråga varit under hela striden.»**

»Kronprinsen är ond på riksdagen, för att det icke går der just som han vill. Han skulle varit med endast under en enda dag af riksdagarna 1789 eller 1800 eller t. o. m. 1809 — han hade då fått röna något helt annat än det alldeles obetydliga gräl, man nu vill kalla *opposition* . . . I synnerhet äro adeln och särskilda utskottet föremål för hans ovilja.

»Det är naturligt att i frågor, som röra åkerbruket, landets modernäring, adelns medlemmar skola vara de verksam-

* R. o. Ad. prot. V: 182—212.

** Wirséns svar på Schwerins anförande finnes infördt i prot. V: 211, Wetterstedts V: 218.

maste, ty bönderna, som väl egentligen hafva samma intresse, låta dock i sin ökunnighet leda sig af regeringen. Presterna, i bekymmer för sina privilegier, sluta sig tätt till regeringen, och borgarna äro rakt emot åkerbrukets försvarare. Kronprinsen skulle fått flera än adeln att vara ond på och kanske fått höra allvarsammare tal, om ofrälse jordegande ståndspersoner haft säte och stämma vid riksdagen. Presterna voro likväl denna gången nära att med styrka göra gemensam sak med adeln, då det oförsynta anfallet på deras privilegier*, som gjordes från bondeståndet, afhöll dem derifrån. De må vara aldrig så kloka, så, när ordet *privilegier* nämnes, flyga hufvudena bort och bara perukerna stå kvar. Så skedde nu, och de vördiga fäderna närmade sig till borgarna för att hafva stöd.»

D. 14 Juli.

»Ibland de flera händelser, som gifva stämpel åt ständernas förhållande och regeringens uppmärksamhet, bör man ej glömma den angående framlidna änkedrottningens brudgåfva, hvars belopp, sådan den efter giftermålskontraktet var förskrifven, utgjorde hennes enskilda egendom samt således en tillgång i boet för hennes arfvingar, nämligen Gustaf Adolf eller, efter hans afstående, hans barn. Då frågan om dessa medels utbetalande förevar i statsutskottet, blef der beslutet: 1:o att dessa penningar icke kunde vägras Gustaf Adolfs barn, men 2:o att de skulle beräknas i svenskt banko, (de voro förskrifna i hamburger-banko), 3:o att de, liksom förra konungahusets öfriga kapital icke finge lyftas, men blott räntorna årligen af banken utbetalas, och 4:o att, som ständerna, då de 1809 bestämde underhållssumman till förra kungahuset, icke räknat på denna nu yppade tillgång, och emedan gustavianska familjen hade tillräckligt af det redan anslagna underhållet, af den årliga underhållssumman skulle afkortas så mycket, som svarade emot den nya tillgången.»**

* Riksdagsmannen Lars Larsson föreslog att presterskapets rätt att erhålla »likstol» skulle försvinna; Peter Jansson, som häri instämde, yrkade ytterligare bl. a. att presterskapet skulle själfva underhålla sina boställen. Äfven på riddarhuset väcktes af lagman Olivecreutz ett förslag med afseende på sättet för presterskapets aflöning, som ansågs stridande mot privilegierna.

** Se Statsutskottets betänkande d. 30 Juni 1815, i Bih. t. Rst. prot. V: 175 o. f.

»Man kan svårligen tänka sig en större och skamligare orättvisa än uti detta beslut, hvarifrån blott en enda ledamot i utskottet var skiljaktig (öfverstelöjtnant Tornérhielm från Skåne, en eljest mindre väl känd person). Mången var kanske böjd att förena sig med honom, men trodde att pluralitetens mening skulle vara behagligare å högre ort, och att det beslut, som togs, var af samma egenskap som det steg ständerna vid riksdagens början gjorde angående förra konungahuset. Påhlmans ifver att genomdrifva denna sak i utskottet stärkte också denna förmodan. Jag sjelf visste icke hvad jag skulle tänka derom; och det syntes mig att, om regeringens mening varit annorlunda, skulle man lemnat ett ord till upplysning derom till någon i utskottet eller någon i stånden. Detta skedde icke. Saken kom handlost under öfverläggning och statsutskottets beslut bifölls af de tre ofrälse stånden.»

»I Onsdags, då jag uppkom i statsrådet, fann jag statsråden under uttryck af harm församlade omkring Wetterstedt, som berättade dem den nyheten, huru statsutskottet för två månader sedan yttrat sig på sätt sagdt är; huru tre stånd förklarar sig deruti instämma; huru han, Wetterstedt, blifvit derom underrättad igenom ett budskap från general Suchtelen med hans adjutant, nästan på samma gång, som målet förekom på riddarhuset, der Wetterstedt jemte några andra gjorde anmärkning mot utskottets betänkande, som blef återremitteradt. Detta berättade *hofkanslern*, hvilken det egentligen tillhör att följa riksdagsärendenas gång, och som icke heller är derifrån hindrad genom några andra tränga göromål! Emellertid hade statsutskottets tillstyrkande blifvit af trenne stånd bifallet, och derigenom var saken afgjord. Fråga blef nu huru den skulle kunna hjälpas. Man insåg icke mer än ett medel, nämligen en proposition från regeringen, understödd af prinsens inflytande på ständerna. I dag fick jag veta, att kronprinsen antagit denna utväg, som nu genast skall verkställas.* Hans Kongl. Höghet hade haft ett besök af Such-

* Genom K. Mits proposition d. 12 Juli 1815 i detta ämne återförvisades saken till ny behandling, under erinran att »för en obetydlig vinning anledning till obehagliga tvister icke böra gifvas; att K. Mit anser rikets värdighet ännu högtidligare kräfva att den fullkomligaste rättvisa i detta fall utöfvas».

telen, som förklarade sin herres kejsarens förmodade djupa sorg öfver hvad som skett. För sådana förödmjukelser blottställer man sig genom brist på uppmärksamhet!»

»Kronprinsen hade häromdagen kallat till sig ledamöterna af statsutskottet samt några andra af hvarst stånd, utsedda af talmännen. Han gjorde dem ett slags reda för Pommerns försäljning, och föreslog att, mot det att kungen lemnade pommerska köpeskillingen till betalande af de återstående krigsskulderna, hvartill således icke något behöfde af ständerna beviljas, skulle det *lilla kreditivet* förökas med 1,500,000 r:dr b:ko — så mycket som nu både det stora och det lilla utgöra *tillsammans* — för att regeringen måtte hafva en någorlunda betydlig summa att påräkna i händelse af en oförmodad rustning, utan att derföre behöfva sammankalla ständerna, hvilket skall ske, då det *större kreditivet* öppnas. Vidare talade prinsen vid dem om frågan angående förra konungahusets arf efter änkedrottningen och — hvad som mest väckte förundran — yttrade, det han funne, att man borde nu på en gång utbetala den familjens hela kapital, hvilket enligt beslutet 1809 skulle beständigt vara innestående. Kronprinsen fann, att man borde vidtaga detta steg, för att sedermera icke hafva att göra med förra konungahuset. Han förklarade att konungen vore beredvillig att af pommerska lösen förskjuta denna utbetalning.»

»Detta visar, hurudan den proposition blir, som ständerna i detta ämne hafva att vänta. Jag undrar om det skall gå lätt att förmå dem till utbetalande på en gång af denna icke påräknade summa, som lär utgöra icke mindre än en million, oberäknadt arvet efter änkedrottningen.»

»Slutligen tilltalade prinsen de närvarande strängt i anseende till de anmärkningar, som blifvit gjorda mot regeringen, och lät dem förstå, att han insåg, det ständerna visserligen skulle öfvergifvit honom, i händelse icke lyckan krönt hans företag med all den framgång, de nu haft, och som ändå ej varit tillräcklig att förskaffa regeringen all den rättvisa, den förtjenar.»

äfvensom att »utöfningen af den fullkomligaste rättvisa är också det som medför de varaktigaste fördelar.»

»I detta hade han orätt på flera sätt: först i sjelfva saken och sedan att yttra det. En regent må, om han kan, imponera på sina ständer och genom uttryck af sin harm vid ett gifvet tillfälle förmå dem till ett steg, som han åsyftat; men han blottställer eller till och med förringar sin egen värdighet, om han uti enskilda öfverläggningar med ledamöter af riksständen tillåter sig förebråelser och uttryck af ovilja, som endast aflägsna sinnena och väcka köld, der den måhända icke förut funnits. De af adeln, som landtmarskalken denna gång hade tillkallat, förmodligen efter öfverenskommelse med prinsen, voro de som uti konstitutionsutskottet utmärkt sig uti anfallen på statsrådet, nämligen professor Rosenschöld och Jacques Cederström jemte den uti oppositionen ifrige baron Staël von Holstein. De lemnade prinsen, utan att han hos dem verkat annat än föresatsen att en annan gång undandraga sig sådana öfverläggningar — om nämligen man kan nyttja denna benämning, då blott å den en sidan *talas* och å den andra blott *höres*.»

D. 19 Juli.

»Konstitutionsutskottets yttrande angående statsrådet i anledning af dess protokolls granskning gaf luft på riddarhuset åt det utbrott, som man länge väntat. Utskottet hade gjort hvad det kunnat, för att bära kappan på bägge axlarna. Efter att hafva anmärkt, att en af statsexpeditionernas protokoll vore mindre läsligt skrífna och att på andra saknades rubriken på målen — Silfverstolpiskt pedanteri! — anmälte utskottet, att för öfrigt ingen anledning till anmärkning förekommit, hvarföre det tillstyrkte *décharge* åt statsrådet; men derjemte hemställdes om en slags erinran till statsrådets ledamöter om deras skyldighet i allmänhet att vara uppmärksamma på nationens bästa m. m. (jag erinrar mig icke nu ordalagen).^{*} I detta

* Se Konstitutionsutsk. memorial d. 14 Juli, Bih. t. Rst. prot. V: 1239. G. A. Silfverstolpe var utskottets sekreterare. Den i texten omnämnda erinran till statsrådets ledamöter var af följande dunkla lydelse: »Vid detta tillfälle får Const.-utskottet hos Rikens Ständer värdsamt anmäla, det Rikens Ständer af förekomna anledningar måtte hos H. K. M:t i underdånighet anhålla om dess nådiga åtgärd derhän, att föreskriften i 10 § Reg.-formen om vederbörandes hörande måtte varda med sorgfällighet af dem sådant åligger iakt-

tillstyrkande var icke sammanhang, det var icke heller i behörig form, emedan uti regeringsformen förekommer ingenting om *décharge*, hvilken anses inbegripen deruti att konstitutionsutskottet ej funnit sig ega anledning till anmärkningar. Uti utskottet hade Jacques Cederström (som nu skiljt sig från Silfverstolparna) samt professor Rosenschöld varit af särskild mening och högtidligen anklagat statsrådet för dess åtgärder i flera afseenden. De yrkade, att deras yttranden skulle medfölja utskottets betänkande, hvilket — och med rätta — blef afslaget. Då nu detta ärende i ståndet förekom (d. 17 Juli), tillkännagåfvo Rosenschöld och Cederström, att de varit af särskild mening. Påhlman anföll skarpt utskottets betänkande och gjorde äfven anmärkning å pluralitetens vägran att låta de skiljaktiga ledamöternas yttrande medfölja. I denna senare omständighet blef han icke understödd, men deremot talades det med allmän häftighet och missnöje emot konstitutionsutskottets hemställning. Detta var ett ämne, som icke kunde blifva förmål för öfverläggning, ty betänkandet skulle enligt konstitutionen endast vara ett tillkännagifvande, som icke var pröfning underkastadt; men landtmarskalken gaf sjelf en slags anledning till denna oförlighet, derigenom att han gjorde proposition till bifall på betänkandet, hvilket var alldeles obehörigt, då det hvarken kunde ske *bifall* eller *afslag*. Efter åtskilliga utfall emot utskottet, deruti baron Staël von Holstein med värma deltog, yrkades proposition till återremiss af betänkandet; detta kunde landtmarskalken icke annat än vägra. Men deröfver skulle, efter riksdagsordningen, konstitutionsutskottet höras, för att afgöra om ståndet eller landtmarskalken hade rätt. Dervid hvilat nu denna sak. Konstitutionsutskottets svar kommer naturligtvis att gifva sanktion åt landtmarskalkens åtgärd.) *

tagen, och att i alla ärenden, som röra allmänna hushållningen, sådana under rättelser måtte allmänheten meddelas, hvarigenom alla må kunna af näringsförmånerna sig lika begagna.»

* Se R. o. Ad. prot. V: 757, 764. I debatten deltog enligt protokollet, utom de i texten nämnda, friherrarna L. A. Mannerheim och R. Cederström samt K. Flach; men deremot förekommer icke i protokollet något yttrande af Påhlman.

»Likväl förestod om eftermiddagen en ny strid i samma ämne. Baron Staël uppstod och förklarade att han ansåg sig icke behöfva något stöd af ett konstitutionsutskotts mening för att klandra och inför ståndet anklaga ledamöter af statsrådet. Detta gjorde han nu, och — då han efter 29 § riksdagsordningen skulle uppgifva personer — nämnde han statssekreterarna grefve Mörner och baron Wirsén. Han påstod, att intet mera bevis behöfdes emot dem, än blotta tillvarelsen af särskilda utskottet, hvars betänkande, äfvensom grefve Schwerins, han i öfrigt åberopade.* Nu blef man återigen häftig. Baron Staël, särdeles olycklig talare, trasslade bort sina ord och meningar. Några antagonister, det vill säga regeringens försvarare, som förut icke låtit höra sig och bland dem amiral Cederström, begagnade sig af hans dåliga utförssätt för att göra honom till mål för atlöje. Grefve Schwerin hjälpte honom, men hans motion, såsom egande sammanhang med förmiddagssaken, blef hvilande i afbidan på konstitutionsutskottets yttrande öfver landtmarskalkens vägran af proposition.»

D. 21 Juli.

»Konstitutionsutskottets svar angående den vägrade propositionen innebar, som man förväntade, ett gillande för landtmarskalken. Frågan om utskottet förhållit sig rätt i tillstyrkandet angående statsrådet, samt baron Staël's särskilda motion gåfvo några ögonblicks sysselsättning åt riddarhuset.** Slutligen yttrade baron Staël med en skämtande vändning åt uttrycken, att det var alldeles förgäfvos man vidare uppehöll sig vid denna sak, emedan tvisten var emellan ståndet och konstitutionsutskottet, och som öfver dem icke var någon domare, kunde man deruti icke komma till slut, och derföre tyckte han det bästa vore att låta saken hvila. Derpå följde

* Detta yttrande var icke inluttit i det tryckta protokollet, enligt hvilket dessutom frih. Staël von Holsteins tillkännagifvande, att han ernade göra anmärkning mot Wirsén och Mörner, egde rum under förmiddagsplenium d. 17 Juli (prot. s. 732). Debatten på e. m. i samma ämne läses i protokollet s. 795—810.

** Bih. t. Rst. prot. V: 20 22—30, d. 19 Juli. I det tryckta protokollet öfver plena på riddarhuset d. 20 och 21 Juli, då dessa utskottsbetänkanden föredrogos, upptages icke det i texten omförmälda yttrandet af frih. Staël v. Holstein. (Prot. V: 888—902, 995.)

en salfva af skratt från hela riddarhuset — och med detta skratt slöts den första formliga attack som skett på ministrarna. Parturiunt montes . . . !» — —

»Den ytterliga hetta, som Mörner i alla sällskap, på alla gator, för hvem han råkar, utan försyn låter utblossa, misskläder isynnerhet honom, som 1809 och 1810 var den mest tilltagsne, liksom den mest envise i klander af ämbetsmän. Ingen af de nuvarande ledamöterna af konstitutionsutskottet har i detta afseende förfarit så strängt som han, då under nyssnämnda årens riksdagar utskottet hade honom till ordförande och då han ville genomdrifva anmärkningar vid småsaker, hvarvid han under granskningen af statsrådets protokoller med en särdeles småaktighet fäste sig. Nu är han sjelf minister och tänker annorlunda. Honores mutant mores.»

»Wirséns harm uttrycker sig annorlunda. Hans lugna manlighet öfvergifver honom icke vid detta, lika litet som i något annat fall. Jag vet genom dem, för hvilka han öppnat sig, att den ovilja, han rönt af ständerna, icke skulle ensamt förmått honom till beslutet att aflägsna sig. . . . Jag är öfvertygad, att Wirsen's föresats att draga sig undan varit alltsedan återkomsten från kriget fattad, och att händelserna på riddarhuset blott lemna tillfälle till en förevändning.»

»Amiral Gyllensköld hade varit hos en af bröderna Flach, oppositionens koryféer, och på kronprinsens vägnar försäkrat att han alldeles icke toge illa, att ministrarna och andra ämbetsmän blefvo af ständerna efterhållna. Detta var föranledt derigenom att herrarna Flach låtit känna sig före hos prinsen, om han skulle upptaga illa, att man bestämdt anfölle Mörner och Wirsen på riddarhuset. Detta hindrade icke att kronprinsen, vid berättelsen om Staëls motion,* blef högst förtörnad samt för att trösta de begge statssekreterarna gjorde dem besök i går.»

»Wetterstedt var hos prinsen häromdagen (d. 17) om eftermiddagen, då grefve Platen uppkom från riddarhuset och berättade huru baron Staël kastat handsken åt Mörner och Wirsen. Prinsen tog eld, och denna låga meddelade sig med

* Se föreg. sida.

Wetterstedt, som skyndade sig upp på riddarhuset till de allierades undsättning.* Der — jag tror utanföre — råkar han Rosenschöld, hvilken han tilltalar med uttryck, i hvilka låg ett slags hot, såsom: att »stånderna kunde så länge göra bruk af sin frihet, att de till slut förlorade den». Det är alldeles oförlåtligt att kunna till den grad glömma sig! Men det är icke första gången sådant inträffar. Jag påminner mig ännu, när Wetterstedt, vid slutet af 1809 års riksdag, berättade i min närvaro med ett slags skryt, huru han på riddarhuset sagt till grefve Axel Hamilton: »Herrarna göra väl, att begagna sig af den tid de hafva qvar; rätt snart kommer *vår* tid». Kan en regeringens ledamot uttrycka sig mera oskickligt? I detta *vår* var ju klart utmärkt, att regeringen ansåg sig och ständerna utgöra två krigförande makter. Jag upprepar det: Må en regering göra en revolution, om den har styrka dertill! Men intill dess, inga fruktlösa hotelser, ingen bitterhet, ingen mauvaise grâce; sådant är barnsligt, under regeringens värdighet och ledande till obehagliga följder.»

»Jag hade för några dagar sedan ett prof af våra statsråds sätt att bedöma deras och regeringens förhållande till ständerna, d. v. s. till folket. Under det vi i statsrådet afvaktade kungens ankomst för att börja justitiekonseljen, uppkom Wetterstedt med några propositioner från ständerna, hvaröfver han föranledde till en preliminär öfverläggning. Bland dem var en, deruti ständerna begärde att hädanefter frågor angående tillökning eller förändring af rotering skulle behandlas som sådana ärenden, hvartill alla fyra ståndens beslut fordras. Gyllenborg, ehuru ogen mot ständerna, kunde likväl, af vana att som domare fästa sig vid rättvisan, icke undgå att anmärka, att det vore någon billighet i denna framställning. eftersom all sådan grund redan vore af grundlagen antagen i beskattningsmål, och den mest betydliga, liksom den mest tryckande af en beskattning vore utan tvifvel den, som hade till föremål att utkräfva *folk*. Detta medgaf väl Rosenblad, men förklarade med häftighet, att konungen nog länge varit

* I förhandlingarne om déchargefrågan d. 17 Juli deltog icke Wetterstedt enligt protokollet, men så mycket lifligare i debatten om samma ämne d. 20 Juli (prot. V: 876).

eftergifvande, och att det nu vore tid att visa kraft; derföre kunde han icke undgå att tillstyrka afslag å ständernas begäran. Fleming fann nu ett tillfälle att bryta den tystnad, hvaråt han i statsrådet egnat sig, och yttrade med värma, »att vi (statsråden) sitta icke här för att inskränka konungens makt, utan för att understödja den, och derföre kan jag icke tillåta mig att tillstyrka att ett nytt ingrepp sker deruti.» Rosenblad återtog ordet och uttryckte sin tillfredsställelse öfver Flemings åsigt om saken.»

Wetterstedt var sysselsatt med genomläsning af en annan proposition och deltog, så länge jag var närvarande, icke uti öfverläggningen. De öfriga statsråden voro icke uppkomna. Som det icke tillhörde mig att öfvervara sådana ärenden, lemnade jag af grannlagenhet sessionsrummet, der regeringens ledamöter fingo i fred fortfara att som *ambitionsprocesser* behandla ämnen, som förekomma till öfverläggning mellan konung och folk.»

D. 2 Augusti.

Vid närmare granskning af propositionen angående sättet att afgöra ärenden rörande förändring af rotering, befanns det, att följderna af dess antagande skulle blifva konungens fullkomliga uteslutande från allt slags deltagande i sådana mål. Detta skulle vara stridande mot principen af högsta maktens nödvändiga inflytande i statens militärsystem, och denna konstitutionsförändring blef derföre med rätta afslagen. Härigenom förfaller dock icke hvad jag anmärkte om de tvenne statsrådets förhållande, ty de fattade icke propositionen annorlunda än att dermed åsyftades en förklaring öfver den § i konstitutionen, som icke tydligt bestämmer om alla fyra ständer eller blott tre af dem fordras för att jemte konungen göra beslut i sådana mål. De herrarna ingingo dessutom då icke i någon granskning, huruvida den föreslagna förändringen var efter princip gagnelig för det stora *hela*, som utgöres af konung och folk. De höllo sig endast vid *ambitionsfrågan*.»

D. 5 Augusti.

I Torsdags (d. 3) fick kronprinsen underrättelse om statsutskottets till ständerna komna tillstyrkande angående utbetalningen af allt hvad förra konungahuset hade af Sverige

att fordra. Ehuru utskottet antagit det hufvudsakliga af kungens proposition, var uti betänkandet en föreskrift gifven angående betalningssättet,* som misshagade prinsen, hvilken genast såg deruti bevis på ögenhet och på böjelse att motverka hans afsigter. Han befaller i ögonblicket två då händelsevis närvarande personer, landshöfdingen i Nyköpings län Skjöldebrand och amiral Gyllensköld, att begifva sig, den ene till presteståndet och den andre till borgarna, för att uttrycka prinsens misshag med statsutskottets tillstyrkande och fordra att stånden skulle återremittera det. De begge utskickade lupo med snabbhet till deras bestämmande. Gyllensköld hade nog begrepp att låta utkalla till sig en ledamot af ståndet för att mottaga hans ärende, men Skjöldebrand — en civil ämbetsman, en landshöfding! — rusar in i presternas plenum och förkunnar inför ståndet det bud han för. Sedan han tagit afträde och första ögonblickets förvåning öfver detta uppträdde försvunnit, väcktes motion om den rättighet, landshöfdingen Skjöldebrand kunnat hafva att inträda i ståndet. En storm var nära att härutaf uppstå, men afledes derigenom att biskop Mörner föreslog, det ståndet skulle förklara att landshöfding Skjöldebrand häruti begått misstag, hvilket antogs!

»Men nu återstod bryderiet med återremissen. En sådan kan efter riksdagsordningen icke ske utan på grund af anmärkningar gjorda i ett stånd vid det från utskottet komma betänkandet. Presterna voro ganska villiga att efterkomma prinsens önskan i denna del, men ingen af de närvarande hade ämne eller anledning till anmärkning; och Skjöldebrand, som endast uttryckt prinsens *misshag*, hade icke med sin framställning gifvit någon ledning åt dem som voro benägna att bidraga till återremissen. Ändtligen uppsteg en af ståndet, som var ledamot af stats-utskottet, och yttrade, det han trodde

* Utskottet hade i sitt betänkande (15. 1815, Bih. t. Rst. prot. V: 1674) föreslagit, att arvet efter änkedrottningen måtte liqvideras af de för Pommerns försäljning inlytande medeln, hvarvid likväl 49,500 rdr sv. bsko skulle staten ersättas för de af H. Med innehafda, riket tillhöriga juveler. Förslaget bifölls enhälligt utan diskussion af alla riksständen; och hvarken i preste- eller borgarståndets protokoll finnes något antecknadt om den i texten omförmälda beskickningen och den deraf föranledda återremissen i presteståndet.

sig kunna inse, hvad som uti utskottets tillstyrkande icke gillades af kronprinsen, och för att bereda återremissen, gjorde han nu sjelf anmärkning derå; hvarefter betänkandet blef till utskottet återskickadt.» — —

»Kronprinsen yttrade om denna händelse — nämligen sedan han visste huru Skjöldebrands ambassad blifvit ansedd i ståndet — att om han varit talman för presterna, skulle han låtit kasta Skjöldebrand ut igenom fönstret.»

D. 8 Augusti.

»Fråga lär vara hos adeln att låta slå en medalj öfver baron Staël. Han förtjenar det så litet, att denna hedersbebyggelse blir en löjlighet för honom och för ståndet. Men kanske tycker mången, att då regeringen *på trots* gör Mörner till statsråd, så kan adeln *på trots* låta slå en medalj öfver baron Staël.»

»Denna utnämning (Mörners) skedde i dag, sedan riksdagen blifvit afblåst. På samma gång nämndes Wirsén till president i statskontoret. Några af de närvarande yttrade tvifvel, att han blefve nöjd med denna flyttning. »Så får han taga afsked», utbrast prinsen. Statsrådets förundran öfver denna sträfhet var så mycket större, som prinsen började med att hålla ett tal öfver Wirséns stora förtjenster. Den nye presidenten, som sedan hade föredragning och stannade qvar med statsråden efter kungens och prinsens bortgång, förklarade bestämdt att han icke emottog den platsen, och att kungen måste låta taga hans utnämning ut ur protokollet.* Han hade förut haft ett häftigt samtal i detta ämne med prinsen, som förkunnade honom konungens befallning att emottaga presidentsplatsen, hvartill Wirsén hade svarat, att i sådant fall vore för honom intet annat att göra än att genast taga afsked, hvilket han redan länge ämnat.»

»Man kan icke inse anledningen till denna föresats hos prinsen att skilja Wirsén från befattningen med krigsärendena,

* Så skedde ock — för tillfället. D. 17 Aug. 1815 finnes i dagboken antecknadt: »I Tisdags d. 15 justerades protokollet för statsråds-sessionen d. 8., utan att Wirséns af prinsen då utverkade utnämning deruti inluttit. Wirséns allvarsamma förklaring hade haft sin verkan, och man lär vid nogare eftersinnande icke varit böjd att tvinga honom till afsked.»

som han så utmärkt väl förvaltar. Möjligtvis är prinsen ledsen vid hans oböjlighet och täta motsägelser, eller kanske ligger härunder en intrig af någon person, som fikar efter statssekreterarebeställningen. Kanske är det i sammanhang med en sådan intrig, som man i dessa dagar gjort prinsen missnöjd med landshöfding Löfvenskjöld, hvilken man ansåg som bestämd till president i statskontoret. Jag — icke ensam — har anledning att misstänka generaladjutanten för arméen general Björnstjerna att arbeta på Wirséns aflägsnande. Statssekreterarens oböjlighet och den gräns, han derigenom sätter för en mängd omogna och skadliga företag i militäriska styrelsen, gör honom till en oangenäm person för dem som vilja styra militärverket. Jag vet med någon säkerhet att prinsen är trött af de motsägelser, han så ofta röner af Wirsén, liksom af Adlercreutz.

I fredags nämndes amiralen baron Rudolf Cederström till den genast efter Pukes afgång utsedda statsradsp platsen samt mottog generaladjutantsstafven för flottorna. Ombord på sitt skepp har han all förtjenst, men som ämbetsman, likasom på riddarhuset, är han fjäskig och för mycket böjlig för den styrande.»

D. 10 Augusti.

»I går voro ceremonierna som sluta riksdagen. Biskopen i Hernösand Almqvist förrättade gudstjensten i Storkyrkan. Om vid riksdagens början biskopen i Visby Eberstein undfagnat oss med platt dålighet, så var det en höglärd dålighet, som i nära en timme östes ut på oss från predikstolen. Först ett sammandrag af svenska historien och sedan pur metafysik med nya ord (*sjelfviskhet* m. m.)»

»På rikssalen öfverträffade h. exc. Engeström sig sjelf i konsten att icke kunna läsa innantill. Wetterstedt stod som på glöd, ty denna gången blef kungens af honom författade tal alldeles obarmhertigt sönderslitet. Hans excellens läste t. ex. »undergifvenhet för *allmänhetens* beslut», i stället för *allmaktens*, och syntes helt rörd öfver att H. Mt yttrade sig så populärt. Förmedelst den dåliga läsningen kunde man intet fatta af talet annat än dess opassande längd och en och annan högtrafvande fras, som bar stämpel af fabriken, der-

ifrån den kom. Hvad den fraseologien är för en sjukdom hos våra snillen!»

»Jacques Cederström var kommenderad att bära himmelen öfver kungen. Hans träben gjorde dervid ett slags märkvärdighet.»

»Landtmarskalken har af kronprinsen fått 40,000 r:dr b:ko till skänks för sin möda och sitt välförhållande under riksdagen. Han emottog dem med anhållan att få efter eget behag disponera denna summa och utdelade henne till barmhertighetsinrättningarna i staden.»

»I går eftermiddag, sedan landtmarskalken tagit afsked af sitt stånd och aflemnat stafven till de två äldsta närvarande grefvarna samt ämnade lemna riddarhussalen, framrusade flera från bänkarna, som togo och buro honom ner för trappan i nedersta förstugan under det åtföljande ståndets gälla hurra-rop — rop, som t. ex. när Fersen mördades. Med samma rop, men ännu mera skrål, mottogs i dag kronprinsen af alla fyra stånden, som voro församlade mangrannt på en déjeuner hos landtmarskalken. Man anmärkte, att herrarna Flach, de häftigaste af oppositionen, voro ifrigast att skråla och att svänga glasen till prinsens ära. Det är oek samnt att denna opposition har vid alla tillfällen affekterat att skilja mellan regenten och ministrarna. Konstitutionen öppnar väg till denna härmning efter England. H. K. Höghets popularitet och amabilitet i denna samling var obeskriflig och — jemte vinet — eldade alla hufvuden.»

* * *

Riksdagen 1815 kunde, med afseende på behandlingen af de ekonomiska frågorna, i visst afseende anses innebära ett nederlag för konungens rådgifvare. Men man hade ännu ett godt stycke fram till parlamentarismens tider; och det var så långt ifrån att ett riksdagens mistroendevotum ansågs böra medföra en misshaglig rådgifvares afgang, att, såsom vi sett, statssekreteraren grefve Mörner — den konseljledamot, mot hvilken de skarpaste anmärkningarna riktats — i stället

för att afgå, befordrades till statsråd. Det särskilda utskottets betänkande riktade väl uppmärksamheten på de ekonomiska missförhållandena i landet; men regeringen syntes ej sinnad att utan vidare ställa sig denna maning till efterrättelse. Tvärtom: i konseljen inkallades såsom t. f. statssekreterare för finansärenden den man, som framför andra kunde anses representera just den ståndpunkt i statsekonomiska frågor, som af 1815 års ständer så bittert blifvit klandrad. Det var landshöfdingen i Falun, Hans Järta.

Utan tvifvel landets snillrikaste och insigtfullaste finansiella teoretiker, liksom en bland dess utmärktaste skriftställare, var han i yttersta grad missnöjd med den hållning i ekonomiska frågor, som riksdagen visat. Med sin vanliga häftighet och öfverdrift hade han redan under pågående riksdag gifvit luft åt denna stämning. Till följe af sin afsägelse af adelskapet vid 1800 års riksdag hade Järta ej längre säte och stämman på riddarhuset, utan tillhörde, såsom icke adliga ämbetsmän i allmänhet, de »orepresenterade» stora klass. Han vistades dock i Stockholm under en del af riksdagen och gjorde der ingen hemlighet af sina åsikter; öfver dess majoritet uttömde han sin vredes skålar.

Trolle-Wachtmeister, sedan 1809 nära förbunden med Järta, ehuru han nu ingalunda delade hans åsikter eller var blind för den snillrike mannens svagheter, har på följande lifliga sätt beskrifvit Järtas uppträdande.

(D. 31 Maj 1815). »Hans Järta, landshöfdingen i Falun, f. d. baron Hierta, är i staden. Hans förhållande, hvaröfver jag och hans andra vänner äro i förtviflan, hörer till historien om människor i allmänhet och om snillen och frihetsälskare i synnerhet. Det lemna en bedröflig tillökning i bevisen på huru lätt snillena kunna, förr än den gyllene medelmåttans söner, låta hänföra sig af passionen.» — —

»Järta som statssekreterare i finansén 1810 framställde principen af det då nya nederlags- eller transitosystemet, hvilket, sedan han i en paroxysm af elakt lynne lemnade tjensten, antogs af hans efterträdare Wirsén och fick sin utveckling under den nu varande statssekreteraren för finansärendena

grefve Mörner. Den olika öfvertygelse om detta systems nytta, som rört sig hos ständerna, förargar Järta, och med sin vana att föra allt till personlighet anser han härunder ligga ett ändamål att förringa hans förtjenst, ehuru hans namn icke varit nämndt, ej heller någon under hans förvaltning skedd åtgärd anförd, och ehuru ingen af dem, som talat öfver detta ämne, knappast någon af ständerna, kände eller ihågkommo att första impulsen af merkantilistiska systemet kunde tillskrifvas Järta. Detta oakadt är han uppbragt mot ständerna ända till raseri och lemnar fart åt sin ifver i alla sällskap, vid bord och i stora samqväm, förklarande högljudd, att ständernas förhållande är ren jakobinism; att deras syftning är införande af terrorism; att i sådant fall skulle han blifva den värste Robespierre och ämnade komma till Stockholm med 80,000 dalkarlar, appuyerade med ryggen på Norge; att ständerna icke hafva någon rätt att forska i regeringens åtgärder; att regeringen borde låta några hufvuden springa, för att bringa dem till sansning o. s. v.*

Det var nu denne man, som regeringen efter riksdagens slut ansåg lämpligt att öfvertala till inträdande i konseljen såsom t. f. statssekreterare för finansärenden efter grefve Mörner.

Trolle-Wachtmeisters åsichter gjorde honom från början föga gynnsamt stämd mot denna åtgärd, hvilken skulle kunna uppfattas såsom ett åsidosättande af riksdagsmajoritetens önskan. Hans personliga bekantskap med den ryktbare mannen väckte hos honom, med all beundran för dennes snille,

* Dylika yttranden voro naturligtvis icke ämnade att tagas efter bokstaven och uppfattades ej heller så af någon, som kände Järtas häftiga lynne och hyperboliska uttryckssätt. Ett infall af I. R. Blom om Järta, hemtadt ur ett bref till Trolle-Wachtmeister (1811), må i detta sammanhang anföras: »Järta, skrifver Blom, har bytt sig litet stadsjord nära Falun, dit han lär flytta i nästa månad. Han gör rätt deri, ty det är bra uniformt att beständigt leds och boudera på samma ställe af jordklotet. När han nu blir landbrukare, så råder jag naturen, att låta regna eller hålla upp, när Järta vill. — Järtas häftiga uppträdande mot ständerna 1815 gaf emellertid Trolle-Wachtmeister anledning till jemförelse mellan Järta i ungdomsåren, vid 1800 års riksdag, och i senare tid. »Vi hafva i ämbetsmannakåren, skrifver han, inga värre despoter, än Järta, än Adlersparre, än Mörner. Man jemföre dermed deras vita antencta!»

tvifvelsmål, huruvida valet af den tillförordnade statssekreteraren kunde anses lyckligt. Fran början förutsade han, att Järtas kvarstannande i konseljen ej skulle blifva långvarigt. Mannerheim kallar nu Järta för Necker-Järta, har han antecknat. Det är ett ganska godt infall. Hela händelsen med Järtas återkallande hit, och hvad man förutser af utgången samt den gruffliga egenkärleken framställer mycken likhet med den franske finansministern.»

Vidlyftigt har Trolle-Wachtmeister i sina anteckningar från denna tid uppehållit sig vid Järtas personlighet och åtgärder. Några bidrag till dennes karakteristik må ur dagboken anföras.

(D. 1 Sept. 1815). »En plan är uppgjord af Wirsén, som nu är i Falun, att landshöfding Järta skall för någon tid återtaga sin forna statssekreterarebefattning för att utarbета de ärenden af vigt, som ingå i organisationen af finans- och hushållsverken. Jag befarar med den kännedom, jag har af Järtas lynne, att inom två månader efter hans hitkomst skall han hafva stött sig med prinsen och hela regeringen och på ett obehagligt sätt afbryta sin befattning. — Förmodligen är nu planen uppgjord af Wirsén, att han med Järta och Mörner skall fatta uti styret för det finansiella och ekonomiska systemet. Deruti kommer han icke att möta stridighet af de öfriga i statsrådet. Deras underlägsenhet är för stor, och de göra alla sin kur åt Wirsén — Wetterstedt icke undantagen.»

Erfarenheten från Järtas förra statssekreterare-tid vittnade, enligt antecknarens mening, om hans ovanliga förmåga och varma intresse för stora frågor, men också om hans likgiltighet för detaljer och vårdslöshet i allt hvad till expedition och administration hörde. Trolle-Wachtmeister ansåg derföre, att Järta bort intaga sin plats i konseljen såsom statsråd, snarare än såsom föredragande statssekreterare eller fackminister. »Jag arbetade under första Örebro riksdag 1810», skriver han, »att få honom till statsråd. Ingen bättre tjänst kunde för honom finnas än denna, som endast medför skyldigheten att sitta tre förmiddagar i veckan och som icke medför någon administrerande eller expedierande detalj. Ingen befattning kunde bättre förenas med hans naturliga lättja

och uti ingen kunde hans ljusa hufvud vara mera användbart än denna, der han vid ärendenas föredragning, då honom blott ålägg att *höra* och *döma*, skulle kunna utveckla hela sin verkliga genialiska förmåga och om möjligt elda sina triviala bisittare, hvilkas träaktighet ofta skulle blifva ett nyttigt korrektiv för hans öfverflödande värme och någon gång stora inkonsequens. Men Rosenblad, som minst af alla beundrar honom, ville icke hafva hans kamratskap i statsrådet. Det hade i alla fall icke blifvit af, ty hoffavören hade redan bestämt baron Fleming till den lediga platsen.»*

»Jag påminner mig att redan i Örebro 1810 var han ond på ständerna. De voro icke så lydiga som han ville. Han sade då en gång till mig dessa i hans mun märkvärdiga ord: »Här finnes ingen annan hjälp än att *en* tar alltihop, men jag vill icke vara med om det.»

Redan kort efter Järtas öfvertagande af sitt förordnande visade sig hans lättretlighet. Skjöldebrand, hans gamle antagonist, inkallades efter Adlercreutz i statsrådet. Järta hade, såsom bekant, omintetgjort Skjöldebrands revolutionsplan d. 8 febr. 1809** och dervid råkat i häftig ordvexling, hvilken för lång tid bragte dem på spänd fot med hvarandra. Sedermera ansågs Skjöldebrand hafva väsentligt bidragit till de anfall mot Järta genom Grewesmöhlen, som förbittrade Järtas första statssekreterareskap. När nu Skjöldebrand blef statsråd, yttrade Järta, enligt Trolle-Wachtmeisters anteckning (d. 22 Nov. 1815): »Jag har ännu qvar kronprinsens bref, der han tackar mig för den verkliga uppoffring jag gör, då jag återtog denna befattning — och likväl är jag knappt hitkommen, förrän han sätter in i statsrådet den karlen, till-

* Ur en anteckning af författaren om Järta på annat ställe må här anföras följande: »Under 1809 års riksdag hade Järta mesta inflytandet i ärendenas ledning från regeringen. De viktigaste framställningar författades af honom, men här och der i hans koncepter insatte han inom parentes: 'här fordras fraser'; och dessa ifylde Wetterstedt, hvilken — för att nyttja Järtas ord till mig — var som en elektrisk conducteur: 'bara han pekade på honom, kommo fraserna sprakande ut, liksom gnistor'.»

** Se föreliggande arbete I: 160.

sammans med hvilken kronprinsen väl vet, att jag icke vill eller kan göra tjenst.»*

Bekymmersam för den nye finansministern var straxt efter hans tillträde lånediskonternas i Malmö och Göteborg vacklande ställning. I samråd med Wirsén vidtogos af Järta energiska åtgärder för deras upprätthållande; men den ringa hjälp, som Stockholms börs härvid lemnade, bragte genast hans lättretliga lynne utom fattningen. Han förgick sig ända derhän, att han hotade börsens medlemmar med sin hämnd. Det berättades, att han yttrat: »Stockholms börs kan räkna på att den icke skall få något till sin förmån, så länge jag är vid denna befattningen.» — Sjelf gjorde Järta, enligt de anteckningar vi följa, sig inga förhoppningar om att erkännande eller folkgunst stode för honom att vinna, och i sitt hyperboliska språk uttryckte han sitt förakt för »profanum vulgus». »Han förklarade, att han skulle anse sig högst illa hafva uppfyllt sin sak, om icke, då han före härifrån, gatpojckarna, folk i trasor, folk i uniformer och folk med broderade rockar ville alla stena honom.»

Järtas energiska ingripande för att uppehålla diskonternas vacklande kredit skaffade honom emellertid ett förtjent erkännande; och de pessimistiska målningar af sin personliga ställning, som han i upprörda ögonblick älskade att framställa, hade i verkligheten ingen motsvarighet. Äfven kronprinsen, som skyndat hem från en vistelse i Norge (i Nov. 1815) med anledning af de oroande ryktena om diskonterna, stod på Järtas sida, då det gällde att förebygga den hotande ofärden.

Men i en annan fråga, som sysselsatte Karl Johans sinne vida längre och som under ett par år synes hafva förefallit honom nästan såsom hufvudsaken i hela den svenska stats-hushållningen, voro de båda snillrika männen, regenten och statssekreteraren, af olika tanke. Det var frågan om beherskandet af den för Sverige ofördelaktiga vaxelkursen på utlandet, hvilken Karl Johan, såsom bekant, betraktade ej blott

* Äfven antecknaren ansåg Skjöldebrands inträde i statsrådet såsom ett olyckligt val. Dennes verksamhet såsom öfverståhållare hade, enligt Trolle-Wachtmeisters åsigt, ådagalagt hans olämplighet såsom ämbetsman, oaktadt alla förväntningar på grund af hans förmåga på andra områden.

ur den ekonomiska synpunkten, utan äfven och ännu mer ur den politiska. Han såg i kursens stigande ett systematiskt bedrifvet arbete för nedsättande af landets, regeringens och, framför allt, dynastiens kredit, och han misstänkte hemliga stämplingar mot sakernas nya ordning i Sverige.

Få, om ens någon, utom de som hemtade direkt vinst ur kronprinsens åtgärder för beherskandet af vaxelmarknaden i enlighet med hans en gång uppgjorda system, delade hans åsikter i frågan om »kursens styrande», såsom åtgärderna för att hindra dess stigande benämndes.

Trolle-Wachtmeister och Hans Järta, hvilkas åsikter, såsom vi sett, i andra ekonomiska frågor ingalunda voro samstämmade, voro af samma mening i fråga om vaxelkursens styrande. Detta ämne är ofta på tal i den förstnämndes anteckningar; man ser deraf huru detta intresse nästan beherskade kronprinsens sinne. De bekräfta sanningen af Järtas ord i ett förtroligt bref från denna tid: »Hans tankar i detta ämne kunna af intet raisonnement och ingen erfarenhet ändras. Han pinar sig och andra med bekymmer i detta ämne.»*

Karakteristisk är följande anekdot:** »I förrgår yttrade prinsen i en öfverläggning i statsrådet, angående en finansfråga: Il est bien possible qu'il y ait dans ce pays trois cents hommes, qui sont meilleurs militaires que moi; je ne les connais pas, mais je regarde comme possible qu'ils existent. Mais pour ce qui est de la haute finance, je ne cède à personne, car cela a fait depuis longtemps mon étude particulière». — Det var icke den enda gång som Karl Johan yttrade sig på samma sätt.

Huru dessa finansoperationer uppfattades, derom vittna följande dagboksutdrag.

»En komité har blifvit inrättad», skrifver Trolle-Wachtmeister d. 14 Okt. 1815, »för att styra kursen. Jag förstår icke denna idé af det goda hufvudet Wirsén. Huru många gånger hafva vi icke dessa senare tider haft erfarenhet af fruktlösheten af alla sådana försök! Kursen har blifvit ned-

* Se H. Forssells Iefnadsteckn. öfver Järta i dennes Valda skrifter, s. LXXXVIII.

** Berättad i Trolle-Wachtmeisters dagbok d. 25 Jan. 1816.

satt någon tid, så länge tills man hunnit pumpa ifrån regeringen de penningar, hvarmed opererades — och derefter har kursen återigen stigit till den höjd, dit den af handelsförhållanden och medarbetning af vaxelvingleri skulle nödvändigt föras. Så gick det med dylika operationer under Gustaf Adolf; likaså med dem som kronprinsen gjorde genom judehuset Benedicks, hvarpå han offrade så mycket penningar och så många och häftiga utfarter af elakt lynne. Så länge regeringen kan hålla ut med att låta sälja vaxlar efter nedsatt kurs, d. v. s. till underpris, så förblifver kursen nere; men när källan är uttömd, så är ingenting öfrigt — mer än minnet af förlösade penningar. Emellertid arbetar nu kurs-komitén under Rosenblads presidium och sammanträder alla tisdagar och fredagar för att, som de säga, styra kursen.

(D. 1 Jan. 1816). »Kursen, detta föremål för kronprinsens bekymmer och häftiga bemödande, nedtvingad i Stockholm genom regeringens maktspråk och genom dess i små partier indragna vaxlar, är hög och stigande i Göteborg, der den är lemnad åt sig sjelf och der alla vaxelaffärer afslutas utom det obetydliga, som kan af regeringen indragas. Men kursen noteras i tidningarna och på börsen *här* efter den imaginära kurs, som man genom regeringens vaxlar här vill underhålla; och låtsande icke veta, att ett helt annat förhållande är i Göteborg, tror man sig hafva vunnit allt, då man kan säga: regeringen håller kursen låg — se huru den är noterad på börsen (i Stockholm) och i tidningarna!

Till vinnande af detta mål, kursens fällande genom artificiella medel, hörde äfven offentliggörandet af listor öfver vaxelhandeln. Dermed hade början skett redan 1811 kort efter kronprinsens ankomst; förteckningarna insändes då till kommerssekollegium. »Jag påminner mig, skrifver Trolle-Wachtmeister, en rolig händelse, då detta vidtogs. Brinkman, som då gjorde hofkanslerstjenst, fick prinsens befallning att anmoda handlande juden Benedicks att hvarje postdag i sitt namn, men för kronprinsens räkning, draga vaxlar till några schillings lägre kurs än den gällande. Detta var första steget i bemödandet att styra kursen, som alltsedan fortfarit. Emellertid hade anstalten om vaxel-förteckningarna blifvit gjord, och

början med deras aflemnande inträffade just vid första statsrådssammanträdet efter Benedickska operationen. Prinsen gjorde ett utfall mot köpmännen och befallte statssekreteraren att uppläsa listan. Vid hvar person, som dragit för den verkliga kursen, gjorde han utrop. T. ex.: första namnet var herr Schön (noterad för verkliga kursen). »Ah ce sont là de ces sangsues du peuple!» Vidare: herr N. N. (samma kurs). »Ah voilà de la même ligne! Voyez un peu, Messieurs, ces gens veulent miner nos finances! C'est leur plan.» Vidare: herr Benedicks (den lägre kursen). »Ah, Messieurs, voilà un patriote! C'est un honnête homme cela. Voyez vous, Messieurs, c'est un homme de bien, qui se contente d'un gain modéré et qui ne veut pas détruire nos finances.» — Brinkmans förvåning öfver den komedi, som speltes, kan icke beskrivas; han visste icke, om han skulle tro sina öron, när sådant yttrades framför honom, genom hvilken befallningen gått till Benedicks.»*

Kursen blef genom kronprinsens åtgöranden och ständiga oro dagens brännande fråga. »Detta väsen, heter det i en anteckning från en något senare tid, har nu spänt allmänhetens uppmärksamhet på kursen, som de flesta icke en gång skulle hafva känt till namnet, om man ej gjort så mycket larm derom. Folket tror nu på kurs som på ett rysligt ondt görande spöke, som sväfvar omkring människorna. Detta blir en slags fanatism. Vi kunna få se uppträden för det ordet kurs liksom i religionskrigen om ord, som folket icke bättre förstod; och vi kunna komma att strida om kurs, likasom man förr mördade hvarandra för dogmen om la conception immaculée eller andra mysterier.»

Lifligt har Trolle-Wachtmeister i sin dagbok beskrifvit den öfverläggning i detta ämne, som hölls i extra konselj d. 1 Februari 1816.**

* Genom oförsigtiga yttranden i kursfrågan ådrog sig Brinkman kronprinsens onåd; och detta blef i viss grad anledningen att han ej vidare brukades i rikets tjänst för viktigare uppdrag. Se härom H. G. Wachtmeister, Bidrag till Carl Gustaf von Brinkmans biografi och karakteristik, s. XXVII, 12.

** Rådplägningen var icke officiel, och statsrådsprotokollen upplysa derom intet. Se Forssell, anf. st. s. LXXVIII, och Schinkel, Minnen IX: 284, hvarest

(D. 2 Februari). »Kronprinsen hade till i går begärt af kungen ett extra statsråd, dervid Järta och Wirsén skulle vara närvarande. Man visste, att kursen skulle åter blifva ett föremål för hans utbrott, och man befarade en storm, ty den falska operationen att styra den hade redan kostat stora summor utan annan verkan än notering af en imaginär kurs uti Stockholms avisa, under det att vexelförhållandena i Göteborg och annorstädes voro helt annorlunda.»

»Kronprinsen inträdde i statsrådet starkt upprörd och adresserade till konungen ett anförande, fullt af de uttryck af kraft och värma, som äro honom egna, och med den ordrikhet, som också tillhör honom i högre grad än någon annan. Han kom, sade han, för att här till protokollet betyga, att han vore oskyldig i fäderneslandets våda, att han gjort hvad han kunnat för att förekomma den, att han icke blifvit understödd och därför kunnat ingenting uträtta samt ansåg sig nu skyldig att förvara denna förklaring i statsrådets protokoll, för att inför efterverlden rädda sin heder.»

»Vid detta senare uttryck, som förekom sist i det vidlyftiga anförandet, kunde Järta icke längre styra sig. Blek som ett lik och stapplande på målet af harm, sade han: Jag har också en *heder* att förvara och som jag icke räknar för en obetydlig sak; — jag ber att också få tala i denna sak.» Nu ingick han uti afhandling om kursen, dess orsaker, dess förhållanden; bevisade att alla de mesyrer, som blifvit vidtagna för dess styrande, vore lekverk, ledande till intet annat än att förstöra penningar och kompromettera regeringen, samt att inga andra medel emot en stigande kurs finnes att använda än att tillvägabrunga ett mera fördelaktigt förhållande emellan konsumtion och produktion; samt bad slutligen kronprinsen här till protokollet uppgifva, om Hans Kongl. Höghet hade andra mera verksamma mått och steg att föreslå.»

Järta hade talat med en sådan häftighet, att han efter de närvarandes omdöme förgått sig, men utgången blef honom förmånlig, ty prinsen blef af detta skarpa motstånd nedstämd.

(efter Wieselgrens artikel om Wirsén i Biogr. Lexikon XXII: 268 och om Järta i Sveriges sköna litteratur V: 60) utdrag ur denna anteckning finnas införda.

Han antog en annan ton, svängde sig undan ämnet, hvaruti Järta provocerat honom att ingå, och sökte upp andra föremål att beklaga sig öfver; men fick i hvart ögonblick motsägelse af Järta och af Wirsén, som äfven från början med kraft och värma uttryckt sig. Prinsen, som fortfor att adressera sig till konungen och att beklaga sig öfver det att han uti ingenting var understödd, inblandade deruti en mängd ämnen. Han anförde t. ex. långsamheten i behandlingen af de nyligen inträffade stora konkurserna, hvilket han tillskref ämbetsmäns intriger. Järta föll honom i talet och förklarade, att de ärendena gå den gång, som lagarna föreskrifva, och att ingen grundad anledning till anmärkning fanns. — Äfven nämnde prinsen, att man ingenting här arbetar. »Ers Kongl. Höghet har orätt, ropade Järta, vi arbeta så, att vi förstöra krafter och helsa. Var nådig och uppgif, hvad som är att göra emot det onda, och Ers Kongl. Höghet skall finna att de utvägar, som Ers Kongl. Höghet utvisar, skola blifva beagnade, och att ingen anledning skall blifva lemnad till klagan öfver brist på verksamhet eller arbete hos oss. Men vi yrka på att få anvisning på hvad jag förut så många gånger framställt såsom det enda botemedlet, nämligen att söka tillvägbringa proportion emellan konsumtion och produktion.»

»Wirsén tog nu åter uti saken och yttrade sig med sin trygga fasthet lika allvarsamt och med lika mycken harm som Järta i sin brusande häftighet. Mörner förenade sig med dem. Wetterstedt, Rosenblad och bägge statsministrarna läto förmärka, att de också tänkte lika. Skjöldebrand och Cederström tego stilla (Lagerbring låg hemma sjuk). Prinsen var nu alldeles slagen ur fältet. Resultatet af den ström af ord, som nu i tre timmar utgjutits, blef intet annat, än att kursen fick äfven här i Stockholm lemnas åt sig sjelf, och att man icke mera skulle kasta bort pengar för den chimären att notera en kurs, som icke är den allmänt gällande — en komedi, som likväl åstadkommit och ännu förorsakar oredor uti många handelsaffärer.»

»Ut i prinsens anförande, då han öppnade öfverläggningen, återkom samma uttryck, som jag redan anförde.* Il

* Se ofvan s. 74.

est bien possible qu'il y ait dans ce pays trois cents hommes etc. etc.»

Härmed var kursfrågan dock ingalunda afgjord, om också Järta och Wirsén för tillfället syntes hafva gått segrande ur debatten. I sjelfva verket hade denna öfverläggning sin egentliga betydelse såsom angifvande den grundolikhet i åsigt mellan regenten och de båda nämnda rådgifvarna, som kort derefter medförde deras afgång ur konseljen. Järtas lättretliga lynne var ej egnadt för samarbete med olika tänkande; och han insåg, sedan kronprinsen omsider äfven på andra områden bestämdt angifvit riktningen för sitt ekonomiska system, enligt Järtas egna ord, »olämpligheten af denna slitning mellan den som bör befalla, och den som närmast skall verkställa, samt angelägenheten att sätta till statssekreterare för finansärenden någon man med andra principer än mina.»* Wirsén deremot aflägsnades tillfölje af kronprinsens bestämda vilja ur konseljen; och detta blef den yttre anledningen äfven till Järtas afgång. De anteckningar, vi följa, meddela åtskilliga upplysningar om denna ministèrförändring.

Redan straxt efter riksdagens slut i Augusti 1815 öfverraskades statsrådets ledamöter, såsom vi sett, af den utmärkte statssekreterarens för krigsärendena oförmodade utnämning till president i statskontoret.** Wirsén vägrade då att emottaga denna plats, men förklarade sig beredd att taga afsked. Han qvarstod emellertid och fortsatte sin föredragning af krigsärendena; men hans ställning var vacklande.

I December 1815 gjordes ett nytt försök att aflägsna Wirsén genom en ny utnämning till det ofvannämnda ämbetet, men det strandade äfven då på hans bestämda vägran. »Han säger, har Trolle-Wachtmeister antecknat, att han är beredd att blifva bortkörd, om så behagas, men han tager icke emot någon annan tjänst. Det synes att kronprinsen är mycket generad af honom. Sedan Adlercreutz' död är Wirsén den ende, som vidmakthåller ordning i militära departementet.» Hans personliga ställning till dem, med hvilka han i följd af

* Forssell, anf. st. XC.

** Se ofvan s. 66.

sitt ämbete måste oftast komma i beröring, var icke heller den angenämaste. Wirsen är icke att afundas, skrifver Trolle-Wachtmeister i början af 1816, som uti beredningen af sina ärenden har att göra med dessa två militär-statsråden Cederström och Skjöldebrand — han inträdde i förrgår i statsrådet efter en lång sjukdom — samt den unge oerfarne Björnstjerna, hvilken sistnämnde dock är långt öfver de andra genom både kunskaper och hufvud. Skjöldebrand, svag, obestämd och metafysikus i allt samt utan någon slags ämbetsmannatakt, gör mera skada än nytta. Dessutom, liksom det andra statsrådet, har han ingen fermeté mot kronprinsen, hvilket så ofta behöfves med en herre, hvars häftiga, eldflammande lynne förer honom så ofta blott efter ögonblickets intryck. Det behöfves i denna belägenhet en man med den orubbliga köld och fasthet, som utmärker Wirsen. — De ekonomiska åsigtter, som Wirsen, efter hvad vi sett, i förening med Järta försvarede, kunde ej heller bidraga till befästandet af hans ställning hos Karl Johan.

Ändtligen, heter det i dagboken för d. 4 Mars 1816, har det lyckats att få bort Wirsen. Kronprinsen återkom nu med förnyad styrka till det gamla projektet att flytta Wirsen till presidentstolen i statskontoret, der man vill säga, att han så väl behöfves, ehuru detta räkenskapsverk är i god ordning och befattningen dermed vida under Wirsens egenskaper . . . Sannolikt har prinsen blifvit befäst i sin böjelse att skilja Wirsen från krigs-sekreterarens befattningar af en sammansvärjning mot Wirsen af, om jag så kan säga, *de tre käpparna*, som alla vilja undanröja den besvärlige statssekreteraren. Dessa äro: generaladjutanten för arméen Björnstjerna*, som vill styra ensam, generaladjutanten för flottorna Cederström, som — något af samma orsak, men också för att vara behaglig — ingått i kabalen mot Wirsen, och slutligen öfverståthållaren, som har generaladjutantskapen för Stockholms garnison och hvilken å sitt forna regementes, gardets, vägnar vill Wirsen ondt för de inskränkningar, han genomdrifvit i

* *Snare anmärkning.* Sedermera har jag fömummit att Björnstjerna på det allvarsammaste försvarar sig från denna misstanke. Cederström anses hafva varit den mest nitiske vid detta tillfälle.

regementets pretentioner vid nyss förehafda statsreglering. Men så när hade jag glömt den, som i detta ögonblick så betydligt tyngde på vigtskålen: prins Oscar, i spetsen för alla sina officerare, hvilka kastade eld och lågor mot Wirsén, för det han vid regleringen motstått deras öfverdrifna fordringar.»

»Sedan Wirsén på det artigaste sätt genom kronprinsen och grefve Engeström fått sin disgrâce under den hederliga förevändningen af hans ounbärlighet för att iordningsställa statskontoret, begärde han ett sammanträde med Engeström, Rosenblad, Lagerbring, Wetterstedt, Mörner och Järta (Gyllenborg är sjuk). Detta sammanträde egde rum i förmiddags. Sedan Wirsén förklarar att han, för att ej röja harm, icke ville taga sitt afsked, men att han ej mottog presidentplatsen, utan blott förvaltningen af verket som chef, uppgjorde han målningen af rikets ställning i hänseende till militäriska organisationen och finanserna. Järta deltog äfven i målningen med sina bistra färger och återupprepade, att han från det ögonblick, då Wirsén lemnade sin befattning, ansåge sig skild från sitt förordnande, hvilket, som hvar och en påminte sig, han blott antagit under förbehåll att få arbeta tillsammans med Wirsén. Statsråden voro sänkta i bekymmer, Engeström grät.»

»Ställningen är också verkligen bekymmersam. Under det att ett uppväxande gustavianskt parti hotar oss utifrån, så utbreder sig söndring inom oss. Då allmänna sakerna som värst intrassla sig och förtroendet till regeringen skyndar i sitt aftagande, så aflägsnas de personer, som hafva insigter och äro oberoende.»

Kort efter Wirséns aflägsnande följde Järtas afsägelse af sitt tillfälliga uppdrag. D. 13 Mars 1816 heter det i dagboken:

»Järtas afsägelse från förordnandet anmäldes i dag. Lyckligare tillfälle för honom att gå derifrån kunde aldrig öppnas. Jag tviflar, att något stort resultat vunnits af hans förvaltning. Så mycket jag känner, hafva hans åtgärder hittills varit af ett slags polemisk natur i hänseende till ständerna, hvilkas alla beslut och önsknningar han sysselsatt sig med att såsom en bitter recensent anfalla och häckla. Han har i statsrådets

protokoll åt blifvande konstitutionsutskott förvarat vidlyftiga minnen af sin harm. Det förtidiga afbrottet af hans befattning, hvartill Wirséns bortkörande föranledde, gör honom intressant hos allmänheten, som inbillar sig att han skulle gjort stora saker, om han fått blifva kvar.»*

Om än Trolle-Wachtmeister, såsom vi finna, förhöll sig mera skeptisk i frågan om Järtas outhärlighet än om Wirséns, så beklagade han dock uppriktigt äfven den förstnämndes afgang, och detta ej blott på grund af hans öfverlägsna snille och insigter. Han antecknade d. 26 Mars: »Statsrådet har efter Wirséns och Järtas aflägsnande förlorat den lilla smula kraft och samband, som det vid ett och annat tillfälle röjde genom impulsjonen af en af dessa två. Alltsammans hänger nu på Lagerbring, som gammal, trött och sjuklig, icke är att betydligt påräkna.»

Äfven inom statsrådet uttryckte man sin saknad af Järta. »Gyllenborg och Rosenblad hafva talat flera gånger med djup beundran om hans stora nya åsigter», säger antecknaren. Han tillägger: »Nog tror jag, att sådana finnas i Järtas lilla hufvud, då han blott icke missledes af passionen; men jag vet icke, om jag bör erkänna deras excellenser som kompetenta domare deröfver.»

I sjelfva verket torde insigterna i och intresset för hithörande frågor efter de båda vännernas afgang hafva varit svaga nog inom det svenska statsrådet. Det visade sig, att sedan Wirsén och Järta afgått, föga gjordes för att vidhålla den ståndpunkt, som konungens rådgifvare från början intagit i förhållande till de sedan riksdagen hvilande ekonomiska frågorna. Endast i frågan om åtgärder mot kursens stigande märktes någon gång försök till motstånd mot den kraftiga vilja, som nu bestämde den ekonomiska politiken. Det högsta, hvartill konungens rådgifvare hunno, var enligt Trolle-Wachtmeisters ord användandet af »den vis inertie, som är ena hälften af hvad man af dem fordrar. Denna negativa förtjenst kan dem icke bestridas; den positiva deremot röjer sig mindre.

* Se om detta ministerskifte och dithörande omständigheter, Wieselgrens biografi öfver Wirsén, Biogr. Lex. XXII: 267 o. f., Schinkel, Minnen IX: 283 o. f., samt Forssell, anf. st. s. XCI.

Deras moraliska krafter äro icke beräknade efter ögonblickets behof af vidtomfattande, insigtsfulla åtgärder.»

Svårighet mötte äfven att finna en statssekreterare för finansärenden. Platsen erbjöds genom general Björnstjerna i början af 1817 åt prosten grefve Schwerin, berättar Trolle-Wachtmeister. »Han betänkte sig några dagar, men gaf afslag, sedan han icke fick antagna några vilkor, som han ville betinga sig. Det hade blifvit vackra skakningar i statsrådet, om detta eldsprutande berg blifvit ditflyttadt.»

Tydligare än genom detta anbud kunde icke den ekonomiska systemförändringen angifvas. I stället för ordföranden i särskilda utskottet vid 1815 års riksdag blef det emellertid dess sekreterare, som kallades till platsen, sedan den dock först varit erbjuden åt kommerserådet Lenngren, Stockholmspostens gamle utgifvare, den snillrika skaldinnans redbare, men föga lysande make. Denne gamle man, skrifer Trolle-Wachtmeister ($\frac{3}{2}$ 1817), förskräcktes för ett sådant anbud, som han hade förstånd nog att bestämdt afslå, och då Engeström fann, att med honom icke var något att göra, ropade han: Nå hvem i Guds namn skall man taga? — Mera beredd var man icke på ämnen till finansminister! Lenngren föreslog en kamrat, ett annat kommerseråd, Klintberg: den blef genast tillkallad och nästan trugad att emottaga ett förordnande tillsvidare.»

Den nye statssekreteraren Klintberg hade inga betänkligheter mot mängden af de af riksdagen gjorda framställningarna, helst som kronprinsen, alltjemt beherskad af sin ifver att hindra kursens stigande, nu ifrigt yrkade på prohibitiva författningar och utfärdande af påbud mot yppighet och öfverflöd. Nya tullsatser påbjödos, äfvensom ny vaxelstadga, hvarjemte genom regeringsbeslut »vaxelbiträde» lemnades åt Stockholms och Göteborgs börser, o. s. v. På öfverflöds-lagen arbetades länge; om resultatet blef ringa, så berodde detta på förhållanden, som ej kunde förbises.

Trolle-Wachtmeister följde dessa åtgärder till den ekonomiska ställningens förbättrande med uppmärksamhet; men de tillfredsställde honom föga och förmådde ej skingra den djupa misströstan om fosterlandets ekonomiska framtid, som vid denna

tid synes hafva beherskat hans sinne och som afspeglar sig i hans anteckningar. På nyårsdagen 1816 läses i hans dagbok:

»Ett nytt år ingår! Skall det föra med sig lyckliga eller olyckliga öden? Skall under dess lopp vårt inre olyckliga förhållande utveckla sig till förbättring eller till förstöring? Huru möta vi den inträdande nya epoken?»

»Näringarna alla i det grufligaste betryck af tidernas skick; utnätningar och tvångsförsäljningar af fastigheter tilltagande dagligen i provinserna i en förvånande progression; hoppet på regeringen försvunnet och förtroendet till den upphördt. Hvar man vänder sig, oskicklighet, okunnighet, kortsynthet; yppigheten stigande, förstörande, uppmuntrad genom utmärkelse och bifall ofvanifrån, ännu mera bedröfligt utbredd i de lägre klasserna».

Ännu mera pessimistisk låter dagboksanteckningen på nyårsdagen 1817; »En viss oro satte ett slags verksamhet hos alla ännu vid början af förflutna året. Man tyckes nu hafva tagit sitt parti för allt hvad som kan hända, och man ser omkring sig stilla liknöjdhet, som liknar det lugn, en sjukling har, sedan läkarna förklarar sjukdomen obotlig. De som varit verksamma för det goda, för det rätta, för ordning, finna — uttröttade — intet annat att göra än att så handla, att de äro utan ansvar för och i hvad som kan hända; de kloka bland allmänheten söka att bereda hvar och en sin individuella räddning vid skeppsbrottet, om det inträffar; dårarna njuta för dagen och deltaga i lättsinnighetsruset. För öfrigt tiger man. Man talar icke mycket om, hvad som alla anse som bekant för hvar och en. — De vid förra årets inträde mindre gynnsamma förhållandena hafva nått sin superlativa grad. Lättsinnighet och flärd hafva icke minskats. Ruset varar hos dem, som från början lemnat sig deråt.»

Det är, såsom man finner, dystert färglagda, säkerligen ej så litet öfverdrifna bilder. Tonen i dagboksanteckningarna bär under dessa år prägeln af en betryckt stämning, som väl ej endast berodde på bekymmer öfver fosterlandets öde, utan äfven på misströstan att sjelf kunna under för handen varande förhållanden verka något väsentligt för att gifva det hela en ny vändning. Det är under denna stämning, som beslutet

småningom mogna hos dessa anteckningars författare att draga sig undan det offentliga lifvet.

Partiman i de ekonomiska frågor, som vid denna tid framför allt stodo på dagordningen, var dock Trolle-Wachtmeister, under allt sitt missnöje med deras ledning, ingalunda. Det synes som om han vid tillämpningen af de ekonomiska grundsatser, som 1815 års ständer uttalat, börjat tvifla på deras utförbarhet. Möjligen har beröringen med Järta härvid icke varit utan inflytande. — Kursfrågan förblef ännu hjertpunkten i Karl Johans ekonomiska sträfvanden; och detta torde äfven hafva gjort Trolle-Wachtmeister, så väl som statsrådets mera sjelfständiga ledamöter, kritiskt stämnda mot den prohibitiva riktning, som regeringens ekonomiska politik syntes vilja taga.

Några dagboksutdrag skola visa hans uppfattning och lemna bidrag till kännedom om de ekonomiska ärendenas behandling i regeringskretsarna.

»Statsrådet är nu i dess enskilda sammanträden, skrifver han d. 16 Nov. 1816, sysselsatt med öfverflödslagen. De herrarna äro icke mycket benägna för den och anse alltsammans nästan som ett gyckel. Kanske vi få se, om de hafva så orätt. Men regeringen har i denna sak avancerat för långt, för att kunna gå tillbaka. Om för något folk nödvändigheten af en sådan inskränkingslag kan tänkas såsom behöflig, så är det för oss, ty vi äro för barnsliga. Emedlertid hafva statsråden uppsatt en promemoria angående projekt till inskränkningar för fruntimren och meddelat drottningen, med anhållan om Hennes Majestäts utlåtande. Häröfver har kronprinsen varit mycket ond och yttrat att han icke ville hafva någon commérage de femmes blandad i ärendena.»

D. 25 Nov. 1816.

»Järta har inkommit till regeringen med ett 37 ark starkt memorial angående frågan om en lag mot öfverflöd och yppighet.*

* Denna berömda skrift, införd i Järtas Valda skrifter, I: 103—162, var föranledd af ett K. M:ts cirkulärbref till landshöfdingarna i riket d. 14 Aug. 1816, hvarigenom föreskrefs, »att i hvarje län en komité af 15 personer borde sammanträda för att yttra sig öfver de mått och steg, som borde vidtagas till öfverflödets hämmande, så att fäderneslandets utrikes handel hädanefter ej må lända det till skada.» Se Forssells lefnadsteckning öfver Järta, s. XCIV, och Schinkel, Minnen, IX: 301, 302.

Enligt statsrådets mening skall detta vara det yppersta, som flutit ur hans penna, och starkt riktadt mot de nu för ögonblicket antagna nödvärns- och småaktighetsprinciper. Han skall söka ådagalägga, att ingen annan hjälp mot den annalkande förstörelsen finnes än i regeringens stadga och allvar för att återhjelpa nationalkaraktären och återföra redbarhet. Jag längtar att se detta märkvärdiga stycke. Emedlertid hafva statsråden alldeles kallnat uti hufvudfrågan; och för att gå en medelväg, lära de vara böjda att i stället för en lag mot öfverflöd låta utgå ett varnande herdabref, eftersom något måste göras i anseende till den väntan, som man så högtidligt uppväckt hos folket.»

D. 16 Dec. 1816.

»Kronprinsen var grufligen ond öfver den artikeln i öfverflödslagen (hvertill projektet nu blifvit honom öfverlemnadt), som innefattar bannlysning af guld och silfver på uniformer. Han påstår, att statsrådet öfverskridit gränserna af sin myndighet, derigenom att det befattat sig med bestämmande af uniform, hvilket är ett kommandomål, hvaruti enligt regeringslagarna kungen ensam har att befalla. I går har han dikterat mycket i detta ämne och varit ganska ond. Man får se hvilket utfall som förebådas. Det är att märka, att ständerna bestämdt uttryckt sin önskan om guld och silfverbroderiernas afläggande.»

D. 22 Januari 1817.

»I dag fattades i statsrådet beslut om fördubbling af tullen på utgående jernet. Statsrådet hade förut (i söndags) varit samladt hos kronprinsen för att öfverlägga om detta ärende, men nu, liksom då, var allt motstånd fåfängt. Tvänne af statsråden — Engeström och Cederström — voro dock efter vanan af prinsens mening. I går hade Hans Kongl. Höghet på drottningens supé vid det så kallade gröna bordet med sorg och bekymmer talat för drottningen och damerna om detta ämne och om kursen, samt haft det ofta förekommande uttrycket om sin önskan att med sin son kunna öfvergifva detta landet. Ingen karl var närvarande, blott drottningen och hennes damer.»

»Driffjädern till denna tullafgifts påläggande är en gåta för alla, emedan ingen kan inse möjligheten eller allvaret af

den framställda meningen, att brukspatronerna hafva makt att tillvägabringa kursens fall eller stegring efter behag. Denna mening är likväl grunden; och därför har man velat fästa deras intresse vid kursens fällande och på samma gång som tullafgiften för utgående jernet blifvit höjd, har man bestämdt en schillings (Hamb. b:ko.) nedsättande för hvarje schilling, som kursen faller. Många bland allmänheten vilja tro, att tullinkomsterna gått under det påräknade, och att penningbehovet alstrat detta beslut, men sådant är icke förhållandet. Dessa inkomster hafva icke allenast förlidit år uppgått till det påräknade beloppet, 940,000 rdr, utan äfven till 200,000 rdr derutöfver; och ett större öfverskott, om det vunnes, finge icke, enligt ständernas beslut, af regeringen efter välbehag användas, utan är på förhand till eventuella anslag disponerad. Emellertid skulle man tro, att en allmän konspiration är emot jernproducenterna: på samma gång som i utländska hamnar införseln af vårt jern betungas genom ökade tullafgifter, så lägga vi sjelfva en ny börda på exporten af denna vår enda betydliga exportvara, hvilken vi kunna anse såsom statens enda mynt, och som staten därför synes icke böra nedsätta i värde eller försvåra till produktion. Sammansvärjningen mot den så länge nedtryckta, knappt till krafter återkomna bruksnärings tyckes liksom hafva sträckt sig ända till de öfverjordiska makterna, ty i mannaminne har man icke erfarit en så besynnerlig och skadlig vinter som denna, hvilken alldeles tillintetgör alla de nödvändiga beräkningarna på kommunikationer genom vintervägar. Det är ett fenomen, att i slutet af Januari ännu röna en blid och regnig November-månads snö- och islösa väderlek.»*

Den 31 Mars 1817.

»Öfverflödsförordning och stränga prohibitiva författningar lära helt hastigt blifvit beslutade. Man väntade sig det så mycket mindre, som prinsen skall yttrat för flere, som talat om öfverflödslagen: »Allons donc! C'est une bêtise!» — Drifbjädrarna till ett sådant steg lära nu vunnit styrka af missnöjet mot köpmännen, därför att kursens styrande icke går

* Den nya tullens påläggande skedde i strid mot bergskollegii bestämda afstyrkande.

alldeles med samma lätthet som under vintern. Det har inträffat, som var att förutse, att när seglationstiden nalkades, skulle för införskrifning af varor vaxelbehovet blifva större och således svårare att fylla med tillgång till en inskränkt fond. Den oreda, som inträffar härvid, och de svårigheter, som nalkas, tillskrifvas sammansättningar af köpmännen, och därför skola dessa straffas. Hvad man först faller på, är att afskåra dem förmånerna af import. Statsrådet har i dessa dagar varit tillsamman i extra sammanträde för öfverläggning om en hastigt yrkad författning mot införsel af vin och bomullstyger, hvilken nästa helgdag skall uppläsa.* Här har tillgått med häftighet. Uti statsrådet hade meningar varit för nödvändigheten att förbjuda nyttjandet af vin, såsom en följd af förbudet mot införseln. Man anmärker, att den i kursoperationerna så mycket kände Mazér (för ögonblicket egentlig finansminister) har ett alldeles ofantligt lager af vin, åt hvilket genom det ifrågavarande införselförbudet beredes ett fördubbladt värde.»**

* Förordningen om detta införselförbud utgafs d. 31 Mars 1817.

** Följande anekdot är upplysande för det sätt, på hvilket kronprinsens syften skadades och hans förtroende missbrukades genom grosshandlaren Mazér och andra mera högtstående agenter (nr dagboken d. 2 Jan. 1817):

»För några dagar sedan kallade tillförordnade öfverståthållaren till sig den bekante brukspatronen Björkman, sannolikt den rikaste man på Stockholms börs, och fordrade af honom å kronprinsens vägnar förklaring huru han dristat sig att sälja en vaxel efter högre kurs än som var noterad. General Suchtelens adjutant hade i hast behöft en vaxel på en obetydlig summa till afsändning med dagens post. Han anmälte sig hos Mazér, kronprinsens försäljare af vaxlar, men denne hade ingen att lemna. Mäklaren vänder sig till Björkman, som hänvisar honom till Mazér, men på underrättelse om bristen hos denne, lemnar den begärda vaxeln, likväl med uttryckligt förbehåll, att den kursberäkning, efter hvilken den såldes, blefve noterad, och icke den nedsatta kursen, som gälde för ingen, men som Mazér låter notera, för att införas i tidningarna, ehuru icke han, mer än någon annan, iakttaget den vid försäljningen af vaxlar. Häröfver hade kronprinsen blifvit uppretad och befallt förhöret med Björkman. Denne svarade, att han förmente sig kunna få handla med sin välfångna egendom, huru honom bäst syntes; och att för öfrigt vore det icke han, utan Mazér, som begått olaglighet, eftersom denne hvar dag säljer vaxlar efter annan kursberäkning än den, som han noterar, hvaremot han, Björkman, just för att handla redligt, förbehöll sig hos mäklaren att, på lagligt sätt, den kurs, efter hvilken vaxeln såldes och som var den gällande, skulle blifva noterad. Derefter förklarade Ceder-

D. 27 April 1817.

»I går och i förrgår var statsrådsberedningen tillsammans för öfverflodslagen, hvarmed nu åter blifvit ifrigt. Fråga är starkt om förbud mot kaffe, men prinsen vill blott hafva det utsträckt till införsel af varan. Statsråden äro i allmänhet emot det prohibitiva systemet, men anse sig nödsakade att tillstyrka en öfverflodslag, på det att ett resultat måtte blifva af det myckna larm, som gjordes förliden höst, då efter det bekanta cirkuläret provincialkomitéerna höllos, hvarifrån den mängden projekter på befallning inkommo och som sedan kostat kommerskollegiet och statsrådet så mycken möda. Dagbladen, till beredande af allmänna omdömet, yttra sig högt mot kaffe, om öfverflodslag, om vissheten man har, att denna lag utkommer.»

En kongl. kungörelse angående nödvändigheten af inskränkning uti införsel och förbrukning af utländska yppighetsvaror utfärdades också d. 30 April 1817, men härtill — jemte det ofvan omförmälda införsel förbudet mot viner och utländska bomullstyger — inskränkte sig den så mycket omskrifna öfverflodslagen. Hans Järtas i dagboksanteckningen för d. 25 Nov. 1816 omnämnda, berömda yttrande om öfverflodslagen hade, ehuru nästan ensamt i sin åsigt, ådagalagt olämpligheten af lagstiftningens vidsträcktare ingripande i denna fråga.*

ström, att kronprinsen vore till det yttersta missnöjd, såväl med Björkman isynnerhet, som med hela börsen, tilläggande: »Ni känna ej kronprinsen, mina herrar, han är god som guld; men när man retar honom, blir han grufligen ond, och kan föras till de största stränghetsmått.» Till detta oförnuftiga tal svarade Björkman: »Jag fruktar att det är Ni, herr baron, som icke känner kronprinsen. Jag åtminstone känner H. K. H. ganska väl och vet, att han icke tillåter sig några våldsamheter emot hvem det vara må, och att han aktar lag och rättvisa. Jag vet också jag, herr baron, att jag har att njuta lagarna till godo, och känner både mina rättigheter och skyldigheter som medborgare.» — Dermed var samtalet slut.»

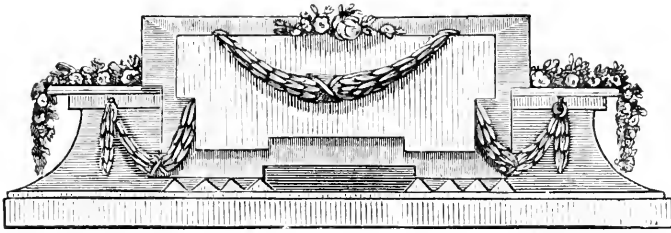
* Se vidare rörande dennas frågas behandling Forssells lefnadsteckning öfver Järta, s. XCVIII. Så väl kongl. kungörelsen »ang. förbud mot införsel af porter och om importens inställande tills vidare af utländska bomullstyger, arrak och viner» af d. 31 Mars 1817, som den d. 30 April utfärdade kongl. kungörelsen »ang. nödvändigheten af inskränkning uti införsel och förbrukning af utländske yppighetsvaror» är motiverad med nödvändigheten att hämma »den ytterligt uppdrifna» vaxelkursens stigande. I den sistnämnda förordningen

Tanken på sammankallandet af en ny urtima riksdag framträdde under dessa förhållanden allt bestämdare. »Om riksdag talas nu åter starkt, heter det i dagboken d. 27 April 1817. Kronprinsen ger tydligen sin afsigt tillkänna.» På hösten samma år realiserades, såsom bekant, dessa riksdagsplaner, måhända påskyndade genom diskonternas fall; d. 20 November sammanträdde ständerna ånyo.

Men dessförinnan hade Trolle-Wachtmeister lemnat det offentliga lifvet; och det dröjde trettio år, innan han åter bevisade en riksdag. Till beslutet att endast på afstånd betrakta statslifvets tilldragelser hade äfven bidragit de förhållanden, för hvilka redogöres genom hans i följande kapitel meddelade dagboksanteckningar.

yttras bl. a. : »Vi undgå gerna att utan verkligt nödtvång meddela sådane bestämde föreskrifter rörande enskilde personers klädsel och lefnadssätt, hvilka utgöra lika oundviklige som motbjudande föremål för allmänna påbud af denna beskaffenhet», och uttalas önskan och förmaning, att »hämna en för det allmänna förderlig och andra nationer riktande yppighet, och att svenske medborgare, lifvade af en sann nationalanda, måtte föredraga svenske tillverkningar framför utländske». Likväl beledsagades denna förmaning af ett samma dag utfärdadt »förbud emot så väl försäljning af tillredt kaffe (på offentliga ställen) som bruk af vissa utländska vinslag, liqueurer och drycker.»

Tryckfrihets- och högmål 1815—1817.

Om de ekonomiska frågor, som under åren närmast efter 1815 så lifligt sysselsatte allmänna uppmärksamheten, ej direkt berörde Trolle-Wachtmeisters ämbetsutöfning såsom justitiekansler, så var detta deremot fallet med de tryckfrihetens missbruk, som ungefär samtidigt upprörde många sinnen. Det var den tid, som blifvit kallad »den svenska pressens slyngelålder»; dess mest framträdande gestalt var »ovettets Goliath», »pöbelsofisten» Grewesmöhlen.

Enligt tryckfrihetsförordningen var justitiekanslern skyldig att draga försorg om lagens tillämpning vid tryckfrihetsförseelser. Hofkanslern skulle vaka öfver boktryckeriernas alster, egde rätt att belägga dem med qvarstad och att indraga periodiska skrifter; men justitiekanslern skulle sedermera på hofkanslerns anmälan förordna om åtal och draga försorg om sakens rättsliga behandling, samt i fråga om periodiska skrifter yttra sig rörande rättigheten till deras fortsatta utgifning efter indragningen.

Denna sida af Trolle-Wachtmeisters ämbetsverksamhet blef under för handen varande förhållanden stundom mindre angenäm. Hofkanslern Wetterstedt och justitiekanslern voro ej sällan af olika meningar om lämpligheten af åtals anställande; och den sistnämndes lugna besinring kom vid behandlingen af hithörande frågor stundom i konflikt med den uppbrusande ifvern hos den högtstående person, hos hvilken Wetterstedt hemtade sina ingifvelser.

En dylik grundolikhet i uppfattningen af lagens tillämpning mellan dess handhafvare visade sig ej blott rörande pressalster af politisk eller personlig förgriplighet. Den röjde sig äfven i frågan om den litterära tvist mellan Upsala-fosforisterna och Svenska Akademien, som vid denna tid lifligt upprörde sinnena. Någon ämbetsåtgärd af justitiekanslern påkallades icke; men hans uttalanden i dagboken vittna om hans åsigt i frågans rättsliga sida. Innan vi ur anteckningarna meddela hvad som rör den Grewesmöhlenska fejden och andra tryckfrihets- och högmål, må några utdrag rörande den litterära striden här finna sin plats. De ega derjemte sitt intresse såsom upplysande antecknarens ståndpunkt i tvisten mellan nya och gamla skolan.

Trolle-Wachtmeister egde, såsom vi sett af anteckningarna från ungdoms- och studie-åren, en ganska omfattande vitter bildning, så väl inom äldre som nyare litteratur. Om den, såsom flertalet af samtida likars, från början var öfvervägande fransk, så hade hans vetenskapliga studier, hans resa i Tyskland och personliga beröring med många af dess utmärktaste män öppnat hans ögon äfven för den tyska litteraturen.

Det intima umgänge, hvori han under denna period af sitt lif stod till den lärde och spirituelle K. G. v. Brinkman, då ännu mera känd som tysk än som svensk författare, torde väl ock härtill hafva bidragit. Till den tyska nyromantikens unga apostlar i Upsala stod han deremot i intet personligt förhållande. »Fosforister» och »Göter» betraktades af honom, så väl som af flertalet samtida i hans ställning, såsom ett slags litterära sekter, åt hvilkas ungdomliga tvister och öfverdrifter man ansåg det föga löna mödan att egna uppmärksamhet. Han såg den litterära kontroversen, så att säga, *uppifrån*; och det måste erkännas att han kunde göra det ej blott från samhällets höjder, utan ock från litteraturens och den allmänna bildningens.

Minst behagade honom »göterna» med sin yfverborna nordiska kraft. »Om nordiska kraften, heter det i en dagboksanteckning från 1816, vore så stark som nordiska högfärden och nordiska skrytet, så vore det ingen nöd med oss här i björnlandet. Sedan några excentriska tyskar nu genom rikt-

ningen af deras litteratur börjat vilja föra tillbaka medeltidens anda och katolicism, har det blifvit mod här att drömma oss tillbaka till Björn Jernsidas och Ivar Vidfamnes tid, samt att söka hjälpa oss dit genom åkallande af en hel svärm granrisbegrönda gudar och gudinnor, som några af våra uppväxande poeter dragit fram ur en alldeles bortglömd Olymp, hvars frusna bekantskap vi hålla på att göra. Till dessa sagor och till romanen af vår historia hör denna eviga »nordiska kraft», hvarmed vi i vårt jämmerliga tillstånd nu hvar dag mer och mer sjelfva besjunga oss. Hvad jag för det närvarande känner verkligt nordiskt, är högfärd, skryt och misshushållning, och det i alla klasser. Jag hör att i de två förstnämnda egenkaperna skola våra nya bröder, norrmännen, vara ändå mera nordiska än vi. Ju häftigare under kriget de sprungo från ointagliga positioner och kastade gevären ifrån sig, desto värre skröto de — skröto förmodligen med sin nordiska kraft!»

Närmare än till fosforister och göter stod Trolle-Wachtmeister utan tvifvel till akademisterna, och han ogillade på det bestämdaste de personliga utfall, som riktades mot dem från deras litterära vedersakare. Bland Svenska Akademiens ledamöter egde han, utom de vittra statsråden och excellenserna, en nära personlig vän i justitierådet I. R. Blom, i visst afseende den mest akademiske af alla. Om Trolle-Wachtmeister ej var blind för ensidigheten i dennes allmänna ståndpunkt, så gaf han i rikt mått sitt erkännande åt Leopold. I vördnad för dennes stora namn var han uppvuxen, och Leopold var ännu för honom Sveriges största litterära personlighet.

Karakteristisk är följande anteckning från 1815, då Leopold blef kommandör af Nordstjerneorden. »Ändtligen blef Leopold kommandör, hvarom kronprinsen så länge bedt. Kungen gjorde det à son corps défendant. »Jag gör icke, mumlade gubben, folk till kommandörer, för det de skrivit några verser», — men prinsens enträgenhet rådde. Hofvet delar kungens tänkesätt och skriker högt. Men ingen skrek, då förliden sommar nordstjernekommandörskorset gafs åt — hofmarskalken grefve Mörner och förre landshöfdingen Wrangel. Nu har detta nådebevis träffat ett namn, som lyser af egen glans och skall lefva i minnet, så länge det finnes litteratur i Sverige.»

Från sitt besök i ungdomsåren på Mme de Staëls Coppet kände Trolle-Wachtmeister Corinnes och Delphines snillrika författarinna. Der och hvar framskynta i hans anteckningar minnen från hennes vistelse i Stockholm 1812 och 1813. Hennes mission var såsom känt är, politisk; men den litterära världen i Stockholm och Upsala kunde ej förblifva oberörd af hennes besök der, just vid tidpunkten af den litterära brytningens början. Det låg i sakens natur, att författarinnan till den berömda boken »De l'Allemagne» skulle helsas med jubel af den tyska litteraturens unga beundrare i Sverige, liksom att det äldre släktet bland Sveriges vittra män, för hvilka Tysklands litteratur var en »terra incognita», mindre skulle känna sig dragna till henne. Sjelf stod hon naturligtvis utanför den litterära tvisten i Sverige: gerna mottog hon de unga fosforisternas hyllning, men var ej mindre angelägen att göra bekantskap med Leopold, Sveriges ännu erkänt främste författare. Denne undvek dock i det längsta, så vidt som höfligheten tillät, att komma i beröring med den snillrika främlingen*, och Blom följde, enligt en anteckning af Trolle-Wachtmeister, Leopolds exempel. Anledningen var, säger antecknaren, »dels fruktan att röja ovanan att tala franska, dels önskan att undvika dispyter med henne och »den *galna* tysken», såsom de kallade Schlegel, hvilken gynnade den nya skolan, hos oss representerad af de s. k. fosforisterna. I tyska språket voro de ännu mindre hemma än i det franska.»

»Så mycket ifrigare slöt sig till henne, fortsätter antecknaren, den nya skolan, anförd af Atterbom, hvilken, liksom de öfriga, var mäktig tyska språket. Hon och i synnerhet Schlegel mottogos med jubel i Upsala. Löjligheter blandade sig i den entusiastiska hyllningen. Så t. ex. i ett helsningspoem kallades hon —

»Schlegels dråpliga vän,
du härliga Staël von Holstein.»

Med tillhjälp af sin vän hade hon tagit temligen reda på innehållet; men stannade vid ordet *dråplig*, hvars uttydning hon begärde af den då inträdande Brinkman. Han, skämtande

* Se härom Schinkel, Minnen, VII: 76.

såsom vanligt, sade sig ej förstå uttrycket annorlunda än efter derivationen af *dråp*. »Dieu, suis-je donc une assassineuse!» utropade fru Staël.»*

Sveriges litteraturhistoria känner den bittra litterära polemik som, framkallad af Hammarsköld, Atterbom och Palmblad, under årtal söndrade våra vittra författare i tvänne läger. Ett bland de ryktbaraste aktstyckena i denna tvist är den af Atterbom författade recensionen i Upsala Litteraturtidning öfver Svenska Akademiens handlingar.** Särskildt väckte det deri förekommande anfallet mot Leopold mycken förargelse; och den offentliga makten, representerad af hofkansleren Wetterstedt, ansåg sig böra blanda sig i saken. Han aflät d. 5 Dec. 1815 till sitt ombud i tryckfrihetsärenden i Upsala, adjunkten Grenander, ett ämbetsbref, hvori denne anbefaldes att å hofkanslerens vägnar varna tidskriftens redaktör, »så framt han vill förvänta att framdeles åtnjuta det skydd, som lagen ej förnekar granskaren, ehvad än dess system må vara, men som libellisten hvarken kan eller bör påräkna».** Derefter följde ett bref från kanslerssekreteraren Fredenstam till det akademiska konsistoriet i samma syfte. — Åtgärden var tvifvelsutän mindrer välbetänkt och väckte äfven ogillande hos fosforisternas mera upplysta motståndare. Tegnér, som vid denna tid ifrigt var sysselsatt med planen till utgifvande af en litterär tidskrift, afsedd att bekämpa den nya skolans ofog, skref till Leopold sjelf: »Jag hoppas att det är ogrundadt, att den offentliga makten skulle på något sätt vilja blanda sig i saken. Endast med blanka och himmelska vapen vill det rätta försvaras i tankens fria republik.»

Trolle-Wachtmeister, ej blott i följd af sitt ämbete intresserad i frågan, har i sina dagboksanteckningar lifligt uttryckt sitt ogillande. »Hela detta förhållande», skrifver han, »är en sammanväfnad af oförstånd och oformlighet å Wetterstedts och de ifrande akademisternas sida. Den ligan, som

* Se vidare ang. fru Staëls besök i Stockholm och Upsala Ljunggren, Sv. Vitt. Häfder, IV: 418 o. f.

** 1814, nr 10—19. 1815, nr 41—44. Se Atterbom, Saml. Skrifter, VII: 1, s. 136 o. f.

*** Tr. i Läsnig till utbredande af medborgerliga kunskaper. H. 3: 109.

förenat sig om Litteratur-tidningens utgifvande, utgöres egentligen af några unga, svärmande litteratörer, som vilja göra ett slags sekt uti vitterheten och med tyska filosofiens vapen slå ner i vårt land den franska filosofien och litteraturen, hvars fana Svenska Akademien svurit och troget följer. Början gjordes med en journal, kallad Phosphorus, som snart föll, emedan allmänheten icke tyckte om att köpa och läsa hvad den icke kunde begripa. Sekten har dock alltsedan fått behålla namnet *fosforister*. Litteratur-tidningen, som följde derpå, är af helt annan beskaffenhet, ehuru späckad med svärmande obegripligheter, lånta från Schelling och hans apostlar. Men då man undantager dessa offer åt den blinda tro, man svurit ett visst system, hvilket man knappast gifvit sig tid att förstå, utan stympadt och misstydt framställer, samt då man förbigår äfven en klandervärd partiskhet i omdömet, har denna journal såsom *lärd* och *kritisk* ett afgjordt värde. Den har förtjenst uti bemödandet att utbreda den tyska och engelska litteraturen, och jag måste instämma med redaktörerna uti deras anfall på den tomma franska filosofien och på den i styfkjortel och snörlif fängslade franska smaken, som vår Svenska Akademi af gammal vana slafviskt följer.»

»Det är likväl icke ensamt vördnaden för Boileau och Voltaire, som fjättrar Akademien fast vid det föråldrade altaret: det är ännu mer — jag vågar säga det — *olärdheten*. Få bland dess ledamöter skulle i ett annat land kunna kallas lärda, utan blott dilettanter. Leopold är ett undantag: han har verklig lärdom, känner andra länders litteratur, men vill icke på gamla dagar öfvergifva den grund, på hvilken han en gång upprest sin tron i vitterheten. För de flesta öfriga är Tyskland i litteraturens rike ett obekant land. Rosenstein och Blom skryta af att icke hafva läst en tysk bok. De läsa icke tyska, af samma orsak som jag icke läser ryska, ty jag kan icke språket. Oxenstjerna, en af de få ledamöter som arbeta, har nyligen ådagalagt sin stora poetiska förtjenst genom sin Milton, liksom icke längesedan Adlerbeth genom öfversättningen af Aeneiden. Men knappast förlåta dem de andra, att ur Svenska Akademiens helgedom hafva åt svenska vitterheten lemnat andra versar än alexandriner. Åt dessa två göres af

Litteratur-tidningen all rättvisa. Med stränghet behandlas de öfriga, som icke följa med tidehvarvet. Denna förebräelse är grundad. Akademiens ledamöter i allmänhet sakna den *lärdom*, som fordras för att följa med litteraturens och filosofiens gång. Vare sig nu att den riktas fram- eller bakåt, så fordras det för en lärd att kunna följa med, antingen gillande eller ogillande, de nya vägarna. Men detta låter sig icke göra för dem, som icke ens känna det språk, som är nyckeln till nya litteraturen, och umgås blott med samma idéer, som väcktes hos dem för 30 år tillbaka.

»Dessa Upsala-unglingar (nämligen Atterbom och två eller tre med honom), om hvilkas tidning här är fråga, hafva den stora förtjensten af, om icke ännu grundlig, dock genom arbete dagligen utvidgad lärdom, hvarigenom de, efter att hafva afnött sig de råa formerna, skola gå långt och säkert, oakadt allt motstånd, öppna i Sverige vägen för den nya litteratur, som redan börjar bli känd i Boileau's eget fädernesland. Herrar akademister förutse detta och kunna icke annat än inom sig medgifva underlägsenheten i lärdom samt bristen på arbetsamhet. Derutaf kommer den starka ovilja, som akademien har till fosforisterna, hvilkas litterära kätteri hon vill måla ut som till sina följder vådligt för regeringens anseende.

»Uti sista upplagan af Leopolds arbeten har han genom sagorna *Den absoluta hatten* samt *Den nya kolonien** kastat handsken åt sina motståndare. Dessa togo upp den, och striden börjades uti de blad af Litteratur-tidningen, som jag här ofvanför omnämnt. Men detta tyckes blott ännadt till en förberedelse, ty deruti utlofvas en recension af Leopolds arbeten. Lätt är att förutse hvad anda som i denna skall blifva rådande. Säkert var det ibland motiven till Leopolds steg -- ty det är påtagligen han, som förmått Wetterstedt till ifran i denna sak -- att förmå recensenten till mindre grymhet i den blifvande recensionen. Få se om hofkanslerns hot medför denna önskade verkan!»

»Wetterstedt anmälte detta ärende i statsrådet. Kronprinsen och statsråden skulle urskilja och döma i den poetiska striden! Saken togs illa och Wetterstedt styrktes att förfara

* Leopolds Saml. arbeten (1873) II: 91, 83.

med stränghet. Jag tror, att han föredragit ämnet med för mycket poetiska färger, ty Gyllenborg berättade mig saker, som enligt Wetterstedts uppgift funnes i bladet, hvilka alldeles icke stodo der. Detta allt skedde mer än fjorton dagar sedan den brottsliga tidningen var tillkommen, hvilket bevisar, att Wetterstedt icke handlat af egen rörelse, utan att andra arbetat på honom.»

»Den skrifvelse, som i anledning häraf afgick till hans ombud i Upsala för att föreläsas redaktörerna, innehöll, att i fall han sjelf icke varit en ledamot af den kår, som Litteraturtidningen anfallit, så skulle han icke inskränkt sig inom en blott varning. Detta syftade på hofkanslerns rättighet att indraga smädliga dagblad. Jag gjorde honom i vårt samtal uppmärksam på oformligheten att i denna åtgärd inblanda sin egenskap af akademiens ledamot — äfvensom huru otillbörligt det var att för en sådan konsideration synas utöfva en slags benådning, hvartill han icke egde rättighet, i fall laglig anledning var för hofkanslern att, som han hotade, *göra mer än blott varna*. Jag sökte för öfrigt att visa honom okloket af hela denna handling, som icke kunde rättfärdigas af den indirekta smädelsen emot Leopold, och som hvar och en därför insåg var ämnad att försvara Svenska Akademien, hvilken man nu icke skulle underlåta att säga vara i den belägenhet, att behöfva anlita publika auktoriteters arm för att kunna i en litterär strid hålla sig uppe. Jag bad Wetterstedt öfverväga, hvad han med en sådan mot tryckfrihet stridande stränghetsprincip skulle vilja göra, om Litteraturtidningen eller hvilken annan kritisk journal som helst toge sådana hvassa vapen som Voltaire och Boileau använde mot de offer, som de alldeles nedtrampade — som Schlegel, som Fichte, som Pope, som sjelfva Leopold emot Per Enbom. Jag bad honom besinna att i länder, der tryckfrihetstvånget varit rådande, hade litterära strider utgjort undantag; nu skulle förhållandet här blifva alldeles omvänt.»

»Wetterstedt försvarade sig tappert i början; men när den främmande elden var utblossad, hvarmed han från annat håll blifvit antänd, så hade han ingenting kraftigt att invända. Jag förutspådde honom ett obehagligt utbrott från fosforisterna,

hvilket kan komma att skada hans popularitet mera än man af en i sig själf så obetydlig händelse kunde vänta. Denna popularitet önskar jag honom att behålla; den behöfves vid riksdagarna, det enda, men också viktiga tillfälle, då hofkanslern har någon egen verksamhet. Jag föreställer mig honom då ungefär som friherrinnan Staël sade, då Roger Ducos — en föga utmärkt person — valdes till konsul jemte Bonaparte och Sieyès: «C'est comme du coton, que l'on met entre deux vases précieux, pour qu'ils ne se heurtent pas.»

Rörande sakens vidare förlopp anföres i anteckningarna följande (Jan. 1816):

»Fosforisterna hafva icke vågat sig att anfalla Wetterstedt för den stränga behandlingen af deras tidning. Jemte hofkanslerns åtgärd tilldrog sig något annat, icke mindre oformligt, men temligen roligt, som jag nyligen fått känna. Kort efter hofkanslerns bref skref akademisekreteraren Fredenstam på kanslerns (prinsens) höga befallning till konsistorium, med förståndigande att vaka öfver innehållet af Litteratur-tidningen, samt hvarje vecka inrapportera, om något af anstötlig art blefve deruti infördt. Samtliga konsistorialer betogos härigenom af en helig ifver, och några väckte fråga om, att genast taga akademiska tryckeriet från Stenhammar och Palmblad; men detta föll genom den grundade anmärkningen att, som stilar och pressar tillhörde boktryckarna sjelfva, så toge de dem med sig, och då blefve akademien ur stånd att få tryckt en enda disputation, ty i staden finnes blott det enda tryckeriet, och utaf de utkörda boktryckarna kunde man icke mera vänta beredvillighet mot akademien att trycka något för hennes räkning. Det stannade dervid att uppkalla bägge tidningsredaktörerna.»

»Konsistorium gaf dem del af den befallning, som blifvit gifven, och förständigade dem, med hot af ansvar, att taga sig till vara för oskickliga artiklars införande i deras tidning. Redaktörerna yttrade sin förundran att finna, det kanslerssekreteraren tagit befattning med ett ämne, som de hade trott blott tillhörde hofkanslern. De begärde få lösa protokoll öfver hvad som nu i konsistorium förelupit. Det svarades att ifrågavarande ämne vore af den art, att icke protokoll

deröfver fördes. De begärde protokoll, innehållande att öfver detta ämne icke något protokoll fördes. Detta vägrades likaledes. Då frågade redaktörerna, om de borde anse hvad som förelupit vara blott af enskild egenskap, eftersom icke det var ämne för protokoll. Derpå följde icke svar, utan konsistorium gaf dem tillkänna, att de nu kunde förfoga sig bort.»* —

Känt är att varningen föga verkade. I den recension öfver Leopolds samlade skrifter, som lästes i Svensk Litteraturtidning (1816, nr 25 o. f.) — undertecknad P. (Palmlblad), men antagligen författad, åtminstone delvis, af Atterbom — fortsattes den stränga granskningen af Leopolds författareverksamhet. Trolle-Wachtmeister fann denna granskning »ej allenast sträng, men bitter, och hvad som sämre är, oredlig, emedan deruti förbigås allt det, som ojäfaktigt gör Leopolds förtjenst.» — Men saken hade äfven ett efterspel, som visar, att Wetterstedts ingripande ej skedde blott af nitälskan för den sköna litteraturen. Han gaf äfven deri luft åt ett bittert minne från riksdagen 1815 och dess statsekonomiska tvister. Trolle-Wachtmeister har derom antecknat (Apr. 1816):

»Wetterstedt hade för någon tid sedan fått ett långt bref af chefen för fosforist-sekten, den bekante Atterbom, deruti han i anledning af den afbrutna kritiken öfver Svenska Akademien söker rättfärdiga sina åsikter af vitterheten och fortfar uti stränga utfall emot Leopold och akademisterna samt uti det hans sekt egna, alldeles oförskämda sjelfberöm — alltsammans uppspäckadt med mycket smicker till Wetterstedt. Hofkanslern inlåter sig uti svaromål angående alla framställningarna och säger på ett ställe — då han frågar efter resultaterna af den nya eller Schellingska filosofiens öfverflyttande till Sverige — att kanske till dem skulle räknas särskilda utskottets betänkande vid sista riksdagen** — nb.

* Jfr Ödmanns bref till Wallmark ⁹/₁ 1816, tr. i Samlaren 1884: 140.

** I Wetterstedts bref, i utdrag tryckt i den af Schwerin utgifna tidskriften »Läsning till utbredande af medborgerliga kunskaper» H. I, s. 24, 25 (not), förekom följande med afseende på »den nya lärans följder»: — »Hvad praktisk nytta skulle väl derigenom beredas, och hvilken har den väl redan beredt? Är det denna dristiga yra hos ungdomen, som ej mera finner någon gräns för sin

prosten greve Schwerin, ehuru icke egentligen fosforist, är deltagande i Litteratur-tidningen.»

»Huru kan man vara så taktlös? Hvad har särskilda utskottet och dess betänkande att göra med striden emellan Svenska Akademien och några versmakare i Upsala? Är det förlåtligt att så barnsligt taga humör, så barnsligt yttra det? Huru kan en regeringens medlem så glömma sig? Han uppläste sitt bref för en af våra gemensamma bekanta, justitierådet Blom (en af de 18), som sökte att afhålla honom från att så djupt inlåta sig i striden med Atterbom och i synnerhet yrkade på utelemnandet af hvad som rörde särskilda utskottet, men förgäfves. Wetterstedt sade, att han ville nödvändigt gifva denna släng åt Schwerin. — Jag önskar, att han måtte hafva i beredskap till nästa riksdag många slängar att gifva, och att de må vara starka, ty der komma de att behöfvas. Det språk, som förra gången fördes af ett särskildt utskott, kommer sannolikt då att föras af den stora majoriteten och kanske med mindre saktmod.» —

»Wetterstedt, heter det i en följande anteckning, som tycker sig hafva skrifvit något klassiskt, lärer allmängjort sitt bref genom cirkulerande afskrifter, hvilket ökat förtrytelsen. Vid Ramlösa denna sommar, vid ett tébord hos ett fruntimmer af mina bekanta (friherrinnan Schwerin, f. Törngren), uppläste han sin skrifvelse för ett sällskap af 14 à 15 gapande skånska possessionater, som sannolikt icke begrepo ett ord af hvad de hörde eller drömde om tillvaron af något, som kallas fosforister, men som högljudt uttryckte sin beundran för en författare med blått band, som var så artig och gjorde sig till lecteur för dem, under det att hans vackra friherrinna genom täta afbrott — som hon alltid plägar, när hennes Gösta håller tal eller föreläsningar — gjorde samlingen uppmärksam på hvart ställe, märkvärdigt genom qvickhet eller styrka.»

omfattning; eller denna ordensvurm att forska i mysterier med förbryllade hjernor; eller dessa krystade definitioner, som det fordrat möda att göra ofattliga; eller detta nya språk, som kräfver ett särskildt lexikon att kunna förstås; eller denna delphiska exaltation, som åtminstone endast de invigde få sig meddelad? Eller — för att göra en tillämpning på allmänna ärendens behandling — är det det särskilda utskottets betänkande vid sista riksdag och de vilt omfattande memorialer, som bestämde riktningen deraf?»

Schwerin blef emellertid icke svaret skyldig. I första häftet af sin tidskrift »Läsning till utbredande af medborgerliga kunskaper» protesterade han mot det ofvan anförda uttrycket i denna »handskrifna afhandling», förmenande att det varit af »mera redbar och praktisk nytta», om dessa omdömen blifvit i tryck framlagda, än att de genom handskrifter cirkulerat, och antyde att den af hofkanslern vidtagna åtgärden för att motarbete lärör, som han ansåg »betänkliga», sjelf vore af »högst betänkelig natur».* Och då han i tidskriftens sista häfte förklarade, att han nedlade sitt medarbetarskap, anförde han såsom ett af skälen härför det trycktvång, som han ansåg kunna blifva en följd af hofkanslerns ingripande på det sätt som nu förekommit. Med åberopande af Wetterstedts ofvan omtalta skrifvelse till sitt ombud i Upsala, drager han deraf slutsatsen, att hofkanslern, änskönt tryckfrihetskomitén intygat en periodisk skrifs ostrafflighet, icke af grundlagen vore hindrad att mot densamma använda de inhiberande åtgärder, hvartill han kan finna sig påkallad**

Äfven inför Karl Johan, Wetterstedts beskyddare, häfdade Schwerin sin ståndpunkt. Dagboken berättar (Nov. 1816): »Wetterstedt hade beklagat sig för kronprinsen öfver prosten grefve Schwerins artikel emot honom i journalen, och kronprinsen talade med författaren derom. Denne, med den honom egna kärphet och frimodighet, förklarade sin förundran öfver dåligheten i Wetterstedts förfarande att beklaga sig öfver sådant hos sin furste, då den, på hvilken han klagade, sannolikt icke skulle få tillfälle att försvara sig. — 'Ah, invände prinsen, tag icke saken så! Wetterstedt har talat med mig om detta ämne, och som jag är äldre än Ni båda, så har jag velat tala med Er om den saken.' — Jag ber Ers Kongl. Höghet om förlåtelse, inföll Schwerin, jag är just af samma ålder som Ers Kongl. Höghet, men baron Wetterstedt är 20 år yngre än jag och kan ännu hafva mycket att lära af mig. Och hvad denna sak beträffar, så har han anfallit mig, och jag har blott gått tillväga försvarsvis; men jag bekänner, att jag handlat på ett så eftertryckligt sätt, för att imponera på baron

* Anf. st. s. 27.

** Anf. st. s. 3.

Wetterstedt, så att jag måtte få vara i fred (*pour avoir les coudées franches*). Jag tror äfven, att om jag icke burit det slags rock, jag bär, så hade baron Wetterstedt tänkt två gånger, innan han vågat anfälla mig. I fall något lagstridigt varit i det som jag framställt eller hvad jag kommer att framställa, så är det min skyldighet att därför efter lag ansvara, men lika så väl som jag känner mina skyldigheter, känner jag äfven mina rättigheter som svensk medborgare. — Härpå svarades intet.»

»För att undvika alla chikaner från hofkanslers-ämbetet, eller rättare för att trotsa dem, hafva redaktörerna af journalen — eller egentligen Schwerin — begagnat sig af den rättighet, tryckfrihetslagen lemnar åt författare att begära tryckfrihetskommitténs granskning af det arbete, som skall utgifvas; och genom det approbatur, som det utkomna första häftet af denna tidskrift erhållit, har all väg till anmärkning å vrängda framställningar m. m. blifvit afskuren. Det är äfven ett slags parodi på vår tryckfrihet att, för att njuta den, man söker censur.»

* * *

Lika litet som sålunda den rent litterära tvisten mellan Svenska Akademiens ledamöter och Upsala-fosforisterna undgick att i viss mån ställas i sammanhang med allmänt ekonomiskt-politiska åsigtter och förhållanden, lika litet var detta fallet med den, såsom det stundom syntes, rent personliga fejden emellan f. d. öfverdirektören i tullverket K. A. Grewesmöhlen och revisionssekreteraren friherre L. J:son Boije. Striden hade sitt synbara upphof i den så ifrigt debatterade frågan om rikets ekonomiska belägenhet och tog sin början kort före riksdagens öppnande. Fortsatt under ständernas sammanvaro, rasade den nästan utan afbrott under hela året 1815.

Från redogörelsen för riksdagen 1815 känna vi friherre Boije såsom en af oppositionens män i fråga om regeringens ekonomiska politik. Till den uppfattning, han gjort till sin, hörde äfven yrkandet af stränga åtgärder mot judarna, hvilkas ocker och penningtransaktioner framställdes såsom en väsentlig anledning till landets ruin. Grewesmöhlen uppträdde till

judarnas försvar: hans uttalanden gingo ut på att visa obehörigheten af Boijes och de med honom liktänkandes klagomål; men striden fördes snart in på det rent personliga området. Judefrågan debatterades på riksdagen och sysselsatte lifligt den allmänna uppmärksamheten. Särskildt väckte det uppseende, att kronprinsens adjutant, major Pålman, på riddarhuset äfven uppträdde till judarnas försvar mot baron Boije, helst som Pålman's oförsigtiga uttryck i denna fråga föranledde en obehaglig brytning mellan riddarhuset och borgarståndet, hvilket ansåg sig förnärmadt. Pålman och Grewesmöhlen ansågos derföre af allmänna meningen såsom bundsförvandter och samarbetare; och anledningar till detta antagande saknades icke, ty det var icke första gången som de uppträdt sida vid sida. »Pålman's orättvisa och hätska anfall på grefve Ugglas 1809 inför ridderskapet och adeln», skrifver Trolle-Wachtmeister under pamflettkrigets gång, »gjordt i samband med Grewesmöhlen, gaf början åt det smädelsekrig, som ännu fortfar, som absorberat allt annat bruk af tryckfriheten och som gifvit en riktning åt det sätt, hvarpå svenska allmänheten kommer att i en lång framtid använda den. Det var uti förföljelsen mot Ugglas, hvilken först slöts med hans derigenom verkade död, som man första gången såg användas detta nya vapen i smädelsens hand, nämligen de utstuderadt sårande och för allmänhetens begärlighet gifvande titlarna på smädeskrifterna, hvilka stundom synas skrifna endast för att kunna använda den mer förgiftiga titeln och för att få den att lysa uti dagbladen bland försäljningsannonser. . . . Pålman, som synes ganska nedslagen, får nu skörda, hvad han varit behjelpelig att utså.»

Pålman's personliga ställning såsom kronprinsens adjutant gjorde hans förbindelse med Grewesmöhlen ännu mer i ögonen fallande och bidrog att rotfästa den meningen, att Grewesmöhlen genom Pålman förmåtts att gå högsta vederbörandes ärenden. Det skydd, pamflettskrifvaren syntes åtnjuta, förverkade han dock omsider genom den oerhörda skamlöshet och fräckhet, hvarmed han i sina stridsskrifter inträngde på områden, som dittills varit fridlysta.

Det kan icke vara lämpligt att ur dagboksanteckningarna samla alla detaljerna af denna smutsiga, i den svenska pressens historia ännu allenastående tvist. Af dessa anteckningar är det företrädesvis hvad som rör den högsta maktens slutliga ingripande i saken, sedan den allmänna rättskänslan länge högljudt fordrat ofogets stärfjande, som eger allmänna intresse. I kraft af sitt ämbete blef Trolle-Wachtmeister i tillfälle att väsentligen bidra till att smädelsen och larmet slutligen nedstades. För kännedom om hans egen uppfattning af frågan, så väl som af tryckfriheten öfverhufvud, torde följande dagboksutdrag befinnas tillräckliga.*

Trolle-Wachtmeister har d. 19 Maj 1815 antecknat:

»En tvist med pamfletter och smädeskrifter — så blodig som ett trycksvärtekrig kan bli — sysselsätter nu allmänheten. Revisionssekreteraren baron Boije utgaf kort före riksdagens början eller strax derefter en bok om penningenöden.** Denna recenserades ganska bittert och med personliga smädelsor, som gjorde den anonyme författaren Grewesmöhlen igenkänd.*** Sedermera utgaf samme Boije en afhandling om nyttan i allmänhet af en opposition, hvilken äfven, allt anonymt, besvarades af Grewesmöhlen med personliga utfall af en ändå mera smädlig beskaffenhet. Då lät Boije af sin icke obilliga harm förleda sig att anfälla Grewesmöhlen, hvars namn han på sin pamflett utsatte. Emellertid hade baron Boije nyss förut på riddarhuset talat mot judarna, men med anständighet och moderation och således olikt borgarna. För detta anförande blef han antastad af Grewesmöhlen genom en broschyr, som

* För vidare detaljer i Grewesmöhlens fejd hänvisas till Schinkel, *Minnen*, IX: 202—206, till biografien öfver Grewesmöhlen i *Svenskt Biogr. Lexikon*, Ny följd, IV: 367 o. f., samt till den af O. Sjögren utgifna monografien öfver samme man, s. 61 o. f. Den af K. F. Werner uppgjorda förteckningen öfver tryckta Grewesmöhliana, införd såsom bilaga till sistnämnda arbete, lemnar en fullständig öfversigt öfver det ofantliga materialet till denna »kältringsfejd» historia.

** Tankar öfver den klagan, som nu mer än förr höres öfver en allmän penningenöd. Sthlm 1814.

*** »A. B. C i finanserna» etc. (1814) besvarades af Boije med »Anmärkingar öfver det utkomna A. B. C. i finanserna», hvilka åter framkallade Grewesmöhlens »D. E. F. i finanserna» (1815).

man skulle ansett vara yttersta höjden af möjlig smädelse, om icke Grewesmöhlen några dagar derefter visat, att hans förmåga i detta fall är icke inskränkt inom några gränser, lika litet som hans vilja.»*

»Han utgaf nämligen, undertecknad med sitt namn, ett svar på baron Boijes adress till honom, hvars blotta titel innebar en grufflig smädelse. Denna broschyr, kallad: »Likbegängelse efter baron L. J:son Boijes moraliska stoft», innehåller det gröfsta ovett, jag och alla andra ännu läst, och de grymmaste beskyllningar, hemtade ur det heliga husliga förhållandet lika så väl som ur det offentliga. Man har icke sett ett så djerft anfall på personliga säkerheten som det genom dessa bägge smädeskrifter — denna och den förra. Tryckfrihetens mest oförskräckta vänner äro bragta till bekymmer. Baron Boije har nu börjat rättegång härom, hvilken jag önskar måtte medföra annat resultat än ytterligare ovett och penningböter, hvilkas mångdubbla belopp Grewesmöhlen tager igen genom tryckningen och försäljningen af protokollen — det enda slags litteratur, som vinner afsättning här, men som deremot är så mycket mera begärlig. Grewesmöhlen har sjelf berättat för Leopold, af hvilken jag har det, att han med sina skrifter (alla infama) sedan 1809 förtjent 17,000 r:dr banko.»**

»Denna strid vinner en högre märkvärdighet derigenom, att man anser kronprinsen komprometterad genom den djerfhet, som Grewesmöhlen visar. Längre har man varit förtretad

* Boijes ofvannämnda skrift har titeln: »Om allmänna nyttan af den politiska uppmärksamhetens offentliga användande eller opposition». Grewesmöhle's motskrift »Några allmänna grundsatser i finans och statsekonomi», framkallade gensvaret »Till herr K. A. Grewesmöhlen». Denne utgaf flygbladet »Något angående den af baron L. Boije öppnade strid», samt »Förlikningsprojekt till biläggande af anfällskriget mot judarne».

** Så väl Boije som Grewesmöhlen hade hos Trolle Wachtmeister anmält sin motpart till åtal för ärekränkning, och på preteståndets begäran hade äfven Wetterstedt, såsom hofkansler, till justitiekanslerns behandling anmält Grewesmöhle's skrift »Fjerde akten af baron Boijes pinohistoria», hvars titel ansågs i religiöst afseende anstötlig. Det Boije-Grewesmöhle'ska injuriemålet hänvisades till vederbörlig domstol; konfiskation af det anstötliga titelbladet yrkades, men sjelfva skriften, som blott innehöll aftryck af officiella rättegångshandlingar, kunde ej åtalas.

deröfver, att denna person i hemlighet brukades och skyddades af kronprinsen. Han hade skaffat sig tillträde till prinsen först genom öfverståthållaren general Skjöldebrand,* i hvars förtrolighet han var, sedan genom prinsens förne sekreterare Bonnefonds, och derefter genom hans adjutanter Camps, Otto Mörner och Pålman... Grewesmöhlens anfall på baron Boije, eller snarare på allmänna säkerheten, som väckt en odelad ovilja, har mer än nånsin väckt oro öfver det hemliga beskydd, man misstänker Grewesmöhlen hafva; och man har deröfver yttrat sig så högt, att prinsen derom blifvit undermåttad.»

»I går, då jag var hos honom, fann jag honom i elakt lynne. Engeström hade nyss talat med honom om det förmodade beskyddet för Grewesmöhlen, hvilket prinsen befallte Engeström för hvem som helst försäkra icke fanns. Han kom emot mig med häftighet — lemning af samtalen med Engeström, som min ankomst afbröt — och frågade, om lagarna ej voro tillräckligen bestämda för att kunna påkallas emot sådana oanständigheter, som vi dessa dagar läst; samt förklarade, utan att vänta på svar, att ett tillägg skulle göras vid le code pénal, för att i dessa fall göra lagen mera gällande. Sedan jag visat att fråga då vore om förändring af tryckfrihetslagen, som är en grundlag, yrkade han på en proposition till ständerna i ämnet, som jag till kungens återkomst från Rosersberg och nästa konselj borde hafva färdig. Jag fann mig då föranlåten att — hvilket jag aldrig föreställt mig komma att göra — taga tryckfrihetsförfattningen i försvar och öferskydde, så godt jag kunde, dess obestämdhet eller rättare sagt överkställbarhet.»**

»Om jag derigenom icke kommit ifrån lagförändringspropositionen, hade jag måst utveckla mitt egentliga motskäl, som var vådan för regeringen att i närvarande ställning framkomma till ständerna med begäran om rubbande af tryckfriheten, hvilket, ehuru icke i fråga att vid denna riksdag verk-

* Se derom Skjöldebrands biografi i Biogr. Lexikon XIV: 348, och L. v. Engeström, Minnen, II: 164.

** N. b. »Den senare förändringen och deribland den väsentliga angående inrättningen af jury hade då ännu icke blifvit gjord.» (Förf:s anmärkn.)

ställas, skulle genom blotta framställningen grufligen hafva upprört sinnena. Men ifvern saktade sig snart och öfvergick sedan till andra föremål. Han var förtörnad på baron Boije, som, sjelf ämbetsman, hörande på visst sätt till regeringen, skrifer om nyttan af en opposition; och yttrade, att det var Grewesmöhlen, som deremot antagit sig regeringens sak, — så hade denne förstått att utmåla förhållandet för prinsen! — hvilken omständighet i denna tvist satte regeringen i förlägenhet. Han tillade, att allmänheten var förtretad öfver Boijes bok, »car le public ne veut pas entendre parler d'opposition, ne souffre pas l'opposition et ne l'a jamais souffert. Et qu'est ce que c'est que l'opposition? *Opposition c'est conspiration (!)*» Detta förde slutligen så långt ifrån ämnet, att jag icke sedan behöfde blanda mig i talet.»*

De båda hufvudkämparna i striden karakteriseras af antecknaren såsom »lika litet aktningssvärda, men olika afskyvärda». Att striden kunde så länge fortfara, tillskref han »tryckfrihetsförordningens oredighet, våra lagars ytterliga formaliteter, Grewesmöhlens skicklighet att missbruka dem, domstolarnas kraftlöshet samt Boijes oförståndiga sätt att föra sin talan». »Allt hvad den gröfsta smädelse kan alstra, fortsätter han, allt hvad det lömskaste forskande i de mest enskilda lifvets händelser kan framvränga och framdraga för allmänheten, allt hvad den mest gränslösa oförskämdhet kan använda för att tillskapa bevisning i de till den husliga kretsens helgedom hörande ämnen — flyter oupphörligt under varierande och för allmänheten lockande titlar ur Grewesmöhlens giftiga penna.»

* En annan anteckning visar, att kronprinsen länge ansett Grewesmöhlen såsom en vigtig person. »Jag påminner mig, skrifer Tr.-W., när i statsrådet (i början af 1811) fråga samtalsvis väcktes om ett verksamt deltagande af regeringen, för att sätta i gång den hvilande aktionen mot Grewesmöhlen för hans förhållande mot grefve Ugglas och tulldirektionen (i hvilket mål jag såsom justitiekansler är jäfvig för hvad som direkt förekommer mot min far) yttrade kronprinsen, med illa dold ifver, några besynnerliga, dock icke rätt bestämda motskäl, framställda såsom anmärkningar, hvaribland jag lade på minnet dessa uttryck: »Eh bien, messieurs, à la bonne heure, faites marcher cette affaire, si vous voulez par exemple que nous aurons demain une émeute populaire, et si vous voulez que le bevillning ne sera pas payé» . . . Alla tego. Grewesmöhlen har verkligen kunnat hota med sådant, tros — och skrämna.

Länge syntes Grewesmöhlen oåtkomlig för lagen. I en störtflod af anonyma pamfletter, riktade mot smädeskrifvaren af en mängd yngre litteratörer, sökte dessa slå honom med hans egna vapen. Afsigten var, enligt Trolle-Wachtmeister, dels att betaga allmänheten dess fruktan för Grewesmöhls skandalskrifveri, dels att tvinga kronprinsen att genom något i ögonen fallande steg visa, att han ej hade någon gemenskap med smädeskrifvaren. Den anonyma skriften »Läsning för sällskaperna vid spelhustorget i Mareno», utkommen i December 1815, innehöll, enligt antecknarens ord, hotelsen att »använda de yttersta krafter till att förfölja fredsförstöraren, så länge det skydd, han ännu njuter, fortfar, och så länge han brukas till ett redskap för att leda allmänna opinionen och som en spionchef, hvilken rubbar allmänna säkerheten och förtroendet.»

Det var också dessa Grewesmöhls anonyma vedersakare, som omsider väckte vederbörandes uppmärksamhet på nödvändigheten att göra slut på denna strid; men näpsten vände sig till en början mot dem sjelfva, i stället för mot tvistens upphof. Saken företogs till behandling i statsrådet och medförde vidlyftiga öfverläggningar om tryckfrihetslagens inskränkning.

I sin dagbok d. 10 Dec. 1815 har Trolle-Wachtmeister antecknat:

»En af de flera författare, som föra ett oupphörligt krig med Grewesmöhlen, hade uti en nyligen utkommen broschyr, föranledd af Grewesmöhls under riksdagen tagna försvar för judarna, uppgifvit, att enligt rykte skulle sådana bankrutter som de här timade hota att inträffa i Göteborg, hvaraf skulle följa, som orden lydde, att man snart skulle få fira allmänna kreditens likbegängelse.* Detta uttryck anmäler Järta i statsrådet och med sin vanliga hetta framställer det såsom egande sammanhang med en plan att störa allmänna krediten, riktad emot regeringen. Det behöfdes icke mera för att sätta prinsen i eld.»

* H. A. Kullberg, Jude-industrien eller den allmänna kreditens likbegängelse; svit af riksdagskomedien Förlikningsprojektet. Välment tillegnad hr öfverdir. Grewesmöhlen och ridd. Pählman.

»Statsråden blefvo äfven ifriga — prinsens häftighet och Järtas öfverlägsenhet måste imponera på dem, nu som alltid; och Wetterstedt med varmt nit beslöt att remittera skriften till justitiekanslern. Gyllenborg berättade mig det dagen efter. Jag skrattade åt både saken och handläggningen; han brummade starkt i början, men blef till slut vacklande. Ändtligen fick jag Wetterstedts skrifvelse. Genast förordnade jag aktor. Det hade berott af min pröfning att icke göra det; men förutseende utgången, ville jag skaffa en läxa åt herrar statsråd och i synnerhet åt hofkanslern, som innan han lemnade sig åt sin omogna ifver, hade kunnat rådgöra med mig, som närmast kan bedöma sådana ärenden som dessa.»

»Jag råkade honom sedan, och då jag yttrade mitt omdöme om det förhastande, som var begånget, svarade han, att det vore bäst att icke taga någon befattning dermed. Så liten suite uti handlingssätt! Jag anmärkte ganska allvarsamt, att skrupler och öfverläggning nu kommo för sent. I förrgår ingaf den antastade författaren (f. d. sjukhusdirektören Kullberg) sin förklaring, hvilken strax derpå tryckt utgafs.* Grufiligen och vidlyftigt är hofkanslerns förhållande der afhandladt. Skriftsättet, allvarsamt och icke smädligt, lemnar icke pris på författaren. Nu ankommer saken på jury. Jag är öfvertygad att författaren blir fri.»**

Detta var början till slutakten i det Grewesmöhlenska dramat. Sedan årets början hade tryckfrihetsmål i denna tvist sysselsatt hufvudstadens domstolar, och rättegångshandlingar tryckts. I allmänhet hade Grewesmöhls motståndare dervid dragit det kortaste strået. I hofrätten låg emellertid sjelfva hufvudtvisten mellan Boije och Grewesmöhlen ännu sedan maj månad under pröfning. Trolle-Wachtmeister, hos hvilken så väl Boije som Grewesmöhlen begärt lagens ingripande till skydd för ärekränkning, fann nu nödigt att påskynda målets afgörande, sedan saken i sjelfva statsrådet börjat sätta sinnena i rörelse.

* Under titel: »Fortsättning af judeindustrien eller förf:s försvar i den angående samma skrift uppkomna rättegång.»

** Så skedde ock. D 13 Dec. har förf. antecknat: »Författaren blef unanimit frikänd af jury, som icke var fem minuter samlad till öfverläggning.»

D. 10 December heter det i dagboken:

»Jag visste väl, att den nyss här omtalta broschyren »Läsning vid spelhustorget i Maren» skulle göra väsen. Ut i en enskild öfverläggning i förrgår emellan statsråden gjorde Wetterstedt, dock utan att nämna denna skrift, ett ifrigt utfall öfver tryckfrihetens tilltagande öförsynta missbruk, hvilket borde hämmas, om det allmänna derigenom icke skulle råka i våda. Resultatet af talet var, att han föreslog, det man skulle genom ett dristigt steg förklara tryckfrihetslagen suspenderad (!). Detta behagade oändligen de öfriga statsråden, utom Lagerbring och Gyllenborg, hvilken senare likväl tog saken ad deliberandum.»

»Han skickade mig i går till genomseende ett projekt till ett bref från konungen, vida skildt likväl från Wetterstedts idé, men innehållande likväl ett slags förklaring af tryckfrihetslagen, som skulle verka till en mera skyndsam och allvarsam behandling af mål, angående tryckfrihetsmissbruk. Jag gjorde honom uppmärksam på omöjligheten att gifva en förklaring på en grundlag.»

»I dag anmälte jag i statsrådet nödvändigheten att påskynda hofrätten, på det icke tvisten emellan Grewesmöhlen och baron Boije — fröet till hela skandalen — må ligga utan handläggning under de instundande julferierna. Det beslöts, att brefvet derom till hofrätten skulle ofördröjligen tryckas, för att visa allmänheten att regeringen icke skyddade Grewesmöhlen. Dermed voro alla nöjda; men det skulle förundra mig, om icke vi hafva att vänta någon storm ifrån kronprinsen.»

D. 23 December. »Explosionen af Grewesmöhlena min har nu skett. I dag sammankallades statsråden, jag och statssekreterarna till ett extra statsråd, sådant som konstitutionen föreskrifver i de fall, då traktater samt krig eller fred äro i fråga. Jag förutsåg genast vid kallelsen, hvad slags krig här skulle blifva.»*

* Jfr. redogörelsen för detta statsrådssammanträde i Järtas Valda skrifter I: 58 (tr. såsom inledning till J:s här omförmälda yttrande angående smädeskrifter).

Först justerades af hofkanslern konventionen med holländska ombudet angående inbetalningen af vår skuld, hvilket medförde en digression angående våra återstående betalningar till Leipzig och Genua. Derefter uppstod Wetterstedt och uppläste ett långt anförande angående tryckfrihetens tilltagande missbruk, deruti han, efter en mängd blomsterrika fraser och oändliga grannlåter på kronprinsens räkning, kommer till resultat angående Högsta Domstolens och justitiekanslerns hörande (öfver hvad?) och till vidtagande af en polisutväg emot pamfletters kringspridande som bihang till dagblad.»

»Detta hade förut blifvit öfversatt för prinsen, som under uppläsningen uppmanade oss att höra med uppmärksamhet. Strax efter tog Mörner fram ett papper; men derpå var icke prinsen beredd, utan tog genast ordet. Nu utgöt han sig som en ström öfver oss. Med verklig vältalighet, som hos honom skall alltid göra starkt intryck genom hans lyckliga yttre gåfvor, talade han om vår och om sin egen ställning; mot hvilket allt ingen annan anmärkning var att göra, än att det icke hörde hit. Grefve Engeström och baron Fleming hade tårfulla ögon.»

»När sent omsider vi hunno ner från de högre sfererna till det smutsiga Boijeska och Grewesmöhlska ämnet, märktes det att prinsen åsyftade en coup d'autorité mot tryckfriheten och i synnerhet var mån om ett offentligt steg, för att inför allmänheten afskudda sig misstanken att med nöje eller åtminstone med likgiltighet anse Grewesmöhls framfart. Meningen med Wetterstedts framställning var att förmå Högsta Domstolen och mig till ett tillstyrkande af sådan art och efter den ledning, som prinsens tal skulle gifva, och deruti Hans Kongl. Höghet använde all sin förmåga att imponera.»

»Ändtligen kom Mörner till ordet. Han uppläste ett ordrikt anförande, deruti han, som tre gånger varit medlem af konstitutionsutskottet, sökte att försvara tryckfrihetsförfattningen och visa att felet af det nuvarande förhållandet med tryckfrihetens missbruk låge hufvudsakligen i domstolarnas förfarande. Derefter uppläste Järta en promemoria, författad med hans vanliga rena och starka penna, hvaruti efter en djupsinnig analys af 60 kap. Missgerningsbalken och af tryckfri-

hetsförfattningen, han trodde sig kunna föreslå en lagförklaring, som skulle kunna verka på denna sistnämnda grundlag, och utvidga domarens makt i afseende på smädeskrifvares behandling. Lika så väl utfördt som detta var, betraktadt såsom hörande till en ny lagstiftning, lika så orimligt var resultatet: att deraf lagligen göra en förklaring gällande vid tillämpningen af de nuvarande lagarna.* Men sådant ingår i Järtas våldsamma lynne, åt hvilket han nu fullkomligt öfverlemnadt sig.»

»Det blef beslutadt, att som Järta tillstyrkte, Högsta Domstolen skulle häröfver höras. Alltsammans blir säkert afslaget. Nära tre timmar hade detta stormiga sammanträde räckt. Kronprinsen, sedan han följt in konungen, återkom till dem, som jemte mig ännu voro qvar, och utbredde sig vidare, dock helt saktmodigt (hoc est: icke öfverläst) uti ämnet. I hvarje ögonblick upprepade han: »ceci vient d'en haut». — Han är, eller vill synas öfvertygad, att utländska tillställningar äro med uti tryckfrihetsmissbruken, åsyftande att störa vårt inre lugn.»

D. 28 December.

»På grund af Wetterstedts framställning i förra statsrådet skulle ett bref afgå till öfverståthållareämbetet om förbud vid vite mot utdelning vid boklådsluckor och portar af pamfletter, ämnade att kringspridas jemte dagblad. Grefve Gyllenberg hade uppsatt projekt till en sådan skrifvelse och lemnadt det till Wetterstedt, för att i öfversättning justeras för kronprinsen. I går middag fick grefve Gyllenberg från Wetterstedt denna öfversättning, rättad med egen hand af prinsen, som i stället för det utsatta polisvitet 33 rdr 16 sk. infört att straffet skulle blifva efter författningarna, hvarmed han syftade på ett par stränga, kroppsstraff stadgande förordningar af Karl XI, som han uppletat i arkiven och som funnos, efter hans tanka, tillämpliga hit.»

* Järtas anförande (tryckt i Valda skrifter I: 50 9. f.) gick ut på att bevisa, att smädeskrifter af den beskaffenhet att de innebure faror för allmänna säkerheten, borde af publik aktor kunna beifras, utan afseende på om enskild målseandes rätt derigenom blifvit kränkt. Vidlyftigt utredde han begreppet smädeskrift och dess egenskap att vara ett brott mot samhället, mot hvilket detta egde rätt att skydda sig. Han ansåg att tryckfrihetslagens ordalydelse medgäffe en tillämpning i detta syfte.

»Gyllenborg måste nu upp till prinsen, och på hans begäran följde jag med. Justitieministern är vid sådana tillfällen i en ledsam ställning med prinsen så väl genom okunnigheten i språket, som ock genom den stämpel af subaltern, som hela hans skick fått, och som förhindrar honom att, som han borde, sätta sig uti anseende. Efter två timmars öfverläggning (ifrån $\frac{1}{2}$ 7 till $\frac{1}{2}$ 9 i går afton) kommo vi ändtligen derhän, att ett vite blef i kungabrefvet utsatt, dock vida högre än Gyllenborg föreslagit.»

D. 31 December.

»I går afton kl. 8 fick jag befallning att genast begifva mig upp till kronprinsen; innan jag omnämner hvad hos honom tilldrog sig, bör jag lemna upplysningar om åtskilligt som föregått.»

»För ett par dagar sedan hade öfverståthållaren haft hos sig de emot Grewesmöhlen sammansvurna skribenterna och fått löfte af dem att icke fortsätta detta pennkrig, om endast Grewesmöhlen också tystnade. En af dem, landtvärnsfänriken och magistern Fryxell, hade förut varit vidtalad af generaladjutanten, hvilken mot vilkor att genast resa hem (till Vermeland) lemnade honom en löjtnantsfullmakt samt resolution på 200 rdr expektans-lön. Fryxell, helt förundrad, sade skratande: »Detta har jag drömt mig till». Han var författare till en skrift, kallad »Drömmar om Marat, Grewesmöhlen och helvetet», deruti han häftigt anfäller det bruket hos regeringar att underhålla hemliga poliser samt besolda skurkar. Sannoligt hade också något löfte blifvit aftvunget Grewesmöhlen; och man trodde lugnet vara återställt. Engeström, som lägger sig i allt, hade haft hos sig boktryckaren Deleen, Grewesmöhle's trogne bundsförvand, och begärt samt erhållit hans försäkran att icke mera trycka någon smädeskrift.»

»Oaktadt allt detta fann man i går morse annonserade i avisorna tvänne broschyrer af Grewesmöhlen.* Strax på morgonen kom en prinsens adjutant till Wetterstedt med befallning från prinsen att genast lägga seqvester på de utkomna skrif-

* »Nyårsbref till baron Ludv. Boije från Karl August Grewesmöhlen», samt »Nyårsgåfva till våra nymodige litteratörer, herr Anders Lindeberg, herr Lorenzo Hammarsköld, herr H. A. Kullberg och herr B. J. Törneblad af K. A. Gr.»

terna samt indraga tidningarna, som annonserat dem. Prinsen lät med det samma tillkännagifva, att generaladjutanten hade ordres att lemna på hofkanslerns requisition en bataljon eller mera, om det behöfdes vid seqvesterns verkställande. Kort derefter infann sig baron Boije, förtviflad, och frågade om ändamålet med konungens i tidningarna införda bref till hofrätten samt med den tystnad, man utverkat af Grewesmöhlels motskribenter, endast vore att öppna tillfälle åt Grewesmöhlen att ensam och ostörd få smäda.»

»Denna anmärkning fann Wetterstedt kunna billigt göras af allmänheten, och han beslöt, för att klart uttrycka regeringens mening, att lägga hand vid de i dag utkomna skrifterna, om han möjligen kunde finna en rad, som kunde ge anledning dertill, samt utan att bry sig om att hans åtgärd sedan icke blefve af domstolen sanktionerad. Men han fann så mycken svårighet att kunna utur skrifternas innehåll advocera sig till en causa agendi, att han begaf sig upp till prinsen för att tala emot seqvestern; men kronprinsen hade då hela borgerskapet till stor middag hos sig, så att Wetterstedt icke fick råka honom, hvarför han beslöt skrida till seqvesteråtgärden. Han fick också höra, att prinsen för alla borgarena berättat, att den redan om morgonen egt rum.»

»Af allt detta kände jag icke annat än öfverståhållarens negociation, då jag inträdde hos prinsen. Grefve Engeström lemnade honom just då. Han hade, som jag sedan fick veta, varit gruffligt ifrig, ehuru han, efter eget medgifvande, icke läst ett ord uti bägge broschyrerna, men han var arg deröfver, att Deleen synbart gjort narr af honom. Prinsen och han hade med inbördes häftighet kommit öfverens att skynda samt drifva igenom Järtas projekt (på hvars innehåll ingendera hade riktig reda) och satte i fråga att göra det med en coup de main utan att höra Högsta Domstolen. Wetterstedt satt uti en stol tyst och såg ond ut.»

»Så snart jag inkom, räckte prinsen mig bägge Grewesmöhliska broschyrerna och frågade, «si l'on ne peut pas tout de suite lancer un mandat d'arrêt contre cet homme.» — Sans connaître le contenu de ces imprimés, je répons que non, car cela appartient au tribunal seul. — Ah, ropade prinsen,

c'est donc bien malheureux; dans quel pays vivons-nous! — Jag genomögnade skrifterna och fann den ena under titel: »Nyårsgåfva till herr Kullberg m. fl.» bestå utaf några besvärsskrifter i rättegångarna emellan Grewesmöhlen och hans motskribenter. Den var aldeles inattaquable. Den andra äfven nästan så. Den innehöll under namn af »Nyårsbref till baron Boije» åtskilliga anmärkningar, mindre smädliga än vanligt, å en nyligen utkommen försvarspamflett af Boije. — Under det jag bläddrade i dessa häften, utfor prinsen till Wetterstedt som förra gångerna med mig. Nu ville han hafva censur införd för alla skrifter under 100 sidor, och derom skulle en författning med första uppsättas.»

»Då jag började tala om de båda skrifterna, som jag icke fann farliga, invände både prinsen och Wetterstedt, att deras utgifvande straxt efter kungörandet af konungens bref till hof-rätten vore ett uppenbart trots, hvilket jag så mycket mindre kunde finna, som konungens bref icke innehöll någon föreskrift, som härigenom var bruten, samt Grewesmöhlen slutar nyårsbrevet med ett farväl till allmänheten, som han säger sig nu finna börja ledsna vid både honom och de andra. Jag blef aldeles förvånad, när Wetterstedt berättade mig om seqvestern och utvisade som förevändning till denna åtgärd ett par parenteser i broschyren af detta innehåll: »om lagen får gälla och icke maktspråk», hvilket uttryck med liten förändring på tre eller fyra ställen förekommer. Detta skulle nu hänföras till det, som tryckfrihetslagen kallar vrängda framställningar till allmänhetens förvillande, efter som det tydligen skulle syfta på regeringen.»

»Jag blef aldeles stum öfver en advokatyr, hvilken, om den än antogs, dock icke kunde föranleda till seqvester. Jag underrättade mig blott, om denna var gången i verkställighet, och då jag fick veta, att saken icke mer var att hjälpa, tyckte jag mig blott se, huru man med berådt mod ville förstöra sig genom den ena oklokheten efter den andra, och förblef tyst, under det Hans Kongl. Höghet ännu tre fjerdedels timma med vanlig häftighet talade öfver detta ämne. Han återkom till avisutgifvarna, som infört salu-annonserna om dessa broschyrer i sina dagblad, och ville hafva dem förlustiga sina

privilegier. I synnerhet var han förtörnad mot redaktören af Dagligt Allehanda, kanslirådet Kullberg — en annan än den, som strider med Grewesmöhlen; känd som poet, chef för hofkanslersbyrån och handsekreterare hos förre kronprinsen. Han beskyldde honom att vara danskt sinnad, en temligen vanlig förebråelse, när ingen annan är till hands, och frågade Wetterstedt i sammanhang dermed, från hvilken provins Kullberg var. Från Skåne, svarade Wetterstedt. — Ah, ropade prinsen, voyez-vous bien; je l'avais bien dit. Oh, il n'y a point de doute; il est Danois.» Detta var smickrande för mig, som är skåning!»

Justitiekanslerns anmälan i statsrådet om nödvändigheten att påskynda afslutandet af rättegången mellan Grewesmöhlen och Boije medförde sin verkan. Kongl. Maj:ts ofvan omnämnda bref till hofrätten var den närmaste följden deraf; justitiekanslern intresserade sig personligen för ärendets påskyndande och lärer sjelf under dess behandling hafva varit i hofrätten närvarande.*

D. 19 Januari 1816 föll hofrättens dom, hvarigenom Grewesmöhlen dömdes till ärans förlust och landsförvisning, och Boije till tre års fängelse på Vaxholms fästning. Samma dag arresterades de båda antagonisterna.

»Då jag rapporterade detta till prinsen», antecknade Trolle-Wachtmeister samma dag, »blef han oändligen nöjd. Jag bad honom att komma ihåg denna händelse, ifall han framdeles skulle också finna våra lagformer för långsamma, och att han då ville besinna, att om lagens gång är långsam, så förer den likväl till målet, hvaraf han nu hade det bästa bevis. — Han tog mig i handen, tackade mig för min anmärkning, medgaf, att han varit häftig i denna sak, men yttrade att det ofta kan hända, det han, med sitt häftiga lynne och van att i all sin tid befalla militäriskt, med otålighet möter lagarnas formaliteter, hvilkas outhärlighet han dock inser och erkänner. Jag vill, att Gyllenborg nu skall begagna sig

* Se Crusenstolpe, De närvarande, s. 362. Såsom Boijes chef i justitirevisionen, hvars äldste ledamot Boije var, hade Trolle-Wachtmeister särskild anledning att önska slut på denna obehagliga sak, ehuru han, såsom vi sett, ingalunda dervid ställt sig obetingadt på Boijes sida.

af detta tillfälle för att komma ifrån remissen angående lagförklaringen i tryckfrihetsfrågan.»

Redan dessförinnan hade dock Högsta Domstolen till behandling förehaft denna till dess utlåtande remitterade fråga. Dagboken för d. 12 Jan. 1816 berättar derom: »Högsta Domstolen fick i dag remissen å Wetterstedts, Mörners och Järtas här förut omnämnda anföranden i tryckfrihetsfrågan. Järtas var omarbetadt, förträffligt skrifvet, fullt af de mest intressanta undersökningar, men till resultatet icke antagligt. Mörners och Wetterstedts voro de samma. Högsta Domstolen ämnar afslå alltsammans, men kommer enligt remissens föranledande att framställa anmärkningar vid tryckfrihetslagen, som kunna blifva ett ämne till ordentlig öfverläggning vid en riksdag. — Högsta Domstolen beslöt att icke uti sitt protokoll intaga handlingarna uti tryckfrihetsfrågan, utan blott sjelfva remissen, för att bespara regeringen att blifva komprometterad, som kunde lätt ske genom protokollens tryckning, hvilket icke kan vägras någon. Man uppdrog åt Gyllenborg att göra ett försök till att få remissen hvilande, genom det han att låter förutse hvad beslut Högsta Domstolen kommer att taga. — Järta påstår öfverljuddt, att Högsta Domstolen endast af brist på courage vägrar sig att ingå uti den föreslagna lagförklaringen och önskar den lön en gång för sin feghet. Justitieråden åter tro sig göra en acte de courage, då de handla på det sättet och äro uppbragta på regeringen, som vill imponera på dem. Så der olika bedömer man courage!» —

Med domstolens utslag och de stridandes arrestering var den Grewesmöhlenska skandal-fejden slut. Boijes fästningsstraff förmildrades från tre till ett år; Grewesmöhls besvärsskrift i Högsta Domstolen och hans nådeansökan hos konungen lemnades utan afseende. Men ett obehagligt uppseende väcktes af det sätt, hvarpå förvisningsdomen öfver honom gick i verkställighet. Detta skedde, berättar Trolle-Wachtmeister, »på sådant sätt, att han med egna hästar utan bevakning och med all långsam maklighet for till Norge. Detta ovanliga sätt att affärda en till landsflykt dömd brottsling grundar sig på en till öfverståthållare-ämbetet ankommen befallning från Kongl. Maj:t uti en icke kontrasierad ex-

petition, och som således icke gått igenom statsrådet. Grewesmöhlens benådande skulle icke hafva gjort, på långt när, det vidriga intryck på allmänheten som detta gäckeri med lagarnas helgd, för hvilket öfverståhållare-ämbetet, som begått en olaglighet i stöd af en icke kontrasignerad befallning, kunde fordras till ansvar. Märkvärdigt nog, att konungen i Sverige och Norge anser sig hafva skickat den person i landsflykt, som han skickar till Norge!»*

Om än den Grewesmöhlenska fejden var det långvarigaste af de tryckfrihetsmål, som föranledde myndigheternas ingripande, så sänkades dock i de täta anklagelser för högmålsbrott, hvilka derefter följde, icke exempel på frågor rörande tryckfrihetens missbruk. I högmålen, så väl som i tryckfrihetsmålen, måste justitiekanslern vara på sin vakt såsom lagarnas väktare; och hans ställning medförde, såsom vi skola se af hans egen berättelse, ej sällan svårigheter och obehag.

* * *

Revolutionsmännen af 1809 och i synnerhet deras främste man, Adlersparre, hyste, såsom vi sett, länge farhågor för det gustavianska partiets stämplingar — farhågor, som stundom syntes öfvergå till skuggrädsla. Förklarliga nog straxt efter revolutionen, visade de sig snart ogrundade; och efter prinsens af Ponte-Corvo val till Sveriges tronföljare, är det endast sällan som man från 1809 års män förnimmer uttalanden i detta syfte. Det visade sig, att Sverige icke hade någon anledning att med saknad vända sina blickar till den förra dynastien: under sin nye ledare hade det återtagit den aktade ställning bland Europas makter, som det syntes hafva förlorat; hans statskonst hade ingifvit äfven legitimitetens förkämpar, som efter 1815 beherskade Europa, aktning och erkännande. Gusta-

* Brinkman, som i bref till Trolle-Wachtmeister (12/1 1816) berättar Grewesmöhlens afresa efter en afskedsmåltid på Liljeholmen med sina återstående vänner, gör samma anmärkning med afseende på landsförvisningen till Norge och tillägger spetsigt: Får en kungens undersåte smäda på norska, men ej på svenska? Smickrande är det emellertid för oss, att den svenska äran tyckes vara något helt annat än den norska.

vianerna existerade knappast såsom politiskt parti i Sverige efter 1810; och de enstaka individer, som efter denna tid möjligen hyste önskingar om den gamla regentslägtens återställande, voro lätt räknade och blefvo för hvarje år mera tunnsådda. Om nationens flertal gälde tvifvelsutän hvad den spirituella K. G. v. Brinkman i ett bref till Trolle-Wachtmeister något drastiskt yttrat, att »ingen hos oss skulle vilja äfventyra en tunna kålrötter eller en härads höfdingetitel, om de också dermed kunde återköpa den fornjoterska dynastien eller Odens egen förstfödde son. Alla hafva under nuvarande styrelse redan vunnit och kunna ännu hoppas långt mera, än de under någon annan kunnat drömma och förvänta.» *

Hos honom, som skulle blifva den nya dynastiens stiftare, uppfattades saken, såsom bekant, annorlunda. Han såg förhållandena i sitt nya fädernesland med främlingens ögon: van vid revolutionstidens omstörtningar, ansåg han länge — allt för länge — sin och sin ätts ställning såsom osäker; och man måste medgifva, att det skådespel, som Europa erbjöd efter Wienerkongressen, icke var egnadt att lugna de farhågor, som sysselsatte hans lifliga inbillning. På Europas allmänna ställning hade han sin blick ständigt fäst. Det lugna Nordens förhållanden såg han såsom genom ett fjerrglas, som gör bilden på nära håll dunkel och otydlig.

Så uppstodo dessa rykten om hemliga anläggningar mot kronprinsens person och om förbindelser med den afsatta dynastien, som i synnerhet under åren närmast efter Wienerkongressen åstadkommo så mycket buller och i Europas ögon gjorde det fredliga Sverige misstänkt såsom en revolutionshärd.

Till historien om de uppträden, som föranleddes af dessa rykten och misstankar, innehålla de anteckningar, vi följa, åtskilliga bidrag, som förtjena bevaras. I antecknarens lif voro de ej utan betydelse, ty de bidrogo väsentligen att stadfästa hans beslut att tidigt lemna det offentliga lifvet.

Obestriddigt är, att behandlingen af dessa rykten utgöra blad i Karl Johans historia, som mången af den store mannens beundrare skulle önska oskrifna. Den skadade den lysande ställning, han så hastigt intagit i sitt nya fädernesland och

* Brinkman till T.-W. $\frac{2}{3}$ 1821.

höll på att vända ifrån honom hjertan, som han vunnit. De som kände saken närmare, tillskrefvo hans många öfverilningar i dessa mål obekantskapen med svenska förhållanden och sidoinflytelser af falska vänner och lycksökare. »Om han blifvit i förekommande fall utan omsvep och utan betänkligheter upplyst om sakernas verkliga läge», yttrar författaren till Schinkels Minnen*, »är det mer än sannolikt att i raden af Karl Johans regeringshandlingar en och annan aldrig skulle blifvit inskrifven, hvilken, churu lätt förklarlig såsom yttring af en rättmätig harm eller inbillad farhåga, bär ovedersägliga spår af förhastande eller ofullständig kännedom om nationens lynne och tänkesätt.»

De här meddelade utdragen ur Trolle-Wachtmeisters vidlyftiga anteckningar i dessa ämnen skola i sin mån visa sanningen af dessa ord. Olyckan var endast, att Karl Johan satte större tro till de hemliga kunskaparnas uppgifter än till dem som lemnades af hans erkända rådgifvare. Redogörelserna för de många öfverläggningarna mellan kronprinsen och justitiekanslern visa åskådligt den upprörda personliga stämning, hvarur dessa handlingar framgingo, och ega på denna grund sitt psykologiska intresse. De visa äfven antecknaren såsom den lugne, rättrådige ämbetsmannen, som ej viker ett tum från lagens bud. Han hade vuxit upp i vördnad för dem. Så mycket som möjligt är honom olik den forne franske krigaren, som i lagens former stundom tycktes se ett onödigt pedanteri; mannen med det varma sydländska blodet, den rörliga inbillningskraften och den brusande vältaligheten — men också med det goda hjertat och det riddeliga sinnet, som gerna och hastigt godtgjorde en oförrätt. De tillfälliga kontroverserna förmådde ej att utplåna den sympati för Karl Johans lysande personlighet, hvaraf vi sett så lifliga uttryck i Trolle-Wachtmeisters anteckningar från äldre dagar. Nu bidrogo de emellertid till upphörandet af den nära personliga beröring, hvartill ämbetsverksamheten föranledt.

Den bland Sveriges offentliga män, som vid riksdagen 1809 ansetts såsom gustavianernas främste talman, var, såsom

* Rogberg, D. IX: 400.

bekant är, grefve Jakob De la Gardie. »Ett stort namn», heter det om honom i Trolle-Wachtmeisters 'galleri', en »ansenlig förmögenhet, ett utmärkt utseende, alldeles ovanliga popularitetsanlag, ett utmärkt förbindligt sätt att vara, en den lyckligaste gåfva att tala samt ett stort förråd af ytliga kunskaper och en särdeles skicklighet att göra dem gällande: med dessa förenade egenskaper hade han kunnat hinna nästan till hvad helst som han i det allmänna velat önska.» Det var ej att undra, om Karl Johan med kändedom af denne mans föregående, med misstro betraktade honom, så väl som Armfelt, gustavianernas »enfant terrible», ehuru han kort efter sin ankomst sökte förbinda sig dem båda och genom Armfelt sände De la Gardie vänliga helsningar.*

Det gick med De la Gardie som med Armfelt: han undgick ej att tjasas af Karl Johans personlighet. Af ett mera undfallande skaplygne än Armfelt, som med ny landsflykt måste ungälla misstanken för gustavianism, ödmjukade sig De la Gardie för den mäktige, när oförtjenta misstankar drabbade äfven honom. Om hans dagboksanteckningar rörande kronprinsen, såsom hans minnestecknare** yttrat, visa sig nästan såsom »en älskares utgjutelser», så var också hans kärlek af det slag, »som fördrager allt».

Efter kronprinsens ankomst gjorde De la Gardie allt för att vinna hans ynnest. Uppvuxen i hofvet, som han var, gjorde han äfven sitt bästa för att öfvertyga verlden, att han lyckats vinna Karl Johans bevågenhet; och han hoppades, att all misstro för antidynastiska åsigtter skulle vara försvunnen, sedan han hörde till de dagliga gästerna i kronprinsens hof. Han hade bedragit sig, och en obetydlig anledning framkallade en katastrof, som syntes medföra slutet på hans förbindelse med kronprinsen. Trolle-Wachtmeister berättar härom följande:

»Bland dem, som vid riksdagen i Stockholm tillhörde De la Gardies parti, var en viss ryttmästare vid skånska husarerna vid namn Strussenfelt, ett slags fantastisk lärd narr, hvars dåliga affärer genom en crapuleux lefnad i Stockholm blefvo ännu mer försämrade. Af denne får De la Gardie nu ett

* Se De la Gard. Arch. XX: 24, Tegnér, Armfelt, III: 269.

** De la Gard. Arch. XX: 305.

bref, skrifvet, som det synes, utan något annat egentligt ändamål än att skaffa Strussenfelt utväg att blifva förmånligt employerad. Man bör nämligen veta, att De la Gardie med skryt öfver den gunst, hvori han föregaf sig stå hos prinsen, brukade löfva åt sina klienter att skaffa dem nådebevisningar samt hjälp af regeringen, hvilket, enligt hvad Strussenfelt sedan uppgaf, äfven hade kommit för hans öron, hvarföre han ock ville försöka att begagna det stora inflytande, som De la Gardie berättade sig hafva.»

Detta bref innehöll, jemte något fronderi öfver ställningen, uttryck, som utvisade ett med De la Gardie gemensamt deltagande för gustavianska huset samt en berättelse om en tilltänt hemlig resa till drottning Fredrika i Karlsruhe, föranledd af något uppdrag, som framlidne grefve Ugglas under riksdagen gifvit honom; men till denna resa felades penningar och deras erhållande var äfven ett ändamål för brefvet.»

»Bland mina papper finnes detta bref jemte protokollen öfver förhöret, som landshöfdingen i Malmö höll med Strussenfelt, och hvilka endast upplyste, att Strussenfelt var en narr, som för sin enskilda uppkomst ville fortfara att göra sig intressant för De la Gardie. Han slapp också all annan olägenhet än den bevakning, under hvilken han någon kort tid var hållen på sin egendom.» -- —

»Jag uppkom en morgon till prinsen och fann honom vid ovanligt elakt humör. Efter åtskilliga utfarter, med den honom egna liflighet, mot förräderi, otacksamhet m. m., uppläste han en fransk öfversättning af detta bref, dock utan att nämna från hvem eller till hvem det var kommet. Jag begärde, att prinsen icke ville låta den saken falla, på det man genom undersökning kunde få uppenbart, om här verkligen finnes ett gustavianskt parti och genom framdragande af dithörande personer gifva en bestämd riktning åt prinsens kringfladdrande misstankar, som kunna fästa sig på så många och oskyldiga individer. Prinsen ville inhemta statsrådets tankar och befalle mig följa sig till kungen. Jag framförde ånyo der min mening, och brefvet blef till mig öfverlemnadt samt uppläst i statsrådet.»

»Kronprinsen uppgaf sig dagen förut hafva mottagit bref vet af De la Gardie, som då berättade, att han icke haft det mera än en dag. Brevets något gamla datum gaf mig miss-tankar. Jag lät förhöra den personen, af hvilken De la Gardie uppgaf sig hafva mottagit det — ty det kom under en annans, professor Sparrmans, adress — och deraf blef det uppenbart, att De la Gardie behållit det flera dagar hos sig, innan han dagen före framlemnandet rådfrågade h. exc. grefve Essen, huru han dermed skulle göra. Denna omständighet var af ingen egentlig vigt, men uppdagade en under helig försäkran framförd osanning, som De la Gardie måste med tårar erkänna. Prinsens utfarter mot honom voro grufliga.» — —

»Sannolikt har brevets framlemnande blifvit föranledt af ett samtal, som kronprinsen hade med grefve Essen en afton på slottet. Prinsen — jag vet ej af hvad anledning — sade sig känna åtskilliga personers fiendtliga tänkesätt mot honom och den närvarande ställningen, men tillade, att innan kort skulle alla dessa intriger komma i dagen och medföra de brottsligas bestraffning. Han deklamerade med häftighet framför De la Gardie, som var närvarande, antingen till följd af den misstanke, han redan vid slutet af Örebro riksdag — Gud vet af hvad sqvaller — började få på honom, eller ock för det De la Gardies landsmän skåningarna icke voro *rena* i prinsens omdöme. Efter detta samtal syntes De la Gardie orolig och hade om aftonen synbart hviskningar med drottningen. Förmodligen hade han begärt råd af henne. Dagen derpå gick han till grefve Essen och, meddelande honom brevet, frågade om han borde framlemna det. Essen med sin vanliga köld förklarade honom att, sedan han icke kastat brevet på elden i det ögonblick han erhöll det, måste han uppvisa det för kronprinsen.»

Genom bemedling af fru Staël, som då vistades i Stockholm och till hvars »hyrlakej» De la Gardie gjorde sig, lyckades det honom att ej bli förvisad från kronprinsens hof; men denne fann, att De la Gardie »avait besoin de changer d'air. Spanska missionen framställde sig just då, och han blef dertill utsedd. Prinsen sade honom, att till Tyskland ville han

icke skicka honom — parce que j'aurais des intérêts que je n'oserais pas vous confier.»*

De la Gardie reste och vistades i England, Frankrike och Spanien under krigsåren 1813 och 1814. Först mot slutet af 1815 finna vi honom åter i Sverige. Det var ej långt ifrån, att hans återkomst blifvit ett nytt nederlag för honom, för hvilken kronprinsens ynnest var så dyrbar.

I Nov. 1815 har Trolle-Wachtmeister antecknat, att ryktet berättade att De la Gardie, stadd på resan till Spanien, i London haft en öfverläggning med de engelska statsmännen lord Castlereagh och lord Liverpool, om sättet att återställa prins Gustafs arfsrätt till Sveriges tron. »Sådant är», säger antecknaren, »näst intill käringsladder». Men annorlunda uppfattades dessa rykten på högsta ort. Kronprinsen sjelf berättade dem för Trolle-Wachtmeister, enligt en senare dagboksanteckning (d. 28 Dec.), »dock med annan uppgift», säger antecknaren, »i anseende till de begge lorderna, hvilka prinsen icke nämnde vid namn och som skulle ganska illa bemött den proposition, som De la Gardie dem gjort. Kronprinsen sade sig hafva fått denna underrättelse från trenne håll: nämligen från England, derefter från Frankrike samt äntligen från Spanien genom en officer, som förr stått under hans befäl. Åt denne skulle nu Cevallos uppdragit att bedja prinsen vara på sin vakt mot De la Gardie, som uti Spanien förde ett helt annat språk i anseende till honom och hans dynasti, än man af en svensk minister borde förvänta. I anledning deraf hade Engeström på prinsens befallning skrifvit till De la Gardie och fordrat, att han skulle rättfärdiga sig. Denna justifikation, då ingen skymt af bevis är att framvisa, kommer naturligtvis att bestå uti ett förklarande af De la Gardie, att alltsammans är osanning — och dermed är den saken slut. I stället för att antasta honom utan tillräckliga anledningar, hade man bort dölja all misstanke, men deremot

* Se De la Gardies egen framställning af dessa tilldragelser (i De la Gard. Arch., XIX: 69 o. f.) Trolle-Wachtmeister, som i sina anteckningar stundom omnämner De la Gardies dagbok, tillmäter den ej synnerligt historiskt värde. Den cirkulerade i handskrift bland samtida, och ansågs egentligen vara skriven för att bilda samtidens omdöme om författaren.

på det nogaste vara uppmärksam på hvart steg han gjorde, till dess någon upptäckt af betydighet blifvit vunnen. Nu har han blifvit varnad och lär väl iakttaga nödig försigtighet. Jag har emellertid icke lätt att öfvertyga mig om verkligheten af det uppgifna förhållandet. Jag känner opålitligheten af de berättelser, som i sådan mängd komma till prinsens, och som hans liflighet ger honom så litet tid att granska.»

»Engeström — fick jag sedan veta — hade förut varit hos Gyllenborg på prinsens befallning, för att fråga, om man icke på de erhållna anledningarna kunde låta undersöka De la Gardies papper vid hans ankomst till Göteborg. Det är lätt att veta, huru justitieministern svarade härpå. Engeström talade med detsamma om, huru landshöfdingen grefve Rosen skulle befallas följa De la Gardie på resan från Göteborg till Stockholm.»

Några så beskaffade åtgärder som de sistnämnda egde icke rum; men Engeström måste både i bref till Rehausen, Sveriges minister i London, och till De la Gardie sjelf begära förklaringar öfver sakens sammanhang. En sådan förklaring, betygande hans tillgifvenhet och beundran för kronprinsen,* afgafs också från Löberöd i Skåne, dit De la Gardie begifvit sig efter sin hemkomst, och frågan om hans ställande till ansvar förföll. Rehausen intygade, att beskyllningarna voro ogrundade, och De la Gardie mottogs på det vänligaste sätt af kronprinsen, då han på nyåret 1816 inställde sig i Stockholm. På sommaren samma år hade han på sin egendom i Skåne besök af kronprinsen, och allt syntes vara glömdt — då plötsligt och oförmodadt, såsom vi längre fram skola se, hans namn åter dyker upp i en ny konspirationshistoria. Äfven denna misstanke visade sig ogrundad; och, säger antecknaren, »slutet af De la Gardies bana är ett af de många bevisen af den försonlighet och människovänlighet i Karl Johans karaktär, som godtgjorde de öfverilningar, hvartill han så ofta hänfördes, så väl af berättigade motiver som af tankespöken, uppdykande utur hans olyckliga misstänksamhet.» —

Armfelt, som vid tsarens hof, med glömska af den oför rätt, som blifvit honom tillfogad, gagnat den sak, för hvilken

* De la Gardies bref finnes tryckt i De la Gard. Arch. XX: 77.

Karl Johan arbetat till Sveriges fromma, hade slutat sin lysande och oroliga bana, innan kronprinsen ännu återvändt från det sista af sina fälttåg 1814. Men öfver namnet hvilade ännu misstankens skugga, och det behöfdes endast en obetydlig anledning för att väcka den till lif mot hans efterkommande. I November 1815 har Trolle-Wachtmeister antecknat:

»För någon tid sedan foro Armfelts två unga söner härigenom. En af dem lånade af vår generalkonsul i Finland, bankokommissarien Bruncrona (för ögonblicket här varande) en liten i Paris utkommen brochyr, kallad: »Recherches sur les intérêts actuels de la Suède et sur la nécessité des Suédois de se réunir à leur souverain légitime.»* Syftningen af denna bok, som tros författad af en badisk agent, synes af titeln. Kronprinsen, underrättad härom, såg uti Armfelts förhållande ett försök att kringsprida skriften, och han gick ända derhän, att tillägga de begge ynglingarna egenskap af verktyg för någon större plan. En kurir medför från Kristiania** stränga befallningar till grefve Engeström i afseende härpå, som icke gingo ut på mindre än att arresteras Armfeltarna och visitera deras papper. Detta skedde dock icke, och saken slöts med ett allvarsamt förhör, eller, rättare sagdt, varning, som Armfelts söner undergingo hos Suchtelen.

Grefve Jakob De la Gardies och de unga Armfeltarnas förseelser befunnos vid närmare påseende icke förtjena detta namn; misstankarna om hemliga stämplingar visade sig vara ogrundade, och intet bevis om sådana kunde framläggas. Vigtigare var den bekanta tilldragelsen med den unge gardes-officern Otto Natt och Dag, från hvars hand förelåg en skrift i ett syfte, som verkligen kunde kallas högförrådiskt. I kraft af sitt ämbete måste Trolle-Wachtmeister taga befattning med detta ryktbara högmål.*** Han berättar derom följande:

* Förf. var en f. d. rysk diplomat, grefve Gollowkin, afskedad och förvist från Alexanders hof.

** Kronprinsen vistades på hösten 1815 i Norges hufvudstad.

*** Se vidare derom (Lindeberg), Bidrag till Sveriges historia efter 1810; Portefeuille I: 227; Sv. Biogr. Lexikon, Ny följd, VII: 290. m. fl. st.

Den 14 Februari 1816.

»Vid första gardet var en ung nykommen fänrik af den gamla släkten Natt och Dag. Ynglingen hade ett godt hufvud, goda studier, men en öfverdrifven egenkärlek samt ett bittert, melankoliskt lynne, hvars olyckliga beskaffenhet ökades genom hans medellösa tillstånd, hvilket hade förmått hofmarskalken baron Fock, en välgörande man, att underhålla Natt och Dag i sitt hus. Med den inbilskhet och vågsamhet, som är närvarande tids pojkar egen, utgaf denne yngling för ett år sedan en afhandling om svenska krigsmaktens organisation,* deruti han temligen illa behandlade sina vapenbröder och isynnerhet sina kamrater vid gardet. Dessa senare togo eld, och författaren måste i kasernen bedja officerskåren om förlåtelse, hvarefter hela upplagan, som ännu icke kommit till försäljning, inköptes och förstördes. Missnöjd häröfver, begärde han sitt afsked, men blef placerad på Jemtlands regemente som löjtnant. Icke långt derefter begärde han och fick afsked för att resa utrikes, och för att lätta denna resa fick han begagna ett tillfälle att göra den som kurir.»

»Man har sedan den tiden glömt bort honom, tills i går grefve Engeström fick från Köpenhamn sig tillskickad ofvan-nämnda bok, utgifven i tysk öfversättning af Natt och Dag, som för det närvarande skall vara i Karlsruhe och, som det tillika säges, kammarherre hos f. d. drottningen. Denna bok, å hvilken författaren utsatt sitt namn — men icke tryckningsorten, som skall vara Frankfurt — har ett långt företal, innehållande de mest sanslösa samt afskyvärda utfall mot kronprinsen eller, som han der beständigt kallas, *Bernadotte*. Han genomgår hans hela bana sedan tronföljarevalet, öfverhopar honom med skällsord, uppmanar nationen emot honom, påkallar dynastiens bortstötande och det gamla kungahusets återtagande.»

»På Engeströms begäran sammanträdde statsrådet i dag, innan justitiekonseljens början, för att öfverlägga om hvad som var att göra. Jag öfversatte och uppläste corpus delicti, hvilken slog dem alla med en sådan bestörtning, att man med möda kunde få ett resultat af deras mening. Det beslöts, att

* Projekt till ny organisation af svenska armén af N***. Sthm 1815.

Engeström skulle tillstyrka hos prinsen Natt och Dags reklamering, hvartill man var ense att anledning fanns. Derefter begaf Engeström sig till prinsen.»

»Jag var nyfiken att se huru Hans Kongl. Höghet skulle taga denna sak och gjorde mig därför ett ärende efter konseljen att tala vid honom. Jag fann honom helt lugn och skrattande åt vissa framställningar af Natt och Dag, som han med sin gåfva att persifflera gaf en löjlig turnyr. Det är icke första gången jag märkt, att i saker af en större vigt, deri han kan och bör förutsätta, att andra tänka och känna liksom han, är han lugn; men deremot i små saker, der kastar han eld och lågor, för att itända oss med en eld, som han är förargad att sakna hos oss och som han för ögonblicket behöfver begagna. Kanske spelar han komedi i bägge fallen, ty Natt och Dags anfall voro af egenskap att göra djupa sår. Reklamationen skall man söka tillvägbringa genom ryske kejsaren.»

Den 4 Mars.

«Jag var i dag hos Engeström, som företedde åtskilliga uppsnappade bref af Natt och Dag, dels till en hofpredikant Ipson,* dels till en farbror. Han röjer der sin öfvertygelse

* Till Natt och Dags vänner hörde ock den sedermera så bekante J. A. Hazelius. Äfven han blef på sitt sätt inblandad i denna sak genom Ipson. Trolle-Wachtmeister har derom antecknat den 26 Mars: »En ung Hazelius, 19 år gammal, konduktör vid fortifikationen och intimt lierad med Natt och Dag samt medarbetare uti hans bok om svenska arméen, hade straxt efter sakens upptagande infunnit sig hos deras gemensamme bekante, presten Ipson. och då han icke fann honom hemma, kvarlemnade ett bref, fullt af förebråelser för det han förgätit vänskapens pligter mot Natt och Dag. Detta papper bär presten till grefve Engeström, yttrande sin oro öfver att se sig blottställd för Hazelius hämd. Engeström, som uti brefvet genast såg högförräderi, meddelar mig det. Jag måste genomläsa det två gånger, innan jag kunde utleta meningen af de götisk-orientaliska bilder och uttryck, som Hazelius, en fosforistisk adept, deruti nyttjat. På denna möda följde en annan: den att öfvertyga grefve Engeström att lagligen härvid ingenting var att göra. Dermed trodde jag saken slut. För några dagar sedan fick jag veta, att Hazelius satt på högvakten. I förrgår skickade jag efter general Sparre, hans chef, och varnade honom för en längre arrest, än reglementet medgifver som extrajudiciell eller godtycklig, och förestälde honom, att sedan denna tid vore förlupen och klagan t. ex. af Hazelius far hos mig anfördes, kunde jag icke undgå att låta saken blifva föremål för krigsrätt, dervid icke något stöd för arresten vore att hemta af Hazelius

om en snart här förestående förändring, hvarvid han är säker att blifva employerad. Det tyckes af skillnaden i ton emellan de äldre och senare breffven, att han icke rest ut med revolutionsprojekter, men att han blifvit initierad i dem i Tyskland och sannolikt af förre hofmarskalken baron Munck, hvilken synes hafva bemästrat sig honom.»

Natt och Dags skrift väckte stort uppseende, och de deri förekommande bittra personliga utfallen mot kronprinsen, som karakteriserades såsom »eitler Franzose ohne Tugend und Grösse», »Windbeutel» o. s. v., ogillades allmänt. Trolle-Wachtmeister delade denna stämning och har efterlemnadt utförliga anmärkningar, tjenande till vederläggning af deri förekommande osanna uppgifter. »Hvem vet, om icke smädeskriften en dag kan blifva behandlad som en pièce historique?» säger han; och han ville ej att smädelsen oanmärkt skulle gå till efterverlden.

Den 6 Mars förekom Natt och Dags sak ånyo i statsrådet. »Prinsen, som var närvarande», heter det i dagboken, »yrkade på stämning i laglig ordning. Som causa arresti var här klar och författaren, om han varit tillstädes, genast trädt i häkte, så voro vi alla af den tanken, att reklamation gjorde tillfyllest och medförde mera skyndsamhet och större säkerhet, helst det icke utan att begå en oförlighet gick an, sedan stämning en gång var utfärdad, att reklamera och arresteras personen, förr än den i stämningen förelagda tid var tilländalupen. Egentligen hade vi afseende på den obchagliga publiciteten af smädeskriften, som var oskiljaktig från stämningensproceduren och som vi tyckte att man icke onödigtvis borde befordra. Snart märkte jag, att det just var denna publicitet, kronprinsen ville hafva, och att han icke var särdeles angelägen att få Natt och Dag gripen. Då förföllo alla betänkligheter; men Engeström stridde dock en lång stund med sitt öfverdrifna nit emot stämningen, som kunde föranleda till den brottsliges undankommande. Omöjligt kunde han urskilja

breff, hvilket ingen domare skulle antaga som brottsligt. Detta bar general Sparre fram till Björnstjerna — och i dag (eller i går) slapp Hazelius ur arresten och är förmodligen mera stursk än förut, sedan han sett sig, en 19 års pojke, ett mal för regeringens maktlösa harm.»

prinsens mening. Gustaf III sade om honom: »M. d'Engeström a du zèle, mais c'est un zèle indiscret». I dag lät jag genom advokatfiskalen begära stämning, som af hofrätten blef besluten.»

Saken skulle sålunda ha sin lagliga gång, sedan justitiekanslern d. 6 Mars anbefallt advokatfiskalen i Svea hofrätt att begära stämning å skriftens författare med anledning af deri förekommande förgripliga uttryck mot kronprinsens person och successionsordningen. Ordalagen i stämningen blefvo emellertid föremål för en liflig debatt mellan kronprinsen och justitiekanslern. Kronprinsen ville nämligen icke tillstämja, att hans egen person deri nämndes, utan yrkade, säger Trolle-Wachtmeister, att »alltsammans skulle göras till ett slags crime de lèse-nation». Han ville icke inför Europa göra sig löjlig »genom att synas som kontrapart mot en 'avorton', som sagt honom ovett.» Dispyten, för hvilken Trolle-Wachtmeister utförligt redogjort i sin dagbok, blef häftig och höll på att sluta med att denne begärde sitt afsked. I statsrådet, till hvilket saken hänsköts, beslöts, på förslag af Gyllenborg, att i stämningen skulle såsom brottets rubrik upptagas »de eftertänkliga framställningar skriften innehåller, syftande på omstörtning af de fundamentala lagar, rikets ständer för riksstyrelsen och tronföljden på riksdagarna i Stockholm år 1809 och i Örebro 1810 vidtagit».

I följd häraf måste justitiekanslern i ett särskildt memorial d. 15 Mars meddela advokatfiskalen Kongl. Maj:ts befallning om ändrande af stämningens ordalag* — en åtgärd, som han ansåg nedsättande för sitt ämbetes värdighet. Han ansåg det derjemte mindre exakt att i målets rubrik omnämna

* »På H. K. Höghets begäran att den utfärdade stämningen måtte hufvudsakligen röra ämnen, hvarigenom åsyftats en kränkning af nationens ära och lagarnas helgd, men att deremot allt hvad som i den åtalade skriften förekomme förgripligt emot H. K. Höghets person, måtte ur stämningen uteslutas» — Karakteristisk för den grad af uppmärksamhet, hvarmed den gamle konungen följt den långa öfverläggningen i statsrådet i denna fråga, var den helsning till kronprinsen, han sände genom statsministern v. Engeström, då denne gick att meddela honom att saken blifvit afgjord efter kronprinsens önskan: »Helsa och säg kronprinsen, att jag är ledsen att icke kunna göra honom till viljes; men jag kan icke göra det, då jag har hela statsrådet emot mig.» (Anteckn. ¹³/₃ 1816)

grundlagen af 1809, då i Natt och Dags skrift intet direkt angrepp mot regeringsformen förekom.

Stämningen infördes i Hamburger Correspondenten och öfverlemnades till badiske statsministern v. Houcke; och till Baden afsändes i särskild beskickning friherre N. F. Palmstjerna, för att reklamera förbrytaren. Rörande utgången häraf finnes antecknad (d. 13 Maj 1816): »Palmstjerna, som var skickad till Baden för att reklamera Natt och Dag och derifrån for till Wien, har hitsändt en kurir med underrättelse om förloppet af sin mission. Så snart han kommit fram till Karlsruhe, hade han lemnat reklamationsbrevet till ministern för utrikes ärenden, som ganska höfligt sade honom, att det ärende, som var i fråga, icke hörde till hans befattning, utan till ministerns för inre ärendena, till hvilken han skulle öfverlemlna brevet och hvars åtgärd baron Palmstjerna hade att afbida. Det dröjde icke länge innan inrikesministern också svarade. Han uttryckte uti sin not sin empressement att efterkomma hvad svenska hofvet önskat och hade redan på storhertigens befallning vidtagit de steg, som på honom ankommo; men dessa kunde icke annat än vara högst ofullständiga och icke lofvande någon framgång, eftersom man i Stockholm glömt att skicka signalement på den reklamerade personen, hvars efterspanande, i saknad deraf, naturligtvis svårigen kunde medföra någon följd. — Badiska hofvet kom på det sättet lätt ifrån saken och hade det nöjet att få göra narr af oss på köpet.»

Kejsar Alexander, hos hvilken Sveriges sändebud, grefve Löwenhjelm, anmälde saken, utbrast i onda ord och åthäfvor öfver sin svåger, storhertigen af Baden, och afsände en särskild kurir till Karlsruhe med fordran på Natt och Dags utlemnande. »Är detta allt uppriktigt, skrifver antecknaren med afseende härpå, så är det väl.»

Den förvillade ynglingen undgick Sveriges rättvisa, utan att dock något väsentligt gjordes till hans understöd från dem, som lockat honom till det obetänksamma steget. Ett bref från honom, dateradt Zweibrücken d. 31 Maj 1816, staldt till en öfverstelöjtnant frih. Carpelan och af denne öfverlemnadt till Wetterstedt, som i sin ordning öfverlemnade det till justi-

tiekanslern, innehöll, enligt dennes anteckning, följande märkliga bekännelse: »Jag är bedragen i mina förhoppningar i anseende till de personer, för hvilkas sak jag velat verka.» Brevet utvisade för öfrigt ynglingens medellösa belägenhet och var egentligen en assignation på Carpelan att betala 100 guinéer till brefvets framlemnare, en tysk, herr von Mühlensfels.»

Svea hofrätts dom öfver Natt och Dag föll den 21 November 1816. Han dömdes contumaciter »förlustig adeligt namn och stånd samt att mista lif, ära och gods» och förklarades fridlös öfver hela Sveriges rike. Enligt kronprinsens önskan hade vid denna dom icke tagits i betraktande Natt och Dags förgrifliga utlåtelse rörande honom, utan hans uppmaning till rubbning af successionsordningen till Sveriges tron och hans »förrädiska afsigt» att derigenom »stämpla till rikets skada och förderf.»*

* * *

Det Natt och Dagska högmålsbrottet från 1816 innebar en verklig lagöfverträdelse, som det icke var någon svårighet att leda i bevis, och i domen kunde gällande lagrum åberopas. Helt annorlunda förhöll det sig med de högmålsfrågor från 1817, som alla nästan samtidigt sysselsatte den allmänna uppmärksamheten. De berodde samt och synnerligen på obevisade angifvelser, hvilka under en lugnare styrelse knappast skulle hafva föranlett någon åtgärd. För Karl Johans sydlandska inbillning tedde sig dessa angifvelser helt annorlunda: han såg i de konspirationsrykten, som inrapporterades af tjenstvilliga agenter af hans hemliga polis, idel bevis på att man sökte undergräfvä hans ställning, och det var hos legitimiterna i utlandet, som han sökte dessa stämplingars upphof. En följd af denna misstänksamhet var talrika angifvelser, dels framkallade af ovist nit, dels af lycksökeri. »La haute police» blef en inrättning, åt hvilken Karl Johan, van vid franska republikens och kejsardömet traditioner, egnade mycken uppmärksamhet, och ett förut okänt system af rapporter från ämbetsmän, högre och lägre, civila och militära, infördes. I allt var denna anordning säkerligen icke obefogad, helst un-

* Domen finnes tryckt hos Lindeberg, anf. st. I: 234.

der en tid af osäkra förhållanden, då den bestående ordningen syntes hotad af både yttre och inre fiender; men detta system förutsatte redbarhet, omdöme och fosterlandskärlek hos regeringsorganerna. Icke alltid voro dessa egenskaper att påräkna, och särskildt i Karl Johans omgifning i hufvudstaden saknades icke personer, hvilka funno med sitt intresse förenligt att, i stället att undanröja stöttestenar, uttyda allt till det värsta.

Angående uppkomsten af de landshöfdingerapporter, som insändes till statsministern för utrikes ärenden och som utgjorde en så väsentlig del af denna »haute police», berättar Trolle-Wachtmeister:

De här i fråga varande spionrapporter, som utgöra det förnämsta af vår haute police, tillkommo på följande sätt. Icke långt efter det vårt så kallade krig med England var förklaradt, blef ett engelskt fartyg kastadt på kusten af Blekinge. Skeppsfolket gick i land, försåg sig med förnödenheter, och efter någon tid var skeppet iståndsatt och afseglade, utan att regeringen känt det minsta om denna händelse, förr än genom en note af franska ministern Alquier, som grufligen besvarade sig öfver den gästfrihet, som hans herres och Sveriges gemensamme fiende på sätt som skett fick njuta. Detta gaf kronprinsen anledning att ålägga landshöfdingarna att rapportera till utrikes statsministern sådant, som kunde hafva sammanhang med politiska ställningen. Detta blef dock i anseende till ämnena mycket utsträckt uti den föreskrift härom, som grefve Engeström affärdade till landshöfdingarna, hvilka derigenom blefvo förvandlade till verkliga polisspioner.* Jag är ledsen att icke hafva qvar en afskrift af detta löjlige cirkulär, deruti, om jag minnes rätt, bland föremålen för rapportskyldigheten utmärktes: skeppsvrak, resande ut-

* Cirkuläret, dateradt d. 19 Dec. 1810, finnes tryckt i Crusenstolpes »De närvarande», sid. 260 o. f. Rapporten borde, såsom orden lyda, insändas »om hvad sig i länet eller å gränsen tilldragit och som kan ega gemenskap antingen med ordningen och stillheten i landet, Sveriges förbindelse med främmande makter, dessas eller deras undersåtars intressen, äfvensom om nyttiga upptäckter, näringsars af- och tilltagande, stora olyckor, såsom stormar, sjöskador, fartygs kastande på strand och mera dylikt . . . Att allmänna tänkesättet för eller mot regeringen samt misstänkta personers vistande icke böra undgå Tit. uppmärksamhet, förstås af sig sjelf.»

länningar, allmänna tänkesättet och mer sådant. Detta förhållande, hvari grefve Engeström blef satt med exekutiva maktens förnämsta organer, hjälpte honom ett betydligt stycke på vägen till det kära målet att vara eller åtminstone synas principalminister. Några, men ganska få, landshöfdingar taga detta temligen lätt och låta den hvarje vecka afgående rapporten innehålla blott de orden: *Ingenting passeradt. De flesta deremot ådagalägga i denna befattning ett löjligt fjäsk, som mer än en gång gifvit anledning till oreda.»**

Det ovisa nitet hos dynastiens och regeringens vänner röjde sig icke minst inom tidningspressen. Uppsatser rörande förgiftnings-planer mot kronprinsen inflöto i utländska tidningar, och reproducerades — naturligtvis för att vederläggas — i svenska. Följden blef en ständig oro i sinnen; och verkan på allmänheten, skrifver Trolle-Wachtmeister med anledning af en dylik artikel i Journalen d. 2 Jan. 1816, var bedröflig: denna — som af en svenska nationen alldeles egen fallenhet tror att hvarje regent dör förgiftad af de förnäma — är öfvertygad, att ingen dag går förbi utan stämplingar mot prinsens lif.»

»En mängd anekdoter, bedröfligt löjliga, vore att härom berätta. I vintras sköt en ung officer ihjäl sig för gäld; strax var det en, som hade deltagit i sammansvärjning mot prinsen. Staden lät på Träsktorget (dit skampålen med tillbehör blir flyttad från Packartorget) uppbygga en schavott till förekommande behof. Genast visste hela staden, att den var ämnad åt några herrar, som velat förgifva prinsen i Norge; man nämnde bestämdt hans adjutant Hierta och tvänne andra imaginära namn. Exekutionsdagen kände man, och då tillströmmade några tusen personer, som stodo från morgonen till middagstiden i väntan på spektaklet. Då detta uteblef, be-

* Bland Trolle-Wachtmeisters papper finnas en mängd bref från kammarrådet Edman, från 1812, innehållande rapporter öfver den undersökning, han på grund af angivelse från landshöfdingen i Göteborg tillsammans med denne företog med en viss Yvon, fransman, som antogs vara spion åt Alquier och som med honom underhöll en hemlig brevexling. Intet förgrifligt kunde bevisas, ehuru Edman, i särskild beskickning för ändamålet nedsänd från Stockholm, synes hafva gjort all sin flit.

gingos våldsamer, polisbetjeningen behandlades illa, våld föröfvades mot enskilda personer, fönster inslogos — allt för ro skull, under hurrarop och skråål. Man befarade ett allvarsam uppträde, då ändtligen klockan mellan två och tre skaran åtskildes . . . Efter grefve Adlercreutz's död, sades det allmänt (nämligen af packet i stad och på land), att han tagit förgift af förtviflan öfver en misslyckad konspiration emot prinsen.»

»Den obetänksamma artikeln i Journalen har redan i dag på krogarna gjort ett stort intryck, dock i helt annan riktning, än den som åsyftades med de bifogade reflexionerna, som allmänheten icke gör sig möda att begrunda eller förstå. Det folket finner solklart, att uti något så präktigt som en utländsk avis föres icke in något, som är alldeles utan grund. För att göra obetänksamheten fullkomlig, har redaktören, Wallmark, uti omnämmandet af dem, som ville förgifva prinsen, öfversatt tyska tidningens »Reichsrath» med »statsråd», hvilket i afseende på sannolikheten för pöbeln samt i anseende till dess sinnesstämning var ett viktigt öfversättningsfel, ty våra enda kvarlevande riksråd, Ridderstolpe, Ramel och Oxenstjerna, kunna icke blifva föremål för misstankar. En herre, som kallades sekreterare, yttrade i dag vid uppläsning af denna artikel på ett spisquarver: »Ja, ta mig fan, vet icke jag precis, hvem det är, som der menas.»

»Detta blad löper öfver hela riket, öfverallt troligen samma intryck, samma verkan!»

I en något senare anteckning heter det med afseende på kronprinsens eget förhållande till dessa rykten och angifvelser: »Vanligen döljer en regering så mycket han kan af sådana kriser; därför tror hela Europa, af prinsens utrop i sina tal, att tillståndet här är ännu värre, än man framställer det. Besynnerligt, när man är säker och borde vara lugn, att göra allt hvad man kan för att synas svigtande! Likväl behöfdes det så väl här, liksom för hvar ny regering, att synas *fast*. Man gör allt för att beröfva sig den enda egentliga säkerhet, som den nya dynastien har i Europas omdöme — nämligen allmänna tron på dess opinionsstyrka inom sitt land. Man bemödar sig med skäl, att genom prins Oscars förening med

något mäktigt hus skaffa en ytterligare styrka åt sakernas närvarande ordning; men hvilken furste skall våga skicka hit sin dotter, då våra egna tidningar framställa dynastien som svigtande och dess pelare, prinsarna, omgifna af mordanläggningar? Sådant allt låter icke förklara sig.»

Såsom ett politiskt missgrepp, äfven ur synpunkten af Sveriges och dynastiens förhållande till utlandet, uppfattades sålunda från samtidens svenska ståndpunkt spridandet af dessa konspirationsrykten och deraf föranledda uppträden; och tvifvelsutän ej alldeles med orätt. Likväl kunde deri äfven ligga en politisk beräkning, hvilande på en tankegång i motsatt riktning. Det kunde vara af vigt för den nya dynastiens grundläggare att visa, att han var fast besluten att bevaka sin rätt: Europa skulle erfara, att han var på sin vakt mot legitimisternas hemliga stämplingar. Om furstar, som usurperat makten eller under revolutionsstormarna blifvit påtvingade underkufvade länder, måste vika platsen för de legitima, så hörde Karl Johan och hans ätt, kallade genom ett fritt folks val, icke till dem. De försök, som kunde göras till hans störtande, kunde Europa gerna få förnimma: han var beredd att möta dem och tviflade icke om segern. Förtroendet till hans ställning kunde derigenom endast ökas. »Dieu me l'a donnée; gare à qui la touche!» — ville han utropa om den dubbla konungakrona, som väntade honom.

Äfven andra fosterlandsvänner än justitiekanslern, som till följd af sitt ämbete på närmaste håll kunde iakttaga dessa tilldragelser, sågo dem emellertid med bekymmer. »Vi skola nödvändigt anses», skrifer v. Brinkman med anledning af ett af dessa uppträden, »som ett uselt sammelsurium af omogna konspirationsämnen, som det synes, sällan *farliga*, men alltid oroande för hvilken regering som helst. Främlingar kunna ju hvarken tro eller begripa, att alla dessa så offentligen beifrade brottmål ej äro annat än *smutsig poesi*, utan någon skymt af prosaisk sanning.» Hos Trolle-Wachtmeister bidrogo dessa händelser väsentligen att öka det djupa missmod, hvilket äfven af andra anledningar röjes i hans anteckningar från denna tid. Under de långa öfverläggningar med kronprinsen, hvartill dessa uppträden gäfvö anledning, an-

såg han det såsom sin ämbetsmannapligt att, så vidt möjligt, förekomma de öfverilade och stundom stränga åtgärderna. Han gjorde det ej alltid utan framgång; men den länge hysta önskan att nedlägga ämbetet blef under dessa tilldragelser hos honom allt lifligare.

Främst i raden af dessa s. k. konspirationer från 1817 kom den bekanta tilldragelsen vid firandet af Karlsdagen i Visby d. 28 Januari, då tvenne rusiga personer druckit Gustaf V:s skål. Derom berättas i dagboken d. 12 Mars 1817:

»I går blef jag uppkallad i statsrådet, der inrikes ärenden föredrogos. Jag skulle få kommunikation af gotländska skålhistorien.»

»Kronprinsen framlemnade ett franskt och till formen alldeles enskildt bref af landshöfdingen på Gotland, kontre-amiralen Aschling, som berättar, att efter en högtidlighet till firandet af Karlsdagen hade flera personer samlats till måltid på gästgifvaregården, der vid proponerandet af konungens skål, »on avait entendu une voix prononcer la santé de Gustave V». Mera förekom icke om händelsen, om hvilken Björnstjerna haft mera allvarsamma detaljer af en officer, som ej var med. Aschlings bref slöts med begäran om förhållningsordres. Det var skrifvet som af en gammal rådlös och bestört kätting. Brevet börjar med en berättelse om en mängd oroande rykten angående prins Gustaf, Rysslands medverkan etc. etc., som hela vintern lupit på Gotland. Det var nästan som gubben velat använda en oratorisk skicklighet för att bereda sinnet så, att den obetydliga händelse, hvars berättande utgjorde brefvets egentliga ändamål, skulle göra högsta möjliga intryck.»

»Detta fick han dyrt umgälla. Landshöfdingen blef, för det han icke genast anställt undersökning, så att han kunnat hafva några omständigheter att uppgifva, hitkallad till att redovisa sitt förhållande, och hans utnämning till Hernösands län efter Nieroth, som i dag skulle ske, blef inställd och — som det sades — inställd för alltid. Jakob Cederström skickas som landshöfding till Gotland, hvilket redan förut var ämnadt, och med honom följer revisionssekreteraren och generalaudi-

tören Turdfjæll, för att i egenskap af justitiekansler låta anställa undersökning om uppträdet.»

I landshöfding Aschlings bref hade äfven influtit uppgiften att hans företrädare amiral Rajalin i ett bref till borgmästaren i Visby skulle hafva yttrat något om rykten, att man snart finge se »gröna rockar» på Gotland. Den gamle amiralen måste undergå polisförhör, men nekade att hafva skrivit ett sådant bref. Bevisning i detta nya brottmål skulle sålunda förebringas genom den ransakning i Visby, som var uppdragen åt t. f. justitiekanslern Turdfjæll. — Dessa båda gotländska högmåls vidare förlopp upplyses af följande dagboksanteckningar.

D. 14 April.

»Det befinnes, att Gustaf den femtes skål blifvit proponerad af en full medikus till hans granne och drucken efter ett aftonkalas på en källare — icke på Karlsdagens högtid, som firades vid middagen. Den detaljerade rapport, Björnstjerna fått om förloppet, var till $\frac{5}{6}$ falsk. Angående Rajalins hot har man ingenstädes kommit, ty borgmästaren Grewesmühl nekar till det af landshöfding Aschling uppgifna brefvet och har aflemnat till Turdfjæll flera bref af Rajalin, innehållande blott indifferentia ämnen. Aschling yrkar afhörande af en mängd personer, som skola hört Grewesmühl uppläsa ett sådant bref som det uppgifna. Det lär icke kunna beviljas. Rajalin har redan hotat med att inför hofrätten söka upprättelse.»

»Denna sak kan blifva särdeles obehaglig för Aschling, som visst icke förmodade, att af hans *enskilda* bref till prinsen skulle göras sådant bruk som det man nu sett. Han väntas innan kort hit, till följd af befallningen, som Cederström medförde.»

D. 9 Maj.

»Uti gotländska högmålsbrottet äro af advokatfiskalen påstående gjorda, och under tillämpning af lagen om högförräderi ansvar å lif yrkadt. Man får se hvad domarena säga derom. Det vore besynnerligt, om detta påstående kunde gillas. Efter ett kalas till firande af Karlsdagen gå några personer att skaffa sig mat till aftonen. Under det man väntar på den requirerade maten, falla några på den tanken att tillaga

en bål. Då den inkommer, säger en som redan var full (medikus Bergelin) att han har lust att dricka Gustaf den femtes skål. Detta säger han icke som en proposition till sällskapet, men till sin granne, hvilken också hade gått med nerifrån middagskalaset. Han antog skålen, och dermed var det upp trädet slut, — tills ett nytt börjades genom rättegångens anställande. Emellertid ligger nu gamle landshöfdingen Aschling här, och fastän han lemnade sin ö och sin befattning för att enligt ordena skyndsamt komma hit och förklara sitt förhållande (att icke genast undersöka huru det förhöll sig med skålsaken), har han förgäfvos belägrat kronprinsens dörr för att få audiens.»

Hofrätten dömde doktor Bergelin och magister Ihre, för stämpling mot successionsordningen och författningen af d. 10 December 1812 om förbud af gemenskap med medlemmar af förra konungahuset, att »såsom rikets förrädare mista lif, ära och gods samt varda halshuggna». Högsta Domstolen gillade hofrättens beslut, men hemställde dock hos Kongl. Maj:t om förskoning från detta efter lagens stränghet ådömda straff, och öfverlemnade till konungens »egen faderliga mildhet» att bestämma på hvad sätt »de i stället böra deras förbrytelser försona» *. — De båda qvasi-förbrytarna höllos någon tid i fängsligt förvar på Vaxholms fästning, men frigäfvos och benådades derefter fullständigt.

Vida större dimensioner hade det derpå följande konspirationmålet, ehuru resultatet blef ännu mindre. Det var den s. k. Lindbomska konspirationen och dess följder. Dagboksanteckningarna redogöra vidlyftigt för denna händelse.

D. 16 Mars. »I torsdags, den 13 Mars, hade jag sällskap hos mig till aftonen. Klokan vid pass 10 kommer Otto Möerner, kronprinsens adjutant, och kallar till prinsen general Björnstjerna: denne springer, utan att skicka efter kappa och galoscher, fastän han bor tjugo steg från mig. Han hviskar ett ord förut till grefve Engeström, som ett ögonblick derefter får till sig

* Se Lindeberg, anf. st. I, 242 o. f., hvarest Högsta Domstolens utslag i ämnet finnes tryckt.

sin vagn och äfven far till prinsen. Unga baron Stedingk, officer vid gardet till häst, som också var hos mig, blir en half timma senare kallad till regementsbefälhafvaren. Alla voro förvånade öfver dessa mesyrer, som icke bådade godt.»

»Det förspordes med det samma, att ordonnanser till häst flankerade fram och tillbaka på gatorna. En mängd personer, generaler och andra, som voro i sällskap, blefvo enleverade liksom Björnstjerna och Engeström hos mig. Bestörtning rådde öfverallt. Man fruktade för konungen och för prins Oscar, som bägge hade varit opassliga några dagar.»

»Andra dagen, d. 14, fick man veta, att de omkring kronprinsen samlade herrar qvarstannat till kl. 3 om morgonen; att alla vakter i slottet varit öfver natten fördubblade; att en bataljon af gardet varit uppställd på borggården från kl. 11 om aftonen till kl. 3 om morgonen; att kedjorna varit dragna för slottsportarna hela natten; att tvänne kaptener, hörande till den uppkallade bataljonen, blifvit qvarhållna hos prinsen hela natten till kl. 7 på morgonen och legat utanför hans dörr; att officerarna af garnisonskårerna samt krigsbefälet skulle komma upp till Hans Kongl. Höghet kl. 11 f. m. Dertill kom slutligen kallelse till statsrådet och mig att infinna oss deruppe kl. 12. Alla voro öfvertygade, att man upptäckt ett anslag mot prinsens person, ämnadt att om natten utföras till firandet af revolutions-årsdagen, men som blifvit förekommet genom militärstyrkans tidiga sammandragande. Menniskorna lupo förvirrade på gatorna och vexlade med hvarandra de orimligaste gissningar. En viss kännedom af sakerna, förvärfvad dessa senare åren, förebådade mig ett nytt: parturiunt montes & nascitur. . . . Jag var således icke så orolig.»

»Ändtligen blef kl. 12. Vid ankomsten i kronprinsens yttre rum blef jag omgifven af första gardets officerare, hvilka sade, att de af ett tal, som prinsen nyss hållit för dem, blifvit underrättade, att man vågat angifva deras regemente såsom misstänkt och opålitligt; de anropade min ämbetsåtgärd, för att få straff på angifvaren och skydd för sin heder. Jag försäkrade dem, att jag icke skulle underlåta något af hvad min pligt fordrade.»

»I det samma voro statsråden samlade, och vi gingo in till prinsen, der vi funno Engeström samt Wetterstedt, hvilken var sysselsatt att i öfversättning uppläsa gårdagens nummer af tidningen »Föreningen», deruti en artikel kunde möjligen tolkas som innebärande en allusion på kronprinsen, i anseende till dess egenskap att icke vara född svensk.* Denna allusion var så fin, att Wetterstedt ganska riktigt anmärkte, att om han öfverlemnade bladet till åtal, så skulle man kunna beskylla honom för att ensam hafva gjort den brottsliga tillämpningen. Det blef icke heller någon fråga om tilltal; och kronprinsen, ehuru han fann anfallet mot sin person alldeles klart och så mycket mera afsigtsfullt, som det var infördt i bladet för just den 13 Mars, tycktes gilla Wetterstedts motiver emot anställande af åtal. Det talades icke längre derom, och vi gingo snart öfver till hufvudsaken, som innefattades i en berättelse, hvilken Wetterstedt företog att uppläsa; men innan jag vidare omnämmer denna, måste jag i min berättelse gå litet tillbaka.»

»Om morgonen den 13 Mars kl. 8 hade traktören Lindbom — en allmänt känd stor skurk, som alltsedan justitiekanslern Lodes tid under förmyndareregeringen varit under alla skiften brukad som spion — skickat efter öfverstelöjtnanten baron Klinckowström (min första hustrus bror), som är adjutant hos Cederström i dennes egenskap af generaladjutant för flottorna. Lindbom hemtade honom genom sin son med sin egen häst och släda, i ändamål att för honom uppgifva omständigheter, bevisande fara för Hans Kongl. Höghet kronprinsen, hvarom han sjelf, såsom liggande sjuk, var hindrad att kunna personligen aflägga berättelse.»

* I artikeln, som var föranledd af en uppsats i Schwerins »Läsning till utbredande af medborgerliga kunskaper» och mycket prisade dess författare, förekom följande yttrande: »Under Sveriges största regenter, Gustaf Vasa och Karl XI, rådde också en sådan excentricitetens och concentricitetens jemvigt, som gjorde staten aktad och folket sällt. Men det är naturligt, att för den som skall kunna tillvägbringa en sådan jemvigt, fordras att fullkomligt kunna känna sitt folk, alla dess egenheter, vanor, lyten och dygder, och att älska det såsom man älskar en välbekant barndomsvän. Man upptäcker lätt orsaken, hvaföre de tyska och danska konungarna — ehuru ett par af dem, t. ex. Christopher af Bayern och Christiern I voro personligen utmärkta män — så föga kunde uträtta till folkets väl och så mycket till sin egen olycka.»

»Klinckowström mottog hans uppgifter, dem han antecknade på en promemoria och begaf sig dermed till Cederström, som (efter hvad jag hittills kunnat upptäcka) icke fjäskade med detta ärende, utan beslöt att låta följande dagen anställa polisförhör med Lindbom, hvars angifvelser syntes löjliga för sjelfva Cederström (efter hvad denne säger efteråt). — Emellertid på eftermiddagen hade den bekante fabrikören och finansoperatören Mazér kommit till Lindbom och fått mer eller mindre omständlig underrättelse om uppgifterna till Klinckowström. Sannolikt skickade Lindbom Mazér bestämdt till prinsen. Han begifver sig också dit och berättar hvad han vet, återopande Klinckowström, till hvilken Lindbom uppgifver sig hafva lemnat alla detaljer, som han kände. I anledning deraf skickar prinsen efter Klinckowström, som redan gått till sängs (klockan vara nära 10), och hvilken får vid ankomsten befallning att inför prinsen och de redan församlade herrarna berätta allt, hvad honom blifvit uppgifvet af Lindbom, och hvilket af Wetterstedt genast upptecknades.»*

»I anledning af hvad som sålunda blef uppenbaradt, vidtoges genast de försigtighetsmått, som jag förut berättat. Många reflexioner kunna göras härom. En ibland dem är, huruvida man genom truppers sammandragande kan förekomma förfäring!»

»Jag åkte en gång i Neapel med engelske ambassadören Elliot, som, då vi foro förbi den kolossale Jupiter vid slottet, kallad Statua del gigante, sade: Il faudrait appeller cette sta-

* Klinckowströms rapport, bilagd dagboksanteckningen, innehöll väsentligen, att i sällskap, samladt hos friherrinnan Oxenstjerna, dels uttalats klander öfver vaxelkursens styrande, dels yttrats att, om något påtänktes mot kronprinsen, första gardesregementet vore att påräkna. Genom sqvaller af betjeningen hade detta kommit till Lindboms kunskap. Vidare uppgafs, att Lindbom berättat, att hos grefvinuan Rålamb höllos hemliga sammankomster och förehades anslag mot staten och kronprinsens person, samt att samma grefvinnas hushållerska, då någon invändt, att kronprinsen liksom Bonaparte ej kunde skadas hvarken med gift eller kulor, talat om, att man i Sverige kände »pulveriserad kristall», som förmentes hafva kraftigare verkan. I Lindboms angifvelser nämndes äfven, att konungens hofmästare Holmgren skulle hafva utlåtut sig om att man behöfde just sådana personer, som vore i stånd till allt, samt omtaltes en afskedad landtvärnslöjtnant Gerdes, som man hoppades kunna använda såsom kunskapare, m. m.

tue statua della paura, car ici il n'y a rien de plus gigantesque que la peur». — —

»Jag fick befallning att foga min ämbetsåtgärd vid saken och utsatte polisförhör till följande dagen, sedan på eftermiddagen om fredagen polismästaren hört några af det pigsällskap, som Lindbom nämnt. Äfven hade Lindbom blifvit hörd, under det vi voro samlade hos prinsen, men i saknad af Klinckowströms upptecknade berättelse, som Wetterstedt icke aflemnat och polismästaren ej kände, hade förhöret blifvit ofullständigt. Lindbom, förskräckt öfver de stora resultaten af hans små uppgifter, nekade till allt — och nekade, oaktadt tjänstgörande öfveradjutanten baron Hampus Mörner, som prinsen om aftonen den 13 skickat att höra honom, afgifvit en hufvudsakligen lika berättelse om hans framställningar som Klinckowström.»

»Emellertid hade borgerskapet, anfördt af Schwan, kommit upp för att betyga sin underdåniga tillgifvenhet och sina tänkesätt i anledning af torsdagsnattens händelser. De kommo upp sjelfmant — hoc est: på befallning af öfverståhållaren, som tillika uttryckligen föreskref, att icke blott de 50 äldste, utan hela borgerskapet skulle komma upp. En svärm af 300 personer instälde sig ... För officerarna af första gardet hade prinsen förklaradt, att man uppgifvit regementet såsom opålitligt, men att han icke trodde det och ansåg sin skyldighet att lemna officerarna del af hvad man sagt. För öfrigt lär han för dem, liksom för de öfriga kårerna, hafva talat som för oss.»*

»Gårdagsförmiddagen var upptagen af förhöret med Lindbom, som egentligen bestod uti en konfrontation emellan honom och Klinckowström samt Mörner. Lindbom, sjuk och gruffligt upprörd, nekade till allt det hufvudsakliga af Klinckowströms berättelse äfvensom till Mörners, hvilken dock icke var af vigt i annat än i berättelsen om uttrycket angående gardet, deruti den sammanstämde med Klinckowströms. Alla pig-berättelserna hade redan dagen förut i polisförhöret utvecklat sig till den uselhet och osanning, som straxt var att

* Kronprinsens båda tal vid detta tillfälle trycktes i Inr. Tidn. d. 18 Mars.

förutse. En afskedad löjtnant Gerdes intygade, att Lindbom berättat för honom om stämplingar mot prinsen hos grefvinnan Rålab och inom hennes förtroliga umgängeskrets; han tillade, att Lindbom bjudit honom penningar för att söka skaffa sig underrättelser om hvad som tilldrog sig och sades i det huset, samt erbjudit honom en månadlig pension af 50 rdr, om han ville åtaga sig för längre tid befattningen att skaffa sådana underrättelser ur flera enskilda hus, men isynnerhet grefvinnan Rålamb. Lindbom bestred alltsammans. Det synes, att denna Lindbom är en af undercheferna i spionkedjan». — —

»Efter slutade förhör gick jag kl. nära 3 till kronprinsen, som genast begärde veta hvad upptäckter vi gjort, och som icke blef nöjd, då jag svarade honom, att här icke vore några fråga om annan upptäckt än den: hvem som ljugit mest, antingen Lindbom eller Klinckowström. Då han slutligen icke, mot alla mina skäl och mitt utredande af förhållandet, kunde hålla sig kvar vid vigten af Klinckowströms berättelse, sade han, att det väl kunde vara möjligt att detta, som nu sysselsätter oss, är lappri, — hvartill då trupperna, patrullerna och hela krigstillståndet om natten efter den 13 Mars? — men att det likväl är ganska säkert, att en konspiration finnes emot honom, till bestyrkande hvaraf han åberopade rapporter från alla landsorter (som dock icke uppgåfvos) samt en mängd berättelser af des hommes sûrs, des pères de famille (hvarom icke heller gafs närmare kännedom). Detta har jag och flera hört många gånger.» — —

»Jag har glömt att omnämna prins Oscars manliga förhållande. Om aftonen d. 13, nära hans softimma, skickade kronprinsen efter honom — lemnade honom omständligen del af hvad som förefallit och uttryckte med vanlig ifver sin harm och sitt bedömande af tillställningens våda, tilläggande slutligen, att intet annat vore för honom och hans son att göra, än att begifva sig ifrån ett så otacksamt och oroligt folk. Prins Oscar, helt lugn, svarade, att han vore visserligen skyldig att i allt annat lyda sin fars befallningar, men att i fråga om öfvergifvande af sin plats, så vore han fästad vid den af lagar, hvilka han vore skyldig att lyda. Hvad komplotten för-

öfrigt anginge, tillade han, så tillkom honom dervid ingen åtgärd, hvarför han trodde, att för honom intet annat vore att göra, än att lägga sig att sofva, hvartill nu timman var för handen. Han gick derpå till sängs och sof ganska lugnt hela natten, men yttrade förut till sina kavaljerer, att han ansåg de afgifna rapporterna icke värda någon uppmärksamhet.»

D. 19 Mars.

»Jag anmälte i dag i statsrådet, att polisförhören i konspirationssaken vore afslutade, och att jag vore jäfvig, i anseende till mitt svågterskap med Klinckowström, att taga vidare befattning med målet. En revisionssekreterare (Winkler) förordnades att lägga hand dervid i mitt ställe. Nu kommer remiss att ske till hofrätten.» — —

»Kronprinsen yttrade i går i statsrådet, att han väl vill medge, att Lindboms sak *était peu de chose*, men artikeln i 'Föreningen' — deruti ligger ett groft brott och påtagligen det gröfsta, som blifvit begånget på länge. Ifrigt yrkade han åtal derpå och författarens stränga bestraffning. Wetterstedt och jag hafva öfverenskommit att icke låta anställa tilltal, utan att hafva erhållit konungens i behörig form expedierade, kontrasierade befallning; och, om kronprinsen blifver fast i sitt beslut, begära vi öfverläggning om saken i statsrådet. Emellertid, för att afleda åskan, indrog Wetterstedt tidningen i går, med den rättighet hofkanslern har till sådan åtgärd med periodiska skrifter, som äro af — som tryckfrihetslagen säger — fortsatt smäddlig natur. Om det icke hjälper, begära vi öfverläggning i statsrådet om måndag. Längre kunna vi icke afbida tidens helande verkan, ty inom 8 dagar efter det seqvester blifvit lagd på ett blad (hvilket skedde på samma gång tidningen indrogs) skall aktionen vara befalld af justitiekanslern, om nämligen en sådan skall anställas.»*

* Att det förgrifliga yttrandet icke uppfattades såsom sådant, bevisades bl. a. deraf att, då seqvestern enligt hofkanslerns befallning blifvit verkställd af stadsfiskalen och denne deröfver aflade rapport hos Trolle-Wachtmeister, det skedde med uppgift att seqvestern blifvit lagd på tidningsbladet »för den malitiösa artikeln mot landshöfding Rosenstein». Denna hade titeln »Utdrag ur ett bref från landsorten» och var riktad mot det opassande deri att sällskapen Par Brikoll och Innocence-orden haft sammankomster på en böndagsafton. Stor-

Under långa samtal med kronprinsen de närmast följande dagarna sökte hofkanslern Wetterstedt och justitiekanslern Trolle-Wachtmeister att lugna hans upprörda sinne samt öfvertyga honom om olämpligheten af att anställa det så ifrigt yrkade åtalet mot tidningen »Föreningen». Trolle-Wachtmeister förklarade bestämdt, att han skulle vägra att anställa åtal, om än hofkanslern öfverlemnade saken till hans åtgärd, emedan han ansåg, att det för allmänheten skulle se ut som om det vore han sjelf, som gjort den brottsliga tillämpningen af en allmän sats, uttalad i ett historiskt sammanhang, och i hvilken ingen utan förutfattad mening om onda afsigter borde finna något förgripligt. Endast på grund af en direkt, vederbörligen kontrasignerad befallning af Kongl. Maj:t, med uppgifvande af det lagrum, som komme att tillämpas, ville han anbefalla åtalet. Kronprinsen förklarade lika bestämdt, att en sådan befallning skulle komma att utfärdas.

»Jag fortför», heter det i dagboken d. 21 Mars, »att föreställa honom alla olägenheterna af detta steg; huru stor démenti, som vi alla få, då författaren — på hvilken kommer att påstås lifsstraff — blir frikänd af jury; och hvilket gruffligt elakt intryck skall göras genom tryckningen och kringspirdandet i landet af protokollen i målet, deruti den tilltalade författaren kommer att på det mest segrande sätt försvara sig och kasta brottet af allusionen tillbaka på dem, som gjort den.»

»Allt detta, svarades mig, är förutsedt. Jag är fullt beredd derpå. Men i samma ögonblick, som den tilltalade frikännes, så måste konungen sammankalla ständerna, hvilka skola göra en ny lag om brott emot successionsordningen. — Jag anmärkte, att fråga vore om ändring i en grundlag, och att således ändring i tryckfrihetslagen icke finge afgöras på samma riksdag som den väcktes. — 'Likväl skedde det 1812, vi kunna göra så nu också'. — Jag yttrade min tviflan, att ständerna ville och kunde göra den önskade förändringen. — 'Nå väl, då resa vi härifrån, jag och min son!'

mästare i den sistnämnda orden var landshöfding Rosenstein, som kontrasignerat bönedagsplakatet. Med låtsad okunnighet frågades nu i artikelns slut: »Hvem är chef för Innocence-orden?»

»Wetterstedt berättade mig, att han förklarar, det han icke förstod huru han skulle författa propositionen till den nya lagen, ty för att förekomma sådana händelser som den nu ifrågavarande borde den lagen stadga förbud vid lifsstraff att skriva något i hvad ämne som helst, som genom något slags tydning kunde ledas derhän att innehålla en allusion i större eller mindre grad emot successionsordningen eller tronföljarens person. — Ja, sådan bör den vara, svarades, just sådan.»

»Jag frågade slutligen, om det icke vore så godt att genast vidtaga riksdagsutvägen, dit man i alla fall skulle vara nödsakad att komma, eftersom jag med den fullkomligaste visshet insåg, att juryn kommer att frikänna författaren, hvilket jag bekänner, att jag utan betänkande gjorde, om jag vore med. Jag upprepade ånyo den § i tryckfrihetslagen, som förbjuder jury att draga obestämda slutföljder af åtalade framställningar; och emedan H. K. H. således i alla fall komme att begära ständernas sammankallande, så rådde jag att börja dermed, och alldeles gå förbi rättegången. Derigenom besparade man sig alla de förödmjukelser, som man genom detta åtals anställande ofelbart ådrager sig. Jag medger, att jag gaf detta förslag endast för att få tillfälle att ännu mer utveckla min tanke om orimligheten af processen, som skulle anställas. Men prinsen fäste sig dervid, och då jag lemnade honom, var det hans mening att i morgon fråga statsrådets ledamöter, huru hvar och en af dem skulle uttala sig, om de sutte som jury öfver denna sak; och i fall de alla voro af samma tanke som Wetterstedt och jag, så skulle intet åtal ske, men ständerna genast kallas. Jag önskar, att prinsen blir fast vid denna idé, ty om tisdag, åttonde dagen efter bladets sequesterande, är tiden till åtal förfluten; och jag hoppas, att vid närmare eftersinnande torde riksdagen möta sina svårigheter. Det är dock en möjlighet, att prinsen i alla fall önskar en riksdag och söker förevändning dertill.»

D. 22 Mars.

»I dag hölls statsråd öfver 'Föreningen'. Som jag var beredd på möjligheten att få befallning till aktion, och jag ville icke emottaga den annorlunda än kontrasignerad, så hade jag

tagit upp med mig en föredragande och en protokollsförande för att få allt expedieradt i behörig form. Jag lät dem hålla sig undan under öfverläggningen, för att sedan kallas in, då beslut skulle fattas, emedan det var att förutse, att öfverläggningens art skulle vara sådan, att vi borde behålla den inom oss.»

»Så snart vi voro samlade, uppläste Wetterstedt för konungen, på prinsens befallning, den anmärkta artikeln ur 'Föreningen' och framställde de skäl, på hvilka han stödde sin mening, att den icke borde åtalas. Jag förenade mig med honom. — Jag glömde nyss att nämna, att prinsen öppnade statsrådet med en berättelse om hvad som hade föranlett dess sammankallande. Han talade, som vi förut hört, om den otacksamhet, han skördar, om sin olycka, om konspirationer m. m. och begärde slutligen, att konungen ville höra oss öfver den artikeln, som Föreningsbladet innehåller, och att, i fall vi skulle finna lagen sådan, att man ostraffadt kan anfälla successionsordningen samt tronföljaren och uppenbart få säga till allmänheten att en konung, som icke är född svensk, kan ej göra svenska folket lyckligt — hvilket (efter prinsens ord) bladet bestämdt innehåller — så bad prinsen Hans Majestät genast sammankalla ständerna för att göra en lag i detta ämne, sådan att prinsen och hans son kunna stanna qvar här i landet, utan att hvar dag strafflöst anfallas i allmänna papper, och att nationens heligaste lagar icke blifva gäckade af hvilken tidningsskrifvare som behagar. Vid voteringen förenade sig bägge justitieråden (Iserhjem och Poppius) med mig. Mörner höll, som vanligt, ett långt tal och kom till samma resultat som Wetterstedt och jag. Af samma mening voro de öfriga, utom två, och yttrade sig med mer eller mindre grannlåter i anledning af prinsens oro, och hvad de trodde sig inse af författarens syftning. Cederström och Engeström deremot voro af annan mening; den sistnämnde trasslade in sig i framställningen af motiven till åtalet, som han tillstyrkte, men hvars utgång han dock ville antaga såsom möjligen stridande emot hvad man önskade. Cederström gick direkt på saken och hade röstat för halshuggning af författaren genast, om prinsens mening varit sådan.»

Efter en utförlig redogörelse för den derpå följande diskussionen i ämnet, hvarunder kronprinsen med styrka framhöll sin personliga ställning till den omtvistade frågan, och justitiekanslern, åberopande sitt förra yttrande, afstyrkte tilltal å artikelförfattaren, medan flertalet af statsrådets öfriga ledamöter, under uttryck af sitt beklagande och sin sorg öfver kronprinsens oro, ville öfverlemnna saken till konungens afgörande — fortsätter antecknaren:

»Nu var jag beredd att inkalla föredraganden, för att mottaga befallningen, men det blef dock icke utaf. Då tog prinsen åter ordet. Jag skulle hafva svårt att göra reda för allt, hvad han sade fram och tillbaka, men en gång mot slutet af talet hade han det uttrycket: 'Je voudrais seulement que cet homme (l'auteur) eût l'occasion de s'expliquer et de tranquilliser la nation, qui est offensée de cet article — en rendant publique une explication, qui démontre une opinion qu'il a voulu exprimer dans sa feuille et qui fait voir que son intention n'ait pas été mauvaise. La nation sera tranquille, quand par cette explication elle apprendra à connaître que l'opinion et le but de l'auteur aient été tout autres que l'on ait cru en lisant l'article de la feuille.»

Märk: att det som vi i åtta dagar stridt om, var om författarens brott vore under tillämpning af en lag, som bestämmer förlust af lif, ära och gods och lemnar ingen modifikation derunder!»

»Då uppstego Gyllenborg, Wetterstedt och jag, yttrande, att om sådan blott var Hans Kongl. Höghets mening, så skulle saken gå ganska lätt, och att innan kort skulle författarens förklaring vara inne. 'Eh bien, Messieurs, je ne demande que cela. Si cette explication est admissible, de quoi le roi jugera, c'est assez. La nation alors sera satisfaite et tranquillisée.' — Det blef då öfverenskommet, att aktion skulle anställas, med uttryckt syftemål att låta redaktören (som står i författareansvar) få förklara sin mening, och att denna förklaring skall blifva anmäld hos konungen och, som är att förmoda, saken dermed slutad.»

Härmed var sakens spets bruten. Förklaringen afgafs, och kvarstaden å tidningen upphäfdes. Frågan sysselsatte ej

längre så lifligt kronprinsens sinne; och snart voro både artikeln i 'Föreningen' och frågan om riksdags sammankallande för ändring af tryckfrihetslagen glömda. Andra föremål fängslade, såsom vi skola se, det rörliga sinnets uppmärksamhet.

Emellertid höll denna tvist om tidningsbladet 'Föreningen' på att få ett efterspel, hvarvid justitiekanslerns lugna besinnning ånyo kräfdes, för att hindra en öfverilad åtgärd. Dagboken för d. 17 April 1817 berättar derom:

»Wetterstedt berättade mig i tisdags, att en känd libellist, en viss Torneblad, medarbetare i tidningen 'Föreningen', hvars indragning förargat honom, nu ämnade hämnas med en skrift, som följande dagen skulle utkomma och hvaraf Wetterstedt hade kännedom, deruti regeringens åtgärd i afseende på detta blad bittert klandrades, men på det sätt att skulden kastades på de ämbetsmän, hvilka med sådana ämnen hafva befattning — hof- och justitiekanslern — som här uppgifvas förleda regeringen, bakom hvilken de stå säkra, samt sedan skylla på den. Denna skrift hade författaren inlemnadt till tryckfrihetskommittén, som latit den passera, hvarigenom ansvaret hvälfdes från författaren på justitieombudsmannen och de öfriga komiterade. Wetterstedt ämnade dagen derpå, så snart skriften kom från tryckeriet, låta seqvestera den och öfverlemna den åt min handläggning för att låta åtala de vrängda framställningar, den innehöll. Jag gjorde honom föreställningar, men möttes af inkastet, att 'man skall visa kraft'. Samtalet härom afbröts snart.

Hemkommen, skref jag till honom några ord, hvarigenom jag förbehöll mig, att han innehöll med all åtgärd tills vi råkadades, som skulle ske i statsrådet onsdags morgon. Der hade han boken med sig, och Cederström, redan prevenerad, påminte om bref angående seqvestern. Jag började med att säga honom, att hellre än att blottställa honom och visa en söndring inom regeringen, skulle jag låta anställa den talan, han önskade, om han remitterade skriften till mig. Men jag bad honom öfverväga det gruffligt starka uppseende, som skulle väckas af tryckfrihetskommitténs och rikens ständers ombudsmans dragande inför hofrätten och det uti ett mål, der man icke kunde komma längre än till åberopande af tryckfrihetslagens stadgande emot vrängda framställningar,

hvaraf högsta resultatet skulle blifva några lumpna böter, dyrt vunna genom det allmänna uppseendet å denna cause célèbre och genom allt hvad den uppretade Mannerheim och hans medkomiterade skulle anföra i hofrätten af vida svårare beskaffenhet än de lösa uttrycken i broschyren, som läses af få och glömmes två dagar efter läsningen. Jag bad slutligen Wetterstedt föreställa sig, huru prinsen skulle taga denna saken, och frågade honom, om icke han, liksom jag, trodde prinsens första reflexion blifva denna: nyss, då jag och min dynasti på det gemenaste sätt anfallas af en usel libellist, äro både föreställningar och befallningar fruktlösa för att få justitie- och hofkanslern att anställa ett åtal; men nu, då de sjelfva angripas, då tveka de icke ett ögonblick att låta draga inför rätta ständernas högsta ombud samt ämbetsmän, som egentligen äro att anse såsom en auktoritet, emanerad från ständerna sjelfva. — Wetterstedt insåg detta, och tillbakahöll sin redan öfver boken utsträckta hand.»

Vi återvända från dessa tryckfrihetsärendens behandling till den kronologiska följdén af dagboksanteckningarna rörande de förmenta stämplingarna mot kronprinsens lif.

D. 31 Mars.

»Lindbomska och Klinckowströmska angifvelserna hafva sysselsatt hofrätten alla dagar sedan den 26. Lindbom nekar till allt, till och med till hvad han medgifvit vid polisförhör, då — säger han — han låg i yrsel af feber och förskräckelse. Om verkligheten af konspirationen är numera (utom hos *en* person) ingen fråga. Det blir endast att afgöra, hvem som skall umgälla angifvelserna, antingen Lindbom eller Klinckowström. Det mindre folket finner också Lindbomska saken vara utan värde, men det tillägges, att den behandlas offentligt blott för syns skull och i ändamål att vända uppmärksamheten ifrån den verkliga anläggning, som egt rum mot prinsens person, och som Hans Kongl. Höghet af vanlig godhet och af undseende för de stora familjer, som voro invecklade i saken, låtit förmå sig att begrafva i mörker. — Så är meningen bland det sämre folket, hvilket bygger på anledningarna, hemtade af larret den 13 och 14 Mars, af vissa tal och kanske vissa afsigtsfulla berättelser, spridda af polisens opinions-ledande tjenare.»

D. 17 April.

»Aldrig har undersökningen angående högmålsbrott haft en besynnerligare riktning. Här är icke fråga om att upptäcka en brottslig efter angifvelsen, utan att få en polisspion att stå vid sina ord. Saken har i omdömet fallit mera platt än man hos den lägre allmänheten kunde förmoda, efter allt som var gjordt för att elektrisera den, och hvaraf man under de första dagarna efter d. 13 Mars röntte en tydlig verkan. Nu skrattar packet åt den föregifna konspirationen.»

»Konspirationssaken i hofrätten har varit uppehållen genom ledigheten under påskferierna. Klinckowström har blifvit utsedd till chef för en af de expeditioner, som skola bevaka kusterna mot inpraktisering af vin och bomullsvaror. Detta hans undandragande från undersökningen väcker allmänt och rättvist missnöje.»

»Klinckowström är emellertid att beklaga: lagen, angifvelsernas publicitet och de i dem nämnda personers heder fordra ett offer. Det kan ingen annan blifva än Klinckowström; ty Lindbom lär hårdnackadt intill slutet fortfara i nekande. Lagligen kan han bli ansedd såsom angifvare och ryktes-utspridare — ehuru det var från helt annat håll som detta utspridande och publiciteten af saken kom ... Men ur billighetens synpunkt sedt blir hans öde hårdt. Grefve Engeström och de andra närvarande om aftonen den 13 Mars intyga, att Klinckowström tvekade om han skulle framföra Lindboms berättelse, men förskräckt af kronprinsen måste han berätta, hvad han visste. Man tillägger, att Camps steg fram till honom, sägande: 'Ne biaisez pas, Monsieur, car nous savons tout'!»

»Men om detta förhållande, som bör ursäkta honom i allmänna opinionen, skulle prövas af domaren leda till hans befriande från ansvar, så skulle ett prejudikat gifvas, hvarigenom säkerheten för bevarande af heder och godt rykte skulle vara förnärad. Det skulle då, för att stämpla som förrädare eller konspiratör hvem som helst, blott fordras: först en angifvare, som efter öfverenskommelse nekar till sina ord, liksom Lindbom, och sedan en annan, som befallas frambära de hos honom gjorda angifvelser och som icke lyder befallningen

utan efter att hafva visat en öfverenskommen gensträfvighet till fullt ådagaläggande, att han viker för makten, som bjuder honom tala; hvarefter all möjlig publicitet gifves åt angifvelserna mot den till offer bestämda personen, hvilken skulle vara beröfvad möjligheten af upprättelse. Således lærer för principens skull Klinckowström böra känna hela lagens tyngd.»

Den »Lindbomska konspirationen», såsom denna uppseendeväckande tilldragelse oförtjent nog benämndes, ledde icke till annat resultat än till straff för de båda angifvarna. Hofrätten dömde Lindbom (enligt 60 kap. 4 § Missgern.-balken, jemfördt med 6 kap. 5 § samma balk och K. Förordn. d. 26 Jan 1779) till 28 dygns vatten och bröd samt offentlig afbön inför hofrätten, och Klinckowström, »som icke iakttagit den varsamhet som lagen i 4 kap. 4 § Missgern.-balken föreskrifver», till 16 rdr 32 sk. b:ko böter samt offentlig afbön. Högsta domstolen medgaf Lindbom att förvandla sitt vatten- och bröd-straff till fyra månaders fängelse å Vaxholms fästning.

* * *

Samtidigt med det falska allarm, som framkallades af dessa tilldragelser, voro åtgärder å bane mot åtskilliga personer, hvilka, ehuru helt och hållet främmande för den Lindbomska angifvelsen, voro föremål för obestämda misstankar i sammanhang dermed. Dagboken berättar derom d. 19 Mars:

»I går på morgonen uppkallades till öfverståhållaren genom polisbetjenter Jakob De la Gardie, öfverste Schönström och kammarherren öfverste Gyllenstorm, den ene efter den andre, och emottogo af Cederström kronprinsens befallning att — ofördröjligen lemna Stockholm!»

»Ingen af dessa är nämnd i denna saken. De la Gardie tål icke grefvinnan Rålamb, hvares hus efter Lindboms rapport anses som focus för konspirationerna, alltsedan revolutionen, för och i hvilken hon var verksam. Schönström har efter ett brouillerie med henne icke varit på en lång tid i hennes hus. Gyllenstorm har ännu aldrig talat två rediga ord om annat än om förra aftonens spelparti och de deruti förelupna märkvärdiga händelser. Inga voro mera förundrade att finna sig dela ett lika öde än De la Gardie och Schön-

ström, hvilka varit motståndare alltsedan revolutionen, deri Schönström var Adlersparre närmast af alla förbunden samt en af de hätskaste mot förra konungahuset. Sannolikt hade några af Schönströms vanliga plumpa, men bitande sarkasmer blifvit framförda till prinsen och ihågkomna vid detta tillfälle, då man söker anledning att vidtaga sådana steg, hvarigenom allmänheten skall förmås att tro, det verkligen någon allvarsam anläggning varit å bane. Annan orsak har säkerligen icke hela denna förvisningsåtgärd. Alla tre, särskildt kallade, förklarade att de icke ämnade resa, om icke de med våld tvingades dertill, och anhöllo om underrättelse angående de mot dem gjorda angifvelser.»

»Detta går sannerligen för långt. Jag beredde mig att, så snart en åtgärd togs till verkställighet af det olagliga beslutet, nedlägga mitt ämbete, som jag icke mera kan föra, då lagarna och personlig säkerhet trampas under fötterna.» —

: Schönström skulle få en audiens hos prinsen denna eftermiddag. Jag vet ännu icke huru den aflupit, men jag är öfvertygad att de åtskilts goda vänner — till utseendet. — På De la Gardies enträgna begäran att få veta sitt brott svarade Cederström: »Du är oförsigtig i dina uttryck. Du sade här om dagen helt högt på Norrbro, pekande på slottet: 'Jag undrar huru länge denna dynastien skall få bli kvar i det der huset'. Dessutom önskar prinsen för din egen säkerhet, att du reser bort, ty du är icke i säkerhet här för det uppretade folket.» — De la Gardie bad Cederström fråga Hans Kongl. Höghet, om han verkligen trodde honom vara så dum att yttra sig så ute, på sådant sätt som angifvelsen innehöll, i fall än Hans Kongl. Höghet kunde tro honom nog gemen för att hysa en sådan tanke, som uttrycket skulle åsyfta. Cederström bad honom komma igen på eftermiddagen — han fick då underrättelse, att han icke behöfde resa!»

»Få se, huru det går med Gyllenstorm. Man tror sig hafva friare händer med honom såsom half utlänning, emedan han för sin egendom i Pommern är preussisk undersåte; men hans egenskap såsom svensk medborgare upphör icke förr än efter den ännu icke tilländalupna tid, inom hvilken, enligt fredstraktaten, de som hafva egendom i det afträdda landet,

skola afsäga sig sina förbindelser med Sverige. Gyllenstorms vän grefve Sandels var i dag uppe, för att utverka prinsens återkallelse af befallningen. »Förr, sade Hans Kongl. Höghet, låter jag afhugga min högra arm». — Ändtligen vann Sandels tillåtelse för Gyllenstorm att få tala vid prinsen i eftermiddag. Jag känner ännu icke resultatet af audiensen, men hoppas, att om förvisningen är numera ingen fråga, helst grefve Essen talat med värma för honom.»

Den 23 Mars.

»Kronprinsens samtal med Schönström hade slutat vänligt. Denne hade börjat med att förklara, att han icke reste, och återopade Regeringsformen, som förbjuder konungen att förvisa någon från ett ställe till ett annat. Prinsen sökte bevisa honom, att konungen hade rätt att visa en person tillbaka hem till sin bostad, och att med antagande af en annan princip skulle det icke vara konungen tillåtet, om t. ex. i en tid af nöd en mängd folk strömmade från alla landsorter till Stockholm, att då visa dem tillbaka, för att ej genom deras närvaro öka nöden i hufvudstaden (denna argumentation yttrade prinsen här om dagen i min närvaro). För öfrigt sökte han öfvertyga Schönström, att han för sin egen säkerhet borde resa härifrån, emedan han icke borde blottställa sig för folkets misshandling eller regeringen för att se ännu en 20 Juni, som så lätt kan inträffa i den jäsning, hvaruti folkets sinnen äro efter de senaste händelserna. . . . Kronprinsen yttrade sig eljest nådigt emot Schönström, förebrående honom blott hans sarkasmer öfver alla föremål, samt bland dem isynnerhet några yttranden öfver kursen och öfver åtgärder, tagna emot dess stigande, hvilka Schönström bestridde sig hafva haft.»

»De la Gardie, hvilken liksom Schönström också vägrat efterkomma förvisningsorderna, har ej sökt någon explikation med prinsen. Med honom skall H. K. H., säges det, vara mera missnöjd.»

Grefve Essen, som starkt arbetade för Gyllenstorm, hade tillkämpat sig löfte om hans benådande dagen innan han afördades. I huset der Gyllenstorm bodde (Hjertas hus nära mitt), vistades polisbetjenter dag och natt under de två sista dagarna innan afresan, föregifvande för husfolket, att de voro

der för att skydda Gyllenstorm för folkets raseri. Hela dagen efter hans afresa sprungo polisbetjenter beständigt i huset, för att undersöka, om han verkligen vore borta eller blott gömd. Dessa utskickade föregåfv, att folket misstänkte, det Gyllenstorm ännu var kvar och att fara vore för ett våldsamt besök i huset Oaktadt »folkets raseri och misstankar» var likväl alla dessa dagar Klara Östra Kyrkogata, der Gyllenstorm bodde nere vid gatan, lika tom och ödslig som vanligt, och det fastän folket, om det blott varit *nyfiket*, kunnat beqvämt från gatan genom fönstren se Gyllenstorm sjelf och allt hvad som tilldrog sig i hans rum!»

»Gyllenstorm fick icke af prinsen veta något annat emot sig än några uttryck om kursfrågan, hvilka prinsen icke uppgaf annorlunda än i allmänna ordalag, men hvaremot Gyllenstorm bedyrade sin oskuld. »För öfrigt, tillades det, är det icke jag utan konungen, som befallt Er resa.»

»Jag glömde att nämna, att han förebrådde Schönström hans afhållande från hovvet — tilläggande: »quand quelqu'un se retire de moi d'un pas, je recule quatre.»

»I går reste Gyllenstorm, oaktadt grefve Essens, grefve Sandels' och fleras varma bemödanden hos prinsen. Omsider fick han veta sitt brott, som bestod i att hafva talat oförsigtigt om kursen och yttrat, att sådan den nu blifvit nedsatt, kunde den icke bära sig i vår. Cederström hotade honom med arrest på högvakten, om han ej lofvade att fara på utsatt tid.»

Gyllenstorms landsflykt blef dock ej lång. Redan på hösten samma år lär han, enligt en senare anteckning, hafva fått tillstånd att återkomma, på Essens förbön. »Detta beviljades så lätt och i så förbindliga ordalag, säger antecknaren, som om det varit Gyllenstorms fel att någonsin hafva rest bort.»

Såsom på mer än ett ställe af dessa anteckningar synes, var det t. f. öfverståthållaren, amiral R. Cederström, som ansågs bära bära skulden för dessa öfverilade åtgärder. Han hade såsom öfverståthållare ledningen af den hemliga polisen och synes i sitt nit och sin vaksamhetsifver hafva varit mer än lofligt lättrogen och besinningslös. Den allmänna meningen

vände sig med förbittring mot honom, liksom under Gustaf IV Adolfs tid mot hans föregångare Ugglas, och missnöjet röjde sig inom sjelfva statsrådet.* Ej blott justitiekanslern, som i det af öfverståthållaren så ifrigt bedrifna spionerings- och angifvelsesystemet såg vådor för lagarnas helgd och allmänna säkerheten, äfven sjelfva statsministern v. Engeström fann, att det »gick för långt».

»Cederström sade till prinsen för någon tid sedan, heter det i dagboken ($\frac{7}{5}$ 1817), att han ville sätta sitt hufvud i borgen för sanningen af det rykte om De la Gardies intriger i England för ett par år sedan, som förut är här omnämndt.** «Och jag, inföll Engeström — som var närvarande och som sjelf berättat mig detta äfvensom det följande — och jag vågar mitt hufvud att det är osanning, och vill bevisa det med de bref från England, som jag för länge sedan lagt under kronprinsens ögon.» I samma samtal yttrade Cederström, att folkets ovilja var så stark mot De la Gardie, att han icke kunde gå säker på gatorna för folket. »Nog går han säker, inföll Engeström, om icke öfverståthållaren låter hetsa pöbeln på honom.» Detta höll han (Cederström) till godo, ehuru han förut förklarar i ett gräl, han hade haft med drottningen, att han skulle utmana hvilken som vågade säga, att han framburit någon falsk beskyllning.» — —

* Grefve Karl Mörner, som till följd af sin utnämning till riksståthållare i Norge lemnat öfverståthållarebefattningen i så olämpliga händer, sänkades allmänt. Om honom yttrar sig Trolle-Wachtmeister alltid med aktning, särskildt öfver hans lyckliga gåfva af ett taktfullt och värdigt uppträdande.

— »Superis deorum
gratus et imis»,

heter det om honom på ett ställe i dessa anteckningar. På ett annat ställe karakteriseras han såsom öfverståthållare på följande sätt: «Då general Mörner blef öfverståthållare vid några och femtio år, ryckte man på axlarna. Ett år derefter satte man i fråga — både bland de stora och borgerskapet — en jemförelse mellan honom och Karl Sparre, denne Stockholms oförgätliga styresman. Man kan icke säga mer till Mörners beröm. Detta visar, huru ett lyckligt sätt att vara, bemödande att göra väl och benägenhet att höra klokt folk, öppenhet, kraft och dermed förenad popularitet ofta ersätta hvad som brister i själens förmögenheter.»

** Se ofvan sid. 125.

»Engeström har förtjent allmänt beröm flera gånger i sitt förhållande i anseende till Cederström, öfver hvilken han bemödar sig att öppna prinsens ögon.»

Om det här omnämnda uppträdet med drottningen lemnar en dagboksanteckning några dagar efteråt följande utförligare redogörelse, som visar, att äfven hon gjorde Cederström ansvarig för dessa obehagliga uppträden.

»Efter drottningens tillfrisknande hade Cederström en dag talat med henne om 13 Mars-uppträdet, som hon då redan kände, hviket man under H. Maj:ts sjukdom dolt för henne. Cederström berättade bland annat, att drottningen sjelf varit komprometterad, emedan folket på krogarna yttrat den mening, att drottningen icke skulle vara emot att kronprinsen blefve undanröjd. Häraf uppstod en ordvexling, och Cederström skiljdes missnöjd från drottningen.»

»Ett par dagar derefter begärde Hennes Maj:t ett samtal med honom i Engeströms, Essens och Wetterstedts närvaro. Cederström inställde sig med en harm, som han syntes med möda kunna hindra från utbrott. Drottningen började med att upprepa det förut hafda samtalet och fordrade, att Cederström i de tillkallade herrarnas närvaro ville närmare bestämma förhållandet med de angifvelser han fått. Cederström förklarade med häftighet och ohöflighet, att han icke vore skyldig drottningen någon reda för sina åtgärder som ämbetsman. Drottningen yrkade på sin rättighet ej som kunglig person, men som angifven, och ville hafva del af de rapporter eller de protokoll, som upptogo hvad man sagt emot henne. »Protokollet har jag rifvit sönder», ropade Cederström, upprepande äfven sitt bestridande att göra reda för sig inför drottningen, och påstod dessutom, att saken numera icke rörde henne. H. Maj:t anmärkte, att saken rörde henne så mycket mer, som hon såg i detta allt en anläggning att brouillera henne med kronprinsen.»

»Efter en ytterligare strid, hvarunder Cederström med stigande harm och ohöflighet bestred drottningens rätt att fordra förklaring af honom och med yttrande, att han utmanade hvem som kunde säga, att han ljugit på någon hos prinsen, sade drottningen till honom allvarsamt och värdigt: »Jag har

varit i detta land i 43 år, men aldrig hört så många oroande berättelser eller så mycket smutsiga saker som sedan Ni blef öfverståthållare; och som jag icke kan tro, att nationen till sådan grad försämrats, så måste jag, liksom alla andra, sätta detta allt på Er räkning.» Nu kunde icke Cederström styra sig, utan lemnade drottningen häftigt och skyndade sig ut — synbart för att gå till prinsen, hvarom han mumlade en hotelse. Wetterstedt frågade drottningen, om han fick föra honom tillbaka, för att förmå honom göra excuse. H. Majt bad honom göra huru han behagade. I trappan till prinsen upphann han Cederström, som var i raseri och förklarade sig vilja föra klagan hos Hans Kongl. Höghet. Wetterstedt frågade honom allvarsamt, om han trodde, att kronprinsen skulle kunna låta alldeles obeifrad förbigå en insulte, gjord åt Sveriges drottning, och föreställde honom nödvändigheten att göra Hennes Majestät ursäkt. Dertill kunde han icke förmås, men gick likväl icke till prinsen. Grefve Essen berättade sedan förhållandet för kronprinsen med uttryck af sin förundran och sin harm. H. K. Höghet yttrade icke det minsta i ämnet.»

Öfverståthållaren-amiralen, van vid militärisk lydnad och med krigarens begrepp om hvad som kräfdes af nit i tjensten, var utan tvifvel mindre lämplig till civil ämbetsman; men torde väl vid dessa öfverilade åtgärder icke hafva ledts af begär att skada eller förfölja.

* * *

Ett motstycke i mindre skala till detta nit visades af landshöfding P. Skjöldebrand, i dessa anteckningar förut omnämnd såsom en af de ifrigaste antigustavianerna. Det var i det tredje eller, om man så vill, det fjerde af de högmål, som under första halfåret 1817 sysselsatte allmänna uppmärksamheten — anklagelsen mot förre löjtnanten Lindsfelt. Anteckningarna berätta härom: d. 22 April

— I lördags den 19 var jag hos prinsen för att tala om aktionen angående 'Föreningen'. Förklaringarna hade förut varit i öfversättning meddelade. Prinsen begaf sig att låta saken stanna. Nu var han sysselsatt med en annan sak af svårare beskaffenhet. Se här hvad det var:»

»Kronprinsens adjutant, öfverste von Holst (den norr-
mannen, som följde hit med Karl August), fick för någon tid
sedan ett anonymt bref, dateradt en ort vid Nyköping, deruti
uppgifves, att en i trakten boende person yttrat sig vilja
sätta en kula för kronprinsens hufvud, om han kommer åt
den orten. Anvisning till vidare upplysning i ämnet gifves
på en redligt sinnad man, kornetten Holst, hvars vistelse
uppgafs.»

»Öfverste von Holst framlemnar detta bref till kronprinsen.
Genast affärdas kabinettskammarherren baron Friesendorff till
landshöfdingen Skjöldebrand, som då var i Linköping på sin
brorsons begrafning. Den ordre eller det bref, han medförde
till landshöfdingen (som jag sett), var ungefär af följande in-
nehåll: Ett anonymt bref, innehållande uppgifter om anlägg-
ningar mot kronprinsens person, är ankommet från Nyköping
och finnes på Nyköpings postkarta för d. . . . under n:o . . .
Landshöfding Skjöldebrand är anmodad (est invité) att genast
efterskicka kornetten Holst, boende i . . . , hvilken är uppgif-
ven i det ofvannämnda brefvet, samt ofördröjligen taga honom
med sig hit till Stockholm. Ingen underskrift. Prinsens sigill
på kuvertet. Ingen afskrift af anonyma brefvet medföljde.
Engeström hade på prinsens befallning dikterat brefvet för
öfverste v. Holst och besörjt expeditionen.»

»Skjöldebrand borde af detta bref icke kunnat tro annat
än att kornetten Holst var den anklagade personen, och att me-
ningen var att försäkra sig om hans person. Men huru skulle
detta ske? och på en order utan underskrift!

»Han begifver sig till Nyköping, lemnande hela Linköping
i bestörtning öfver den hastiga afresan, föranledd af en så för-
näm kurir som en kabinettskammarherre, hvilket tycktes ut-
märka något särdeles viktigt. Straxt uppkom rykte om kun-
gens död, det första man nu gissar på vid sådana tillfällen.»

»I Nyköping får Skjöldebrand veta, att kornetten Holst
rest till Stockholm. Han skyndar sig efter, och inträffade här
i lördags. Han kom till prinsens middag och skulle hafva
företräde, då jag var inne. Derföre kom jag så fort och väl
ifrån min sak. Som jag redan hade ätit middag, begaf jag
mig hem, lemnande Skjöldebrand med prinsen.»

»Om aftonen sökte Skjöldebrand upp mig hos grefve Brahe. Han meddelade mig då på prinsens befallning det som jag nu redan nämnt, och tillika att den angifna personen vore löjtnanten Lindsfelt samt angifvaren kornetten Holst sjelf, hvars far i senare gifftet fått Lindsfelts syster.»

»Denne Lindsfelt, en man af omkring 60 år, har redan 30 år utgjort sin orts afsky och förskräckelse. Knappt kan man nämna ett slags brott eller något slags våld, som han icke begått. Falska namn, mer eller mindre lyckade försök att mörda, mordbrand, skogsantändning, stöld m. m. omvexla i hans lefnads historia. Förskräckelsen för honom är kommen till den höjd, att ingen törs vittna mot honom inför domstolarna, och att man ej vågar tala om honom i sällskap, annorlunda än hviskande. Allt sedan jag var barn, har jag hört detta vilddjur omtalas. Vid Södermanlands regemente, der han varit anställd, blef han af kamraterna tvungen att lemna tjensten. Min farbror var då regementschef. Kort efter Lindsfelts tvungna afgang uppbrann genom anlagd eld ladugården på min farbrors egendom Husby, hvilket allmänt ansågs såsom en hämnd af Lindsfelt.»

»Men lika föraktad, fastän icke lika fruktad, är hans svåger, kapten Holst, en erkänd filur, med hvilken ingen umgås. Hans son, kornetten, lär icke vara stort bättre. Han började sin bana med att vara gemen gardist vid hästgardet; påstår sig dock hafva varit lifdrabant. Han kom derifrån och blef fänrik vid landtvärnet, som var en lockmat för alla vindböjtlar, och antog efter dess upplösning kornettstitel, efter han förr tjenat vid kavalleri. Vittnen har han inga andra än sin far och en prest.»

»Skjöldebrand förkunnade mig prinsens vilja, att statsråd skulle hållas måndagen derpå, och då order genast expedieras om Lindsfelts arresterande samt hitförande. Skjöldebrand understödde ifrigt detta steg, emedan ingen skulle våga vittna, så länge ännu Lindsfelt vore på fri fot; och om han blefve blott hitkallad, utan att genast gripas, skulle han icke underlåta att på förhand undanrödja de personer, hvilkas vittnesmål han befarade. Skjöldebrand tillade, att kornett Holst var beredd att framträda som angifvare och att, fastän man blott

hade ett ojäfvigt vittne, skulle det vara tillräckligt att få Lindsfelt insatt på bekännelse och således orten från honom befriad. Han försäkrade för öfrigt, att blott Lindsfelt vore häktad, skulle man få en mängd vittnen.»

»Fåfångt föreställde jag häremot det orättvisa och isynnerhet farliga för prejudikatet att arresterera en person ohörd på en blott angivelse, det oförliga och ovanliga att konungen i sitt statsråd beslutar en sådan arrestering, det äfventyrliga i en sådan åtgärd på så knappa bevis som de uppgifna. Jag föreställde detta under förutsättande ändå, att Holst skulle förmåås att afgifva en förlig angivelse, ty blott de anonyma brefven förklarade jag mig icke en gång kunna anmäla i statsrådet. Detta insåg väl Skjöldebrand, men han var döf för alla de öfriga framställningarna, och denna döfhet var mig så mycket mera oangenäm, som jag deraf kunde förutse, huru jag skulle finna prinsens öra. Vi stämde möte hos Gyllenborg kl. 7 följande morgon. Der blef det beslutet att, efter det icke kunde undvikas, befallning skulle utfärdas till landshöfdingen att häkta Lindsfelt, men tillika att förut upplysningsvis höra det enda ojäfviga vittnet, presten, och i händelse hans berättelse ej skulle instämma med angifvelsen, då inberätta förhållandet och afbida vidare föreskrift.»

»I går samlades statsrådet till justitiekonsej för detta ärende. Sammanträdet skedde sent, för att Skjöldebrand skulle vara färdig att afresa i ögonblicket efter beslutets expedierande, hvartill jag redan hade uppsatt koncept — så rädd var man att underrättelse om hvad som förhades skulle kunna devancera landshöfdingen till Lindsfelt.» — —

»Jag anmälde i statsrådet ej allenast det anonyma brefvet jemte ett senare af samma innehåll, skrifvet såsom ett duplikat till underståthållaren Lind, utan äfven en förlig angivelse, ställd i memorial till öfverste v. Holst, författadt efter Skjöldebrands ledning. Omöjligt att få någon modifikation i arresteringsbeslutet. Kronprinsen ville icke höra något invändas deremot. Gyllenborg och jag understöddes också illa af de öfriga, som tyckte, att när man hade en bestämd angivelse, var all anledning till tvekan försvunnen. Engeström tyckte, att bevisningen icke skulle blifva svår, blott man iakttog att

göra de *anonyma breffven till angifvare*, samt behöll Holst, hans far och presten till vittnen. Cederström tyckte också, att den utvägen var förträfflig, men de fingo ingen med sig. Efter långa öfverläggningar måste Gyllenborg och jag medgifva ovilkorliga arrestbeslutet, men utverkade, för att rädda principen för personlig säkerhet, att angifvaren, Holst, äfven skulle arresteras, hvarom befallning till öfverståthållaren expedierades; och skulle han äfven inför protokollet i polisen tillhållas att erkänna sitt memorial, innehållande angifvelsen.»

»Skjöldebrand stod sedan kl. 2 i pelaresalen, väntande på arresteringsbeslutet, och hemma väntade hans redan förspända hästar.»

D. 27 April.

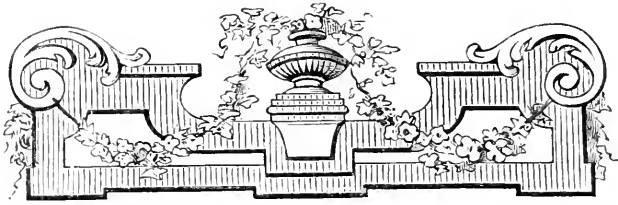
»I onsdags den 23 om aftonen ankom Lindsfelt under militärisk bevakning. Dagen derpå mottog jag genom en express rapport från Skjöldebrand om det förhör, han hållit med flera personer, hvaraf fanns, att man måste öfvergifva hoppet om bevisning, bygd på den ende ojäfvige af de uppgifna personerna, men hvilken ingenting bindande kunde berättas. Skjöldebrand kallar in folk från alla håll och inqvirerar efter angifvelser mot Lindsfelt. Äfven denna sak kommer sannolikt att afdunsta i löjlighet för auktoriteterna, fastän den torde medföra allvarsamma följder för angifvaren och äfven för innevånarna i Lindsfelts ort, hvilka blifva blottställda för det raseri, som skall medfölja ur fängelset den uppretade mannen, då han kommer på fri fot.»

D. 14 Maj.

»I går morse fanns Lindsfelt hängd med sin halsduk i spjället. Det är icke sannolikt att han blifvit förd till detta steg af oro öfver högmålsbrottet, hvars obetydliga beskaffenhet synes af hvad jag här förut antecknat. Möjligtvis har samvetet öfver äldre illgerningar uppvaknat och verkat på den genom arrest och opasslighet försvagade mannen, eller kanske trodde han, att domstolen, utan att fästa sig vid något särskildt, ej tillräckligen bevisadt brott, skulle antaga alla anledningar emot honom en masse och döma på dem, för att befria orten från en person, som störde allmänna säkerheten. Denna händelse är emellertid högst obehaglig, emedan den — in-

och utrikes — ger ett slags sanktion åt omdömet om den 13 Mars-konspirationen, hvilken slutligen skulle gått bort i rök, om den icke i Lindsfeltska saken fått konsistensen af en kropp. Jag väntar från Skjöldebrand papper, tagna hos Lindsfelt, som denne i ett uppsnappadt bref bedt sin hustru uppbränna; men jag är öfvertygad, att deruti icke finnes något märkvärdigt. Lindsfelt kunde med svårighet läsa och skriva och hade inga anlag att vara bof, annorlunda än i enskilda lifvet, der ekonomien och bofstrecken stodo i sammanhang.»

Otium cum dignitate.

Det Lindsfeltska målet blef det sista af de högmål, som år 1817 gjort justitiekanslerns ämbetsverksamhet mer än vanligt obehaglig. I slutet af Maj begärde han definitivt sitt afsked, hvilket beviljades den 3 Juni. Samma dag utnämndes han till »en af rikets herrar», innehafvare af rikets högsta värdighet, hvilken medförde excellenstiteln.

Den 37-åriga excellensen uppvaktades efter afskedstagan- det af sina underlydande i justitierevisionen, anförda af äldste revisionssekreteraren, den från den Grewesmöhlenska striden och 1815 års riksdag oss väl bekante baron Ludvig Johansson Boije. Denne man såg i den afgångne justitiekanslern en personlig välgörare och var honom uppriktigt tacksam för hans ingripande i den Grewesmöhlenska skandalfejden. Nu betygade han i det afskedstal, han å sina ämbetsbröders vägnar höll till den afgående chefen, att »ingen chef varit mera älskad af sin kår» och att »den myndighet han utöfvat aldrig varit någon annan än öfvertygelsens», samt uttalade en liflig önskan om hans återvändande i statens tjenst. »Mätte Eders Excellens erinra sig, heter det i utkastet till Boijes bland Trolle-Wachtmeisters papper befintliga afskedstal, att den dygdige, den store man, hvars föresyn Eders Excellens så allvarligt, så lyckligt följt, att Daguesseau två gånger lemnade, två gånger återgick till statsärenden.»*

* Detta yttrande om Daguesseau lärer vid afskedsuppvaktningen hafva utslutits på begäran af några af Boijes yngre kamrater, af farhåga att det skulle

Det var icke blott den enskilda tacksamheten, som talade i detta Boijes yttrande. Det är otvifvelaktigt, att den afgångne justitiekanslern under brydsamma förhållanden på ett utmärkt sätt uppehållit sitt ämbetes anseende och gifvit prof af oväld, af karaktärens sjelfständighet och af förståndets skärpa, hvilka gifvit honom anspråk på ett ärofult eftermäle såsom ämbetsman.

Samtiden bedömde honom äfven så. Hans förtroliga brevvelxling efter afskedstagandet med Stockholmsvänner och forna ämbetsbröder — till dem hörde äfven hans barndoms lärare Thomée, nu expeditionssekreterare och tjensteman i justitirevisionen — vittnar huru föga hans efterträdare Turdfjäll förstått att fylla hans plats. »Jag brukade se sakerna lika, *dagen efter* jag blef hög ämbetsman som *dagen förut*, och det lärer just icke alltid höra så bestämdt till saken», skref Trolle-Wachtmeister en gång till sin vän Berzelius; och denna egenskap var isynnerhet på denna plats af vigt. Då några år senare det s. k. Bryggerska målet, nära likartadt med det Lindbomska konspirationssqvallret, fästade allmänna uppmärksamheten, skref Brinkman till Trolle-Wachtmeister, att han haft den tillfredsställelsen att af många höra, huru allmänt denne »saknades såsom justitiekansler i ett ögonblick, då alla de ädla egenskaperna af en oberoende karaktärs oväld och värdighet, rättvisa och mod önskades, men ej finnas ärftliga vid det ifrågavarande ämbetet.» Det har äfven, och med skäl, blifvit framhållet, att justitiekanslersämbetet i Trolle-Wachtmeisters hand egt ett anseende, till hvilket efter hans afgång icke funnits någon motsvarighet.*

Icke minst åtnjöt den afgående justitiekanslern detta anseende hos kronprinsen Karl Johan sjelf, ehuru de stundom varit af olika tankar rörande ärenden, som tillhörde justitiekanslerns handläggning. Då Trolle-Wachtmeister under som-
 kunna uttydas såsom en politisk allusion. Boije skrifer derom till Trolle-Wachtmeister: »Uteslutandet härrörde endast deraf, att ingen af dem någonsin hört talas om hvad Daguesseau var för en man, eller i hvad genre Thomas (äfven omnämnd i Boijes tal) skrifer; man tycktes frukta att den förre varit en gammal frondör och den senare en yrande politikus.» (Jfr Crusenstolpe, De närvarande, s. 361).

* Se Crusenstolpe, Stammafaderns antecedentia, s. 154.

maren 1816 fattat sitt beslut att afgå, och vid ett tillfälligt sammanträffande med kronprinsen på Beckaskog i Skåne under dennes resa uttalade sin afsigt att snart draga sig tillbaka på grund af försvagad helsa, uttryckte kronprinsen sin lifliga önskan att qvarhålla honom och fäste hans uppmärksamhet derpå, att han kunde anse sig sjelfskrifven såsom grefve Gyllenborgs efterträdare såsom justitiestatsminister. Då Trolle-Wachtmeister detta oaktadt under vintern samma år förnyade sin framställning, öfverhopades han med nya vänskapsförklaringar. »Ne vous fâchez pas, yttrade kronprinsen, que je vous appelle mon ami! J'ai de l'amitié pour vous, et je désire de la réciprocité dans vos sentiments.»

Äfven den gamle konungen, till hvilken samma framställning gjordes i början af 1817, uttryckte sin ledsnad öfver detta beslut. »Han bad mig med tårar stanna qvar», heter det i dagboken. »När vi blifva gamla, kostar det på oss att erfara en rubbning i något af det, som omger oss, och vid hvilket vi äro vana. Fastän jag insåg detta och således visste, hvad jag borde tillskrifva den synbara saknaden af min person samt äfven kände huru lätt de gamla ögonen fukta sig, blef jag likväl rörd af hvad jag erfor af den gamle mannen».

Då Trolle-Wachtmeister den 29 Maj samma år uppvak- tade kronprinsen för det definitiva inlemmandet af sin afskeds- ansökan, var »dennes artighet, skrifver Trolle-Wachtmeister, obeskriflig. Han fordrade mitt löfte att låta bruka mig, om under min reträtt tillfälle yppades till något särskildt uppdrag af vigt. Dans la position où nous sommes — sade han bland annat — et dans les relations heureuses qui existent pour nous, il ne pourra manquer que nous aurons des grands objets à traiter et des évènements heureux à amener; et vous ne serez pas fâché d'unir votre nom à des négociations d'aussi haute importance. Pour les grandes choses il n'y a ici que vous et M. de Wetterstedt', etc. — Han var i dag vid ett förträffligt lynne. Icke ett ord om kurs eller riksdag.»

Såsom var att vänta, hade icke heller föreställningar från andra håll saknats för att förekomma detta afskedstagande, hvilket många motsågo med verklig oro. Trolle-Wachtmeisters närmaste personliga vänner inom den juridiska ämbets-

mannaverlden voro justitieråden Blom, Noreus och Poppius, hvilka alla med bekymmer genom den gemensamme vännen Brinkman under sommaren 1816 erforo Trolle-Wachtmeisters beslut att afgå. Brinkman, som i dennes hus under de senaste åren funnit ett hem och i honom sjelf sin närmaste personlige vän, gjorde sig till språkrör för deras bekymmer; men förgäfves.

Se här ett utdrag af de båda vännernas brefvexling i denna för Trolle-Wachtmeisters följande lefnadsbana afgörande fråga.

»Min hela varelse» — skrifver Trolle-Wachtmeister den 14 Aug. 1816 under ett sommarbesök på Årup i Skåne, den fristad, dit han önskade att för framtiden draga sig tillbaka »procul negotiis —,» den fysiska och den moraliska, fordrar detta steg, hvarigenom ett nytt lif af ädla njutningar öppnas för mig, ett lif för sent att börja, sedan jag en gång hunnit blifva *fastrostad*. Och i denna *rost*, hvad har jag väl för utsigt? Justitieminister vill jag aldrig blifva. Jag tror mig hafva nämnt för dig mer än en gång, att jag omöjligen låter beqväma mig, om någonsin sådant kommer i fråga, att mottaga denna plats, som i dess nuvarande skick är *under* mig, och sådan den borde vara, är *öfver* mig, nämligen öfver min förmåga. Huru länge skall jag då qvarstanna i den tjenst, jag nu har och ur hvilken jag icke tillåter mig någon annan flyttning än till Årup? Hvilken som helst, om man icke med flit uppsöker en usling, kan förrätta den lika så väl som jag; och det goda jag, i följd af min enskilda oberoende ställning, kan som justitiekansler möjligen uträtta mer än någon annan, är af så minutiös beskaffenhet, att det ej förtjenar komma i beräkning.»

Brinkman svarade, sedan han med den tyske skaldens ord

»der lernt zu viel, der Freunde missen lernt»

erinrat om sin enskilda förlust: »Jag vet allt för väl, att hvad de flesta kalla nit för det allmänna, ej är annat än enskildt lycksökeri; men också bevare mig Gud att någonsin räkna dig bland *de flesta!* Oaktadt den allmänt rådande uselheten gifves det icke dess mindre hos några rena själar en fosterlandskänsla, som är högre än det vanliga förnuftet, hvilket

blott beräknar förhållandet af våra uppoffringar till deremot svarande njutningar; och det är i dennas namn, som jag med alla vältänkande kommer att sörja öfver grefve Wachtmeisters afträde ur tjensten. Att »hvem som helst, om ej med flit en usling väljes», skulle lika väl som du förse justitiekanslers-tjensten, är stridande mot min öfvertygelse; ty det är mindre frågan om göromålen inom en viss ämbetskrets, än verkan på det hela genom en högre ämbetsmans rena tänkesätt och oberoende — karaktär. Ty denna senare, ej din oberoende ställning i anseende till din förmögenhet, gör dig i mina ögon till en vigtig ledamot af regeringen. I alla länder äro sådana karaktärer, isynnerhet understödda af den yttre sjelfständigheten, sällsynta, men ingenstädes är deras deltagande i styrelsen likgiltigt och kan i vissa ögonblick blifva afgörande.»

»Skulle du sjelf, fortsätter Brinkman, såsom tänkare och medborgare vid en alldeles oväldig pröfning gilla en sådan liknöjdhet mot det allmänna hos de få utmärkta ämbetsmän vi ega, om de tillfälligtvis vore i den belägenhet, att de ej behöfde staten, men väl staten dem?»

Dessa och liknande uppmaningar, ej mindre än minnet af riksdrotsen Trolle-Wachtmeisters före sin bortgång uttryckta faderliga önskan att så länge som möjligt qvarhålla sin son i statens tjänst*, togos säkerligen i allvarligt öfvervägande; men förmådde ej rubba det en gång fattade beslutet.

Anledningarna dertill voro mångahanda. Tydligast uttryckas de i de ord, med hvilka Trolle-Wachtmeister i sin dagbok ledsagar anteckningen, att hans afsked blifvit beviljadt. »Stor är min lycka att komma härifrån! Jag hade dock förnekat mig den, om jag visste en möjlighet att uträtta något godt i min nuvarande plats eller i den justitieminister-beställning, hvartill jag borde förutse mig hinna. Men jag känner för väl tre saker: de *styrande*, de *styrda* och *mig sjelf*. . . . Min trefnad och mina böjelser föra mig till landet. Landet och vetenskaperna, dessa försummade föremål, kommer jag att

* Af Brinkmans bref till Trolle-Wachtmeister framgår, att Poppius, såsom orden lyda, »tror sig ega salig riksdrotsens testamentariska uppdrag att qvar-tala dig i statens tjänst.»

nu tillhöra. Hvar och en har med sig till verlden bestäm-
melsen af en viss bana, som är lämpad efter dess individualitet.
Men de flesta människor försaka denna bestämmelse, hvilken
är gåtan af vår lefnad. Jag tillhör nu min.»

Det var således ej endast tröttheten vid det offentliga
lifvets värf och misstron till den egna kraften att under för-
handen varande förhållanden kunna något uträtta, utan fast
mera öfvertygelsen att hans bestämmelse ej låg inom ämbets-
mannens kall, som förmått honom att lemna sin lysande ställ-
ning och de vid honom fästade framtidsförhoppningarna. Han
ansåg, att han i Stockholm endast lefde »ett halft lif». I
naturen, bland de forskningsföremål, som från barndomen
 varit honom kära, å det fäderneärfda godset, hvars förvaltning
städse låg honom om hjertat, trodde Trolle-Wachtmeister sig
kunna »lefva helt».

Litterära och vetenskapliga sysselsättningar hade under
ämbetsmannabestyren alljemnt fånglat han intresse. Hans
längtan att ostörd egna sig åt dem hade med åren blifvit allt
starkare; och till den landtliga fristad, dit han ärnade draga
sig undan, kunde han medföra en sällsynt huslig lycka och
familjetrefnad. En barnskara växte upp i hans hem under
hans intagande andra hustrus vård; vid henne och vid sina
barn var han fästad med den önmaste kärlek. En vidsträckt
ekonomi sysselsatte honom såsom innehafvare af tvänne betyd-
liga fideikommiss-egendomar; de fordrade äfven hans tillsyn på
ett noggrannare sätt än hufvudstadsvistelsen kunde medgifva.

Hans blygsamma sinne tillstodde honom icke att tillmäta
sin offentliga verksamhet den betydelse, som den obestriddigen
egde. Tydligare än någon annan kände han den verkliga
begränsning i sin begåfning såsom offentlig man, som låg i
en aldrig öfvervunnen skygghet för offentligt uppträdande.
Dertill kom äfven en viss oböjlighet, hvilken sammanhänge
med karaktärens sjelfständighet, men som under vissa förhål-
landen medförde brytningar, hvilka med ett smidigare skap-
lyne kunnat undvikas.

Med sin familj drog Trolle-Wachtmeister i Juni månad
1817 till det kära Årup, som blef hans hufvudvistelse under

den långa tiden af 54 år. Han ångrade aldrig sitt beslut att vid jemförelsevis unga år återgå till privatlifvet. På äldre dagar prisade han sin lycka, enligt en anteckning, »att sitta här med bergadt rykte, hunnen undan stormen på den offentliga banan, därför att jag kunde i rättan tid öfvergifva henne.» Han kände, säger han, tack vare de sysselsättningar, som alltid förblifvit honom kära, »att det inre lifvet hos mig ännu är så friskt, att alla de förgyllda trasorna i det yttre äro för mig lindrigast sagdt umbärliga». »Landtlefnaden, säger han i en annan anteckning, kan icke uppfylla någons varelse fullständigare än min. Det finnes tre slags njutningar af landet: den ekonomiska, den poetiska och den vetenskapliga. Den kan skatta sig lycklig, som har en af dem; hos mig äro de förenade». Efter ett besök i hufvudstaden, sedan åtta år förflutit efter hans flyttning derifrån, skrifver han till sin vän Berzelius: »Af hvarje ny samlad erfarenhet öfvertygas jag, att min plats är här och icke annorstädes. Det *husligt landtliga* lifvet, något *förbondadt*, kryddadt, så vida som tillgångarna det kunna medgifva, af det vetenskapliga, är det *enda* förhållande, i hvilket jag kan finna mig väl; onäpst skulle jag ej träda derutur i ett annat.»*

Åt de praktiska bestyren af en vidsträckt godsförvaltning och landthushållning samt åt intellektuella sysselsättningar, såväl sjelfständiga vetenskapliga undersökningar, som omfattande läsning af samtidens historiska och skönlitterära alster, egnade sig Trolle-Wachtmeister nu med ifver och tillfredsställelse. Omkring ett år sedan han lemnat hufvudstaden skildrar han i ett bref till sin vän Brinkman på följande sätt sitt verksamma lif på Arup. »Så länge veckan icke blir förlängd öfver de fattiga sju dagar, som hon har, så kan man ju ingenstädes hinna, helst när man tagit så mycket för sig som jag. Jag försummar min hushållning för vetenskaplig sysselsättning, och denna förlamas i sin ordning af ekonomiens prosa. I kemien, som jag med ifver idkar, afbrytes jag af nödvändigheten att läsa annat än hvad som ligger inom de positiva vetenskapernas område, för att det sinne jag har för poetisk skönhet ej må alldeles förlamas af brist på föda. Af

* Till Berzelius 27/, 1825 (K. Vet. Akad:s Bibl.).

detta mångslöjderi kan icke blifva annat än ett högst eländigt resultat. Men jag är dock uti en jemnt fortsatt inre verksamhet, det vill säga, att jag egentligen lefver.»

Resultaten» af detta lif, det inre såväl som det yttre, och af denna mångsidiga verksamhet voro i sanning ej heller så obetydliga, som de i detta förtroliga uttalande framställas. Den till privatlifvet återgångne ämbetsmannen, hvars plats med rätta ansågs så svår att fylla, förvärfvade inom kort ett ansedt namn såsom vetenskapsman, och efterverlden såväl som samtiden känner honom kanske mera såsom naturforskare än såsom offentlig man. Hans vetenskapliga verksamhet förtenar en särskild redogörelse i ett sammanhang.

De vittra intressena tillgodosågos genom en vidsträckt läsning, genom brefvexling med samtidens mest brefskrifvande man, K. G. von Brinkman, samt genom personlig bekantskap med åtskilliga andra af samtidens litterära personligheter. J. H. Thomaner vistades flera år såsom informator i Trolle-Wachtmeisters hus. En vistelse i Lund vintern 1820 och upprepade besök på fideikommisset Trolleberg i närheten af Lund medförde närmare personlig bekantskap med några af högskolans lärare, bland dem Tegnér och Agardh; och det gästfria Årups högt ansedde egare utöfvade äfven i sitt landtliga hem en stark dragningskraft på många af litteraturens och vetenskapens yppersta. En bland dem, som i yngre åren besökte Årup och som in i sena ålderdomen var fästad vid Trolle-Wachtmeister med vördnad och tillgifvenhet, var Fredrika Bremer. Efter sitt första besök på Årup 1831 har Fredrika Bremer i ett entusiastiskt tacksägelsebref gifvit luft åt sina intryck af bekantskapen med den lärde och vittre excellensen. «Hvad som var sublimt hos Shakespeare och qvickt i Hogarths karikatyrer, hvad som egentligen ger en sak sin fysiologi och skiljer den från en annan, lärde jag först på Årup att förstå. Ljus skilde sig från skugga, dager från skymning, världen blef ny och rik och intressefull för min blick, och jag var lycklig och tackade Eders Excellens i mitt hjerta.»

Såsom innehafvare af de stora fideikommissen Årup och Trolleberg var Trolle-Wachtmeister en af Skånes och Sve-

riges största jorddrottar. Särskildt åt Årups uppodling och försköning egnade han mycken omsorg. Det närbelägna Ljungby, hvarest hans vördnadsvärda moder riksdrotsinnan Trolle-Wachtmeister ända till sin död 1848 hade sitt änkesäte, kräfde äfven hans omtanke och verksamhet. Det 1830 verkställda bytet mellan fideikommisset Trolleberg och Ljungby, hvarigenom fideikommissnaturen öfverflyttades till den sistnämnda egendomen*, medförde visserligen till en början ingen väsentlig förändring i hans yttre verksamhet; men åtgärden vittnade om hans praktiska blick och hans intresse för ekonomiska angelägenheter. Årup och Ljungby — efter 1830 benämndt Trolle-Ljungby — bilda tillsammans en af de vidsträcktaste egendomskomplexer i Skåne. Trolle-Ljungby ensamt är beläget i tolf kyrkosocknar. Våldiga skogar, till en stor del af bok — tillsammans med Årups skogar utgöra de en sträcka af halfannan mils längd — tillhöra egendomen och bilda gränsen mellan Skåne och Blekinge.

Dessa stora egendomar befunno sig vid tiden för Trolle-Wachtmeisters öfvertagande af förvaltningen i ett allt annat än tillfredsställande skick, och ett vidsträckt fält öppnade sig för hans verksamhet. Han blef en ifrig landthushållare, äfven såsom sådan länge den främste i sin hembygd. Storartade nyodlingar företogos; skogsplanteringar anlades i stor skala; cirkulationsbruk infördes; nya ekonomibyggnader uppfördes; de underhåfvandes vilkor förbättrades. Om den utveckling, som vanns under en insigtsfull förvaltning, vittnar bl. a. en på Årup befintlig karta, visande arealen af öppen åker 1845, jemförd med 1805. Sistnämnda år utgjorde hela antalet tunnland åker 78; fyrtyo år senare hade det stigit till — 954. Resultatet måste anses storartadt. — På Årup anlades ett schäferi; och med ungdomsvännen Poppius, färskötselns

* Frågan härom afgjordes hos Kongl. Maj:t väsentligen genom Rosenblads inflytande. Betänkligheter mot bytet framställdes i konseljen af statsrådet grefve Ugglas och justitiekanslern Bergenschöld, väsentligen på den grund att Ljungby ansågs vara mera värdt än Trolleberg. En del Ljungby tillhörande, i Blekinge belägna hemman undantogs på denna grund också från fideikommissbytet.

och landtbrukets ifrige befrämjare, med landtbruksakademiens sekreterare Nathorst, så väl som med yllefabrikanter i Norrköping, fördes under många år en liflig brevexling af samme man, som samtidigt medhann att med Berzelius utbyta vetenskapliga rön och iakttagelser, med Brinkman brevväxla i litterära ämnen, då och då i utförliga uppsatser uttala sina åsikter rörande det offentliga lifvets tilldragelser eller utreda historiska frågor, samt att ur sin rika minnesskatt på lediga stunder anteckna hvad som mött honom under hans lefnadsbana.

Genom anläggandet af en vidsträckt park och trädgård med till en del sällsynta växter omskapades Årup till en grönskande oas i den omgifvande, delvis stenbundna, sandiga och flacka nejden. Anläggaren hade den sällsynta tillfredsställelsen att ej hafva blott arbetat »för efterkommande»; sjelf fick han se sitt verk frodas och tillväxa. På gamla dagar kunde han vandra i skuggan af lummiga högstammiga träd, som han sjelf planterat i Årups vackra park längs åt det lifligt rinnande vattendrag, hvarmed den närbelägna Ifösjön söker sitt utlopp i Östersjön. Den låga, men rymliga en-våningsbyggnaden i denna vackra omgifning hade en prägel af gammaldags trefnad. Om det gamla slottet Trolle-Ljungby med sina höga krenelerade gafvelrösten och sin feudala karaktär erinrade om innehafvarens aristokratiska ursprung och höga samhällsställning, så visade Årup sig såsom en fristad för den stilla husliga lyckan, den vetenskapliga forskningen och de landtliga sysselsättningarna.*

Åren gingo. Inga större vexlingar i de yttre förhållandena, inga för längre tid störande afbrott inträffade i denna lyckliga tillvaro af gagnande verksamhet och hvila från offentliga värf. Skarpt framträdande hållpunkter för minnet erbjuda dessa år i mindre grad än de yngre årens vexlingar under oroligare tider och en mera utåtvänd verksamhet. Några biografiska data må dock här samlade finna sin plats.

* Sedan 1848, efter sin moders död, var Trolle-Wachtmeister i allmänhet bosatt på Trolle-Ljungby under vintermånaderna. Sommaren tillbragtes gerna på Årup.

En utmärkelse, som Trolle-Wachtmeister torde hafva skattat högre än andra, hvilka genom bördens och rangens rätt i rikt mått tillfölla honom, var kallelsen till ledamot af svenska Vetenskapsakademien den 2 Maj 1821. Samma dag som Trolle-Wachtmeister invaldes till ledamöter tvänne af den svenska naturvetenskapens blifvande stormän, Sven Nilsson och Elias Fries. Det egendomliga inträffade, att de samtliga fingo upplefva sitt femtioårsjubileum såsom ledamöter af Vetenskapsakademien.

En annan utmärkelse, den högsta och i sjelfva verket den enda, som återstod för svenska statens öfverhufvud att gifva åt »en af rikets herrar», var utnämningen till serafimeriddare 1824.* Härmed var också listan på befordringar och utmärkelser i statstjensten slutad, ehuru, såsom vi skola se, anbud till ytterligare dylika icke saknades.

Så mycket flera blefvo kallelserna till deltagande i lärda och allmännyttiga samfund. Fysiografiska sällskapet i Lund kallade Trolle-Wachtmeister till hedersledamot 1823, Upsala Vetenskaps-societet äfvenledes 1831, Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle kallade honom äfven till hedersledamot 1833, Zoologiska jägaresällskapet 1836. Redan 1817 blef han utsedd till hedersledamot i Landtbruksakademien. — Bland utländska lärda sällskap, som räknade Trolle-Wachtmeister till ledamot, må nämnas Det kongelige danske Oldskriftselskab, Société française de statistique universelle och Académie de l'industrie agricole manufacturière et commerciale. I de båda sistnämnda sällskapen gjorde Trolle-Wachtmeister sitt inträde under den första af de utländska resor, hvilka, delvis före-

* Trolle-Wachtmeister dubbades i Maj 1825 till denna riddarvärdighet af sin gamle vän, riksmarskalken grefve Claës Fleming, som vid tillfället helsade honom och återterade öfver hans föregångare, grefve Fab. Wrede, med ett tal, som finnes särskildt tryckt. Angående denna utnämning upplyser ett bref från Brinkman till Trolle-Wachtmeister, att det var konungen personligen, som önskat bereda sin förre justitiekansler denna utmärkelse. Konungen skulle hafva yttrat: »Le comte de Wachtmeister est un homme très-distingué, sous plusieurs rapports; non seulement il a très-bien servi dans un poste éminent, mais en quittant le service, il est toujours resté attaché au gouvernement. Il a une grande influence dans sa province, et enfin l'opinion publique est unanime à sa faveur.»

tagna i vetenskapliga syften, afbröto den lyckliga enformigheten på Årup.

Till denna resa och till den redan då såsom vetenskaplig forskare högt ansedde svenske kemistens bekantskap med åtskilliga af samtidens ryktbaraste lärde återkomma vi längre fram vid redogörelsen för hans vetenskapliga verksamhet. Här må endast i ett sammanhang nämnas de resor, som under detta senare skede af Trolle-Wachtmeisters lif företogos till utlandet. Den första, företagen i sällskap med den blomstrande familjekretsen, utsträcktes till Schweiz, norra Italien och Paris, hvarest vintern 1832—1833 tillbragtes. På våren 1839 anträdde en ny resa, äfvenledes i familjens sällskap, till Paris sjövägen öfver Hamburg, Håvre och Rouen. Äfven under 1850-talet företogos utländska resor till olika trakter af Tyskland och Österrike samt norra Italien — under sommarmånaderna 1854, 1856 och 1859. Åren 1862 och 1863, sedan Trolle-Wachtmeister uppnått och öfverskridit sitt åttionde lefnadsår, företogos ånyo kortare resor till Tyskland och Schweiz. Det vetenskapliga intresset under dessa resor var hos åldringen fortfarande lifligt; men det låg i sakens natur, att dessa utflykter under äldre år mera fingo karaktären af rekreationsresor.

Familjelyckan, som i sällsynt grad varit bofast hos Trolle-Wachtmeister, såväl i Stockholm som på Årup, syntes vilja svika honom, då hans andra, högt älskade hustru Karin Leijonhufvud, moder till fyra barn, afled i början af år 1824. I efterlemnade bref till denna sin hustrus broder, friherre Abraham Leijonhufvud, har han i rörande uttryck målat såväl sin husliga lycka som den bittra sorgen, då hans maka, kort förut, såsom han hoppades, tillfrisknad efter en långvarig sjukdom, plötsligt och oförväntadt borttrycktes efter endast några dagars sjukdom.

Sjelf hade hon med tanken på sin förestående bortgång utsett en ny moder för sina barn i sin ungdomsvän, fröken Sigrid Margareta Charlotta Fleming, dotter af öfversten frih. Fredr. Fleming och grefvinnan A. B. Cronstedt. Med henne trädde Trolle-Wachtmeister i nytt äktenskap 1825; och familjelyckan och trefnaden återvände till den husliga kretsen. Brinkman

besjüng i det vackra poemet »Glömskans källa» dessa vändningar i sin väns familjeförhållanden:

»Djupt i hjertat ner du gömmer
saknaden af Edens dar.
Evigheten dock ej glömmes
hvad på jorden heligt var,
Dock ett tempel skall sig höja,
der din sällhets gravvård stod,
himlen med sin purpurslöja
speglas än af tidens flod.»*

Äfven sin tredje hustru öfverlefde den gamle. Efter 36-årigt äktenskap följde han henne till grafven 1861 — han hade själf kort förut fyllt 79 år. I ensamhet förflöto dock icke Trolle-Wachtmeisters sista år. I kretsen af barn och barnbarn, hvilka byggt sina hem i närheten, kunde han tillbringa slutet af sin långa lefnad.

Sådana voro i korthet de yttre dragen af Trolle-Wachtmeisters lif efter 1817. Tvänne sidor af detta lif förtjena ett utförligare omnämmande; för dem föreligger ett material, bestående af dagboksanteckningar och bref, hvilka ega ett allmännare intresse än det rent biografiska. Den ena är Trolle-Wachtmeisters vetenskapliga arbete och hans förhållande till samtidens vetenskapliga forskning samt det författarskap på olikartade områden, som han utöfvade. Den andra, hvars skildring kräfver sina särskilda kapitel, är hans förhållande till det offentliga lifvet och de förslag, som tid efter annan voro å bane för att åter indraga honom i den offentliga verksamheten.

* * *

Sin verksamhet såsom naturforskare plägade Trolle-Wachtmeister indela i tvenne perioder — den zoologiska och den kemiska. Vi hafva i början af detta arbete sett huru den 19-årige studenten försökt sig på vetenskapligt författarskap i ornitologien, och huru detta hans ungdomsarbete mottagits med utmärkelse äfven i utlandet. Ämbetsmannabestyren för-
anledde dock att dessa studier snart nog öfvergåfvos; de sam-

* Brinkman, Vitterhetsförsök I: 55.

lingar, som under dem bildats, skänkte han, såsom nämndt är, med vemodiga känslor till Lunds universitet.* Intresset lefde dock kvar, och under sommarvistelserna på landet älskade Trolle-Wachtmeister ännu såsom justitiekansler att med bössan på axeln ströfva omkring i naturen — ej endast såsom sportsman, utan ledd af naturforskarens intresse.

En tillfällighet föranledde att han under denna tid gjorde en från början litterär och sedermera personlig bekantskap med Sven Nilsson, den sedan så berömde zoologen och arkeologen. Den unge Nilsson såg i Trolle-Wachtmeister en föregångare på den vetenskapliga bana, han sjelf valt; sedan bekantskapen var gjord, vördade han honom såsom sin välgörare. Brefvexlingen med Nilsson föranledde för någon kortare tid återtagandet af Trolle-Wachtmeisters zoologiska studier; men den blef af större inflytande på början af dennes senare vetenskapliga sysselsättningar.

Om återupplifvandet af dessa sedan den tidiga ungdomen öfvergifna studier berättar Trolle-Wachtmeister i sina anteckningar.

»Under mitt vistande i Skåne på en permission 1813 eller 1814 . . . ser och hör jag i Bromölla hage en mig obekant fågel. Jag förföljer den och lyckas att fälla det lilla djuret, som befanns vara den utmärkta och högst sällsynta *Sylvia nisoria*, som aldrig, mig veterligt, förut här förekommit och aldrig heller sedermera, utan blott följande året på samma ställe. Det fordras ej mycket för att hos en älskare uppväcka en slumrande, mer än slocknad passion. Denna uppblussade åter för de sommarveckorna ganska häftigt. Midt under detta får jag från en ung magister i Lund vid namn Nilsson, mig alldeles obekant, förstlingen af hans arbeten, en börjad serie af disputationer, som han kallade *Analecta ornithologica*, hvilkas förnämsta der afhandlade föremål fanns vara just samma märkvärdiga *Sylvia*, då funnen på Gotland.»

»Nilsson skickade mig sitt arbete, dertill uppmanad af den bekantskap, han gjort med mig i min falk-afhandling. I en annan sinnesstämning än den, hvaruti det lyckliga skottet i Bromölla hage försatt mig, hade jag besvarat missivet med

* Se detta arbete, I: 15.

några rader komplimenter, och dermed hade det varit slut; och Nilsson, som ej hade råd att hålla sig vid akademien, skulle, såsom hans afsigt var, hafva slagit sig på studium till prest, för att som sådan komma på landet . . . Han skulle således sannolikt ha gått förlorad för vetenskapen.»

Att detta ej inträffade, kan i väsentlig mån tillskrifvas denna tillfälliga beröring mellan den unge naturforskaren och mecenaten med det lifliga vetenskapliga intresset. Mellan dem båda utspann sig snart en liflig brevexling, å Nilssons sida full af ungdomlig entusiasm för vetenskapliga forskningar, å Trolle-Wachtmeisters rik på råd och anvisningar. »Om fäderneslandet», skrifver Nilsson i sitt första bref (1814), »egde många ädlingar och upphöjda ämbetsmän med den sköna erfarenhet, att intellektuel sysselsättning är källan för lifvets ädlaste och varaktigaste njutningar, och att det endast är genom dem, som vi kunna göra oss oberoende af de täta skiften, vi hafva att genomgå — med hvad framsteg skulle då ej vetenskapen närma sig fullkomligheten!»

Trolle-Wachtmeister skaffade den unge ornitologen, hvars studiehåg från början väckts genom den ofvannämnda till Lunds universitet skänkta fågelsamlingen, nytt och ökadt studiematerial. Han diskuterade med honom i bref ornitologiska frågor, på ett sätt som visade att dessa studier ingalunda blifvit honom främmande; han öfversände ett utkast till en af honom författad afhandling om de svenska lärkorna; han inbjöd Nilsson till besök på Årup och uppmanade honom att fortsätta med sina arbeten och utgifva en »Ornithologia Suecica». Han understödde Nilssons anhållan hos universitetskanslern om ett anslag för att ordna universitetets naturaliesamling, hvilken ej saknade värde, men nu befann sig i fullständig oordning.*

Till ett besök i Köpenhamn för studiet af dervarande samlingar 1814 och till den vetenskapliga resa till Norge, som Nilsson anträdde 1816, skaffade Trolle-Wachtmeister honom

* I det bref, hvori Nilsson begär Trolle-Wachtmeisters förord i denna sak, yttrar han: »I Lund vet ingen att samlingar finnas, ty de kunna ej med heder visas», och han tillägger: »Af akad:s kansler är jag ej känd, och det vore för mycket begärdt, att herrar consistoriales skulle intressera sig för saker, som de ej förstå. Ignotis nulla cupido».

anslag genom den alltid välvillige universitetskanslern von Engeström, och han bidrog sjelf till resekostnaderna.

Nilsson uttryckte i varma ordalag sin tacksamhet. »Om något dugligt arbete af min hand hinner se dagsljuset, så har Hr grefven deri största delen», skref han redan 1814. Och i ett senare bref kallar han honom »sin störste välgörare», som han hade att tacka för »muntran, upplysning, skydd». Från sina resor i Sverige 1815 och i Norge 1816 sände han lifligt skrifna och underhållande skildringar. På Årup blef Nilsson en välkommen gäst, sedan Trolle-Wachtmeister blifvit der ständigt bofast; första delen af hans berömda arbete »Skandinaviens Fauna» skrefs på Årup 1820, enligt Nilssons egen uppgift.

Ännu i sin sena ålderdom, sedan både mecenaten och hans skyddsling hörde till den svenska vetenskapens veteraner, erkände Nilsson sin förbindelse. Från år 1870 — Nilsson var då 83, Trolle-Wachtmeister 88 år gammal — föreligger ett bref från den förstnämnde, hvari det heter: »Om jag kunnat uträtta något här i lifvet för befordrande af landsmäns bildning och för fäderneslandets heder, så tillkommer förtjensten deraf Eders Excellens, såsom den der gjort för mig möjligt att fullfölja en lefnadsbana, på hvilken något i detta afseende kunnat åstadkommas».

»Nilssons Ornithologia Suecica», heter det vidare i Trolle-Wachtmeisters anteckningar», som utkom 1817, gaf honom genast ett europeiskt rykte. En liten stråle deraf gick förbi till mig, ty uti den i »Heidelberger Jahrbücher der Litteratur» deraf förekommande, högst fördelaktiga recension omnämnes, att författaren vetat begagna sig af »den trefflichen Beobachtung des Grafen von Wachtmeister». När jag långt derefter (1832) var i Berlin — då min andra naturvetenskapliga period: den kemiska, var inträdd — besökte jag det zoologiska muséet med Gustaf Rose, den berömda mineralogen. Min ledsagare lemnade mig för att gå in och språka med professor Lichtenstein, men återkom snart, sägande: Jag hör af Lichtenstein, att Ni är forskare och författare äfven i denna gren af naturvetenskaperna; han kommer strax för att få göra Er bekantskap.»

För berättelsen om början af de kemiska studier, som efterträdde det zoologiska forsknings- och samlingsintresset och som under äldre år utgjorde Trolle-Wachtmeisters älskings-sysselsättning, låna vi äfven hans egna ord:

»När jag vintern 1817 tillkännagifvit mitt beslut att följande sommar lemna tjensten, företog jag mig, jemte öfriga tillredelser för mitt förestående enskilda lif, att skaffa någon kunskap uti kemien, som var mig då alldeles obekant, men till hvilken jag alltid haft en särdeles dragning, dels af det behag, som hvarje vän af naturvetenskaperna finner uti blotta forskningen och uti sträfvandet att, såsom Järta uttrycker sig:

. utleta
 hvad Zeus med skapelsen menat, »

dels ock emedan jag alltid ansett ovärdigt den bildade människan, att icke söka, så vidt hon kan, att inhemta kännedom om lagarna för hvad som förelöper omkring henne i den härliga natur, der hon skall lefva och verka.»

»Men som jag förblef i utöfningen af mitt ämbete, så länge jag vistades i Stockholm, afvaktande icke engång, före min afresa, justeringen af mitt afsked, var det ej lätt att finna tid till undervisning; och någon praktik var dock nödvändig att inhemta till stöd för mitt på landet tillämnade sjelfstudium. Jag ställde mig dock så, att undan tjänstebestyren kunna, med försakelse af motsvarande ledighet, stjåla ett par timmar i veckan till arbete hos Berzelius. Jag köpte hans då utkomna lärobok (två små oktav-volymer, hvilka i ny upplaga nu vuxit till tio tjocka, i stor oktav), lade mig till en liten mineralsamling, bestående af så kallade student-stuffer, som jag fick hos vår då varande mineralhandlare, direktör Svedenstjerna; och lät genom en bekant presentera mig hos den då för mig alldeles okände Berzelius, med anhållan att få arbeta på hans laboratorium. Berzelius, som icke såg i min vetenskapliga åtrå annat än lust att kunna experimentera med litet lekverk, mottog mig höfligt, men kallt, förklarande att hans laboratorium stode mig när som helst öppet, men att han vore för mycket sysselsatt för att der kunna lemna mig någon undervisning, hänvisande mig för öfrigt till sin lärobok.»

»Jag tackade för den tillåtelse jag fått, och laborerade om söndagarna och stundom ett par timmar inuti veckan. Några laboranter, som jag der träffade utmed mig i spiseln, voro mig till stor hjälp för de första handgreppen. Jag påminner mig bland dem min högt aktade vän d'Ohsson (nu vår minister i Berlin), som vid den tiden inträdde i Vetenskaps-Akademien, samt Arfvedson, som öfvergif den vetenskapliga banan, just som han der vann ett stort och förtjent rykte. Efter någon tid fann Berzelius, att det var litet mera allvar med justitiekanslerns kemi än han hade förmodat, och han började taga sig af mig med ett nit och en beredvillighet, hvaraf minnet bevaras i ett tacksamt hjerta. Derunder grundlades emellan vår store vetenskapsman och mig den vänskap och den förtrolighet, hvaraf jag har så mycket skäl att vara stolt, och som just nu är 30 år gammal och, som jag hoppas, å ömse sidor lika varm och liflig, som om vi icke lefvat hela denna långa tid efter vår första bekantskap skiljda af svalget emellan Kristianstad och Stockholm. Jag ansträngde mig så mycket jag kunde, men arbetsstunderna voro för mig knappt tillskurna och tiden på det hela ganska kort, ty icke fullt sex månader förflöto emellan mitt första inträde hos Berzelius och min afresa från Stockholm i Juni månad 1817.»

»Ankommen till Årup, der mitt laboratorium de första åren var inrättadt i hönshusbyggnaden — hvarföre Berzelius, när han anmärkte fel i någon af mina analyser, brukade på spe fråga, om icke något hönsträck kommit i precipitaterna — företog jag mitt sjelfbelärings-studium med att under läsning eftergöra experimenter och analyser, som jag fann i journaler.»

»Kemien» — skref Trolle-Wachtmeister kort efter sin ankomst till Årup till Berzelius, hvars laboratorium han betraktade såsom sitt »kemiska fädernesland» — »skall i ensligheten och sysslolösheten uppehålla mina sinnen och hindra mig att blifva hvad Hrr Berzelius och Brinkman befara, 'verbauert'.» Den blef också i synnerhet under den närmast följande tiden hans egentliga lifsintresse, åt hvilket han med en sällsynt ihärdighet och äfven kroppslig ansträngning egnade sig. »Det lilla jag begrep i landthushållning», heter det i ett bref till

Berzelius från 1817, »tror jag gick bort, då jag blef ledamot af Landtbruksakademien. Egentligen har jag icke tid till det bråket, ty från kl. 6 om morgonen till 11 om aftonen har jag jemnt annat att göra än att sköta jorden.» *

»Mitt ändamål», heter det vidare i anteckningarna, »såsom jag redan yttrat, var att lära mig kemien; men någon tanke att, liksom förut händelsen var under min ornitologiska period, uppträda såsom författare, hade icke hos mig uppkommit. En särskild tillfällighet kastade mig in på författarbanan. Prof. Nilsson hade nämligen från Norge medfört ett mineral af mycket intressant utseende och hvilket på hans begäran blef undersökt af Karl Retzius, som lät införa sitt arbete uti Blainvilles journal. Men Nilsson, öfvertygad om mineralets märkvärdighet, som han önskade få konstateradt, och ej fullt förlitande sig på Retzius, meddelade mig en stuff af norska bytet, med begäran om dess granskning. Jag trodde mig genast finna af de yttre karaktärerna ett misstag hos min föregångare, hvilken mening af den kemiska behandlingen rättfärdigades, och ett nytt arbete af mig i samma ämne öfverlemnades till Blainville, som nu inför allmänheten framlade på mina ord, såsom malakolith, hvad han å Retzii vägnar nyss presenterat såsom gramatit. Till Berzelius, som då vistades i Paris, skickade jag en kristall-lamell af fossilet, som han uppvisade för Monturo, Haüy's alter ego, hvilken förklarade mineralet för nytt och högeligen förtjenande undersökning.»

Resultatet af denna undersökning framlades i afhandlingen »Undersökning af ett malakolithartadt fossil från Norge», som på Berzelii uppmaning infördes i Vetenskaps-Akademiens Handlingar och som samma år öfversattes i en fransk och i en tysk vetenskaplig tidskrift. Härmed var början till Trolle-Wachtmeisters kemiska författareverksamhet gjord. Det som han sjelf ansåg såsom det för hans studier mest afgörande resultatet af detta förstlingsarbete på ett nytt område, var det uppmuntrande bref, han med anledning deraf erhöll från samtidens store mästare, hans lärare Berzelius.

Ett utdrag må anföras: »E. Excellens' analys är ganska bra gjord; det är mig obegripligt huru E. Exc., som i det

* Trolle-Wachtm. t. Berz. ²⁸/₆, ¹²/₃, 1817 (K. Vet. Akad.'s Bibl.)

hela haft så litet praktisk undervisning, har kunnat taga sig så bra fram och reda sig så väl med de der fördömda squätarna, man får efteråt, sedan det minsta af hvart ämne är utfäldt. När jag jemför, huru många år jag sträfvade med kemiska analyser och huru många sten-analyser jag publicerat i 1:sta och 2:a häftet af afhandlingarna, af hvilka de flesta äro odugliga, med den ringa tid, E. Exc. på dessa arbeten användt, så har E. Exc. ett betydligt försprång. Skillnaden emellan oss, vid ungefär lika öfningstid, ligger förnämligast deri, att jag, ovan vid att något af mig i denna och andra vägar kunde uträttas, ansåg hvarje solgrand som ett märkvärdigt framsteg och encouragerades i min inbillning att gå vidare på. E. Exc., van vid framgång i andra och högre värf, utan att direkt vilja jemföra resultaten af sin ämbetsmannatid med dem af sina vetenskapliga företag, känner dock ringheten af de senare med förtrytelse och fordran af att de hade bort vara större. Denna hemliga känsla är å ena sidan en sporre att gå långt, men blir å en annan sida lätt farlig, om den leder till misströstan, då den endast föder vedervilja emot en selsättning, der erfarenheten eller lärgosse-åren måste betraktas såsom förspilda, om man ej i beräkningen intager den skicklighet, de bereda och den erfarenhet de gifva. E. Exc. bör betänka, att af kemie professorer i Europa är det icke $\frac{2}{3}$, som göra en sådan analys bättre än E. Exc., änskönt bland den återstående $\frac{1}{3}$ det finnas de som kanske, utan att så ofta repetera den, vunnit ett godt resultat genast. Det skulle likväl betydligt lätta E. Exc., att med den erfarenhet, E. Exc. redan vunnit af hvad som är det svåra, arbeta litet i mitt laboratorium, ty man vinner otroligt mycket på kort tid, då man vet hvad man förnämligast skall se efter.»

Detta bref ($\frac{20}{4}$ 1820) väckte mottagarens lifligaste glädje.

»Sublimi feriam sidera vertice

skref han i sitt tacksamma svar. »Det kan jag kalla — för att tala i skråspråk — ett riktigt mästarbref. Går jag nu icke framåt efter ett sådant sporrhugg, så står det illa till med mig. Det förträffligaste är, att jag nu förnimmer det Hr Professorn tror att det verkligen kan vara värdt att

lära mig något, och att jag sålunda må hafva att påräkna all den handledning, som de ogynnsamma lokalförhållandena medgifva.» — När han ett år senare mottog kallelsen att vara Vetenskapsakademiens ledamot, och i bref till dess sekreterare, Berzelius, tackade för denna utmärkelse, yttrade han: »Huru smickrande denna kallelse var mig, har dock det patentet icke så högt värde för mig, som ett annat mera talande diplom, utfärdadt i form af bref från Hr Professorn under datum d. 1 April 1820.» *

Författarens anteckningar fortsätta: »Berzelii bref inledde mig att på den analytiska banan arbeta för Vet.-Akademiens Handlingar, hvilket kanske eljest aldrig fallit mig in, och som jag har att tacka för den kännedom, man inom- och utomlands fått om min vetenskapliga tillvaro här i världen. Således, sedan, såsom jag förut nämnt, den af mig funna *Sylvia nisoria* så kraftigt inverkade, genom omständigheternas sammanlänkande, på Nilssons vetenskapliga bana, så var det nu han, som med sitt norska mineral gaf riktning åt min. Äfven uppäggades jag här af Retzii afhandling att framträda såsom författare i mineralogien, lika som jag i ornitologien för så många år tillbaka drefs till pennan af presidenten Carlssons arbete. I bägge fallen var det den, som före mig behandlat ämnet, som väckte min håg dertill, i förening med föresatsen att åstadkomma något bättre.»

»Vid den tiden var det, som Berzelii snillrika och så djupt ingripande utveckling af läran om de bestämda proportionerna väckte ett så stort och förtjent uppseende, utmed hvilken lära uppväxte Mitscherlichs lika märkvärdiga som sköna upptäckter om isomorfa basers egenskap att uti kristallisationer ersätta eller likasom aflösa hvarandra. Nu hade äfven kemiens inkräkting på mineralogien börjat, hvilken strid föranledde (flera år senare) kemisten Dumas att i Paris yttra sig för mig: 'La minéralogie se débat sous le couteau pour ne pas devenir un chapitre de la chimie', hvarvid hans beskedligt medlande svärfar Brongniart — som icke är kemist och ej heller anhängare af det strängt kristallografiska eller

* Trolle-Wachtmeister till Berzelius ^{13/4}, 1820, ^{23/5}, 1821. (K. Vet. Akad:s Bibl.)

rätteligen geometriska systemet, som äfven hade sin representant närvarande vid tillfället — Brongniart, säger jag, anmärkte bra nog att »le système chimique sert à connaître les minéraux, et le système naturel à les reconnaître.» Gubben sträfvade nämligen att finna ett naturligt system för mineralogien, men har liksom alla andra, tyskarnas store Werner själf inbegripen, här ej kunnat åstadkomma annat på den vägen, än inkonsekvenser och oreda.»*

»Emellertid stodo nu tre skolor i harnesk mot hvarandra, nämligen den geometriska, anförd af denne Hauy, om hvilken Berzelius uti sin dedikation af ett till honom stäldt arbete yttrar, att hans snille »a élevé la minéralogie au rang des sciences». Vidare den Wernerska eller det naturliga systemets förfäktare; samt ändtligen den kemiska, mot hvilken de andra begge förenade sig såsom mot en uti vetenskapen inbrytande rabulism, för att tala nutidens språk. Uti denna konflikt, som var intressant ej blott för mineralogerna, utan för kemisterna, eftersom det här gällde sammansättnings-principen för anorganiska kroppar i allmänhet, fingo kemisterna, särdeles de begynnande, en ökad anledning att kasta sig på stoechiometrien.»

»Ditåt vände jag mig ock nu hufvudsakligen, upplågad af min framgång med Nilssons malakolith. Det skulle naturligtvis vara af ett högt intresse att finna ju flere desto bättre bevis på sanningen af Berzelii lära om bestämda proportioner, sammanparad med Mitscherlichs om basernas inbördes utveckling, och ett ännu större att kunna finna dessa lagars samband med dem, som bestämma föreningarnas form och yttre karaktär, det vill säga, att åstadkomma i mineralogien en har-

* Närmare angifver förf. sin åsigt i denna fråga i ett bref till Berzelius från Paris 1833 (1°/1), hvori omnämnes ofvan anförda yttrande af Dumas. »Jag befinner mig alltid i en fausse position med herrar mineraloger angående det kemiska mineralsystemet och det fysiska, såsom jag ofta erfarit det här. Ty jag kan för höflighetens skuld ej taga fram mitt hufvudargument, som låter så här: Jag bryr mig ej om att afgöra frågan om mineralogiens större eller mindre vinst genom de kemiska eller fysiska principernas tillämpning. Jag bryr mig ej om *mineralogien*, blott *mineralierna*, hvilka ej ega för mig annat intresse än genom lagarna för deras sammansättning, som jag genom de organiska kropparna fått för mig uppenbarade. Mineralierna äro således för mig medel, icke ändamål.»

moni emellan det kemiska och det geometriska systemet. I denna riktning beslöt jag att arbeta efter förmåga. Denna syftning, så vidt den rör de bestämda proportionerna och bekräftelsen af de gamla lagarna samt upptäckande af nya för dessa fenomen, är för den filosofiske kemisten lika full af intresse som för den blott praktiske, ty det är från lagarna för de oorganiska kropparnas sammansättning, som vi skola leta oss fram till dem, som gälla för de organiska föreningarna, hvilket är just det, hvarmed vår store kemist nu håller på att illustrera sin redan så lysande lefnadsafton.»

»Jag slog mig ner på ett af de släkten inom mineralriket, der, som det mig syntes, en stor skörd skulle vara att vänta. Det var granaterna. Uti inledningen till min afhandling härom har jag antydt, huru uppmärksamheten och intresset från både den kristallografiska eller geometriska samt den kemiska sidan sammanflyta på detta i så många afseenden utmärkta och på varieteter samt skenbara afvikelser så rika slägte. Derpå hafva följt åtskilliga andra undersökningar i samma riktning.»

»Mina granater gjorde lycka. Först fick jag på lysande sätt en mention honorable i Berzelii årsberättelse 1824 och återigen 1826. Min afhandling gjorde sin tur genom alla länders kemiska eller mineralogiska tidskrifter med mitt — dock ej af tyskarna — mer eller mindre rådbråkade konsonant-digra namn. I England blef triumfen ej oblandad. Der, jag minnes ej i hvilken tidskrift, fick jag dugtigt på pelsen; men en tillfredsställelse var det att blifva gisslad i sällskap med mästarren sjelf, som för sina nya åsigter, hvilka hans skola sökte utbreda, blef liknad vid jätten Prokrustes . . . Det hindrade dock ej, att jag några år senare blef inbjuden till det engelska naturforskaremötet, så framt nämligen jag får taga åt mig det kallelsebref, som hitkom under adress till »Mr de Trolle, professeur de minéralogie à Stockholm.»

»Angående min afhandlings öfversättande och upptagande i utländska journaler anmärker jag det särdeles behag, som det gjorde mig att se den införd i den af Gay-Lussac sjelf med strängt urval redigerade 'Annales de chimie et de physique', hvilken journal, den första i sitt slag i Frankrike, kan

anses såsom ett organ af dess vetenskapsakademi. Men häruti uppkom en liten episod, ej lika behaglig som förhållandet i öfrigt.»

»Min afhandling, sådan den efter en tysk journal var återgifven i Les Annales, innehöll många fel, såsom det ofta är fallet, när fransoser skola öfversätta ifrån tyska språket. Jag företog mig orådet att i ett bref till Gay-Lussac göra honom uppmärksam derpå; men detta lärer hafva ansetts vara ett förmätet steg af min ringa person, ty Gay-Lussacs vän, Berthier, som för en i Paris der vistande svensk omtalade förloppet, tillade om brevet, att det var »impertinent», hvilket jag dock med den afskrift, som jag deraf behållit, kan bevisa vara osant. Möjligtvis hade jag här, hvad man kallar, stött på patrull, ty Berthier, som förstår något tyska, hade kanske af Gay-Lussac, som icke alls är det språket mäktig, varit använd till öfversättningen. Emellertid gjorde detta mig litet skygg för Gay-Lussac, när vi sedermera träffades i Paris. Han vidrörde dock ej förloppet, men icke heller min afhandling, för hvilken jag på andra håll mottog komplimenter.»

Så långt författarens egna anteckningar om hans förhållande till den kemiska vetenskapen. I hans brevexling med Berzelius ligger förvarad historien om hans kemiska studier; i Svenska Vetenskapsakademiens Handlingar från 1820 och 1830-talen äro framlagda dessas resultat.*

* Undersökning af ett malakolithartadt fossil från Norrige. (Vet. Ak. Handl. 1820; öfvers. i Journal de Physique, 91. 1820, Schweiggers Journal, 30. 1820).

Undersökning af några till granatslägtet hörande mineralier. (V. A. H. 1823; öfvers. i Annales de Chimie 29 (1825); Poggendorffs Annaler 2. 1824).

Undersökning af Pyropen från Meronetz. (V. A. H. 1825).

Analys af ett pulverformigt mineral från Norra Amerika. (V. A. H. 1827; Poggend. Annal. 12. 1828).

Undersökning af Fahnluniten. (V. A. H. 1827; Poggend. Annal. 13. 1828).

Analys af ett nytt gulaktigt mineral från Fahlun. (V. A. H. 1827; Poggend. Annal. 26. 1832).

Undersökning af ett hvitt granatformigt mineral från Norrige. (V. A. H. 1831).

Undersökning af den blå kristalliserade arseniksyrade kopparn från Cornwall. (V. A. H. 1832; Poggend. Annal. 25. 1832).

Undersökning af Gigantoliten. (V. A. H. 1837; Poggend. Annal. 45. 1838).

Rörande det vetenskapliga värdet af dessa iakttagelser har Berzelius, samtidens största auktoritet, fällt gynnsamma vitsord, ej blott enskildt, utan äfven, såsom nämndt är, offentligt i sina berömda årsberättelser. Särskildt gällde detta Trolle-Wachtmeisters granatanalyser,* hvilka väl torde vara det af hans vetenskapliga arbeten, som mest gjort hans namn känt bland samtida kemister och äfven bevarat åt honom ett namn i vetenskapens historia.**

Trolle-Wachtmeisters personliga förhållande till Berzelius kan förtjena att något närmare omnämnas. Deras mångåriga brevexling, fortsatt från 1816 ända till 1847, året före Berzelii död, innehåller härtill ett rikhaltigt material, så väl som många bidrag till de båda märkliga människors karakteristik. De vetenskapliga undersökningarna äro visserligen hufvudtemat i dessa många bref — de utgöra tillsammans öfver 700, nära lika många från Berzelius, som från Trolle-Wachtmeister — men ingalunda uteslutande. Personlig vänskap förenade de båda forskarna, och enskilda förhållanden af biografiskt intresse, så väl som det offentliga lifvets tilldragelser, afhandlas i dessa bref vid sidan af mineral-analyser, landtbrukskemiska experimenter och utkommande vetenskaplig litteratur.

Tidigt nog kände sig Berzelius med sympatiens makt dragen till kemisten i den höga samhällsställningen. I ett bref från 1819 — Berzelius vistades då i Paris — uttrycker han sin stora tillfredsställelse öfver sin lärjunges nit och ihärdighet, uppmuntrar honom att fortsätta, om det också »ginge trögt i portgången», samt erbjuder sin fortfarande ledning vid

— Till dessa afhandlingar kan läggas Trolle-Wachtmeisters vid 77 års ålder utgifna lilla uppsats: Några ord om ett förmodadt ämne till irrbloss och stjernfall. (Göteborg. Vet. Vitt. Samh. Nya Handl. 5. 1859).

* Se Berzelii Årsberätt. 1824, 1826.

** Äfven från utlandet, från den berömda mineralogen G. Rose i Berlin, skickades genom Berzelii bemedling granater till analysering af Trolle-Wachtmeister. (Berz. t. Tr.-W. 12/12 1823).

Efter mottagandet af afhandlingen om den arseniksyrade kopparn skref Berzelius (1/3 1832): »Jag måste verkligen högeligen berömma E. Exc. för den skickade beräkningen af det blå arseniksyrade mineralets sammansättning. E. Exc. har alldeles uttömt detta svåra ämne och kommit med den sannolikaste förklaringen till sist.»

hans studier. Nyss förut hade Berzeli lärare, den berömda kemisten Gahn, gått ur tiden — »den ende, skrifver Berzelius, med hvilken jag kunde konversationsvis spekulera, och en af de få, som ej behöfde långa funderingar för att förstå en idé, hvarvid man ännu ej är van. Jag har bland mina vetenskapliga vänner ingen, hvars naturliga anlag skicka sig så till ersättning för denna förlust, som Eders Excellens.»

Det samarbete i laboratoriet, som den ryktbare vetenskapsmannen erbjöd Trolle-Wachtmeister, kunde endast vid dennes tillfälliga besök i Stockholm ega rum; men dessa besök bidrogo väsentligt att tillknyta vänskapsbandet. Efter ett af de första af dem (1823), då laboratoriet stått — för att begagna Berzeli ord — »med öppna armar» att mottaga den väntade gästen, skref Berzelius: »E. Exc. märkte väl, huru jag vid vår samvaro glömde excellensen och aldrig kom ihåg annat än vännen och vetenskapsidkaren, med hvilken jag aldrig gör så mycket komplimenter och för hvilken jag nu får förklara, huru mycket jag leds i mitt öfvergifna laboratorium, sedan han lemnat det.» I ett senare bref yttrar han sig ännu varmare: »Jag vet intet slags förändring i mitt öde och min ställning, jag skulle vilja önska mig, mer än den att kunna hafva E. Exc. till arbetskamrat, om icke stundligen, åtminstone dagligen.» Och när Trolle-Wachtmeister 1824 erhöll blåa bandet, uttryckte Berzelius sin fägnad att få se »en serafimeriddare i laborationsspiseln, väpnad mot dammet med en flottig skinnkaskett och utrustad med en kol-omfattande eldtång.»

Tillsammans med Berzelius företog Trolle-Wachtmeister 1825 en forskningsresa till Dalarna; och på det gästvänliga Årup var den förstnämnde ej sällan, stundom i förbifarten till sina ofta upprepade utländska resor, en alltid efterlängtdad och kärkommen gäst.* Ännu sista året af sin lefnad gjorde Berzelius ett

* Efter ett längre besök sommaren 1827 sände Berzelius till Trolle-Wachtmeisters födelsedag ett skämtsamt qvåde, med rubrik »Johan Jakob Sese-mans morgonsång d. 11 September», som visar den store vetenskapsmannen från en temligen okänd sida. Qvådet, troget hållet i den berömda »arithmeticesmagistrens» bekanta stil, är egnadt

— »en af vårt rikets
herrar, thes likes
en kocke-broder så god.»

sommarbesök på Årup. Han var då sjuttio år. Till sin fem år yngre vän sände han efter återkomsten till sitt hem följande vackra helsning: »Sådana dagar, framledda i en sådan omgifning, rista sig djupt i minnet och gifva en klar bild af mänsklig lycksalighet. Väl dem, som så ega den och så förtjena den, som Eders Excellens!»

Under egiden af Berzelii stora namn gjorde Trolle-Wachtmeister sitt inträde i utlandets vetenskapliga verld. Berzelius förmedlade äfven hans personliga bekantskap med åtskilliga af utlandets kemister. Tillsammans med honom gästades Årup på 1820-talet af Wöhler, Mitscherlich och G. Rose — alla arbetare i främsta ledet på kemiens fält, hvilka i Berzelius sågo sin store mästare. Bekantskaper med ännu flera af Europas berömda naturforskare gjordes, såsom redan är nämndt, under Trolle-Wachtmeisters vistelse i utlandet 1832—33, hvilken därför i detta sammanhang kan förtjena att något närmare omtalas. I de kretsar, som han förnämligast älskade att uppsöka, verkade, vid sidan af hans höga samhällsställning, hans egenskap att vara Berzelii personlige vän och medarbetare så-

Efter en skämtsam skildring af arbetena i laboratoriiököket heter det, med anspelning på en förut (s. 34) berättad anekdot:

»Det är bekant
att mannen högt har klifvit,
och redan äldre blifvit,
och skulle fortfarande ändå
att smörja så?»

Den »soppa», som laboranten kokat, skildras, med syftning på ämnena för Trolle-Wachtmeisters afhandlingar, på följande sätt:

»Konungens kock
på får eller bock
sådan en soppa aldrig har kokt.
Först lägges i grytan tre lod pyrop,
derefter tillslås af granater ett stop,
omröres väl och tillsättes en bit
af tvenne slags fahlunit,
och derpå afredes soppan
med arseniksyrad koppar
af femton slag.
Det försäkrar jag
har till smaken
icke maken» o. s. v.

som den förnämsta rekommendationen. Genom sina många utländska resor, genom sin utsträckta brefvexling och genom de många besök af resande forskare, som Berzelii laboratorium erhållit, hade denne trädt i en personlig beröring med utlandets lärda, hvartill den svenska vetenskapens historia endast under Linnés dagar har att uppvisa motsvarighet.

* * *

Den nämnda utländska resan, företagen i sällskap med hustru och barn, var icke att anse såsom en vetenskaplig resa i vanlig mening. Mycket annat än naturvetenskapen fästade den lycklige familjefaderns uppmärksamhet, framför allt omtanken om att hans barn måtte draga all möjlig fördel af sin första utflygt ur boet. Sjelf kände han sig glad och lycklig att få i detta sällskap upplifva minnen från sin egen ungdom, och de dagboksanteckningar, han derunder förde, visa hans vakna, för allt skönt och stort varma och mottagliga sinne. Några utdrag ur denna resedagbok skola säkert läsas med nöje.

Färden styrdes genom Tyskland — Berlin, Dresden, Thüringen — uppför Rhenfloden till Schweiz samt öfver S:t Gothard till norra Italien. Öfver Simplon återvände de resande till Schweiz, hvarifrån, efter ett uppehåll i Genève, resan anträdde till Paris. Der tillbragtes vintern 1832—1833, från Oktober till Maj.

För Tyskland, dess natur, dess folk och förhållanden behöll Trolle-Wachtmeister en afgjord sympati; Frankrike, som han nu första gången besökte, ansåg han mycket förlora på jembörelsen. Han jublade vid återseendet af Weimar: »Huru väl kände jag igen mig i slottsparken! Det vackra partiet vid romerska huset, der jag hade ätit middag med hertigen och Goethe, samt den mörka, låga delen af parken nere vid vattnet, der jag så mången gång satt och läste.» — Heidelbergs vackra omgifning såg han i den nedgående solens glans. »Olycklig den, utbrister han, som ej har känsla för naturen och som ej kan njuta, såsom vi njutit denna afton!»

Det är nästan en ynglings svärmeri i följande dagboksanteckning från Wartburg — ett svärmeri, som man sällan fann hos den unge Wachtmeister. »Man inträder ej med lik-

giltighet i den stora s. k. Minnesänger-salen. Der, omkring det ännu qvarvarande bordet med skifferskifvan, hafva de thüringska landtgrefvarna, omgifna af sina röfvarriddare från Thüringerwald, tömt mången kruka rhenskt vin, under minnesångens romanser. Öppningar på muren med sina kolonnader skilja salen från korridoren, der betjeningen vistades. Rustkammaren med många rustningar af thüringska landtgrefvar och riddare, gjorde på detta ställe och i dess dystra råa skick ett högre intryck än de många och skönt arbetade rustningarna i Dresden. — Utsigten häruppe är majestätisk. Den tjocka skogen, som bekläder Thüringerbergen, har man här under sina fötter. Det är den skönaste vildhet man kan se . . . Midt ibland de gamla riddarna med sina slutna hjälmgaller och hotande lansar, ser man ut, genom en glugg snarare än ett fönster, utöfver denna stora, vilda natur. Wartburg, Wartburg — du gaf oss några oförgätliga stunder!»

Bland de tyska lärda, som besöktes, träffade Trolle-Wachtmeister i Berlin gamla bekanta i kemisterna Mitscherlich, Magnus och G. Rose, Berzelii lärjungar, samt röntede det smickrande mottagande äfven af zoologen Lichtenstein, som förut är omnämndt.* En kemisk instrumentmakare i Berlin, vid namn Luhme, sade sig vid hans besök redan genom Berzelius känna honom till namnet. — Den ryktbare Alexander von Humboldt, skrifver han, »mottog oss med sin kända artighet. Jag var beredd derpå, äfvensom på hans tungas volubilitet. Det var väl att jag ej hade något att säga honom, ty det skulle hafva blifvit osagdt. Det gick, som Berzelius en gång sade, som en kokande gryta. Intressant var dock alltsammans, och jag slukade hvart ord. — Till Humboldt, tillägger han, kom en ung kompositör, som sades vara ganska utmärkt. Han var det redan genom sitt namn: han hette Mendelsohn och var sonson till filosofen.»

Första intrycket af Frankrike var icke så angenämt, och misstämningen dröjde qvar äfven under vistelsen i Paris. Det lilla reseäfventyr, som mötte vid franska gränsen, kan förtjena omnämnas såsom en tidsbild från Julimonarkiens början. Det heter i resedagboken: »Der fingo vi för första gången erfara

* Se ofvan s. 181.

en riktig tullvisitation. Uti en liten, af bräder uppslagen skrubb skedde visitationen — på kroppen, verkstald på damerna af ett fruntimmer, som med all anständighet och artighet i sina manér trädde sina händer öfverallt, t. o. m. i A:s tjocka hårflåtor och i hennes något vida kängor . . . Mig undantog man från denna ceremoni, som tillika med den öfriga visiteringen upptog en god timme.»

I Paris träffade Trolle-Wachtmeister i Sveriges sändebud vid Louis-Philippes hof, grefve Gustaf Löwenhjelm, en personlig vän, som införde honom och hans familj i den förnäma och officiella världen; i en annan landsmans, den rike bankiren Hagermans hus rönt han mycken gästvänlighet och gjorde äfven bekantskaper af intresse. Helst sökte han dock sina bekantskaper i de lärda kretsarna.

Det var den berömde mineralogen Brongniart — han hade besökt Sverige och hade äfven ernat i Berzelii sällskap gästa Årup, ehuru mellankommande sjukdomsfall lade hinder i vägen — som blef Trolle-Wachtmeisters cicerone i den vetenskapliga världen i den franska hufvudstaden. Af de franska vetenskapsmännen har denne i sina resedagböcker och i sina utförliga bref till Berzelius* lemnat små karakteristiker, som ega intresse.

I den vänlige gamle Brongniart, i hvars hus och bland hvars samlingar Trolle-Wachtmeister snart kände sig hemmastadd och blef en hvarje söndag väntad gäst, fann han »en liten liflig, artig och ungdomlig gubbe. Jag trodde mig se Brinkman med förkortad näsa och haka. Han mottog mig med största artighet; sade sig redan känna mig till namnet och af mina arbeten, samt förbehöll sig, att jag icke besökte mineral-samlingen utan i hans sällskap, hvarefter han underrättade mig om tvenne dagar i veckan, då han var sysselsatt i Jardin des plantes och tillreds att mottaga mig. Hans geologiska resa i Sverige och Berzelius utgjorde våra hufvudsakliga samtalsämnen.»

Den uppmärksamhet, som visades honom af Brongniart i den krets af berömda vetenskapsmän, som hos honom råka-

* Dessa sistnämnda, ofta vidlyftiga, komplettera i viss mån dagboksanteckningarna och äro af högt intresse, äfven såsom bidrag till kännedom om allmänna förhållanden i Paris vid denna tid. Ett af dessa bref (i K. Vet. Akad:s Bibl.) upptaga ej mindre än sex tätt skrifna kvartark.

des — kemisterna Dumas, Thénard och Gay-Lussac — föreföll Trolle-Wachtmeisters blygsamma sinne öfverdrifven. »En blott amatör eller dilettant spelar en slät figur med sådana bjessar», har han antecknat i början af sin Pariservistelse. »Jag är alldeles förlägen åt de höga kemiska och mineralogiska kvaliteter, med hvilka gubben Brongniart presenterar mig för ankommande». I en följande anteckning heter det: »Jag infann mig i dag ($\frac{3}{12}$) vid Institutets séance och väntade på samlingstimman, för att gå in och, såsom vanligt, ställa mig och trängas bland allmänheten, då Brogniart kom in i yttre biblioteks-rummet, der man passerar. »Ah, vous voulez assister à la séance! sade han. Suivez moi, je vous indiquerai votre place.» Jag följde, men min förundran blef stor, då gubben förde mig in i cirkeln, som utgöres af ledamöternas rader och visade mig en af de fyra lediga stolar, som stodo midt för presidentens och sekreterarens bord. »Placez-vous là; comme membre de l'Académie de Stockholm cette place vous appartient.» Han gick derefter till Arago, föredraganden, och hviskade några ord, som jag såg vara om mig.» — Vid sina ofta upprepade besök vid akademiens sammankomster bibehöll den resande gästen denna hedersplats.

Flitigt besökte Trolle-Wachtmeister föreläsningar i kemi och geologi: Thénards och Prevost's i Sorbonne och Elie de Beaumonts i Collège de France. I synnerhet den sistnämndes personlighet behagade honom mycket genom sin anspråkslöshet — »ett bland fransoser ovanligt och älskvärdt drag». Thénard, den berömda kemisten, gjorde såsom föreläsare ett mindre gynnsamt intryck; men han visade sin svenske medbroder mycken uppmärksamhet. Det hände en gång vid en af Thénards mottagningar, berättar Trolle-Wachtmeister i ett bref till Berzelius, »att han icke kunde komma ut med mitt barbariska namn, utan i stället för det vanliga »M. Wachtmeister, ami de M. Berzelius», sade han helt enkelt: »M. Berzelius». Det ordet gick som en löpeld och repeterades halfhögt från mun till mun. Jag tog dem snart ur villan, genom det att jag med hög röst omtalade ett från Hr Professorn erhållet bref. — För öfrigt talade Thénard både med mig och andra mest politik. Han är en ifrig anhängare af styrelsen samt kungliga familjen

personligen varmt tillgifven. Pären har för närvarande alldeles tagit öfverhand af vetenskapsmannen.»

Thénard, den till pärsvärdighet kort förut upphöjde vetenskapsmannen, var för öfrigt icke den enda af de franska lärda, hos hvilken han i det personliga umgänget fann intresset för vetenskapen mindre lifligt än han väntat; vetenskapen föreföll honom, »hos många, äfven hos de utmärktaste, som en uniformsrock, hvilken afläggas mellan tjenstgöringen». Särskildt föreföll detta vara fallet med den ryktbare kemisten Gay-Lussac, som ej ville inlåta sig i samtal rörande kemiska ämnen, och till hvilken Trolle-Wachtmeister, enligt hvad redan nämnt är,* tyckte sig stå i en tvungen ställning. »Hans förnämhet och min förnämhet förhålla sig såsom två parallela linier, som aldrig råkas», skrifver han. — Brongniart och Dumas fann han dock varmt intresserade af sin vetenskap. Den förstnämnde yttrade sig, skrifver Trolle-Wachtmeister till Berzelius, med bekymmer om »mineral-analysens eländiga tillstånd i den franska kemien . . . Det som är en verklig olycka och som hotar kemien i Frankrike med undergång, är att alla kemister här taga vägen genom 'la pharmacie', hvarigenom all slags exactitude blir för dem alldeles främmande.»**

Dumas gaf under samma samtal Trolle-Wachtmeister det erkännande, enligt ordalydelsen i samma bref, att »han varit frapperad att i mina arbeten af en blott amatör finna en exactitude i rebercherna och en fullständighet i utvägarna, som man här icke skulle hafva funnit hos verkliga och stora kemister.» — Ett annat smickrande yttrande af den unge tysken Rob. Wilh. Bunsen, sedermera mest berömd genom sitt arbete öfver spektral-analysen, har Trolle-Wachtmeister antecknat i sin dagbok efter sitt sammanträffande med honom hos Brongniart. Han ansåg, heter det, att »mina granatanalysen gifvit stöd åt läran om de vikarierande beståndsdelarna, hvilken lära han t. o. m. ville tillskrifva mig såsom grundläggare.»

* Se ofvan s. 189.

** Efter ett besök i Pelletiers mineralsamling och farmaceutiska laboratorium har Trolle-Wachtmeister antecknat i dagboken: »Lappri! Den som med härvarande kemister talar om mineral-analysen, talar ett för dem främmande språk.»

Kemisterna Dulong — »hvilket ädelt, intagande väsen!» heter det om honom i dagboken — och Chevreul, redan då, nära 60 år innan han slutade sitt långa lif, en berömd man, ehuru Trolle-Wachtmeister fann hans »prat odrägligt», hörde äfven till bekantskaperna genom Berzelius och Brongniart. Dagboken och brefven till Berzelius nämna bland andra franska vetenskapsmän den äfven såsom politiker berömde Arago. »Der var något af Hans Järta uti hans strålande blick och behagliga leende. De så starkt markerade anletsdragen och den stränga, mörka uppsynen förbytte sig under samtalet i ett mildt och gladt, innerligen spirituellt uttryck.» Med Arago taltes mest politik. — Af en föreläsning hos zoologen Geoffroy St Hilaire göres följande kostliga skildring: »Sådant spektakel! Han rörde sig oupphörligt mellan tvenne bord, med deklamation ömsom af en italiensk gathörns-improvisatör, ömsom af en tragisk hjälte, som än tolkar sin låga för sin älskarinna, än hotar sin rival med död och undergång. Röstens höjningar och sänkningar voro i harmoni med gestikulationen. Af allt detta var det mig omöjligt att förstå, huru — en aborre bär sig åt för att andas, quod erat demonstrandum!»

Det var emellertid icke endast inom den lärda världen, som Trolle-Wachtmeister rörde sig och från hvilken han med rask hand utkastade sina silhouetter af karakteristiska typer. Hans anteckningar erbjuda också sådana från samhällets högsta kretsar, dit hans samhällsställning och Löwenhjelm's nit att tjena sin landsman med det stora medborgerliga anseendet och det mångsidiga intresset förde honom.

Han blef föreställd för »medborgarkungen» Louis Philippe och bevistade jemte sin familj en hofbal i Tuilerierna. Om konungens yttre skick och väsen har han antecknat: »Jag tycker icke om en kung, som af bara artighet jemnt går krokig, emedan han för böckning vid hvar fråga, som han gör och hvart svar han får, aldrig hinner få ryggen rak. Tacka vill jag vår Karl Johan! Hos honom kunna, hvad det verkligt kungliga i manér och artighet beträffar samt i det imponerande väsendet, hans herrar medbröder gå i lära.»

Frankrikes hufvudstad egde på 1830-talet inom sig en rikedom af historiska personer från äldre och nyare tid. Från kejsardömetts ärorika dagar lefde ännu qvar många af dem, som deltagit i de lysande bragderna under århundradets början: Soult och Mortier, Fabvier och Gourgaud. Julimonarkiens ministrar, Dupin och Broglie, Guizot och Thiers, representerade ett tidevarf med ett helt annat skaplynne. De båda sistnämnda tillhörde ock litteraturens representativa män, liksom äfven, på hvar sitt område, Victor Cousin och Victor Hugo. Den sistnämndes bloddrypande dram »Le roi s'amuse» gick just under Trolle-Wachtmeisters Pariserbesök öfver tiljan — en gång, innan den på grund af sitt osedliga innehåll förbjöds.

Bekantskapen med alla dessa storheter, Hugo dock möjligen undantagen, hörde till Trolle-Wachtmeisters Pariserminnen. Särskildt den gamle marskalk Soult »var oändligen artig mot mig, skrifver antecknaren, på räkning af det goda bemötande hans son, le marquis de Dalmatie, rönt i Sverige». Hos den gamle marskalken såg han »ett riktigt hof; gubben, rappellerande något salig Platen, var en bister man». I den bekante politiska författaren de Pradt, ärkebiskop af Mecheln, fann han »den lilla mest spirituella varelse jag sett. Det gnistrade qvickhet från honom som från en elektricitetsmaskin. Han talte om vår kung, för hvilken han syntes hysa hög beundran.»

Bland intressanta främlingar i Paris gjorde i synnerhet den ryktbare engelske sjöhjelten Sir Sidney Smith, från Gustaf III:s finska krig äfven välbekant i Sveriges historia, ett lifligt intryck. »Ett snillrikt, förnämt och skönt ansigte! Han gjorde med mig genast gällande hvad han kallade vårt landsmanskap genom sitt gula band, som han visade mig; erinrade sig mycket väl mina farbröder sedan finska kampanjen och anmärkte, att han blef nämnd till riddare på samma gång som en af dem. Det var roligt att se denne vågsamme man och komma i håg St: Jean d'Acre och Toulon. Men man kommer också ihåg Gustaf III och flottans instängande i Finska viken.»

I den officiella verlden presenterades Trolle-Wachtmeister såsom »ancien ministre de justice», hvilket grefve Löwenhjelm

ansåg mest motsvara justitiekansler. »Det lilla jag kan af juridik, skrifver han till Berzelius, har tjenat mig till mycket, emedan den kärfve Dupin, presidenten i deputerade kammaren, derigenom funnit ett intresse i min person, samt en namnkunnig italiensk jurist, baron Boerio, en af cheferna för neapolitanska revolutionen 1821, satt sig i nära förhållande till mig, för att få upplysningar om åtskilligt af det generela i våra lagar. Jag har äfven af samma anledning kommit i tillfälle att hålla föreläsningar för en utmärkt hygglig fransos, systerson till vår drottning och bror till hertiginnan af Abulfera. Han heter St Joseph och är procureur du roi.» —

Så förflöto vintermånaderna i Paris, under umgänge, deladt mellan vetenskapsmännen och »le grand monde», i hvars nöjen de yngre medlemmarna af familjekretsen flitigt deltog, samt under beskådande af verldsstadens märkvärdigheter. Mycken uppmärksamhet egnades åt de upprörda politiska förhållandena, hvilkas beskaffenhet ingaf dystra farhågor för monarkiens bestånd och, jemte pressens och den nyromantiska litteraturens alster, ingaf ett bestämdt misstroende till nationens skaplynne.

Uppförandet af Victor Hugos ofvannämnda stycke »Le roi s'amuse» ger antecknaren anledning till följande allmänna betraktelser. »Dessa vildheter i folknöjen utgå från folkets feroca lynne och äro kalkylerade derpå, likasom tjurfäktningarna i Spanien. Men spaniorerna äro icke ett *civiliseradt* folk och hafva ej alls pretention att vara 'civilisationens medelpunkt'. Författarna tro sig följa de grekiska tragikerna, då de antaga att tragediens ändamål är att uppväcka *fasa* och *medömkan*: men de glömma, att den bör äfven uppväcka *sympati*. Detta kan dock ej förstås af ett så opoetiskt folk. Derföre, om man än på deras teater får i rik mångfald se död- och blod-scener, sådana som klassiska skolan förebrår Shakespeare och Schiller, så väntar man förgäfves att se något som liknar Ophelia eller Julia eller Thekla. Men sådana skapelser äro ej att begära af ett folk, så utan känslor, så blottadt på allt poetiskt »Gefühl», som detta »Affengeschlecht».

Omdömet är hårdt. Det kan här förtjena anföras, för att visa, att det var utan stor saknad, som Trolle-Wachtmeister

i Maj 1833 med sin familj vände »Babylon» ryggen. Han längtade tillbaka till sitt kära Årup; och då han under den hastiga hemresan, genom Belgien och nordvestra Tyskland, der såg ekar i löfsprickningen och »en sjö och till på köpet storkar», så jublade det i hans sinne vid känslan af »kära minnen och glada förebud af Norden».

* * *

De kemiska undersökningarna förtforo efter återkomsten till hembygden, och vid det förnyade besöket i Paris 1839 fortsattes äfven bekantskapen med de franska vetenskapsmännen. Den vetenskapliga brevvexlingen med Berzelius fortsattes äfven; men efter 1837 var det slut med Trolle-Wachtmeisters medarbetarskap i Vetenskapsakademiens Handlingar. De praktiska bestyren synas på 1840-talet hafva något inkräktat på det rent vetenskapliga arbetet; men ända till dess försvagad syn fram på 1860-talet gjort det omöjligt, fortsattes experimenterna i det kemiska laboratoriet, som efter Trolle-Wachtmeisters öfvertagande af Trolle-Ljungby 1848 flyttades dit från Årup.

Intresset var sålunda oförminskadt; men de sista årtiondena af sitt lif saknade han sin mästare och sin vän. Berzelius gick ur tiden 1848, och ingen af de yngre naturforskare, med hvilka Trolle-Wachtmeister sedermera stod i personlig eller skriftlig beröring — L. F. Svanberg, Mosander, Erdmann, Forchhammer m. fl. — kunde hos honom fylla hans plats. Berzelii byst hade länge prydt Trolle-Wachtmeisters arbetsrum; såsom dyrbara relikier förvarade han efter Berzelii död dennes skriftdon och länstol.

Några månader före Berzelius bortgick den gamle v. Brinkman, som, långt sedan kroppens krafter voro brutna, fortfarande att till sin vän från de yngre åren sända sina spirituella bref om dagens stora och små frågor. Om brevvexlingen med Berzelius tjänar att visa Trolle-Wachtmeisters vetenskapliga verksamhet, så visar hans förbindelse med Brinkman hans mångsidiga intressen på andra områden och hans höga allmänbildning. Det var en gård af förtroende till dessa egenskaper att Brinkman, redan året efter hans väns afflyttning från

hufvudstaden, anmodade honom att i sitt hem upplåta en fristad åt de handskrifna samlingar och bref, med hvilkas ordnande han då börjat sysselsätta sig. »Min mening är ej», skref han d. 6 Okt. 1818 om dessa papper, »att de alla skola gömmas. De skola blott ej komma i kryddkrämarhänder, och det skall alldeles bero af E. Exc. att *bränna* så fort och så mycket deraf som finnes odugligt. . . . Hela band, som innehålla mindre betydande personer, kunna genast förstöras; men jag förutser att E. Exc. med nöje unnar ett rum åt bref från Gentz, Humboldt, Müller, friherrinnan Staël, Klopstock, Jacobi etc., och att i synnerhet också mina enskilda dagböcker, såsom psykologiska märkvärdigheter, borde förskonas.»

Efter Brinkmans död, trettio år sedan detta bref skrefs, hade samlingen af hans brevexling vuxit till ett betydande omfång; och gåfvan af det »Brinkmanska arkivet» var hvarken till innehåll eller omfång obetydande. Genom bekostandet af utgifningen af »Handlingar ur Brinkmanska arkivet» — ett urval ur den samling af historiska urkunder och bref, för hvilkas offentliggörande då, enligt testamentarisk föreskrift, intet hinder mötte — har Trolle-Wachtmeister velat bringa en hyllning åt sin bortgångne väns minne, på samma gång som en verklig tjänst gjordes åt forskningen i Sveriges politiska, litterära och personalhistoria. —

Trolle-Wachtmeisters intresse för historisk och memoarlitteratur visade sig ej blott härigenom samt genom en vidsträckt läsning och genom samlandet af ett äfven på dessa områden synnerligen rikhaltigt bibliotek. Han grep äfven sjelf gerna till pennan, när det gällde att beriktiga gängse uppgifter eller utreda omtvistade historiska fakta. De föreliggande anteckningarna äro det väsentligaste beviset på den lätthet, med hvilken han arbetade äfven på detta område. Men äfven andra uppsatser rörande särskilda historiska frågor finnas, tryckta och otryckta, bland hans efterlemnade papper. Bland dem böra här nämnas några — delvis ingå de i annan form i anteckningarna.

Äldst bland hithörande uppsatser är en serie artiklar i »Journalen» 1832*, föranledda af den i Stockholms-Posten

* N:o 45—47.

d. å. införda artikeln »Sverige 1809 och 1832». Uppgiften för dessa uppsatser var att vederlägga den i Stockholmsposten upprepade gamla beskyllningen mot de högre ämbetsmännen under Gustaf IV Adolfs regering, att de ej gjort det motstånd mot konungens vanvettiga politik, som ålegat dem såsom fosterlandsvänner.

En otryckt uppsats (af tio handskrifna folioark) innehåller rättelser till Bruzelii svenska historia om Gustaf III:s och Gustaf IV Adolfs tid; och det i Trolle-Ljungbys bibliotek befintliga exemplaret af Schinkels Minnen innehåller en mängd handskrifna rättelser och tillägg, hemtade ur antecknarens egna personliga minnen. Till utgifvaren af dessa minnen, C. W. Bergman, sände Trolle-Wachtmeister en utförlig skildring af slagen vid Säfvar och Ratan, hvori han sökte visa att ansvaret för de olyckliga strider, som der utkämpades, icke kunde rättvisligen läggas på hans farbroder, general Gustaf Wachtmeister, som der förde befälet. Denna uppsats, som föreligger i flera redaktioner, har dock förblifvit otryckt, då den kom de Schinkelska Minnenas utgifvare för sent tillhanda. — Äfven till utgifvaren af Biografiskt Lexikon, P. Wieselgren, lemnade Trolle-Wachtmeister värdefulla bidrag, särskildt rörande medlemmar af släkten Wachtmeister, för att ej tala om de utdrag ur dagboksanteckningarna, som han tillät Wieselgren att göra rörande andra personers biografier. — Då i »Illustrerad tidning» 1858 offentliggjorts en serie »Anteckningar af en afliden hofman» (Karl XIV Johans förre hofmarskalk, landshöfding Nauckhoff), hvilka väckte ogillande på många håll, insände Trolle-Wachtmeister till tidningen »Snällposten»* en uppsats, hållen i ironisk ton, hvarest genom några spirituellt berättade anekdoter om Nauckhoffs och Karl Johans personliga förhållande ådagalades den grofva otacksamhet mot den kunglige välgörarens minne, hvartill »den aflidne hofmannen» gjort sig skyldig. — Ännu vid 82 års ålder (1864) finna vi den minnesgode gamle såsom en tillfällig meddelare till »Snällposten»** af en anekdot rörande fröken Rudenschölds schavottering.

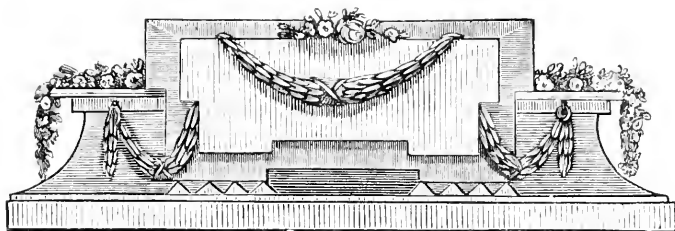
* 1859. N:o 11.

** N:o 13.

Vid tanken på hvad denna flitiga hand — med en under årens lopp allt mera svårläst handstil — nedskrifvit under de år som förflöto sedan han upphört att uppsätta ämbetsskrifvelser, skulle man kunna tro att han bokstalligen följt den romerska vältalarens regel: »nulla dies sine linea». Säkert är, att intellektuellt arbete af alla slag ända till lefnadens slut förblef honom kärare än allt annat.

I detta sammanhang må äfven erinras, att Trolle-Wachtmeister äfven på annat sätt främjade vetenskap och litteratur. Frikostigt lemnade han penningbidrag, då sådana erfordrades för dylika ändamål, till offentliga inrättningar och enskilda personer. Såsom ett bevis på hans intresse för framåtskridandet må nämnas, att han, då han 1862 genom sin ungdomsvän K. A. Anekarsvärd erfor att fråga blifvit väckt om upprättande af ett hufvudstadsuniversitet, lifligt intresserade sig derför och — i olikhet med andra skånska magnater, till hvilka utgått uppmaning till insamling i detta syfte — genast lofvade att bidraga till den nya högskolans upprättande. Frågan var dock ännu ej mogen; och Anekarsvärd hade den sorgen att få skicka mecenatens namn tillbaka.

Förhållande till det offentliga lifvet. 1817--1844.

Öberäknadt några tillfälliga förordnanden att vara ordförande i riddarsynerätter i Skåne 1819 och 1825, hade Trolle-Wachtmeister efter sitt afskedstagande icke innehaft något uppdrag i det allmännas tjenst, då fråga derom väcktes 1827.

Anledningen var af ej ringa betydelse. Det gällde nämligen att förmå den högt aktade förre justitiekanslern att åtaga sig det i många afseenden mödosamma uppdraget att vara ordförande i den statsrevision, som nämnda år skulle sammanträda. Vid 1823 års riksdag hade riddarhusoppositionen bland statsrevisorerna insett den bekante oppositionsmannen greve K. H. Anckarsvärd; och den granskning af statsverkets behof och allmänna medlens förvaltning, som förestod, syntes erbjuda mer än en förargelseklippa för de styrande. Särskildt gällde detta den beryktade s. k. skeppshandeln, generalamiralen och statsrådet greve Rudolf Cederströms misslyckade finansspekulation, hvilken ådragit det svenska statsverket förluster i stället för vinst och varit nära att medföra ett krig, eller åtminstone framkallat hotelser derom, framställda i en för den svenska sjelfständigheten förödmjukande form. Ett tacksamt fält för oppositionen och parti-agitationerna syntes erbjuda sig vid den förestående granskningen af hithörande handlingar, och mer än en af de till revisorer utsedda ledamöter, hvilka kunnat anses lämpliga till ordförande i statsrevisionen, hade afsagt sig det obehagliga uppdraget.

Riddarhusdirektionen vände sig nu officiellt med anmodan till Trolle-Wachtmeister att emottaga detta uppdrag. Från regeringens sida gjordes genom utrikesministern Wetterstedt och grefve Jakob De la Gardie enträgna framställningar i samma syfte. Trolle-Wachtmeisters personlige vän Poppius, numera president i kommerskollegium, sökte i utförliga bref öfvertyga honom, att det vore hans pligt att ej afsäga sig detta förtroende. »Du skulle derigenom, skrifver han, kompromettera ditt personliga och medborgerliga anseende, dessa skatter, hvilka du eger och ej får vanvårda.»

Innan Poppii bref hunnit anlända, hade emellertid ett officiellt afböjande svar på den officiella framställningen blifvit lemnadt. I ett utförligt svar på den nämnde ungdomsvännens allvarliga bref, hvilket, enligt hans egna ord, gjort honom »sömlösa nätter» och för ett ögonblick väckt tanken på återkallande af den redan gifna afsägelsen, har Trolle-Wachtmeister redogjort för sina skäl att vägra mottagandet af detta förtroende. Vi återfinna bland skälen för afsägelsen desamma som vid liknande tillfällen sedermera af honom åberopas: ovana vid »riksdagstaktiken» — »och hvad är väl en revision annat än ett riksdagsutskott?» säger han — obekantskap med ärendena, mistroende till egna krafter, bristande sinnesnärvaro och förmåga af muntligt föredrag. Särskildt under för handen varande omständigheter ansåg han sig icke vuxen situationen, som vore svår och obehaglig. »Jag skall hålla Anckarsvärd kort, det är knuten till alltsammans! Jag, som i medvetande af min fysiska brist å talegåfvans sida, att förtiga den moraliska, afhåller mig, så vidt jag kan, från en blott tébordsdiskussion; jag, utan erfarenhet, utan vana, utan öfning i en konst, der öfningen är nästan allt, utan pröfvad présence d'esprit, jag skulle till lärospån brottas med den mest öfvade, den mest talangrike och den mest energiske af våra riksdagshjeltar!» —

Han fortsätter med följande mera allmänna betraktelser: Vid unga år, med en lång framtid i sigte, kan man en gång förspela en del af sitt anseende, då likväl heder och dygd ej komprometteras. Vid ett annat tillfälle ror man upp sig igen; och det förut skedda sjunker då i minnet ner bland läroårens

skiften. Men sådan är icke min ställning, hvarom jag väl ej måtte behöfva öfvertyga *dig*. Du hotar, att jag genom mitt nekande skall kompromettera mitt medborgerliga och personliga anseende. Må så vara! Men med öppen blick och hufvudet högt skall jag, stark af mitt samvetes vittnesbörd, träda under ögonen på hvem som helst, som vill bjuda till att frändisputera mig en hårsmåns bredd af mitt anseende, för det jag afsagt mig en befattning, som min sjelfkänedom dömde mig att ej vara vuxen. Men jag skulle ej kunna uthärda att se en redlig man i ansigtet, om mitt medvetande förkunnade mig, att jag så förhållit mig, att jag behöfde hans misskund samma undseende.»

Poppius blef ej svaret skyldig på denna utgjutelse af en i hans ögon öfverdrifven blygsamhet. Med följande ord uttryckte han sitt beklagande af den af honom så högt aktade ungdomsvännens beslut. »Att *hålla tal* och att *tänka väl* och *handla manligt* äro tre olika ting. Ditt ljusa förstånd, dina redliga afsigter och din oberoende ställning hade ej kommit att sakna det inflytande, som allestädes och i alla tider måste blifva gällande. Då andra hållit tal, hade du talat eller skrivit några ord af förnuft för det sanna, det rätta, och dermed nog. . . . Snart hade du fått erfara, huru mycket du legat öfver tidens sjelfkloka, hvilka dessutom ledas af passioner och bifsigter.»

Känt är, huru det omsider lyckades att öfvertala den gamle »revolutionsmakaren» grefve Georg Adlersparre att lemna sin sjelfvalda sysslolöshet såsom landshöfding i Mariestad och åtaga sig ordförandeskapet i denna statsrevision. Oppositionen syntes i revisionens början kunna påräkna stödet af hans tungt vägande ord; men under dess fortgång visade det sig, att han alldeles icke ville göra gemensam sak med Anckarsvärd.

Äfven sedermera, vid riksdagen 1829, väcktes tal inom ridderskapet och adeln att välja Trolle-Wachtmeister till statsrevisor. Hans val önskades äfven nu af regeringen.* Man hoppades, att om hans val denna gång skedde af riddarhuset

* I ett bref af 29/4 1828 hade utrikesministern Wetterstedt på det ifrigaste uppmanat Trolle-Wachtmeister att infinna sig vid riksdagen.

i dess helhet, ej såsom 1827 af blott riddarhusdirektionen, han skulle anse sig pliktig att mottaga den. Ett bref från Trolle-Wachtmeisters flitige korrespondent, K. G. v. Brinkman (²¹/₈ 1829) redogör för ett samtal i detta ämne, som denne nyligen haft med statsrådet grefve Ugglas. I motsats till Poppius och till sina egna uttalanden 1816* gjorde Brinkman sig till tolk för den uppfattning, som han visste hysas af hans vän, och som han var öfvertygad att denne ej skulle öfvergifva. Enligt sin egen berättelse yttrade Brinkman under detta samtal till Ugglas: »Du talar om fosterlandskärlek och medborgarskyldighet; men just dessa ädla känslor komma vid nutidens revisioner i ganska motstridiga förhållanden. Tillstå uppriktigt, att styrelsen blott önskar medgörliga revisorer, och att detta är, om ej den enda, åtminstone den förnämsta egenskap, I önsken af rikets ständers ombud! . . . Revisorseden omnämner åter alldeles icke denna hyfsade egenskap, och möjligtvis skulle regeringen här och der kunna ha ställt så till, att just hos grefve Wachtmeister denna egenskap funnes oförenlig med den sanna medborgarskyldigheten -- och hvad hade ni då vunnit?»

Tankegången var säkerligen Trolle-Wachtmeisters egen, och frågan förföll.

Genom grefve Fredrik Gyllenborgs död 1829 blef justitiestatsministers-ämbetet ledigt. Vi minnas, att Karl Johan före Trolle-Wachtmeisters afskedstagande förespeglat honom utsigten att blifva Gyllenborgs efterträdare; och äfven sedermera uttalade han vid mer än ett tillfälle sin åsigt, att ingen vore lämpligare till att ersätta Gyllenborg än den afgångne justitiekanslern. Vi hafva äfven sett att denne ingalunda var därför benägen, äfven derföre att detta ämbetes allmänna uppgift, under för handen varande former, syntes honom förfelad.

Vid ledigheten 1829 uppstod emellertid ingen fråga om Trolle-Wachtmeisters inträde i konseljen såsom justitiestatsminister. Grefve Rosenblad, som redan 1810 varit i fråga till detta höga ämbete, stod ännu 19 år senare, vid 71 års ålder, beredd att öfvertaga det, och utnämndes dertill 1829.

* Se ofvan s. 170.

Med länge obrutna krafter qvarstod han vid dess utöfning, och först 1840 års oroliga riksdag medförde hans afgång. Han var då 82 år gammal; men det var icke årens tyngd, som vållade hans tillbakaträdande.

»Jag kunde ej se honom, har Trolle-Wachtmeister antecknat om den gamle stats- och konungatjenaren, utan att komma ihåg fru Staëls uttryck om stor-inqvisitorn i Don Carlos, att det var en, som »la mort avait oublié de frapper». Den märkvärdiga föreningen i Rosenblads hela väsen af hätskheten i hans fula, uttrycksfulla drag samt den kristliga undergifvenhet och ödmjukhet, som han liksom till parad framställde, passa ej illa för en medlem af le saint office.»

Känslolös för de allt mer sköningslösa angreppen från 1830-talets liberala tidningspress — hvilken i den gamle ministern endast såg den om sin makt och sitt inflytande afundsjuke konungatjenaren, som ville på det allmännas bekostnad befrämja sina egna och sina anförwandters intressen* — var Rosenblad dock en gång under 1830-talet efter en svår sjukdom betänkt på att afgå, och till efterträdare önskade han Trolle-Wachtmeister. Det var 1835. Genom Berzelius, Trolle-Wachtmeisters närmaste vän, lät han förhöra sig, om denne vore benägen dertill.

Den gamle statsmannen yttrade, enligt Berzelii bref i ämnet**, sina bekymmer öfver svårigheten att lemna ämbetet i värdiga händer. »För honom återstode ingen, som med full värdighet och med absolut oberoende af allt annat än lagen och rättvisan kunde intaga den plats, han lemnade, utom E. Excellens. Han visste väl att det enskilda lifvets lugn hade stora behag, men att i ett ädelt hjerta hängångna fäders föredöme och kärleken till ett fädernesland, som nu mer än någonsin behöfde stödjas af män, hvilka njöte folkets förtroende, kunde ägga till en återtagen verksamhet. »Deruppe, tillade han med en gest åt höjden, står den gamle riksdrot-

* Trolle-Wachtmeister fann pressens angrepp mot Rosenblad orättvisa. »Om än bevis ej saktades på förföljelse, på väld i befordringar och i domstolen samt på nepotism, så diktades ändå flere, och mannens verkliga förtjenster såsom ämbetsman lemnades utan afseende.»

** 16°/₁₆ 1835.

Trolle-Wachtmeister, Anteckningar. II.

sen, som i månet tvetydigt ögonblick med mannakraft stödde en vacklande tron, ett fädernesland på branten af sitt fall; hans blick på sin son skall af honom fordra denna uppoffring. Jag vet att Ni är Trolle-Wachtmeisters vän och att han för Er har förtroende. Skrif honom till å mina vägnar, att jag önskar, att jag besvär honom att få i hans händer öfverlemna det ämbete, jag innehar och som ingen bättre än han skall med oväld och rättvisa förestå.»

»E. Exc. föreställer sig lätt, tillägger Berzelius, att denna kommission blef mig ganska kär, äfvensom E. Exc. lätt begriper hvad jag enskildt önskar. Jag vågar likväl härvid ej mer än utföra det åliggande jag mig åtagit. Att ge E. Exc. råd är öfver min höfva; men att anhålla att E. Exc. icke tvärt afslår, utan lyssnar till förslaget, är hvad jag och hvar och en fäderneslandets sanne vän af innerligaste hjerta måste anhålla. Huru mycket godt skulle icke kunna uträttas af Wachtmeister och Poppius arm i arm; huru mycket ondt af denna firma kraftigt afvärjas!»

Svaret blef emellertid bestämdt afböjande. »Jag vore väl ej för gammal», skref Trolle-Wachtmeister till Berzelius, i sitt för Rosenblad ostensibla svar, »att åtaga mig och ett litet antal år utföra ett sådant värf som det ifrågavarande, ifall jag kunde påtaga mig det såsom en fortsättning af en oafbruten ämbetsmannaverksamhet. Men att vid mina år börja alldeles på nytt! Om jag än hade grefve Rosenblads och Poppii atletiska kropps- och själskrafter, så ginge det ändå ej nu. Tänk på, hvad det vill säga att hafva varit förlegad nära 20 år! Ville Herr Professorn väl åtaga sig att återgå till praktiserande läkare? Jag tycker mig se hvad patienterna skulle få för rara doser af den gamle, åter vordne lärlingen.» —

»Reformer och förändringar i statsmaskineriet fordras. Det är onekligt; men olyckligare belägenhet gifves icke för den som inser detta, än att finna sig i position att verka eller framkalla verkningar, utan att tilltro sig förmågan hvarken att bedöma tidpunkten för börjande förändringar eller föreslå de nya förhållanden, hvarmed de bristfälliga böra ersättas. Jag skulle gräma mig till döds i ett sådant skick. — Djupt känner jag hvad jag är skyldig konungen och staten.

Gud är mitt vittne huru ofta — och tätare bli dessa tillfällen med hvarje dag — jag, lågande af harm öfver dåraktighetens och den ilskena vrångvishetens skrån och tilltag, önskat att hafva stått på en post, der jag kunnat bidra att tillbakavisa eller qväsa fräckheten. Men jag vet också

quid valeant humeri, quid ferre recusent. —

»Om mitt svar varit efter önskan, har Trolle-Wachtmeister antecknat, skulle Rosenblad genast efter sitt tillfrisknande hafva begärt afsked. Mitt beslut, afgörande både för tillfället och för framtiden, togs illa; och när vi kort derefter råkades i Stockholm, var sammanträffandet å hans sida något kallt. Vid mitt första besök hos honom fick jag i hans soffa under min fars porträtt mottaga ett slags föreställning i gubbens vanliga predikomanér för min halsstarrighet, som Rosenblad sade sig icke hafva väntat, då han hade att aberopa både fäderneslandets anspråk och dens minne, under hvars bild jag just nu befann mig och som från höjden följde hela mitt handlingsätt.»

Omsider 1840 lät Rosenblad, såsom nämnt är, beqvåma sig att afgå. »Man hade anlagt planen, skrifver antecknaren, att med begagnande af justitiestatsministerns ställning såsom då ännu ledamot af Högsta Domstolen söka komma åt honom med opinionsnämndens bannstråle. För den ville Rosenblad ej blottställa sig. En eller ett par dagar före den formidabla ostracismen nedlade han sitt ämbete; och -- jag utnämndes genast, så att den enes afgang och den andres inträde figurerade på samma gång i det officiella bladet.»

Detta skedde d. 6 Febr. 1840.

Äfven nu hade man genom Berzelius sökt inverka på Trolle-Wachtmeister, ehuru denne först efteråt fick kännedom om den förberedande underhandlingen. Ett bref från Berzelius, skrifvet några dagar före utnämningen, upplyser att han 14 dagar förut haft besök af grefve Gustaf Löwenhielm, som liksom Rosenblad fem år förut bedt honom skrifva till sin vän och söka förmå honom att nu vara mera medgörlig. Berzelius hade emellertid bestämdt vägrat, derföre att han ansåg att de skäl för afböjandet, som han erfarit 1835, ännu

fortbestodo, och han förklarade äfven att han ansåg dem giltiga. I stället hänvisade han till sin svärfaders, statsrådet Poppis be-
medling, såsom kanske egande mera inflytande. Någon fram-
ställning till Poppius gjordes emellertid icke, och saken gick
sin gång på det sätt som ofvan blifvit berättadt.

Berzelius ansåg sig emellertid, sedan utnämning skett, skyldig att i det allmännas intresse uppmana sin vän att ej vägra dess mottagande. »Det är klart att man velat taga E. Exc. i fällan, skrifver han dagen efter utnämningen, af fruktan att E. Exc. icke skulle kunna tagas med händerna. Det är äfven klart, att E. Exc. kan krypa ur fällan, liksom ur händerna. Men jag ber att få fästa E. Exc:s uppmärksamhet på att fäderneslandet, om just nu icke i någon egentlig fara, likväl befinner sig i en brydsam kris, hvars utgång beror af det förtroende, styrelsen kan återvinna genom val af personer, på hvilka folket litar. Med E. Exc. i spetsen för justitieverket i brytningens ögonblick har regeringen en styrka, som intet annat namn kan ge den.» Han tillägger: »à tous les coeurs bien nés la patrie est chère».*

Samma dag som denna oförmodade utnämning till statens högsta ämbete kungjordes — men ej förr — underrättades den nye justitiestatsministern derom genom smickrande hand-
bref från både konungen och kronprinsen. Deri återopades visserligen ett samtal i ämnet ett par år förut och uttalades den öfvertygelse, att fäderneslandet icke förgäfvades skulle genom konungens röst begära Trolle-Wachtmeisters tjänster.**

* Berzelius uttryckte dock sedermera sitt gillande af Trolle-Wachtmeisters afsägelse (i bref $2\frac{1}{2}$) och ansåg att regeringen icke skulle hafva varit hjälpt med »ett sammanplockadt statsråd» utan gemensam åsigt.

** Konungens bref var af följande lydelse:

M. le Comte de Wachtmeister. Le grand âge où est parvenu M. le Comte de Rosenblad et les fatigues auxquelles une vie laborieuse l'a soumis dans l'exercice des différentes fonctions qu'il a remplies pendant soixante cinq années, l'ont porté à me prier d'accepter sa démission de la place de ministre d'état et de justice. Les titres qu'a acquis le comte de Rosenblad de jouir désormais d'une vie tranquille sont assez positifs pour m'avoir imposé le devoir de ne point contrarier ce souhait, J'ai cédé à sa demande, et ma pensée s'est tournée vers vous pour le remplacer. Je me suis rappelé de nos entretiens à Sölvi-
borg en 1837 quand je vous exprimais ma crainte que le comte de Rosenblad ne succombât sous le poids de ses souffrances.

Men för honom sjelf kom denna underrättelse nästan som en blixst från en klar himmel; och det högst ovanliga, om icke i sitt slag enastående förfaringssättet vid denna utnämning väckte allmänhetens häpna undran. Under den kritiska ställningen vid 1840 års bistra riksdag behöfde regeringen stödet af ett populärt namn, som ej varit inblandadt i dagens partivister, och den gamle konungen torde hafva hoppats att tillvägagåendet med utnämningen — sannolikt hade detta skett på Rosenblads råd — skulle göra ett afböjande svårt, om ej omöjligt.

I hvarje fall var Trolle-Wachtmeisters val en yttring af tillmötesgående mot det liberala elementet i pressen och vid riksdagen. »Mången ansåg denna åtgärd — skref derom en af Trolle Wachtmeisters vänner, presidenten Abr. Leijonhufvud, som sjelf nämnts såsom kandidat till det ifrågavarande ämbetet — vara en coup de main, för att med Ed. Excellens' stora personlighet visa huru väl man menade.»

Maintenant que la magistrature de la Suède vient de perdre son ancien chef, j'ai cru que je ne devais pas tarder de lui en donner un. Agissant au nom de la nation, je vous ai nommé ministre d'état et de justice dans le conseil de ce jour. Je vous en prévians, en vous faisant connaître que je suis dans la persuasion que ce n'est pas en vain que la patrie réclame en ce moment vos services, par ma voix. Vous savez, Monsieur le Comte, que cette voix est celle d'un sincère ami, dont les sentimens pour vous n'ont fait que s'accroître depuis l'instant qu'il vous a connu. C'est avec empressement que je vous les renouvelle, étant

votre très affectionné

Stockholm le 6 Février 1840.

Charles-Jean.

Denna skrifvelse åtföljdes af följande bref från kronprinsen Oscar.

Herr Grefve!

Konungen, som i gårdagens statsråd antagit excellens Rosenblads afskedsansökning och i dess ställe till justitiestatsminister utnämnt Herr Grefven, har befallt mig att meddela följande försäkran och tillägg. Detta val har varit föranledt af den vänskap och det förtroende, konungen personligen lyser för Grefven samt af den högaktning, nationen egnat dess ädla egenskaper och stadgade anseende.

H. M:t har äfven befallt mig att tillägga att, om framdeles familjförhållanden eller enskilda angelägenheter skulle hindra Grefven att kvarstanna inom denna befattning så länge H. M:t önskade, skulle konungen, ehuru ogerna, anse sig förbunden att i sådant fall fästa af-seende på Grefvens önsknings.

Oscar.

Huru än härmed må förhålla sig, visst är, att Trolle-Wachtmeister ej lät öfverrumpla sig. I ett utförligt svar, hvars koncept finnes i behåll bland hans papper, afböjde han på det bestämdaste anbudet. »Sedan mer än tjugotvå år aflägsnad från det offentliga lifvet, nära 60 år gammal och kännande början till ålderns skröplighet, har jag hunnit till den tidpunkt i lifvet, då man snarare bör draga sig undan den offentliga banan än beträda den, sedan man der blifvit fullkomligt främmande genom en så lång overksamhet. Jag skulle, om jag hörsammade E. M:ts kallelse, ej kunna visa mig som annat än en ämbetsman, hvilken skulle sakna den mögnade ålderns erfarenhet i lika hög grad som en yngre mans förmåga och kraft att höja sig i bredd med omständigheterna.» På dessa grunder ansåg han det såsom en samvetspligt — »un devoir sacré envers S. M. elle-même» — att förklara, att han icke ansåg sig kunna motsvara de anspråk, som omständigheterna kräfde.

Medgifvas måste, att äfven andra väl grundade skäl kunde anföras för denna afsägelse. Situationen var ej inbjudande att uppträda på arenan för den, som af motvilja för offentligt uppträdande frivilligt i 22 år hållit sig undan dagens strider, hvilka nu syntes hota att blifva skarpare än någonsin.

Trolle-Wachtmeisters vän Brinkman, som vid utnämningen, enligt egna ord, blef »alldeles förbluffad», tviflade också från början på sakens möjlighet. »Är det väl tänkbart», skriver han d. 7 Febr. 1840, »att Ed. Excellens i denna stund, under nuvarande ställningar och förhållanden på en gång skulle uppoffra sitt sköna, njutningsrika, afundsvärda lugn, för att skipa lag och rättvisa bland ögonblickets frisinniga lagstormare och för att hålla jemnvigten emellan trekantiga *hattar* och gullsömmade *mössor*, ty på denna punkt stå vi redan? Att E. Exc. skulle öfvergifva sina älskvärda barn, sina odlingar, sin stilla, men djupgående verksamhet — ja, utbyta sina *fjrbenta* gumsar mot de *tvåbenta*, som här ifrån morgonen intill sena natten stängas inom fyra otrefliga stall?»

Så uppfattades situationen af Brinkman, som 1816 med så mycken värme sökte öfvertala sin vän att fortfarande egna

de rika krafterna åt det allmännas tjänst.* Det torde äfven vara ovisst, huruvida den på svensk jord åter omplanterade tyske romantikern, med sina konservativa åsigtter, i sjelfva verket ansåg en så utpregladt liberal demonstration, som Trolle-Wachtmeisters val, verkligen vara i det allmännas intresse.

I politiken voro de båda vännerna sedan gammalt af olika åsigtter, och i deras brevexling finner man samhällsfrågor afhandlade, i all vänskaplighet, men från motsatta ståndpunkter. I ett af dessa bref** förekommer följande uttalande af Trolle-Wachtmeister, hvilket kan anses såsom ett slags politisk trosbekännelse från hans kraftigaste mannaålder. »Jag omfattar med *bifallets* och *hoppets* varma, lifliga deltagande de åsigtter och de af dem väckta folkrörelser, som du å din sida anser som *olyckor* och *brott*. För att bedöma rätt hvad som helst, ankommer det hufvudsakligen på att hafva från början ställt sig der, hvarifrån man har den bästa synpunkten . . . Dock, med allt detta, har jag ofta delat din förargelse öfver detta deklamatoriska nonsens, äfven af personer, hvilkas trosbekännelse, omfattad med sans och logiskt sammanhang, likväl skulle blifva min egen. Sådant oredigt skrån har ofta varit nära att väcka hos mig afsmak för de satser, som drifvits.»

Den unge studenten, som stämplats såsom jakobin och som i olikhet med de flesta samtida likar trott att franska revolutionen, trots alla omstörtningar och brott medfört någon välsignelse, behöll ännu under sin mannaålder såsom en af rikets herrar sin politiskt frisinnaed ståndpunkt: och han svek den ej under sin sena ålderdom. Men det synes äfven af dessa ord till Brinkman, att det »orediga skrån» och birsten på »logik» hos mängden af de samtida, som från samma ståndpunkt ville reformera samhället, ofta varit honom vedervärdiga. Trolle-Wachtmeisters litterära bildning och hans so-

* För egen räkning skulle han naturligtvis glädjas om utnämningen ledde till det åsyftade resultatet: »Om E. Exc. på en lapp skrifer *ja*», tillägger han, »så skyndar jag -- *parcus Deorum cultor et infrequens* — genast i kyrkan och låter för mig enskildt spela 'Te Deum'.»

** 16/9 1820.

ciala ställning gjorde det för honom angenämt att ej behöfva uppträda och göra gemensam sak med partimännen, hvilkas öfverdrifter voro honom motbudande. Hans skaplygne var för kritiskt, hans karakter för sjelfständig, hans hela väsen, så att säga, för mycket *förnämt*, för att passa väl tillsammans med tonen i den opposition mot styrelsen, som mot slutet af Karl Johans regering gjorde så mycket buller, företrädesvis i pressen.

Frisinnad var och förblef han till sin politiska öfvertygelse, och han dolde, såsom vi sett, ej sitt ogillande af hvad som han ansåg såsom missgrepp eller maktmissbruk af de styrande. Men hans rättskänsla uppreste sig äfven mot den motsatta sidans opinionstyranni; och det torde väl kunna sägas, att hans personliga sympatier stundom gingo i annan riktning än den teoretiska öfvertygelsen. Trolle-Wachtmeister var aristokrat genom födsel och samhällsställning, så väl som till sitt yttre skick och väsen; han hörde genom sitt ljusa förstånd och sin öfverlägsna bildning till en annan aristokrati, hvilken han sjelf ansåg stå högre än bördens. Huru genomträngd han än var af öfvertygelsen, att demokratiens skulle blifva framtidens samhällsform, så kände han ingen lockelse att ställa sig i ledet bland sådana arbetare på den nya samhällsbyggnaden, bland hvilka han alltid måste finna sig främmande, därför att *teorien* var det enda föreningsbandet mellan dem och honom.

Härmed torde vara antydt dels den hufvudsakliga anledningen — utom hans verkliga misstroende till sin egen kraft — hvarföre Trolle-Wachtmeister så bestämdt vägrade att under äldre dagar taga del i det offentliga lifvet, dels hans förhållande till den styrelse, hvars vacklande ställning han kallats att stödja.* Några utdrag ur Trolle-Wachtmeisters papper

* En af Trolle-Wachtmeisters fränder, greve C. Mörner, skref till honom från riksdagen 1840 med anledning af utnämningen till statsminister: »I detta ögonblick är det en välgerning att räcka den gamle konungen en hjälpsam hand. I sanning, han behöfver den. Här råder ett allmänt jubel i anledning af hoppet att min gode morbror bidrager till räddningen af det fosterland, man söker sönderslita genom kif.»

skola åskådliggöra, huru vissa politiska tilldragelser mot slutet af Karl Johans regering af honom uppfattades.

* * *

Känt är att den gamle konungen med missmod yttrat om sin bittre fiende Crusenstolpe: »Cet homme a gâté mon histoire». Farhågan, så vidt den rör den opartiska efterverldens dom, må hafva varit öfverdrifven. Historien får ej döma efter sådana samtida källor, som hafva sitt ursprung i enskild hämd; försåtliga insinuationer och till det värsta uttydda hörsagor verka mera bitterhet hos samtiden, än de skada det historiska minnet. Men säkert är, att de obetänksamma åtgärder, hvarigenom smädeskrifvaren upphöjdes till rangen af politisk martyr, mera än något annat bidrog till att förbittra några af den gamle konungens sista regeringsår. Med år 1838 och det af Crusenstolpes arrestering föranledda upploppet i hufvudstaden, inträdde missnöjet öfver »allena-styrandet», »Brahe-väldet» och »kamarillans» inflytande, hvar öfver den liberala pressen så mycket klagat, i ett *akut* stadium, som vid 1840 års riksdag gaf sig luft på många-handa sätt.

Trolle-Wachtmeister, som från sin aflägsna landsbygd med uppmärksamhet följt Crusenstolpes författareverksamhet och i sina anteckningar på mer än ett ställe lemnat bidrag till korrigering af hans uppgifter, nämner honom »den förfärligaste kämpe, som i detta land någonsin trampat heder, grannlagenhet och sanning under fötterna. Hans smädeskrifter», fortsätter han, »hvilkas långa rad under varierande benämningar ännu fortgår, vittna om en förvånande kunskapsrikhet inom så väl den enskilda som politiska skandalens område och röja en stor och ofta hänförande stilistisk förmåga, samt en egen konstmässighet, ej blott att bygga hvarje osanning på en verklig grund, utan äfven att berätta sjelfva sanningen på ett sätt, som anbringar den bredvid den osanning, författaren vill att man skall taga till lifs.»

Så bedömdes Crusenstolpes författarskap af en samtida, som haft tillfälle att på närmaste håll lära känna åtskilligt

af hvad i hans skrifter till den stora allmänhetens häpnad och okritiska förvåning på det här antydda sättet förtäljdes.

Om Trolle-Wachtmeister själf någon gång ytrat sitt ogillande af »systemet», och om hans anteckningar visa att han ej varit blind för konung Karl XIV Johans svagheter, så synes det äfven af den anförda karakteristiken att han ej heller var partisk för Crusenstolpe. Af så mycket större intresse är det då att förnimma, huru tilldragelserna 1838 af honom bedömdes. Bland Trolle-Wachtmeisters papper finnes ett uttalande härom, som eger sin särskilda märkvärdighet derigenom att det är uppsatt på begäran af kronprinsen Oscar och afsedt att läggas under dennes ögon.* Det eger derjemte sin betydelse såsom en utredning af styrelsens förhållande till yttrandefriheten i allmänhet.

Efter att hafva erinrat om att han genom sin personliga ställning visserligen vore aflägsnad från händelsernas skådeplats, men tillhörde det »lugna folket», och dessutom vore en »tacksam och varm vän af regeringen», redogör han för sin åsigt i frågan, väl vetande, att hans »synpunkt i mer än ett fall torde vara olika med den, hvarifrån de som äro styrelsen närmast utgå med sina meningar.» Han fortsätter:

»Mot pressens missbruk finnas tvänne slags medel att använda: de moraliska och de juridiska.»

»De första bestå i omsorgen att icke gifva pressen ämnen, att icke — för att välja ett alldagligt uttryck — arbeta dem i händerna, och således så förfara, att pressen, om den anfaller, i den sansade opinionens ögon är i sin tort, och slutligen nöter ut sig i sina egna excesser.»

»De juridiska medlen fordra att icke användas, när sådant ej kan ske med full säkerhet om ett åsyftadt kraftfullt resultat, som gillas af det sunda allmänna omdömet. Men dervid är ett hufvudsakligt vilkor att gå till väga med redlighet och öppenhet, med religiös aktning för formerna och omsorgsfullt undvikande allt, som kan gifva sken af afsigter, riktade åt domarens missledande eller åt en i bakhåll lurande förföljelse.

* Författarens son, greve Axel Wachtmeister, tjänstgjorde då såsom kammarherre hos kronprinsen och hade framställt dennes önskan att få del af Trolle-Wachtmeisters åsigt i denna brännande fråga.

Med iakttagande af ett redligt handlingssätt kan ett öfveriladt steg utfalla alldeles oskadligt, då deremot en åtgärd, till sin grund måhända rättmätig, kan medföra oberäkneligt ondt, ifall man låter hänföra sig att vilja nå målet på vägar, som äro motbudande för det redliga sinnet.»

»Nu är det så ställt, att ingenstädes, der en lössläppt yttranderätt finnes, kan den anfallas strafflöst utan på den väg och med de vapen, som lagen bestämmer, och der man har att vänta understöd af den sansade opinionen. Bakom denna opinion stå illviljans och förändringsraseriets djupa leder; och de hafva nog takt att icke sätta sig i rörelse, förrän de kunna påräkna den sansade mängdens — ej medverkan men neutralitet. Då, när detta inträffar, inbryta de. Sådana olyckliga reaktionstillfällen skola framkallas af ett förfarande, stämpladt af de lyten, som jag angifvit vid de juridiska repressions-medlens användande. Dessa reaktionsförsök må vara så lätt kufvade som helst, så när de återkomma, äro de dock som sjukdomsfall, hvilka efter hand minera konstitutionen.»

»Huru har Crusenstolpeska saken framgått ända från sin upprinnelse?»

»En yngre officer befordras framför en äldre: det var konungens obestriddliga rätt. Men pressens lika obestriddliga rätt var det ock att relevera det faktum, att Fleming var yngre officer än Anckarsvärd. Det skedde ock; men hvem brydde sig väl derom, utom den handfull individer, som intresserade sig för personerna? Hvem utom tidningarna, som äro snåla på hvarje rad till spaltfyllnad, var nog narraktig att vilja lägga sig deruti? Hvem annan hade ens tänkt på denna tilldragelse några dagar efteråt? Regeringens sak var att säga till pressen: 'Jag nämner Fleming, det är min rätt — ni glosar deröfver, det är er rätt; vi äro qvitt'.»

»Pour que l'on s'entende, il faut que chacun soit dans son droit, har fru Staël en gång sagt.»

»Men den handske, som tidningarna utkastat, upptogs och man riposterade. Detta skedde på ett sätt, som förde allmänheten på tanken, att man riktade ett anfall mot pressens — d. v. s. mot allmänna uppmärksamhetens — behörighet att taga notis af hvad som förelupit. Principfrågan skymtade

fram ur botten. Deraf förändrades saken. Och så trodde man sig i de svarande samt upplysande auktoriteternas operationsplan blifva varse små krigspus, hvilka ej kunde förenas med de af mig antydda oeftergiftiga vilkoren af öppenhet och rak väg.»

»Nu försvunno de begge gardesmajorerna från scenen, och pressen, till sin stora tillfredsställelse, fann sig kunna draga i härnad icke för dem, utan för sig sjelf såsom yttranderättens härold. Det var ej att förmoda, att pressen icke skulle bryta in på styrelsen genom de svaga punkter, som dess försvar erbjöd. Det skedde ock. Den betydelselösa grundfrågan fick genom det misslyckade förklaringsförsöket hos allmänheten ett intresse, som hon i och för sig sjelf saknade.»

»Så utvecklade eller invecklade föll saken i Crusenstolpes händer. Han underlät ej att bearbeta den. Men redan då hade intresset därför svalnat, och man kan tryggt säga att det hade redan slocknat, då efter fem veckor eller senare åtalet väcktes. Just för sakens obetydlighet uppstod och spridde sig lätt den mening, då såsom ett åskslag från en klar himmel denna aktion föll öfver oss, att den var framkallad, ej af Crusenstolpes då framskjutna yttrande, utan af föresatsen att kufva pressen. Sådan visade sig ock den riktning, som målets behandling tog. Deraf upprördes sinnena, hvilka äfven trodde sig se anläggningen af en särskild förföljelseplan. Dertill kommo beredelserna för sakens gång före och under hofrättens handläggning dervid.»

»Betraktelserna öfver dessa högst bedröfliga tillställningar hemfalla till hvad jag här ofvan yttrade angående de juridiska medlens användande i tryckfrihetsmål. Mot hvad som på den så kallade *lagliga vägen* hade förelupit och ännu vidare var å bane, dels öppet, dels illa beslöjadt, reste sig allmänheten i massa och med ett begär till reaktion, som förmärktes ända i denna aflägsna vrå, der jag nu med smärta tänker på detta ämne. Commotionen, är jag säker på, förmärktes lika vid Haparanda som vid Ystad.»

»Likasom Fleming och Anckarsvärd voro glömda vid början af saken, intresserade sig nu ingen (konsorter oberäknade)

för Crusenstolpe; men hans person måste användas såsom opinionens synliga medelpunkt.»

»Under de två första åren af franska revolutionen, då man å folkets sida ännu menade ärligt och rätt, såg man att nästan hvarje folkrörelse var en reaktion mot en provokation. Så t. ex. var le serment du jeu de paume en reaktion mot förkänningen att kunna genom makten fördrifva de deputerade, Bastiljens intagande var svaret på uppträdet med les gardes du corps i Versailles etc. etc. Folket är sig likt öfverallt. Jag dristar påstå, att Crusenstolpeska saken och ledningen deraf var en provokation. Reaktionen uteblef icke, och denna folkrörelse, hvaremot var den riktad? Ej blott och bart mot den anklagades fällande, fast denna omständighet måste skjutas fram. Således ej heller ensamt eller i första rummet mot juryns domslut, utan emot den misstänkta anläggningen, att tillintetgöra yttranderätten, samt hufvudsakligen mot vådan för samhällsskicket samt för personlig frid och säkerhet af en förnedrad och ränkfull domaremak. Tron på domaremakten är för samhällsfriden lika oumbärlig som tron på Gud är det för själens frid.»

»Om en gång de som spunnit dessa ränker, som utstakat dessa krokvägar, som anlagt dessa minor, så mörka, men dock så oskickligt tydliga — skola inför konung och fädernesland ansvara för den skada, de tillfogat dessa begge heliga föremål för vår kärlek och vördnad, så vare dem då Gud nådelig!» —

»I åtalet på Crusenstolpe äro två särskilda omständigheter att anmärka, yttrandets riktning och dess innehåll.»

»Den icke blott å liberala sidan allmänt rådande meningen, att statsrådet må fritt beskyllas för sådant, som likväl verkligen utgår från konungen sjelf, är lånad från de staters konstitutionella förhållanden, der ministeriel styrelse finnes, och der således den person, som antastas, är ock den person som handlar. Jag anser detta icke vara i harmoni med vårt statsskick, sådant det är organiseradt i grundlagen, der konungen är den ende handlande, och rådgifvarnas verkningskrets och ansvarighet är af en helt annan art än ministrarnas i en ministeriel styrelse. Det må vara politiskt klokt efter andan

af det konstitutionella lifvet i allmänhet, att yrka satsen af rådgifvarnas uteslutande delaktighet i hvad som utgår från regeringen; men mig synes den dock en logiskt oriktig slutföljd af vår grundlags föreskrifter.»

»Min mening är således, att regeringens åtgärder, vidtagna af konungen, äro också konungens gerningar och att det är dessa som jag yttrar mig öfver, då jag granskar styrelsens handlingssätt. I synnerhet måste detta gälla inför juryn, som likmätigt 3:dje paragrafen (i början) af tryckfrihetslagen är befogad att se till meningen mera än till uttrycket; och hvilken mening som ligger hos t. ex. Crusenstolpe bakom skyddsordet 'konselj' är nog uppenbart.»

»Men en annan fråga blir det, huruvida regeringen, d. v. s. konungen, skulle vara mera belåten med denna senare, efter min åsigt, konsekventa tolkning af grundlagen än med den i allmänhet helst hyllade fiktionen, som, hemtad från ammorlunda organiserade styrelseformer, skulle inympas i vår.»

»Tryckfrihetslagen, hvars föreskrifter ej kunna i någon mån bortresonneras, uppgifver i första momentet af 2:dra paragrafen hvad som kan blifva föremål för yttranderättens användande. Konungens gerningar äro här icke undantagna, lika litet som i slutet af samma paragraf, der det förut gjorda bestämmandet ännu mera utvecklas och med en föreskrift, som tydligen visar, att klander under vissa vilkor icke må anses brottsligt eller såsom missbruk af tryckfriheten. Konungens person och hans gerningar äro skyddade blott genom 4:de momentet; och att lagen med hvad som der kallas: *lasteligt yttrande*, menat annat än blott *klander*, synes tydligt af den återopade slutmeningen i 2:dra paragrafen. Man söke häremot ej stöd i regeringsformens 3:dje paragraf. Åtal och klander äro ej detsamma. Åtalet väckes af eller inför en dertill bemyndigad auktoritet, såsom mot statsrådet i ständernas plena och utskott. Att förekomma konungens inblandande deruti är regeringsformens syfte.»

»Blef det stadgadt, att anmärkningar mot regeringen skulle antagas för hvad de i sjelfva verket äro, nämligen såsom gällande konungens gerningar, så skulle också konungens majestät, så att säga, neddragas på opinionens stridsfält; ty

klander ensamt vore ej brott, och huru lätt, med en ringa försigtighet i skriftsättet, kunde icke det ofvan åberopade fjerde momentet kringgås? Den stora massan af allmänheten, hvars tankekraft ej sträcker sig längre än till ordens betydelse, och som nu, när konseljen och statsrådet nämnas, ej tänker på den allena styrande konungen samt sätter sin förtröstan till honom, skulle nu småningom vänja sig vid att se konungen personligen blifva föremål för omdömet. Hvart toge det väl då slutligen vägen med majestätets helgd? Dess eget intresse synes således bjuda att räcka handen tåligt åt den fiktion om rådgifvarnas myndighet i styrelsen, vid hvilken man så begärligt fäster sig.»

»Det är således konungamakten sjelf, som sist af alla bör yrka på att majestätsbrott kan finnas i hvad som riktas mot konseljen.»

»Beträffande innehållet af det åtalade stället hos Crusenstolpe och hans fällande därför, tillåter jag mig ej att döma öfver den samvetsdomstol, som funnit honom skyldig. Icke hade jag dertill bidragit med min röst; men jag inser likväl, huru lätt det är för den hederligaste man att hänföras af impressionernas välde, helst när man ej som ämbetsman på den juridiska banan fått vänja sig att abstrahera alla biomständigheter från den enda som är i fråga. Jag högaktar den juryman, som följt sin öfvertygelse, vare denna hurudan som helst. Min högt värderade vän, den förträfflige Berzelius, har visst icke vikit en hårsman derifrån.»

Efter några mera detaljerade anmärkningar tillägger brefskrifvaren följande ord: »Jag har uttalat min mening öppet och frimodigt under erkännande af — hvad som gör mig obeskripligt lycklig — af H. K. Höghets vilja att just sådant språk skall inför H. K. H. föras. Det kan ej, detta språk, vara misstänkt hos en gammal tjenare af konungen och konungamakten, som aldrig kan komma inom folkgunstens atmosfär eller hafva möjligen något att af den hoppas.»

I ett följande bref med samma bestämmelse, till omfånget mera liknande en politisk afhandling än ett bref, yttrar Trolle-Wachtmeister sig vidare i samma ämne, särskildt med anledning af de tumultuariska uppträden som framkallats af

det ryktbara målets behandling. Om dessa ansåg han, att de borde gifva styrelsen mindre anledning till bekymmer än »den tysta jäsningen inom hus». »Den råa styrkans uppenbarelse i handling bör vara en varning för den obelåtna, men sansade allmänheten, som ej önskar att se radikalismen framkomma ur sina mörka hålor vid första dertill förmånliga vindkast.»

Han ansåg dock sannolikt, att alla gatu-uppträden uteblifvit, om ej allmänheten ansett att tryckfriheten vore i fara. »Vill man taga ifrån oss vår älskade trycksvärta, så hafva vi gatstenarna, ty yttra oss måste vi, på ett eller annat sätt — så ungefär tänkte man. Ingen kan lida djupare än jag af pressens fräcka missbruk. Jag lider deraf på styrelsens och allmänna vettets vägnar. Men sedan det nu är kommet derhän, att man ej utan våda . . . kan försöka att i sina underjordiska hålor inestänga de oroliga ämnena, så må man akta sig för att vilja tillstoppa utloppsrören, hvarigenom många fetida gaser utströmma och utspridas samt derigenom ock utspäda sig i atmosfären, hvilka eljest skulle bryta sig väg igenom explosion och framrusa såsom förstörande lava.»

»Och ungefär så har det alltid varit, fast med olika karaktär efter olika tiders skick. När Mazarin förnam, att folket i smädliga visor utgöt sin harm öfver hans nya pålagor, sade han förnöjd: 'S'ils chantent, ils payeront'. När Fredrik II öfvergöts af smädelser i samqväm och genom paskiller på gathörnens knutar, sade han: 'Tänk hvad ni vill, tala hvad ni vill, men lyd!' — Nu är det ej blott i sång eller tal eller skrift, men i tryck, som man vill gifva sig luft. Jag tillstår att denna färg är mera bjert, mera skugg-gifvande, mera intryck-födande. Men kan det hjälpas? — Anmärkom ännu en sak: med ännu litet mera tilltagen smädevana och härdning deruti, manne sjelfva Aftonbladet — n. b. *om det lennas i fred* — gör betydligt större intryck än Mazarinska gatusångerna då gjorde? Ack, jag såg ju häromkring, huru trött man redan var vid Crusenstolpeska tredje brevet, och huru litet både pengar och intresse man hade besparade för det fjerde, ifall det kommit! Men så föll Nerman på oss med sin aktion och då fick allt nytt lif, såsom af ett uppfriskande regn efter en svår torka.»

Så långt författarens betänkanden i det Crusenstolpeska målet. Hvad som i det första af dessa bref yttras angående Berzelius antyder det enda mera personliga intresse, som Trolle-Wachtmeister haft i denna fråga — nämligen hans varma deltagande för sin mångårige väns och lärares olyckliga inblandning i denna sak. Hans efterlemnade anteckningar berätta derom följande:

»Vid en middag hos Brahe — ack, en olycklig middag! — nyss efter åtalets beslutande, hade Berzelius i harmen öfver Crusenstolpes skriftställereri låtit undfalla sig något som röjde hans mening vara, att Crusenstolpe kunde och borde fällas. Berzelius lät der hänföra sig af det allmänna intrycket, och höll sig icke, såsom han bort, vid det enstaka fall, hvarom nu var frågan. Åkerhjelm, en nära och mångårig bekant med Berzelius, var ej sen att omfatta hvad som förelupit för att liksom i flykten skjuta honom . . . Berzelius sattes på den punkt att han trodde sig ej kunna vägra den erbjudna eller rättare utbudna platsen bland jurymännen, utan att visa sig feg emot tidningsropet. Frukten för samma misstyding, som kanske beständigt närdes, äfvensom omsorgen att icke gifva sig dementi, ledde hans votum i juryn; och Crusenstolpe blef på *en* röst, således på Berzeli, fälld.»

»Allmänna opinionen uttalade sig strängt öfver detta yttrande. De öfriga ledamöterna på den fällande sidan af juryn voro personer, på hvilka man inga anspråk hade, och som man derföre lät vara i fred; men icke så med vår store vetenskapsman. Dock behandlades han temligen skonsamt af publicisterna. Litet buller var om aftonen utanför hans fönster. Ingen vidare opinionsyttring af allmänheten, men ett djupt sår var slaget i Berzeli bröst. I sin förtroliga brevvetling med mig yttrade han väl sitt förakt för ett klander, som han sade jäfvas af hans samvete;* men de, som voro honom

* Saken var af ömtålig beskaffenhet och vidröres icke mycket i de båda vännernas brevvetling. Berzelius skref d. 5/, 1838: »Poppius, och jag med fördenskull, har icke litet gormat öfver att man ej lemnade mig i fred. Han ville att jag skulle afsäga mig förtroendet. Jag ansåg det skamligt att hafva en bestämd öfvertygelse och att till undvikande af tidningsovett vilja undandraga sig att uttala sig, när det påfordras; det öfverensstämmer icke med mitt sätt

nära, trodde sig finna hans sinnesstämning annorlunda. En af hans ungdomsvänner, kammarrådet Cassel, har försäkrat mig, att sedan denna olyckliga sak försiggått, voro sinnesledighet och munterhet försvunna hos Berzelius, hvars lynne jag ock märkt dessa senare tider vara nedstämdt samt hans intresse för vetenskapen vara i märkbart aftagande.»*

Ur ett af de bref, bestämda att framläggas för kronprinsen Oscar, hvori Trolle-Wachtmeister så oförbehållsamt uttalat sin mening om det Crusenstolpeska högmålet, må här äfven införas följande yttrande rörande regeringens förhållande till riksdagarna. De äro upplysande för författarens politiska ståndpunkt; och de råd de innebära åt den, som en gång skulle

att se. Man måste stå när det gäller, och tåla hvad som vankas. Det är icke dagens pris eller tadel, som bör bestämma våra handlingar, utan framtidens dom, som slutar med att blifva sansad. — Man har i våra tidningar berättat om utslagna rutor och missöden i sällskap, som jag skulle hafva haft. Allt detta är osanning och blott välmenta påminnelser om hvad redaktionerna önskat.» — Trolle-Wachtmeister uttalade i sitt svar sitt gjullande af att Berzelius ej afsagt sig uppdraget, sedan det var »officielt» utbudet; men uttryckte i följande försigtigt valda ord sin åsigt: »Jag beklagar jurymannen, just för den frihet han har att följa blott denna öfvertygelses ingifvelse och icke, såsom domaren, stå på den trånga, af synbara former omgärdade och skyddade plats, som är honom anvisad.»

* Äfven den konservative Brinkman bedömde Berzelii förhållande på samma sätt. »Berzelius», skrifer han (¹²/₃ 1839) till Trolle-Wachtmeister, »blef så klokt uppledad, så öfverrumplad af sedligt smickrande böner och föreställningar, att han ej fick tid till någon kemisk analys af de smutsiga beståndsdelar, som voro inblandade i denna förnäma röstvärfning. Man ville naturligtvis skryta med ett så fräjdadt namn och en i alla afseenden så aktningvärd personlighet. Alla hans vänner, svärfadern allra mest, önskade att han vid närmare eftersinnande skulle afsäga sig ett så oförtjent förtroende, men som *vänskapen* hos oss sällan vågar sig fram ända till *uppriktighetens* äfventyrliga gräns, funno nu äfven andra betänkligt att emot honom sjelf yttra sig uti ett så äfventyrligt ämne. Jag åter ansåg det såsom en verklig vänskapspligt att meddela honom våra betänkligheter, ehuru med den hjertligaste höflighet . . . Men förgäfvos. Det låg, ej uti orden af hans ursäkter, men väl i andemeningen, att han redan gifvit ett *löfte*: 'han kunde ej återtaga hvad han vid alla tillfällen yttrat om den rackaren, hvilken väl ingen hederlig karl kunde försvara', m. m. — Så trodde också alla de andra hederliga *fällarna*, Hindbeckarna med inbegripna, att de voro samvetsdomare öfver Crusenstolpes moraliska karakter i allmänhet, ej granskare af en kinkig lagfråga.»

komma att leda Sveriges öden, göra all heder åt författarens statsmannablick så väl som åt hans fosterländska sinne.

»Vissa iakttagelser» — heter det om riksdagarna, »den allmänna meningens urladdningspunkter» — »tror jag mig hafva gjort på detta tistelbesådda fält, nämligen:»

»att man nödvändigt måste ådagalägga *månhet* om folkets bästa . . . Och detta handlingssätt utgår ifrån samt realiserar idén om fadersvälde och familjefördrag — den enda idé, hvarigenom konungamakten kan bibehålla sin höga, efter mitt sinne för samhällslifvet outhärliga glans. Farväl dermed och med dess ursprungliga majestät, så snart konungen blir ställd eller ställer sig sjelf på punkten af en bolagschef, som handlar efter ett uppgjort bolagskontrakt, blott sökande att stå på *sin* rätt samt att hålla de andra inom gränserna af *deras!* Nej, det skall vara en familjefader, som tänker för familjens medlemmar och går dem till mötes äfven i sådant, som de ännu ej hunnit att nödigt öfvertänka eller önska. Konungamakten behåller derigenom ej blott sin ursprungliga storhet, utan den gör sig ock dymedelst *outhärlig* — och tyvärr är tidernas skick nu sådant, att äfven detta syftemål icke är öfverflödigt någonstädes på jorden;»

»att man ej tror, för det att ropen på hushållning och besparingar komma från de häftigaste oppositionsbänkarna, att de icke genljuda äfven hos de mest moderata:»

»att man går till väga med strängt iakttagen öppenhet och redlighet. Våra statsmän hafva i allmänhet en hög tanke om diplomatisk skicklighet. De göra ofta nog denna till hvad man kallar riksdagstaktik; men sällan lyckas det, och misstaget återfaller tungt på dem hvarifrån det utgått och som derigenom måhända äfventyra att förspilla sitt anseende:»

»att styrelse och ständer, hvar å sin sida, icke behandla något dem emellan förekommande ämne såsom en ambitions-sak, der den ene icke vill gå den andres önsknings till mötes, blott för att kunna säga: 'Jag skall visa, att denna gången är det jag som rår'. Sådana exempel har man, och de göra fasligt ondt;»

»att man försigtigt umgås med yttranderätten, d. v. s. tryckfriheten.»

»Men den värsta och oundvikliga stötestenen är: *reformen*. På sådana yrkas af den förståndige så väl som af den oförståndige, och ofta utan att någon förstår hvarken hvad *han* vill eller hvad grannen vill. Det finnes intet slags obelåtenhet, uppkommen af hvilka individuella förhållanden som helst, som ej ropat på hjälp genom reformer. Detta har nu blifvit ett fältrop. Men liksom ett fältrop eller paroll och lösen tjenar att i mörkret skilja vän från ovän, så röja sig äfven här fienderna till ett på förbättringarnas bana framgående skick, ty såsom sådana stämpas med skäl de som, utan afseende på det blott speciella och möjligen oriktiga i ett förslag, sätta sig emot sjelfva idén af reform, just därför att det är reform. Styrelsens organer döda förtroende och välvilja, om de framträda vid en riksdag med en slik fiendskap i skölden. Ty åt hvilket håll man ser, upptäckas brister, följder dels af äldre tiders numera opassande skick, dels af oriktigt eller underlåtet begagnande af hvad den närvarande tiden erbjuder. Styrelsens organer måste visa sig ense derom med allmänheten, vid äfventyr att dömas blindare än hon. 'Nekom ej hvad som icke kan bestridas', heter det i något af Svenska Akademiens platt-högtsträfvande högtidstal.»

Råden voro välbetänkta, och säkerligen äfven dikterade af uppriktig tillgifvenhet för den gamle monarken och hans ätt. Med liflig ovilja förnam Trolle-Wachtmeister oppositionsprensens hänsynslösa uppträdande efter 1838, hvars beklagansvärda tilldragelser gifvit näring åt missnöjet i hufvudstaden: och om han sjelf ej ansåg sig vuxen att träda inom skrankorna för den så bittert klandrade regeringen, så berodde det ingalunda på öfvervägande sympatier för dess motståndare. På det bestämdaste ogillade han deras stridsätt under tiden närmast efter det nämnda året.

»Oppositionspressen», heter det i en anteckning, »kännande numera sin styrka, missbrukade den med öfverdåd och fräckhet. Det var en annan tid än indragningsperioden, första åren efter 1812, men nu kommo äfven infama karikatyrer med i spelet, efter franska pressens modell. Det blef skändligt; ingen borde kunna gilla det. Men hvad som nu pressen började att mer och mer ohöjdt sätta i dagen, var afsigten

och önskan att kunna förmå den gamle kungen till abdikation. Man nästan rent af i vissa tidningar inbjöd honom dertill.»

»Detta, nämligen oppositionens anfall i vissa tidningar, broschyrer, karikatyrer samt förespeglingar för honom att abdikera, hade nått sin höjd under 1840 års riksdag, då ständerna temligen öppet visade, huru ledsna de voro vid honom. Men då visade också oppositionen huru litet mäktig hon sjelf var att uträtta något väsentligt. Det var då, som konungen med ett förstäldt lugn och med ett våld på sig, hvaraf han aldrig förr visat sig mäktig*, antog den roll af passivité emot oppositionen, som öppnade åt henne de fria fält, hvarpå hon förirrade sig och ådagalade sin brist på förmåga att kunna der på egen hand manövrera.»

»Mig gläder det, ty såsom menniska var och blir mig Karl Johan, med alla sina brister såsom regent, dock alltid kär. Mig gläder det, att hans lefnads afton spridde öfver honom ett vackert sken, och att han då innehade en värdig ställning. Det slags martyrium, som den nära 80-årige konungen då genomgick under ständernas anfall, under oppositionens bitterhet, under pressens smutskastning, mot hvilket allt han satte endast lugnets och tålmodets fasthet, gjorde ett mäktigt intryck äfven på den af 1838 års händelser så uppbragta Stockholms allmänhet. Det uttalade sig nu på det varmaste vid den fest, hvarmed borgerskapet firade hans 25:te regeringsår, som tillika var det 80:de af hans lefnad. Om denna fest sade han, att det var en af de tre skönaste dagar i hans lefnad. Också var han der så intagande, att allt annat glömdes än hans älskvärdhet.»

Året före denna fest (1843), hvilken kunde anses såsom en nationens tacksamma afskedshyllning åt den åldrige monarken, som allt för länge syntes hafva skördat endast otacksamhet af dess flertal, såg Trolle-Wachtmeister honom för sista gången. Det var vid de skandinaviska naturforskarnas sammanträde i Stockholm 1842.

På följande sätt beskrifver Trolle-Wachtmeister sitt sista intryck af den gamle konungens personlighet. »Han var då

* »Ah, mon cher, le diable n'y perd rien, sade kuugen till Brinkman, som yttrade sin beundran öfver detta lugn, personne ne voit combien je souffre.»

i sitt 80:de år. Jag var förvånad att finna honom så litet förändrad. Samma raka hållning, samma lediga rörelser, samma eld i ögonen och — tyvärr! — samma flödande prat. Förnämsta olikheten mot förr var uti den gråa peruken, som ganska konstnärligt härmande egen hårväxt, hade efterträdt de rika svarta lockarna. Tänderna voro till stor del borta, men munnens ställning var sådan, att denna brist ej märktes utan någon gång i talet.» — —

Ett par år derefter var det för att följa Karl XIV Johans stoft till grafven, som Trolle-Wachtmeister inställde sig i hufvudstaden. Det var vid detta tillfälle som han af den bortgångne konungens förtrognaste vän, grefve Magnus Brahe, erfor huru högt han af konungen varit värderad.* För Karl Johans stora personliga egenskaper hade han också, såsom vi sett, alltid haft öppet öga och uppriktig beundran. Det synes af hans anteckningar från äldre dagar huru konungens minne fortfor att öfva sitt fängslande inflytande. Han hade sett ej blott de ljusa dagarna af Karl Johans regering, utan äfven skuggornas och missmodets tid; och han hade sjelf delat de vexlande stämningarna, så väl under den tid, då han tillhörde Karl Johans personliga omgifning, som sedermera. Utan personlig sympati hade han dock aldrig bedömt den store man, hvars svenska lefnadsbana han från dess början följt med så mycken uppmärksamhet.

* * *

Med sympati betraktade han äfven konung Karl XIV Johans närmaste vän och gunstling, den nyssnämnde grefve Brahe. I sina anteckningar har han lemnat följande vackra karakteristik af denne man och af hans egendomliga ställning.

»Då jag 1817 lemnade Stockholm, kunde ingen ana det vidsträckta inflytande i nästan alla administrationens grenar, som var Brahe förbehållet. Han syntes verkligen också allt för obetydlig till sina egenskaper för att kunna spela en roll utom hofvet, men hastigt såg man honom efter Karl Johans tillträde till regeringen uppväxa till det af allt samhällets glit-

* Se detta arbete I: 293.

ter och sidoinflytandets högsta makt utmärkta favoritskap, som han bibehöll ända till sin konungslige herres sista andetag.»

»Hans favoritskap står ensamt bland alla dem som hofvens annaler, mig veterligt, kunna uppvisa, genom sin renhet från alla de maktens och inflytandets missbruk till förföljelse eller egna passioners tillfredsställande, hvaraf vanliga gunstlingars historia öfverflödar. Deremot har man en mängd bevis, utom de säkert ännu flera, som ej äro kända, på Brahes bemödanden att såsom en lugnande och försonande ande hejda sin konungslige gynnares till öfvervilningar och förhastade beslut så lätt stämda sinne, hvarvid den eljest med så varm vänskap omfattade gunstlingen ofta blef bemött med harm och tillbakavisad med hårda ord. Han var verkligen en ädel man.»

Detta erkändes af allmänheten midt under ropet öfver det inkonstitutionella kamarilla-inflytande, som af honom och genom honom utöfvades på konungen och förnämligast uti befordringsärenden, oberäknadt dem i arméen, som lagligen tillhörde hans befattning. Det kunde ej annat än väcka missnöje att se, huru de sökande till statens civila ämbeten och hela skaran af efter pastorat hungriga prester belägrade dörren hos generaladjutanten för arméen. Så var det ock i Armefelts tid under Gustaf III. Man tälte dock mer då än nu; men i allt det klander, som oppositionspressen ihärdigt, med mer eller mindre häftighet utgöt öfver det så kallade Braheväldet, røjde sig den största skonsamhet mot gunstlingens personlighet, så vidt det angick hans moraliska egenskaper äfvensom man aldrig, i de största utbrott af harm, sökte på honom kasta någon skugga af löjlighet.»

»Dertill lemnade han ej heller något ämne, ty ingen har någonsin visat en mera fullkomlig, en mera fin takt än han, att midt uti en efter vårt lands skala nästan furstlig representation undvika hvarje stötande drag af ostentation. Detsamma røjdes också uti hans hela väsen, som långt ifrån den teatraliska stolthet och reminiscenser af det forna Versailles-skicket, som gjorde hans lilla far så löjlig, var enkelt och anspråkslöst, fullt af välvilja och af artighet, men utan fjäsk mot höga och låga, alltid med bibehållen värdighet.»

Den allmänna vördnad, med hvilken allmänheten såg upp till Brahe, visade sig på ett rörande sätt efter Karl Johans död. Man visste att han under konungens långa sjukdom dag och natt varit vid hans sida på bekostnad af sin helsa och väl behöflig hvila. Man beundrade den pligtrohet, med hvilken han, under den djupa sorgen öfver den kunglige vännens bortgång och oakadt den brutna helsan, oafslätligt egnade sig åt de pligter, som hans höga ställning såsom riksmarskalk och hans höga militärbefäl ålade honom.

I ögonblicket efter konungens död satte han sig till häst, för att vid trohetsedens afläggande till den nye konungen själf anföra hästgardet. »Rörande var det att se», skriver Trolle-Wachtmeister, »huru han der satt, till utseendet ett lik och med möda förmående att hålla sig qvar på hästen. Jag glömmmer aldrig det intryck han gjorde på mig, när jag vid den kungliga begrafningen såg honom. Det är ej möjligt att med bibehållet lif hafva mera utseende af att vara död. Nästan hvarje sekund framstötte han ett slags skrik, som han kallade hosta, för att det skulle något namn hafva, men som lät helt annorlunda och i synnerhet var hemskt, då det afbröt tystnaden i det kungliga paradlikrummet eller gaf genljud i kyrkan under den kungliga begrafningsakten.»

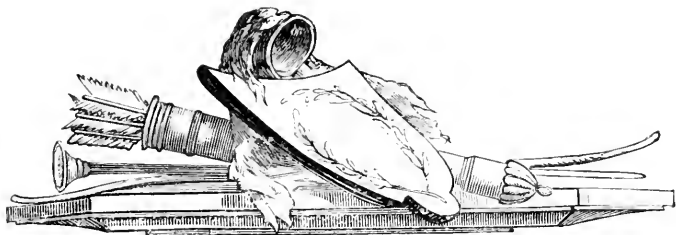
När sedan på sommaren 1844,

»riksmarskalken följt sin kung i grafven*

fick han det vackraste eftermäle, som väl någonsin kommit en konungs gunstling till del. »Utom Crusenstolpe, säger Trolle-Wachtmeister, lemnade han, så vidt jag vet, ingen ovän efter sig. Med välvilja och redlighet, tillägger han, kommer man ändå långt här i verlden, äfven när för öfrigt medelmåttan blifvit ens lott. Så var det med Brahe.»

* Böttiger.

Riksdagen 1847—1848.

Karl Johans tid med sin lysande början, sina derpå följande bullersamma riksdagstvister, sitt missnöje inom den liberala pressen och sitt fridfulla slut var förbi. Konung Oscars kända frisinnade åsigt, hans pligttrohet och redliga uppsåt väckte allmänt förhoppningar om lycklig och snar lösning af de viktiga samhällsfrågor, som länge stått på dagordningen. Hans första liberala rådgifvarepersonal och det regeringsprogram, som framlades vid riksdagen 1844, helsades med särskild tillfredsställelse af dem, som samtiden benämnde liberala. Den lika arfsrättens genomförande 1844 och den vid samma riksdag bebådade representationsreformen ansågos med skäl såsom bevis, att den nya styrelsen skrifvit framåtskridandets lösen på sin fana. Medan detta hos många af Trolle-Wachtmeisters ståndsbroder väckte oro och bekymmer, helsades det af honom, som i dessa och andra reformer endast såg en utveckling af det fria statsskick, som genomfördes 1809, med liflig tillfredsställelse.

Men icke heller nu ville han lemna sitt tillbakadragna lugn för att taga verksammare del i det reformarbete, som dock låg honom ifrigt om hjertat. Han, så väl som den nye konung, till hvilken han såg upp med så stort förtroende, fingo snart erfar, att äfven reformernas bana ej saknade sina stötestenar; och antalet af dem, som önskade öka stötestenarnes mängd, syntes till en början snarare tillväxa än minskas. En gång — det var vid riksdagen 1847 — ansåg Trolle-Wachtmeister

pligten bjuda att hörsamma sin konungs önskan och inställa sig bland folkets ombud; och vi skola af de dagboksanteckningar, han derunder förde, erfara huru förhållandena af honom uppfattades.

Det är vid denna riksdag och under intrycket af de svårigheter, som ställt sig i den nye konungens väg, som Trolle-Wachtmeister nedskrifvit följande karakteristik af konung Oscar och skildring af hans ställning.

»Med det mest menniskoölskande sinne, med den strängaste känsla för rätt och sanning, med den renaste och bästa vilja, med de mest rastlösa sträfvanden i sitt kall, hvarom de tätt vid skrifbordet genomvakade nätterna vittna, står han redan nästan öfvergifven och utan att ingifva de känslor och tänkesätt, som man borde vänta. Så går det när man miss-tager sig om

»quid valeant humeri, quid ferre recusent.»

»Vid sitt anträde till styrelsen, lifvad af sin liberala anda och i medvetande af sin rena, goda vilja, föreställde han sig att i denna anda och i denna vilja hafva allt hvad som fordrades för att bryta den nya väg, som hans känsla och öfvertygelse om tidens rättmätiga anspråk åt honom utvisade. Denna vilja hade väl utmed sig en förmåga, som nog skulle hafva räckt till, sannolikt, att föra sakerna fram till målet, men som svek, när det gällde att på en gång hugga sig fram i alla riktningar och att sålunda rättfärdiga eller förverkliga högtlofvande program, hvilka retade och förskräckte på ett håll, under det att de på ett annat öppnade bedrägliga utsigter och väckte öfverdrifna förhoppningar.» —

Trolle-Wachtmeisters deltagande i riksdagen 1847—1848 föregicks af ett meningsutbyte mellan honom och en af den konservativa sidans främsta målsmän, grefve M. F. Björnstjerna, hvilket visar bådas sätt att bedöma dagens frågor. Anledningen var en anhållan från grefve Björnstjerna om penningunderstöd för upprättande af den konservativa tidningen »Tiden». På uppmaning af sin vän grefve Gustaf Löwenhjelms, hade Trolle-Wachtmeister förut, oaktadt sina kända liberala åsigter, lemnat penningbidrag till den i samma riktning redigerade tidningen »Svenska Biet». Svaret blef emellertid nu

bestämdt afböjande. Då redaktionen vore honom obekant, skref Trolle-Wachtmeister, ansåg han sig icke ega garanti »mot det icke sällsporda förhållandet, att konservatismens — nämligen den sunda och på förnuftet stödda konservatismens — aktningvärda banér höjes blott till ett bedrägligt fälttecken för den *hvita* rabulismen, åt hvilken undertecknad ej egnat större sympati än åt hennes *svarta* tvillingssyster.»

Detta svar väckte den konservative kämpens förtrytelse, så mycket mer som det synes hafva varit honom oväntadt att få ett afslag i en penningfråga från den annars så frikostige mecenaten. Björnstjerna protesterade i sitt svar (^{30/4} 1847) mot uttrycket »den hvita rabulismen». »Försvaret af våra urgamla lagar och arfslagar, af vårt ständs politiska rättigheter, grundade på lag, på häfd, på hög bildning, på stor grundförmögenhet, torde väl icke kunna kallas rabulism.» Den stundande riksdagen hotade med vådor i detta afseende: ett representationsförslag väntades, utarbetadt af en komité, som var tillsatt af samma regering, som till adelns förfång förändrat arfslagarna. »Det är beklagligt», utbrister brefskrifvaren — och hans personliga syftning är icke tvetydig — »att män, hvilka genom sin erfarenhet, sin börd och sin förmögenhet borde vara ett stöd för vårt stånd, undandraga sig sin skyldighet, icke visa sig vid riksdagen och icke göra den minsta uppoffring för ståndets framtid, så nära förenad med den ärftliga monarkiens framtid.»

Svaret på denna förebråelse uteblef icke. Det utgör ett aktstycke till Trolle-Wachtmeisters historia och äfven till de samtida frågornas. Det må här införas, efter konceptet bland hans efterlemnade papper.

»Det är beklagligt, säger Eders Excellens, att de, hvilka borde vara ett stöd för vårt stånd, undandraga sig denna skyldighet, icke visa sig vid våra riksdagar etc. etc. Här är jag skyldig att förklara mig; ty ogera låter jag vidlåda mig miss-tanken att af kallsinnighet för det allmänna eller af beqväm- lighet afhållas från uppfyllandet af mina medborgerliga pligter.»

»E. Exc. torde påminna sig, att vid uppkomsten af vårt nya statsskick inträdde jag 1810 uti ett ämbete, som grundlagsenligt stängde mig från den så kallade riksdagsverksam-

heten, hvarmed icke kan förstås blott innehafvande af platsen på bänken, utan äfven och förnämligast deltagande uti ärendenas handläggning inom utskotten, riksdagens egentliga focus. Under mitt offentliga lif, således vid de riksdagar, som föregingo 1817, var jag derföre aldrig i tillfälle att se insidan af ett utskott; och då jag sedermera gick till mötes det ensliga lif, som jag nu fört i trettio år, var den parlamentariska banan mig så godt som alldeles främmande.»

»Derefter, vid framskriden ålder, då mot slutet af förra regeringen riksdagarna åter började få ett nationelt intresse, fördes väl min håg ditåt; men jag borde tveka att, så länge frånvand alla allmänna värf, föra utur mitt afskilda lif till riksdagen min oerfarenhet, hvilken nog kommit att uppenbaras i något utskott, der jag utan förmäthenhet kunnat påräkna inträde, och der jag väl hade kunnat vilja försöka mig som ledamot, men ej debutera såsom öfverläggningarnas ledare, hvilket sannolikt på grund af ättenumret fallit på min lott. Då efter nu gällande ordning denna vigtiga befattning bestämmes i hvarje fall, icke åt personen utan åt matrikelsiffran, så — liksom Minerva framföddes fullrustad ur Jupiters skalle — måste på vårt riddarhus utskotts-presidenterna fullmogna och fullfärdiga uppspira ur vadmals-täcket på de blå bänkarna. Så må det lyckas stundom; och våra riksdagar hafva, säger man, företett rätt hugneliga bekräftelser af Molières: »les gens de qualité savent tout sans rien apprendre.» Men derpå har jag ej vågat för min del förlita mig. En yngre person, hvars anseende kunnat genom några blunders blifva komprometteradt, har för sig framtiden och chancen att återvinna det förlorade; men för den åldrige finnes ingen framtid. Der han faller, der blir han liggande. Måhända är jag här och har varit alltjemt under inflytande af det misstroende till mig sjelf, som i alla tider så betydligt inverkat på min lefnads skiften. Men man förmår ej göra sig annorlunda än man är.»

»Jag har nu sökt att inför E. Exc. synas icke sämre än jag verkligen är. Här borde jag kanske sluta; men uppriktigheten fordrar, att icke heller låta E. Exc. tro mig vara bättre än jag är. Uti den straffande erinran om min förmo-

dade politiska apati tyda E. Excis ord äfven på någon fördel, som i min ringa mån vårt stånd kunde hafva att af min person påräkna. Det är detta omdöme som jag icke är värdig; ty jag bekänner, att jag icke skulle röra mig ur fläcken för att medverka till bevarande af ståndets politiska s. k. rättigheter, och det af det enkla skäl, att jag betraktar ståndet numera såsom en fiktion; dess sjelfskrifvenhet i representationen, vare sig uppriktigt framstående med namn af stånd eller insmuggladt såsom klass, måste blifva en artificiel skapelse och således utan rot i opinionen, utan moraliskt fäste i samhällsskicket och derföre utan styrka eller bestånd för framtiden.»

»Vår trumpna, mot alla illusioner refraktära tid, med sitt fältrop *from sounds to things*, vill ej godkänna det blott konstgjorda; och under denna kategori skulle, efter mitt förmenande, den representant hemfalla, som innehade sin plats genom sjelfskrifvenheten, utan att i och för den karakter, han representerade, hafva en egen, den samma uteslutande tillhörig och icke af några biförhållanden utstakad verkningskrets, eller, om jag så må säga, ett ingripande i statsmaskinens gång, motiveradt, med tillämpning af närvarande fråga, genom hans blotta egenskap af adelsman. Jag inser ej huru dessa postuler fyllas af adelsmannen, betraktad blott såsom sådan. Hvad han förmår verka i det allmänna, hvad han der gäller och betyder, detta förmår han och betyder och gäller han i den mån han tillika är jordegare, ämbetsman m. m., det vill säga: innehafvare af ett yrke, som han -- märkom det -- delar eller drifver gemensamt med individer af alla andra klasser; och dermed, såvidt jag begriper, försvarar han icke sin sjelfskrifvenhet.»

»Annorlunda och utan alla analogier med det närvarande förhöll det sig med de der förfäderna, i hvilkas minne och föredöme vi äflas att söka stöd åt våra i konservativ välmening alltjemt vidhållna anspråk. Utgörande en egen, af numera icke möjliga företrädesrättigheter omgärdad, skarpt från alla andra begränsad kast, besittande för sig allena rikets fria jord, bildade förr vårt stånd ett eget element i statslifvet. Det hade sig ålagdt fäderneslandets försvar, och med undanträn-

gande af alla andra höll adeln utmed regenten handen om statsrodret. Nu fuskar något hvar i handtverket, den ene så godt som den andre, och riddersmannen har, såsom blott och bart sådan sig, intet eget förbehållet. Jag tror ej att man med framgång skall kunna försöka att i vårt nuvarande stånd, der intet eget eller elementariskt förefinnes, men väl i brokig förening framstå alla de befattningar, yrken och födkrokar, som ega burskap inom Sveriges landamären — att der, säger jag, qvarhålla vålnaden af det förflutna, lika litet som det skulle låta sig göra att få tempelherrar af våra frimurare, en Jacques de Molay af — jag vet ej hvilken Karl XIII:des korsbärare.»

»E. Exc. har nu mottagit min trosbekännelse, som kanske borde kallas — min syndabekännelse, och E. Exc. vet således hvar han har mig, hvilket alltid är godt till undvikande af missförstånd. Jag hoppas aldrig komma i belägenhet att behöfva försvara mina åsigter, lika litet som att göra dem gällande. De må då för mig sjelf få gälla hvad de kunna. Blott vill jag nämna, att de icke äro foster af några bland vår tids hugskott. De äro framkallade af grundsatser och intryck, tagna för nära ett halft århundrade sedan och mognade både under min vandring på den offentliga banan samt under så många derefter ensligt i betraktelser framledda år. Från de tänkesätt, hvartill jag bekände mig för 47 år tillbaka, har jag ej vikit en hårsman, och de hafva under tiden öfvergått till sådana petrifikater i mitt sinne, att de ej mera kunna brytas lösa.»

»Att jag befinner mig på en villostig, antager jag gerna såsom en möjlighet, efter de flesta af mina fordom liksinnade vänner, den ene efter den andre, sedermera styrt en annan kosa, och jag ensam underlåtit upptagande af riksdagstalaren friherre Boijes exempel och råd, »att blifva klokare hvar dag man lefver». Men detta förhållande manar mig ännu starkare än eljest till hvad som i politiska brytningar är af största behof, ehuru det just der oftast saknas, nämligen aktning för andras öfvertygelse och fördragsamhet med andras mening. Det skulle smärta mig, om jag ett ögonblick befarade att fäfängt påräkna för mig denna fördragsamhet hos en gam-

mal vän, åt hvilken jag sedan 40 år egnat den högaktning och tillgifvenhet, hvaraf uttrycken här förnyas af hans
 tillgifne tjenare
 Trolle-Wachtmeister.»

Denna politiska trosbekännelse väckte uppseende och var, ehuru framlagd i ett enskildt bref, i samtidens politiska kretsar känd och kommenterad vid riksdagens början. Äfven inom tidningspressen omnämndes detta bref*, och det blef bestämmande för Trolle-Wachtmeisters ställning, då han, oakadt sin öppet uttalade motvilja, instälde sig vid riksdagen, dertill manad af hänsyn som blefvo för honom bestämmande på ett helt annat sätt än den mening, som hystes af hans ståndsbröder om honom.

* * *

Konung Oskar hade personligen vändt sig till Trolle-Wachtmeister med anhållan att han måtte mottaga landtmarskalksstafven vid den stundande riksdagen, hvars viktigaste fråga då ännu ansågs böra blifva representationsreformen. Det syntes honom vara af vigt att i ridderskapets och adelns ordförande ega en man, som med ett stort medborgerligt anseende förenade ett varmt intresse för reformens framgång.

Konungens bref, dateradt d. 7 Maj 1847, var af följande lydelse: »Herr Grefve. Vid annalkandet af en riksdag, der makt-påliggande angelägenheter komma under öfverläggning, egnar jag hela min uppmärksamhet åt det viktiga, snart förestående valet af en landtmarskalk. Bland dem som på ett värdigt sätt skulle uppfylla detta ansvarsfulla kall, anser jag Grefven vara den som, i afseende på sin föregående tjenstebana, sina kunskaper samt sina fosterländska och oväldiga tänkesätt, skulle med största förtroende så väl af sitt eget som de öfriga stånden omfattas. Då denna opinion fullkomligt sammanstämmer med den vänskap, jag egnat Grefven, skulle det vara mig en särdeles tillfredsställelse om Grefvens helsa och öfriga förhållanden skulle tillåta honom att emottaga detta bevis på min synnerliga aktning. Jag har på detta förtroliga sätt velat

* Se Aftonbladet 1847, 6/12.

tillkännagifva mina åsikter i denna viktiga fråga och ber Grefven hafva godheten att på samma sätt meddela mig sina. Afvaktande Grefvens svar, får jag försäkra om min upprigtiga vänskap.

Oscar.

Var god och anmäl min helsning för Fru Grefvinnan.»

Äfven nu blef dock svaret afböjande. Skälen voro de samma, som vi förut lärt känna, då liknande frågor varit å bane, och som vi nyss sett återopade i brevet till Björnstjerna — misstroende till egen förmåga och bristande erfarenhet af riksärendenas behandling. Han skref till konungen bl. a.:

»Mig åligger att icke genom ett lättsinnigt åtagande af pligter, som öfverskrida min förmåga, jäfva E. M:ts nådiga förtroende och verka menligt till E. M:ts tjenst. Detta sista ord använder jag här med öfverläggning, ty mer än någonsin blir vid instundande riksdag landtmarskalken konungens man. Men för att utföra detta kall så, som maktpåliggande skickelser kunna komma att kräfva, gör det ej tillfyllest att lifvas af troheten och nitet samt af den redligaste vilja och att med värma omfatta de grundsatser, som man har den lyckan att alltjemt se uppenbarade i sin konungs handlingssätt. Det fordras derutöfver att ej vara i saknad af en erfarenhet af riksdagsärendenas behandling, hvilka jag kan säga vara mig alldeles främmande . . . Den ögonblickets själsnärvaro och det lugn, hvilka begge utgöra för en landtmarskalk högst erforderliga eller kanske rättare oeftergifliga egenskaper, måste jag tyvärr erkänna att jag alldeles saknar. Min skygghet för en befattning, som lyckats för så många andra, hvilka likväl alla haft tillfälle att mer eller mindre pröfva sig på den parlamentariska banan, skulle möjligen kunna anses öfverdrifven och i någon mån utgå från det misstroende till mig sjelf, som följt mig genom hela mitt lif. Men vore det än så, värdigas dock E. M:t nådigst finna, att ett sådant misstroende, likt en själens sjukdom, måste förlama förmågan samt rubba sinnets jemvigt och således leda till samma resultat som en verklig oskicklighet eller oanvändbarhet.»

Frågan om landtmarskalkskapet förföll, och till landtmarskalk utsågs presidenten grefve G. A. Sparre; men Trolle-

* Efter konceptet bland Trolle-Wachtmeisters papper.

Wachtmeister ansåg det såsom sin pligt att genom sin närvaro vid den riksdag, hvarest konungen så bestämdt uttalat sin önskan att få påräkna hans tjänst, visa att det ej var hvarken bekvämlighetshänsyn eller skygghet att lägga sina politiska åsichter i dagen, som bestämt hans afslag. Han ville visa att han i den stora reformfrågan, såsom orden föllo i hans bref, verkligen var »konungens man». Ett maktpåliggande uppdrag syntes vänta honom, enligt hvad den liberala sidan förmodade: det var ordförandeplatsen i konstitutionsutskottet, som särskildt var af vigt för behandlingen af det väntade representationsförslaget. Ehuru ogerna, synes han hafva varit beredd att mottaga detta uppdrag.

Han inställde sig i god tid i hufvudstaden före riksdagens början, men han fann förhållandena annorlunda än han väntat dem. Starka konservativa vindar hade börjat blåsa på samhällets höjder; konung Oscars och hans rådgifvares ställning till reformfrågan var ej längre så klar och bestämd som han föreställt sig.

»Jag fann icke kungen åter — har han antecknat efter sitt första sammanträffande med monarken — der jag släppt honom. Jag märkte det väl icke positivt, ty bestämdt yttrades intet reaktionärt, men jag märkte det negativt, nämligen genom hvad som icke sades.» Kort efter sin ankomst till Stockholm erfor han att man från regeringens sida till ordförande i konstitutionsutskottet önskade den unge grefve Henning Hamilton.* Det konservativa partiet på riddarhuset under Hartmansdorffs och Palmstjernas ledning visade sig redan från riksdagens början ega en afgjord öfvervigt. Utsgitt att genom denna riddarhusmajoritet blifva vald till ledamot af något utskott fanns näppeligen för den, som der genast stämplades såsom »rabulist». Trolle-Wachtmeister önskade det ej heller och lät detta blifva bekant. Såsom riddarhusledamot kom han sålunda icke att spela någon framträdande rol, hvilket också bäst öfverensstämde med hans skaplynne.

* Ordförande i detta utskott blef dock grefve Jacob Essen Hamilton; deremot mottog grefve Henning Hamilton landtmarskalksstafven, sedan grefve Sparre under riksdagens lopp ingått i den nya ministären.

Den gamle statsmannen, som nu vid 65 års ålder för första gången på trettio år syntes i det offentliga lifvet, mannen med det stora medborgerliga anseendet och de omfattande insigterna, var emellertid en allt för betydande person för att icke både regering och riksdag skulle fästa uppmärksamhet vid hans politiska hållning. »Man gör mig den äran», skriver han, »att sysselsätta sig litet med min person: man har sprungit till Poppius — som ej vill nämna personerna — för att få veta om jag var en sådan förskräcklig ultraliberal, som man skildrade mig (mitt bref till Björnstjerna lärer bära frukt), om jag vore hitkommen för att bilda ett eget parti och bli dess chef o. s. v.» Han erfor snart att riddarhusets majoritet och särskildt dess, såsom det heter i Trolle-Wachtmeisters anteckningar, »frenetiskt konservativa ungtuppar», hvilka ansågos stå kronprinsen Karl personligen nära, voro honom föga bevågna.

Trolle-Wachtmeisters allmänna politiska ståndpunkt var dock — åtminstone i tillämpningen — väl närmast den moderat-liberala, som samtiden, särskildt med tillämpning på konung Oscar, benämnde den *grå*. Sjelf ansåg Trolle-Wachtmeister, enligt en anteckning, det för en heder att kunna tillägna sig denna titel; och skämtsamt benämnde han en af sina vänner, landshöfdingen i Upsala, baron Krämer, som vid riksdagens början ansågs stå konungen nära, »amtmanen i Graubündnerland». Men »de hvita», de ultra-konservativa riddarhusmedlemmarna, hvilkas inflytande syntes växa, ansågo Trolle-Wachtmeister, såsom vi sett, vara — »röd».

»Min lefnadsbana», säger han, »började med jakobinism och slutar nu med rabulisteri. Jag tål, Gud ske lof, väl dervid; men på hvad grund hvilar nu min reputation af rabulist? Har den uppsprungit ur brefvet till Björnstjerna? Jag hänvisar till det. Orimligheten af en sådan tolkning ligger i öppen dag. — — Huru dumt för öfrigt, i betraktande af min ställning till riksdagen, att räkna mig till den yttersta venstern! I hela det liberala lägret känner jag ingen mer än den med mig sällan sammanträffande ungdomsvännen Anckarsvärd och umgås således med ingen af den sidans folk. Visst icke af någon afvoghet mot dem, men emedan de utgöra ett slägte,

uppvuxet under de 30 åren, som jag varit frånvarande, och som därför är mig okänt. Mina anhöriga, mina här återstående gamla vänner, Berzelius, Brinkman, Poppius, med ett ord, de som utgöra mitt dagliga och förtroliga umgänge, äro alla rent *hvita*. På riddarhuset öppnar jag ej munnen, inneslutande mig der, såsom öfverallt, i rollen af hvad man kallar en »inquisitive traveller»; och — ändå är jag icke blott *svart*, utan *röd* med röda mössan!»

Vid ett företräde hos kronprinsen Karl — han hade önskat Trolle-Wachtmeisters bemedling i en honom enskildt rörande angelägenhet — begagnade denne tillfället att klargöra sin politiska ställning och tala några varningens ord till den unge furste, som den konservativa riddarhusfraktionen — samtiden nämnde den »junkertpartiet» — ansåg såsom sitt stöd. Om detta samtal heter det i dagboken: »Jag iakttog tillfället att säga honom åtskilligt om de ultrakonservativas syfte, om nödvändigheten att ej synas imponerad af dem, att ej med något ord eller med någon courtoisie smeka dem eller, hvad som vore det värsta, synas ångra hvad som förut skett, hvilket skulle anses blott såsom svaghet . . . Jag gjorde honom uppmärksam på, huru konungens roll efter min tanke borde vara: att med lugn och värdig kontenans taga emot alla afslag och vädja till nästa riksdag . . . Då skall ofelbart en stark reaktion inträffa mot det parti, som nu har bemäktigat sig väldet; och för denna reaktion skall konungen kunna stå såsom ledare, om han nämligen bibehållit det förtroende hos de liberala och moderata, som man bör hoppas icke blifver försvagadt. Vidare yttrade jag min önskan och mitt hopp, att såväl konungen sjelf, som arfvingen till hans tron, ej måtte glömma, att dynastien är arfvinge till 1809 års revolution, hvars trådar brusto 1810, då den yttre politikens yttringar togo regentens hela uppmärksamhet och verksamhet i anspråk. Men nu måste de åter sammanknytas, hvilket vi ock med glädje sett konungen åsyfta genom sin strax tagna riktning på framåtskridandets bana.» — --

»Alltsammans åhördes med lifligt deltagande och utan missnöje. Den unge mannen röjde allvar och eftersinnande; men

benägenheten för adeln och t. o. m. beundran för dess styfva hållning vid förra riksdagen framlyste tidt och ofta.»

Riksdagens allmänna fysionomi vid dess början syntes den gamle fosterlandsvännen »mulen, för att ej säga bister». Särskildt bekymrade honom regeringens obestämda och tveksamma hållning. Konungen syntes honom stå isolerad, utan verkligt stöd af någon utmärkt förmåga bland sina rådgifvare.

»Och», heter det i en anteckning, »huru ser det ut i ståndet? Adeln, särdeles dess yngre medlemmar, har ännu ej hunnit smälta arfsrättsfrågan och det reformdigra språk, som konungen förde till ståndet 1844. Den konservativa riddarhusfraktionens närmande till honom visar sig nästan som ett steg af medlidande. Militärerna, så starka inom riddarhuset, äro uppbragta för deras af skattejemkningskomitén hotade indelta löner och känna sig ej lugnade af den redan genom krigsbefällets deputation till krigsministern åt dem utverkade koncession . . . Presterna äro missnöjda med allt som skett sedan 1844 och ännu mera med den anda, som från början uppenbarat sig hos regeringen eller rättare hos regenten, hvilken anda framför allt måste qväfvas. Borgarna, som anse sig svikna i representationsangelägenheten, se allt i svart. Der är dessutom näringsfrihetsförfattningen, som på ett håll i ståndet, och den liberala tulltaxan, som på ett annat sätter sinnena i jäsning. Bönderna skrika öfver både nytt och gammalt. Fattigvårdslagen och skolfrågan äro dem högst vidriga. Ofvanpå alla dessa specialiteter komma de dryga anslagen, hvaröfver skrikes himmelshögt.»

En tilldragelse på riddarhuset vid riksdagens början, som var betecknande för den der rådande allmänna stämningen, var adelns bekanta beslut att prägla en medalj öfver Fryxell med anledning af hans uppträdande i striden mot Geijer om »aristokratfördömandet» i svenska historien. I enlighet med sina politiska åsikter i allmänhet ogillade Trolle-Wachtmeister bestämdt detta förslag. »Det var ett trots mot den aflidne häfdatecknarens minne», säger han, »mot opinionen och snart sagdt mot de andra stånden, som väl ej skulle ha underlåtit att frambringa någon kontra-demonstration till aristokratför-

dömaren Geijers ära, om adeln med acklamation hade gått in på den föreslagna hyllningen öfver hans medtäflare. Den utgång saken nu fick genom debatten och voteringen, gjorde ståndets beslut föga smickrande för den som deraf skulle hedras.»*

Ett annat betecknande drag af de konservativas öfvervalde vid riksdagens början, var utgången af valet till justitieombudsman. Vice presidenten Landin, allmänt aktad såsom ämbetsman, hade såsom ledamot af lagberedningen och af representationskomitén uttalat frisinnade åsigtter och särskildt yttrat sig emot adeln såsom riksstånd. Han blef på dessa grunder icke återvald, utan måste vika platsen för kammarrådet och härads höfdingen Theorell, känd genom sina skrifter med anledning af 1840 års representationsförslag, mot hvilket han försvarat adelns och presternas rättigheter. Enligt antecknarens mening var dock denna demonstration af det konservativa partiet i väsentlig mån riktad mot den liberale J. G. Richert och hans verksamhet i lagberedningen. Man kände, säger han, »Theorells sedan ungdomen närda personliga fiendskap till Richert, hvars förhatliga person man hoppas blifva qvitt, så snart Theorell stiger in i lagberedningen. Den andre, tror man då, skulle ej längre hafva trefnad der, hvaraf, jemte den tillfredsställda hämnden, äfven skulle följa det afskydda lagarbetets sönderbrytande.» Särskildt var det förväntade förslaget till ny strafflag i liberal anda, hvars utarbetande i väsentlig mån tillskrefs Richert, en nagel i ögat på det konservativa partiet.**

För den af de konservativa så förkättrade lagstiftaren Richert hyste Trolle-Wachtmeister den största aktning. Han

* Efter en långvarig debatt, hvarunder mot förslaget talade R. Ehrenborg och J. A. Gripenstedt, medan det försvarades af Hartmansdorff och H. Hamilton, bifölls det med 169 röster mot 84.

** Trolle-Wachtmeister stod främst på regeringens och det liberala partiets lista till elektorer för justitieombudsmanna valet. Den motsatta sidans lista segrade (med 193 röster mot 142). Vid valet erhöll Theorell 27 röster, Landin 21. Utgången, hvilken äfven af andra ansågs som såsom en demonstration mot Richert, betraktades såsom en seger för det konservativa partiet och väckte stor förtrytelse i det liberala lägret, icke minst derföre att Theorell ansågs vara en renegat från de frisinnade lärorna.

synes dock ej hafva stått honom personligen nära, lika litet som någon af den liberala sidans öfriga koryféer. Ehuru känd såsom en ifrig reformvän höll Trolle-Wachtmeister sig äfven på afstånd från det vid denna tid bildade reformvännernas sällskap, hvars främsta män voro Richert, K. H. Anckarsvärd och Lars Hierta. Han deltog icke i reformvännernas middag till ära för K. H. Anckarsvärd d. 20 Februari, och ännu mindre i den s. k. reformbanketten d. 18 Mars, hvilken fick sin ryktbarhet genom de derpå följande gatuuppträdena.

Han ogillade tvärtom bestämdt reformsällskapets demonstrationer och anspråk att vara en makt i staten. »Anckarsvärd», skrifver han i Mars, »med hvilken jag häromdagen talade om ordnandet af reformvännernas verksamhet, yttrade sin mening vara, att inbjudning borde utgå till landsorterna, uppmanande till skyndsamt inrättande af dylika föreningar, hvilka jemte modersällskapet i hufvudstaden skulle inkomma till konungen med en petition om reformens verkställande i enlighet med då antagna grunder dertill. 'Hvad betyder det, sade han, att vi här uppgöra förslag, som ingen sedermera bryr sig om? Nej, mera direkt böra vi gå på saken. Hvilka äro här att anse såsom våra fiender? Jo, riksens ständer. Nåväl, genom en sådan petition sticka vi dem emellan oss och konungen, d. v. s. emellan folket och konungen. Få, se hvad de skola våga att göra!' Det låg, synes mig, mycken absurditet i de der orden, oberäknadt tidens otillräcklighet för en så vidt ingripande mesyr.»

Längre fram, sedan reformsällskapets organisation i landsorten tagit fart och den ifrågasatta petitionen blifvit en verklighet, läses i dagboken: »Denna makt, som uppväxer och bildar sig utanför eller utmed ständerna, således äfven utanför statsmakterna, denna reformvännernas association är en abnorm utväxt på statskroppen, som kan, om ej direkt, dock genom dess indirekta följder, blifva farlig. Det finnes icke mera än ett sätt att bekämpa denna makt — och detta är att söka göra den onyttig och gå den i förväg.»

Vi nämnde reformvännernas middag och de derpå följande upploppen — en svag afskuggning af Februari-revolutionens nyss förut timade uppträden. Obetydliga i sig sjelfva, blefvo »Mars-oroligheterna» dock icke utan inflytande på riksdagens gång och statsmakternas hållning.

Trolle-Wachtmeister har i sina dagboksanteckningar egnat en synnerlig uppmärksamhet åt dessa tumult. Skildringen deraf, framställd med antecknarens vanliga lif och berättarkonst, skall säkert läsas med intresse, om den också ej kan sägas lemna egentligen nya bidrag till dessa tilldragelsers historia. Han berättar derom följande:

»Reformvännernas till den 20 Mars utsatta bankett väckte lifliga bekymmer, icke för hvad som kunde ske inomhus, utan för hvad som var att vänta af den utanför skockade folkmassan, från hvilken en opinionsyttring kunde vara att motse af den riktning samt af den karaktär, som kunde följa af de uppvisningar i en riktigt socialistisk anda och med åberopande af exemplet från Paris, som ställdes till den arbetande klassen i incendiära artiklar, utgångna från Söndagsbladets gemena fabrik.»

»Middagen gick dock för sig utan något störande af freden. Så trodde man all fara vara förbi. De kungliga begåfvo sig på operan, dit de kommo efter första akten af Friskyttan, och der konungen helsades med lifliga hurrarop samt folksången.»

»Anledningen till demonstrationen måste jag nämna innan jag går vidare i min berättelse. Natten till lördagen hade man på knutarna flerstädes, samt utströdda, funnit proklamationer, dels prentade, dels skrifna, uppmanande arbetsklassens femtusen man att samlas på Brunkebergs torg. För öfrigt voro uppmaningarna varierande. Somliga lydte på republik, andra på reform, några voro högst förnärmande för konungen personligen, stämplande honom som en stackare, ovärdig tron o. s. v. Här af framkallades demonstrationerna på operan. Dessa proklamationer hade ock haft den verkan, att vakterna blifvit förstärkta medelst smärre truppafdelningar, som på längre eller kortare mellanstånd liksom smögo sig upp till högvakten. Detta skedde redan på förmiddagen och väckte der-

för ett obehagligt uppseende. Bäst hade det varit, att dermed dröja till eftermiddagen vid den tid folksamlingen väntades.»

»Emellan andra och tredje akten försvann öfverståthållaren, sedan kungliga familjen; litet senare spridde sig berättelsen om våld, föröfvadt mot Hartmansdorffs boning vid Storkyrkobrinken. Der gick allvarsamt till: alla fönster i huset expedierades och derefter anföllos portarna för att få ut Hartmansdorff, på hvilken man ropade med tillägg: »ned med näringsfriheten!»

»Ack, du arma, missledda hop! Näringsfriheten och den liberala tulltaxan, mot hvilka man hetsat dig, hafva ju ingen bastantare vedersakare än just denna Hartmansdorff.» —

»Det dröjde länge, innan militären syntes. Man ville väl först se, om polisen ej kunde förmås att skingra de oroliga, men de voro för manstarka, eller man skulle kunna säga pojkstarka, ty sådana voro flertalet, och de legda auxiliärer, hvarmed polisen förstärkt sin fåtaliga personal, vågade ej gå anfallsvis tillväga. En hel flock sådana stod glömd och stilla afsides på en gård. Detta utgör en af auktoriteternas meriter på denna dag. När portarna till huset blifvit sönderslagna och folket färdigt att intränga, gjorde kavalleriet choc i högen. Hartmansdorff kom nu ur faran, emedan hans följare fingo annan sysselsättning, hvars verkan militären under haglande stenar fick erfara. En pluton infanteri, som sakta gick fram genom hopen till förstärkande af en postering längre ned, anfölls med den häftighet, att soldaterna, bragta till det yttersta, gånge eld utan befallning. Jag vet ej om mer än en dödades.»

»Då uppkom borgmästaren Ekholm från Westerås till konungen. Med hufvudet ännu tungt och oredigt af reformmiddagens spirituösa dunster talade han länge, Gud vet hvad, med konungen, hvilken derefter steg till häst och, åtföljd af kronprinsen, gaf sig ut i hopen, dock ej längre än till slutet af yttre borggården. Der kom han i samtal med en annan af reformmiddagens gäster, som gjorde sig till ett slags medlare. . . . Folket, som allt jemt hurrade för konungen och med tecken af tillgifvenhet, ehuru något familjär, trängde sig omkring honom, lofvade att gå bort, om militären tillbakakallades,

och man utlemnade ett par af de arresterade, som ej voro af någon betydenhet. Det skedde, och lugnet återställdes på denna punkt.»

»Man påstår att en röst skulle hafva yttrat till kronprinsen: »Hvad vill du här, du har ju fått dina hundratusen riksdaler, rid du hem med dem!»* — och att en annan skulle sagt till konungen: »Kors, hvad du talar vackert, tala litet mer!» Men detta hör sannolikt till allt öfrigt smädligt, som utspriddes och fick löpa. — Konungens apparition bland de vilda hoparna klandras såsom oförsigtig och oklok. Jag instämmer deruti, ehuru allt hvad som röjer mod och förtroende behagar mig, och sedan det lyckades, är jag nöjd att det skedde. Den som känner konungens samvetsgrannhet och den känslighet, som bringar honom för en hel dag utur sinnesjemvig för att hafva undertecknat en dödsdom, finner ock huru lätt och naturligt han skall föras till alla utvägar, äfven med egen fara, för att kunna bespara sig nödvändigheten af blodsutgjutelser.»

»Nu trodde man allt vara lyckligen slut, men det lugnförstörande sällskapet begaf sig nu till Gustaf Adolfs torg, der anfall gjordes på den rikt med utländska lyxartiklar fournerade judiske kramhandlanden Lejas boning. Boden var skyddad af de starka igendragna luckorna, men fönsterna i huset fingo umgälla kalaset, hvarvid general Edenhjelm, innehafvande första våningen, dock fick erfaras en större förstörelse än Leja själf, till hvars bostad högre upp de stora stenarna ej hunno så fullständigt. Ändtligen, då Lejas luckor höllo på att vika, ankom en trupp hästgardister, som utan möda skingrade folkmassan.»

»Vi begåfvo oss just då från operan, tätt invid batalj-fältet, tagande vägen om Regeringsgatan. Hemma funno vi hela vår lilla tjänande qvinnopersonal i yttersta förskräckelse och förtviflan, icke i anledning af oroligheterna, utan i följd af just då ingången underrättelse af världens piga och ett par sälmadamer om den stränga lagen om tjenstehjonens förstärkta beroende och deras införande i korrektionisternas graa

* Syftar på den nyss förut af riksdagen på konungens proposition beviljade förhöjningen i kronprinsens apanage från 25,000 till 100,000 rdr.

drägt. Kammarjungfrun, hushållerskan och pigan trodde härpå fullt och fast, äfvensom på den af ena säljmadamen medbragta underrättelsen, att konungen nyss förut, på resan från operan, blifvit af det med så mycket skäl uppretade folket ryckt ur vagnen och släpad i smutsen.»

»Jag gick ned på torget, såg artilleriet med sitt batteri tåga hem och trodde att natten skulle bli lugn. Min jägare, Svensson, kom senare och berättade, huru han råkat en flock, som ropade: Nu till Norrlandsgatan n:o 1! — Det är just det hus jag bebör. Svensson blef het om öronen och visste ej huru han skulle bete sig, då ett par karlar kommo och, hejdande de andra, sade: Gå inte dit, han har flyttat! — Det var således åt min företrädare i våningen, f. d. statsrådet, numera landshöfdingen i Göteborg, Fåhræus, som påhelsningen var ämnad.»

»Strax efter bröt ovädet löst på Blasieholmen mot utrikesministern Ihres fönster. Man tror att det var ett misstag, och att afsigten gällde den närboende justitieministern Posse. Nu företogs ett allmänt fönsterinslagningståg. Krigsministern Peyrons alla rutor, speglar, vaser, ljuskronor m. m. dansade under stenregnet, vidare ärkebiskopens fönster; gardeschefens på Kastenhof, unge grefve Lagerbjelkes (starkt konservativ) samt andras, hvartill intet politiskt eller opinionsmotiv kunde upptäckas, blefvo föremål för våldet. Drottninggatan gaf morgonen derefter en ohygglig anblick.»

»Följande dagen motsåg man med oro händelserna. Det var en söndag, då sysslolösheten och dryckenskapen skulle ägga folket till nya excesser. Man hade förnummit hotelser; man hade sig bekant, huru penningar utdelades, och huru på flera krogar kostnadsfri traktering bestods från okänt håll åt folk af den lägsta klassen. Man var på sin vakt, men inga utomordentliga åtgärder vidtogos om dagen, som förblef lugn med undantag af en folksamling, mest af nyfikna, i Kyrkobrinken. Men inemot aftonen, omkring kl. 5 e. m., plundrades konditor Davidsons bod på Drottninggatan.

Detta var signalen för regeringen att deployera sina försvarsmedel. Regimentena från Fredrikshof ryckte upp tillika med ett batteri: Skeppsholmsbron upprefs till skydd för vapen-

förråden. För ett lika ändamål drogs lifregementets exercis-sqvadron till Marieberg, som besattes af den jemte dervarande elever och hundra ditkommenderade kadetter. Slussarna, eller rättare vindbryggorna, bevakades för att afskåra kommunikationen med Södermalm. General Lefrén fick befälet öfver alla i hufvudstaden sammandragna trupper, hvilket egentligen tillhörde general Lorichs såsom öfverkommendant. Befallning gafs, till förekommande af truppernas förskingring, att inga finge skickas till dämpande af eldsvådor, om sådana skulle utbryta, eller rättare anläggas, hvilket man hade anledning att befara. I sådan ställning afvaktades nattens företeelser.»

»De blefvo allvarsamma. En af öfverståthållaren utfärdad kungörelse, anslagen på knutarna, syntes ej hafva medfört den dermed åsyftade varnande verkan. Tumultets teater blef åter Storkyrkobrinken. Man skulle tro att platsen valdes för närbelägenheten af slottet, ty efter den behandling, Hartmansdorffs boning redan undergått, och då man väl visste, att hans person ej mera fanns der, var det ingenting, som kunde göra Kyrkobrinken särskildt intressant för orolighetsstiftarna. Väsandet, nämligen skri och fönsters utslagning, började mellan kl. 8 och 9 samtidigt med månförmörkelsen, och man anmärkte att under den tid af ungefär halfannan timme som månen icke lyste, var vildheten och rörelsen bland folket starkast. Efter fåfänga försök af de civila auktoriteterna att förmå folket till stillhet och ordning, anfölls massan af en kavalleripiket, men denna blef af stenregnet från gatan och från fönstren så kraftigt motad, att choc ej kunde utföras. Folket hade nämligen brutit sig in i husen, bemäktigat sig de öfra våningarnas fönster, hvarifrån ej blott stora gatstenar utan äfven några pistols- och bösskott ljungade emot militären.»

»På rapporten, att kavalleriet ej förmådde framtränga, befallte konungen med orubbadt lugn att skjuta. Drottningen uttryckte högsta förskräckelse vid detta ord och besvor konungen samt befälhafvaren att ej göra något, som de skulle komma att ångra. Lugnt, men bestämdt svarade konungen blott med de orden: vi måste. Nu ryckte gardets infanteri fram, som, hittills endast med svårighet af befälet återhållet,

nu lemnade sig åt sin vrede. Men märkvärdigt var det käcka motstånd, som soldaterna rönte af denna hop, nästan af bara lärpojkar och gesäller, somliga knappt inträdda i ynglinga-åldern. De förskräcktes icke af kamraternas fall, utan liksom gamla krigare slöto de sig tillsammans efter de fallna och fortsatte striden under vilda hurrarop utan någon dem upp-äggande anförare, ty de hemliga, bakom dem smygande bestickarna kunna ej kallas så. . . . Många, jag tror öfver tju, häktades.»

»På norr invid Brunkebergstorg striddes äfven. En barrikad af stegar etc. var upprättad öfver ingången till Norra Smedjegatan, hvarför? Den togs af en gardespluton med bajonetten. Vidare gafs eld på folket der och i Herkulesbacken. Huru många som fallit vet man ej. Sju lik expone-rades nu uti polislikrummet. Uti två rakstugor i grannskapet af stridsfältet inburos under och efter kampen, i den ena sexton i den andra elfva, dels döende, dels svårt sårade »rabulister». Af militären föllo två eller tre och många sårades, kommandanten, öfverste Dævel deribland. Hans gamla trankila hvita häst, på hvilken han ridit i tju år, fick ett ben afslaget och måste stickas.»

»Omkring tvåhundra unga män — antalet växte snart till dubbelt — af de bättre klasserna, ämbetsmän och för detta militärer hade anmält sig hos polisen för att efter föreskrift blifva använda. Dessa voro i synnerhet verksamma i att, spridda på olika håll, närma sig till grupper, som formerades och medelst tal och upplysningars meddelande söka skingra dem som voro förledda. Äfven hafva arresteringar skett genom dem. En ung ämbetsman, som med andra kamrater af de frivilliga besökte några krogar, berättade med afsky det vilda och hemska skick, han funnit derinne hos de der sittande kunderna, som i utbrott af harm talade sins emellan om huru de hade bort bära sig bättre åt i det eller det hänseendet för att lyckas i lördags.»

»Hvilka voro de, som fäktade i rabulisthopen? Folk af hufvudstadens lägsta klasser, mest gesäller och lärpojkar. Hvad ville de? Det visste de ej sjelfva. Man hörde ropas än emot näringsfriheten, än emot den fria tulltaxan. Några

kallade på republik, andra på reform och allmän valrätt. En hördes ropa, att »vi vilja väl hafva kung, men inga *provisorer*». Han hade väl litet i hufvudet om provisoriska regeringen i Paris. Hurra och skråla och utösa skällsord mot militärern gjorde alla. Men tydligt var, äfven om man ej känt penningutdelningen och trakteringen, att de stackarna, som agerade, voro upphetsade af andra och ej sjelfva visste för hvilket ändamål de kämpade.» —

»Jag har redan nämnt galenskaperna angående tjänstefolkets hårdare vilkor och förödmjukelse, som man satt i hufvudet på denna klass och derigenom lyckats att få den fiendtligt stämd. Näringsfriheten afmålas såsom signalen till handverksklassens förstörande; den nya gesällagen såsom tyransk och vanhedrande för gesällerna. Allt hvad regering och ständer genom dessa lagar och i sammanhang dermed gjort och ännu göra, går ut på, heter det, att sätta den arbetande klassen i det hårdaste beroende af dess blodsugare, som är den förmögnare borgareklassen. Genom den fria eller liberala tulltaxan vill man gynna utlänningen; de liberala tidningarna besoldas af engelsmännen, hvilkas produkter skola qväfva och förstöra den inhemska industrien, hvaraf naturligen följer att arbetarna skola svälta i hjäl. För att så mycket säkrare uppnå detta ändamål, skall tullen på lifsmedel höjas.»

»Ibland allt detta hänvisa andra klagomål till hvad som nu göres i Paris för arbetarnas bästa. Så vill man ock hafva det här, och derföre: reform! »Vi sluta ej förrän vi hafva fått det här som i Paris», yttrade en gesäll till min betjent. I detta kaos utveckla sig symptomerna till två element, för ögonblicket förbundna med hvarandra, nämligen prohibitivsystemet jämte tvillingsystemen skråandan, samt republikanismen. Sinnena bearbetas väldigt af tvänne tidningsblad, som för det lägre folkets beqvämlighet utkomma om söndagarna, nämligen Friskytten och Söndagsbladet.» —

»En företeelse af egen art, som dessa händelser framkallat, är bildningen af de frivilliga. Dessa redan förut här nämnda medhjelpare till ordningens bibehållande uppgå nu till flera hundra af särdeles olika slag. Med de unga officerrarna och civilämbetsmännen, hvilka tillsammans utgöra fler-

talet, äro här sammanblandade artister, litteratörer, aktörer och nu, sedan bildningscirkeln slagit sig dit, äfven gesäller. Alla dessa, utmärkta af en hvit kokard och försedda med ett säkerhetskort, hvarförutan nu ingen insläppes i slottet, utgöra en brokig och högst vidunderlig samling i pelarsalen, der de om aftnarna hafva sitt höggvarter och trakteras från den kungliga taffeln, som halfva natten står för deras räkning. De hafva till närmaste chef generalen och öfverstekammarherren Mauritz Lewenhaupt, före detta öfverståhållare, som nu med en liten vridning på dopnamnet får heta general Lamoricière. Den kungliga familjen blandar sig ofta i denna flock. Men bland så många slår det ej fel att der finnas de som äro opålitliga, »des faux frères», hvilka här hafva ett ypperligt tillfälle att studera sig in i de dispositioner, som tagas. Så t. ex. befann sig deribland samme aktör vid lilla teatern, som ledde anfallet vid utrikesministerns hotell. Han tillika med en annan blef dock af kamraterna fördrifven. Sedermera har en epuration kunnat utan buller verkställas sålunda, att säkerhets- eller inträdeskortet blifvit förklarade icke gälla mer än för ett dygn, och vid derefter skedd utdelning af nya hafva inga blifvit lemnade åt sådana personer som man ville utesluta.» — —

D. 22 Mars.

»Deputationer och subscriptioner hafva hört till ordningen för dagen. En deputation, väl icke från bondeståndet, men bestående af detta stånds ledamöter, var den som började. Derpå följde en från borgerskapet genom stadens 50 äldste. I bägges tal uttrycktes, jemte allt annat tillbörligt, äfven bestämdt gillande af de stränghetsåtgärder, som regeringen hade vidtagit. Den bekante bonden Strindlund begärde att få tillägga några ord, sedan vice talmannen, som anförde deputationen — talmannen var opasslig — slutat sitt tal. »Om, yttrade Strindlund, de kraftiga åtgärder, som E. M:t genom vidtagit nya truppers inkallande till hjälp åt den uttröttade garnisonen, ej befinnas tillräckliga, och upproret således får öfverhanden, så i fall ett hår krökes på Herrans smordes hufvud, skola svenska bönderna resa sig i massa, beväpna sig och tåga emot hufvudstaden, och der ej lemna sten på sten.»

Denna något för bjerta demonstration har visligen af tidningarna blifvit i berättelsen utelemnad. I går fattades af adeln på Palmstjernas motion beslut att uppvakta konungen med en stor deputation och aflemna en adress, hvartill de andra stånden genom en deputation, som af mig anfördes, blefvo inbjudna. Riksstånden infunno sig nästan mangrannt. Adressen liksom konungens svar voro väl uppsatta och uttryckte hvad de borde.» — —

»En subskription, som bryr mig, är den som nu fortgår till teckning af en petition om upprättande af borgaregarde. Jag skulle ej vilja tillstyrka organiserandet af denna väpnade styrka; och om man än aldrig så vackert afmålar den såsom en borgen för allmänna säkerheten, skulle jag dertill svara, såsom min far på Gustaf IIIs fråga hvad man bland allmänheten tyckte om den då nyss antagna säkerhetsakten: »Vi tyckte mera om vår förra osäkerhet.» — —

»Statsrådet baron Staël von Holstein, som är känd för att icke vara någon mild bedömare af konungens person och handlingssätt, yttrade till sin hustru efter återkomsten från slottet om lördagsnatten, att man nu haft tillfälle att se konungen från en alldeles ny sida, och att man ej kunde nog berömma det lugn och den beslutsamhet, som han i den svåra belägenheten ådagalade.»

»Litet svårare blir det att rättfärdiga dröjsmålet med undsättningen till Hartmansdorff. Öfverståthållaren var på operan, det var knuten — men hvarför var han der? Med de starka anledningar, man hade att förvänta oroligheter denna afton, och hvaraf styrelsen redan hade funnit sig befogad att stärka vakterna, hvilket bäst vittnade om att man ansåg sig böra vara beredd på allt, hade ordningens högste styresman, utan hvilkens tillgörande ingen åtgärd kunde tagas, bort vara närmare till hands. Folksamlingar bilda sig och — öfverståthållaren sitter på operan! Folket anfäller Hartmansdorffs boning; då löper man till operan för att underätta öfverståthållaren, som nu begifver sig upp till slottet, nämligen till fots. Skulle icke baron Sprengtporten åtminstone haft sin häst sadlad, för att vid behof föras till honom? Detta fram och tillbaka till fots tog tid, och under detta

uppehåll grasserade folket fritt vid Kyrkobrinken, och gardes-sqvadronen, uppsutten till häst, vågade ej rycka ut i brist af ordres. Vid slottet i hästgardesvakten stiger öfverståthållaren upp på en gardisthäst och rider ned till folket för att orera bort de oroliga. Han blir snöpligen afvisad. Då först befallas att använda stränghet, och en charge af hästgardet räddar Hartmansdorff, hvars port just då blifvit sprängd.»

»Under tiden hade baron Sprengtporten uppgått till Hartmansdorff, som satt lugn i sitt rum, och rådt honom att genom en bakport söka sin räddning, hvartill Sprengtporten ville vara behjelpig. Hartmansdorff svarade kallt och afvisande, att öfverståthållarens pligt vore att försvara den våldförde medborgaren, men ej att förmå honom till flykt, hvarföre Hartmansdorff uppmanade Sprengtporten att uppfylla hvad honom sålunda ålåg.» — —

»Man kan nog förstå huru vederbörande kunnat inledas i den säkerhetsdvala, som vållade att de träffades oberedda. De utspridda hotande proklamationerna gingo alla ut på att de befarade rörelserna skulle ega rum på Brunkebergstorg, der reformbanketten skulle blifva anledningen till upploppet. Der utanför var också en stor folksamling, dock, som mig syntes, mest nyfikna; men innan klockan 7 var banketten slut, ehuru icke torget tomt. Underrättelsen derom kom till oss på operan och lopp glädjande från man till man. Konungens äfvensom öfverståthållarens sena ankomst visade, att de velat afvakta händelsernas utveckling på det enda ställe, som de trodde skulle kunna blifva teater för oroligheterna. Om sådana utbrutit der, skulle säkert de repressiva åtgärderna icke hafva låtit vänta på sig så länge som det nu skedde, då folket hade den oartigheten att anställa spektaklet på annan plats än man väntade. Detta förhållande, i förening med oerfarenheten af dylika uppträden, kan i någon mån, men visst ej fullkomligt, ursäkta öfverståthållarens brist på förutseende.»

*
* * *

Så långt dagboksanteckningarna rörande Marsoroligheterna i Stockholm. Det framgår af dem, huru föga dessa

pöbelupplopp i sjelfva verket sammanhängde med dagens stora frågor eller hvilade på någon önskan att genomdrifva de reformer, som stodo på dagordningen. Reformsällskapet, hvars bankett gifvit signalen till oroligheterna, kunde ej med fog göras därför ansvarigt.

Den brännande frågan vid 1847 års riksdag så väl som hufvudföremålet för reformsällskapets verksamhet förblef, såsom känt är, representationens ombildning. Föregående riksdag hade i en skrivelse till Kongl. Maj:t anhållit att åtgärder måtte vidtagas för befrämjande af denna nationalangelägenhet. Frågan kunde icke falla — så hade konung Oscars förste justitieminister, friherre Nordenfalk, förklarad; och de flesta voro ense om att en förändring vore önskvärd. Om sättet voro meningarna dock så mycket mera delade; och tvistefrågan gällde numera företrädesvis införandet af allmän valrätt inom hela representationen eller bibehållandet af klassval inom en del af densamma. En komité, tillsatt 1846 för behandlande af hithörande frågor, hade i juni 1847 afgifvit ett sakrikt och upplysande betänkande, hvilket kan sägas i väsentlig mån hafva förebådat den riksdagsordning, som aderton år senare antogs. Detta betänkande öfverlemnades vid början af riksdagen 1847 till rikets ständer, men till allas förvåning utan annat yttrande från regeringens sida, än att Kongl. Maj:t fortfarande ville åt den stora frågan egna synnerlig uppmärksamhet, men för närvarande icke ansåge sig böra vidtaga någon annan åtgärd än att meddela rikets ständer hvad derutinnan efter sista riksdag blifvit åtgjort.

I denna verkliga eller skenbara likgiltighet för en fråga, som så länge och så lifligt tagit den allmänna uppmärksamheten i anspråk, ville den liberala opinionen spåra början till ett omslag i konung Oscars frisinnade politik; och pressens och riksdagens hållning under dess början bestämdes i väsentlig mån derigenom.

Äfven Trolle-Wachtmeister ansåg denna regeringens tillbakadragna hållning såsom ett politiskt missgrepp. Särskildt justitiestatsministern grefve Posses förhållande till representationskomitén ansåg han hafva satt konungen och hans ministrar i en tvetydig dager, hvarigenom uppkommit misstro-

ende och tvifvel, huruvida regeringens reformvänlighet varit så uppriktigt menad. Han ansåg det derföre nödvändigt, att något uttalande gjordes från högsta ort, som utvisade regeringens verkliga afsigt att genomföra reformen. »Kungen måste, skrifver han i början af Mars, meo voto, låta tydligen se hvar man har honom, innan det kunde inträffa, att man på ett för hans och kronans värdighet mindre fördelaktigt sätt toge sig för att aftvinga honom svar på frågan.»

Omsider, sedan underrättelsen om Februarirevolutionen i Paris ankommit till Stockholm, beslöt konungen att ingripa. Han förekallade konstitutionsutskottets ledamöter (d. 11 Mars) och uppmanade dem att utan dröjsmål företaga utarbetandet af ett representationsförslag, för att framläggas för ständerna. Trolle-Wachtmeisters »glädje blef stor, säger han, när i lördagens plenum på riddarhuset grefve Posse närmade sig, för att berätta hvad som tilldragit sig. Jag tryckte Posses hand så hjertligt och skulle i glädjen hafva tagit honom i famn, om det ej varit för den stora samlingen. Genom denna uppmaning till utskottet och uttryckande af sin mening har konungen förflyttat sig tillbaka till den punkt, der han var 1844. Nu sitter han åter med goda kort; måtte han spela dem väl!»

Helt annorlunda var det intryck, som denna nyhet gjorde inom riddarhusets och konstitutionsutskottets majoritet. Från det konservativa lägret höjdes rop om det »pultroneri», hvarom detta steg ansågs vittna. En af konstitutionsutskottets ledamöter yrkade till och med, att man skulle af konungen begära hans yttrande skriftligen, på det att utskottet måtte blifva i tillfälle att öfverlägga om åtgärder med anledning af detta konstitutionsvidriga steg. Då frågan om representationsförslaget företogs till behandling i utskottet, bestämdes också, med en majoritet af 12 röster mot 11, såsom utgångspunkt att detta skulle byggas på klassval. Denna utmaning mot den liberala opinionen, som med ständigt växande ifver yrkade på samfölda val, bidrog att öka den allmänna oron och gifva fart åt reformvännernas verksamhet.

Utskottets minoritet, bestående af borgare- och bondeståndens ledamöter, ansåg sig också längre fram böra försäkra konungen, att åsigten ej var enhällig. Vid ett företräde d. 11

April öfverlemnades af dessa utskottsledamöter en adress till konungen, innehållande en bestämd protest mot klassvalsprincipen. Konungen kunde då tillkännagifva, att ett representationsförslag från regeringen inom kort vore att vänta.

Vid ett enskildt företräde hos konungen, för att lyckönska honom efter det lyckliga avslutandet af gatuuppträderna i Mars, utbytte Trolle-Wachtmeister med monarken sina åsikter rörande dagens frågor. Konungen ogillade, enligt hans anteckning, konstitutionsutskottets knapphändiga principförklaring och befärade ledsamma följder deraf. Öfver regeringens förslag till ny tulltaxa i liberal anda uttryckte han sitt bekymmer. »Han syntes nu önska afslag, säger antecknaren, eller åtminstone väsentliga modifikationer i detta från regeringen utgångna förslag. Men, tillade han, konsten är att komma dermed just nu, utan att synas vara rädd. — Ja, just det var konsten, tänkte äfven jag. Men faran af att låta saken gå vore ej stor, ty bönderna äro bestämda att förkasta det nya förslaget, hvilket visst icke skulle segra hos presterna, samt med stor sannolikhet ej heller på riddarhuset.»

Sedermera förspordes och omförmäles äfven i dagboken, att konungen den 28 eller 29 Mars haft hos sig några ledamöter af bevillningsutskottet, hvarest tulltaxan snart skulle förekomma, och talat med dem i samma anda. Konungens grundliga detaljkänedom i dessa ämnen väckte de närvarandes beundran, men formen för detta ingripande kunde ej från den rent konstitutionella synpunkten anses vara lämplig. »Det måste betraktas som komprometterande för statsrådet, att en ny åsigt hos regeringen, stridande mot ett i statsrådet fattadt beslut, på detta sätt uttrycktes.»*

Representationsfrågan var och förblef emellertid det, som företrädesvis låg äfven konungen om hjertat, och sedan han

* Konungens yttrande infördes i bevillningsutskottets protokoll och trycktes i Posttidningen (n:o 87). Konungen uppmanade utskottet att vid behandlingen af den nya tulltaxan fästa afseende dervid, att omständigheterna i utlandet förändrats derhän, att »till följd af störandet af den allmänna krediten och försäljning till nedsatt pris af manufakturvaror, fara vore för vådlig täflan med inhemska näringar.»

i Mars 1848 beslutat att lemna sin tillbakadragna hållning, ville han försäkra sig om bistånd för sina syften, särskildt hos den förnämste och mest oberoende af den liberala sidans män på riddarhuset.

Den 31 Mars har Trolle-Wachtmeister antecknat i sin dagbok: »I går förmiddag mottog jag genom en biljett från kabinettskammarherren befallning att komma upp till kungen i afton kl. 6. Det af mig just till den tiden utsatta bänkmanssammanträdet föranledde uppskof, och jag inställde mig hos Hans Majestät kl. $\frac{1}{4}$ 8. Ej förr än kl. 10 $\frac{1}{4}$ kom jag derifrån.» — —

»Konungen talade om nödvändigheten att komma till ett resultat i den stora frågan, om osannolikheten af målets ernående på den väg, som konstitutionsutskottet ville gå och om nyttan af att framlemna ett i liberal riktning uppgjordt förslag, hvilket man kände vara gilladt af regeringen. För sistnämnda ändamål vore det nödvändigt att detta förslag komme ifrån en person, hvars ställning förvissade derom, att han ej handlade utan med konungens bifall. Detta gällde således min person; men innan konungen kom till anmodan åt mig att häruti verka, utvecklade han grunddragen till det af honom uppgjorda representationsförslaget.»

»Som detta väl snart på något sätt kommer i dagsljuset, vill jag nu ej här införa det fragmentariska, som jag deraf uppfattade. Blott vill jag nämna, eftersom den höge författaren med sjelfförnöjelse lade stor vikt derpå, att bönderna der fått sig bevarad sin fjerdedel i representationen, och att adeln erhållit så stort inträde i öfre kammaren, som billigt kunde begäras; »och, sade konungen, adeln måste få behålla något qvar af sina ståndsrättigheter. Jag kan ej föreslå att de tillintetgöras. Arméens flesta officerare tillhöra det ståndet, arméen behöfver jag, den kan jag icke stöta för hufvudet.» —

»Jag svarade, att detta förslag skulle nödvändigt få emot sig alla de konservativa och många af de liberala, således en stor del af riddarhuset. Mot denna opposition skulle det åligga förslaget synlige författare att försvara detsamma. Konungen kände redan, af hvad som vid andra tillfällen emellan oss förelupit, min fullkomliga ovana vid parlamentariska debatter och min af

mig sjelf förmodade fullkomliga oförmåga deruti. Jag skulle kompromettera både mig sjelf och förslaget samt således äfven regeringen, hvars organ jag vore. Jag undanbad mig således på det bestämdaste det mig ämnade förtroendet, men med det samma sökte jag att visa, huru det vore mera lämpligt för det åsyftade ändamålet, att en af konungens rådgifvare, förnämligast justitieministern, här uppträdde.»

»Konungen invände, att han väl talat derom med grefve Posse, men att denne, som visste med sig, huru illa ansedd af opinionen han var, trodde att blott för det hans namn syntes under förslaget, skulle det blifva förkastadt. Jag anmärkte deremot att hans, för att nyttja hans egna, af konungen upprepade ord, »dåliga kredit» hos allmänheten hufvudsakligen härledde sig ifrån den konservatism, som man med rätt eller orätt misstänkte hos honom ligga under det obestämda, mystiska och således alls icke uppriktiga handlingssätt, som allt sedan representationskomitén utmärkt grefve Posses förfarande i den stora representationsangelägenheten. Han borde därför, syntes mig, med nöje omfatta ett tillfälle att nu öppet ådagalägga sitt tänkesätt och, om jag så må säga, hissa sin flagg . . . Jag tillade slutligen, att ett sådant steg som det nu tillämnade, hvaraf man kunnat sluta till regeringens syfte, hade varit en välsignad sak, då representationskomiténs arbete lemnades till stånden, och kanske hade det varit ännu mera passande och välgörande, om det egt rum förut inför komitén.»

»Ja, yttrade kungen, något sådant hade kanske bort göras hos representationskomitén, och jag talade derom då med grefve Posse, men han ville icke. Jag tror att han var vidtalad af många, som sökte förmå honom till en passiv roll, i den önskan och förmodan, som han kanske sjelf delade, att saken skulle afstanna och ingenting blifva af alltsammans.»

Trolle-Wachtmeisters beslut att bestämdt afböja konungens anmodan berodde väsentligen på de allmänna intryck, han erfor af det ifrågavarande förslaget. Det öfverensstämd på intet sätt med hans egna åsigter. Han ansåg det icke hafva utsigt att godkännas af någon och, säger han, »kanske till och med i vissa afseenden löpa fara att förlöjligas, ty t. ex.

genom den plats, som der bestämdes i öfra kammaren åt öfverstelöjtnanter, hvaremot officerare af lägre rang stannade i nedra kammaren, skulle öfverstelöjtnantsrangen blifva liksom helgad af grundlagen. Vidare låter det sig ej mera göra att under skydd af klassprincipen, hvilken dock hvar dag, jag hade så nära sagt hvar timme, närmar sig mer och mer till det omöjliga, insmuggla en flik af ståndsprincipen och af själfskrifvenheten. De der adelsmännen, som konungen vill hafva in i öfre kammaren, skulle skämma bort alltsammans.»

»Jag begriper väl det kinkiga i hans ställning vis-à-vis adeln och fattar således äfven, hurusom han ej kan uppträda med ett förslag, som helt och hållet tillintetgör ståndets politiska tillvaro; men också derföre har jag alltid varit och är ännu af den tanken, att han ej utan i högsta nödfall bör taga initiativet i denna fråga. Helt annat är, att låta öppet förstå att han ej skall af stånds- eller privilegiekonsiderationer låta sig afhållas från att antaga hvilket som helst i andra hänseenden klokt affattadt reformförslag, som i laglig väg och såsom uttryck af folkets allmänna vilja blefve honom förelagdt.» — —

»Då vi åtskildes, upprepade han med bekymmerfull ton orden: Ja, något måste göras, och snart! — Då konungen ej ville antaga grefve Posse eller rättare ej trodde sig kunna öfvertala honom att bära fram förslaget, föreslog jag presidenten Berg von Linde, hvilken, ehuru icke statsrådsledamot, dock innehar en sådan ställning, att han borde anses ej handla annorlunda än i enstämmighet med regeringen. Konungen runkade dervid på hufvudet och sade: 'Det går ej an, Berg von Linde är alldeles utan anseende på riddarhuset'; hvarpå han med omvänd ton och leende tillade: 'Ja, ja, Ni står ej väl der, Ni heller, men det är dock på annat sätt.'»

Det var ej blott med monarken, som Trolle-Wachtmeister under denna tid, innan något representationsförslag ännu var framlagdt, hade öfverläggningar i denna fråga, som så varnit intresserade honom. Inom riddarhusets minoritet hade bildat sig en grupp, som ville reform *utan* klassval, men med garantier mot en allt för demokratisk första kammare. Trolle-

Wachtmeister slöt sig till denna grupp, som var stolt att inom sig ega en man med hans stora medborgerliga anseende.

Reformsällskapet räknade, såsom nämnt är, icke den liberale excellensen bland sina medlemmar; men han saknade ej beröring med detta sällskap genom en af dess styrelseledamöter, den då nyss på den politiska vädjobanan inträdde representanten för Lunds universitet, professor P. Genberg, då förlofvad med en dotterdotter till Trolle-Wachtmeisters första hustru.* Genbergs och Trolle-Wachtmeisters åsigtar i denna fråga synas hafva varit nära öfverensstämmande; oakadt sitt ledamotskap i reformsällskapets styrelse gillade ej heller den förre demonstrativa karakteren af dess verksamhet, och tillhörde i åtskilliga punkter dess minoritet.**

Rörande Trolle-Wachtmeisters deltagande i de enskilda konklaverna för åvägabringande af ett representationsförslag, berättar dagboken:

»Redan vid jultiden kommunicerades mig i hemlighet ett utkast till en ny representation, byggd på allmänna val i en nedre kammare och med bibehållande till någon del af ståndsprincipen i den öfre. Författarna här af voro tvenne f. d. löjtnanter, svågerrarna Gripenstedt och Mannerskantz. Mig kommunicerades det af presidenten Berg von Linde; men efter ett flyktigt genomseende deraf och ytligt ordande derom hörde jag ej vidare talas om hela affären, förrän den blef föremål för öfverläggning vid ett sammanträde den 9:de April hos grefve Platen, hvaruti omkring 40 af riddarhusets medlemmar deltog och deribland jag. I den insjuknade Platens ställe förde baron Tersmeden ordet, eller rättare sagdt, satt i ordförandestolen, ty talaren för förslaget var Gripenstedt. Tid och förhållanden hade nu sedan förslagets upprinnelse så förändrat sig, att Gripenstedt funnit sig föranlåten att för öfre kamma-

* Genom sitt giftermål med enkefriherrinnan Möllersvärd, född Klinckowström, hade Trolle-Wachtmeister blifvit stjuffader till Hedvig Möllersvärd, sedermera gift med öfverste Nils Toll och moder till Genbergs brud. Fröken Toll vistades jemte andra qvinliga medlemmar af Trolle-Wachtmeisters familj under riksdagen i hans hus i Stockholm.

** Se härom O. Swahn, P. Genberg, Minnesteckning, s. 64 o. f.

rens sammansättning uppgöra ett alternativ, hvaruti ingenting förekom af bibehållen ståndsprincip. Han föreställde oss nu vådan att, under det vi tvekade, få äfven här höra dundra emot oss det verldshistoriskt vordna: 'Det är för sent!', hvarmed man nu på så många ställen tillbakakastat koncessioner, hvilka efter tidsutdrägt, prut och under tvång och nöd blifvit erbjudna. Vi måste, anmärkte han, retirera till en position, der vi kunna vara säkra att finna allierade och som är stark genom rättvisan och förnuftet. Der böra vi stanna och försvara oss till det yttersta.»

»Alla tego. Ehuru jag föresatt mig att undvika hvarje tillfälle till parlamentarisk diskussion, hvaruti jag aldrig försökt mig, ansåg jag mig nu böra träda fram, då jag satt öfverst, och ingen tycktes hafva lust att bryta isen. Jag uppträdde således och utvecklade så godt jag kunde, på hvilka grunder jag ansåg det första förslaget, med sin inflickning af ståndsprincipen, ej kunna försvaras, och att nu mera var ej annat att göra än att antaga det nya alternativet. Alla tego, eller instämde med mig. Baronerna Hugo Hamilton och A. Raab yttrade några ord i samma anda. Vi åtskildes för att samlas om aftonen hos Tersmeden. Der sysselsatte vi oss ytterligare med grundlinierna för den nya representationen.»

»De innefattas i följande punkter:»

»1:0. All representationsrätt, grundad på sjelfskrifvenhet, upphör. Den må icke heller grundas på nationens fördelning i stånd eller klasser.»

»2:0. Representationen utöfvas i tvänne kamrar med full likhet i politiska rättigheter.»

»3:0. Bägge kamrarna tillsättas genom samfälda val, sålunda inrättade att, jemte det valrätten bibehålles för alla dem, som deraf nu äro i besittning, och tilldelas alla nu orepresenterade, men med de förra i lika samhällsställning, nationen må kunna påräkna den öfre kammaren sammansatt af personer i besittning af högre bildning eller af fullt oberoende förmögenhet eller af vidsträcktare erfarenhet i fråga om samhällets angelägenheter.»

»Vi kommo öfverens att den 11 sammanträda hos mig, der ämnena för öfverläggningen skulle blifva temligen kinkiga, nämligen detaljerna af förslaget, hvars konturer endast ännu äro bestämda, och sättet att åstadkomma denna vår nu öfverenskomna opinionsyttring.»

»Under tiden kommo vi på visst sätt i beröring med reformvännerna. Baron Hamilton tillkännagaf nämligen, att han tillika med Raab och några andra bland reformvännernas minoritet vore sinnad att följande dagen inlägga protest mot majoritetens beslut, i afsigt att denna reservation skulle få till landsorten åtfölja reformvännernas program, och genom uppväckande af delade meningar modifiera den agitation i sinnena, som de ledande auktoriteterna härstädes åsyftade.»

»Anmälan derom skedde vid reformvännernas möte den 10, då öfverläggning förhades om den dagen derpå beramade kommunikationen med landsortssällskapen; men detta togs mycket illa af den i sällskapet enväldige Aftonbladsregenten, som med uttryck af vrede tillbakavisade begäran för reservanternas program att få åtfölja Aftonbladet eller deruti intagas. Men herr Hierta gaf ej akt på att han hade med öfverpostdirektören att göra; och minoritetens program blef, hans bön förutan, från postkontoret expedieradt såsom bilaga till de i landet utgående numren af Hiertas tidning.»*

»Genom detta programs likstämmighet med de i vår lilla association antagna, ofvan anförda grunder, kunna vi anse oss såsom görande gemensam sak med reformvännernas minoritet, hvarför ock Hamilton vid vårt sammanträde hos mig den 11 framlade till underskrift en dylik lista för åstadkommande af en petition, sådan som den programmet nämner. Jag teck-

* Reservanternas inom reformsällskapet antal utgjorde 34. Bland dem märktes Hugo Hamilton, A. C. Raab, W. Tersmeden, C. F. Wærn, P. A. Siljeström m. fl. I deras reservation framhölls nödvändigheten af garanti mot missbruk af den rättvisligen ganska långt utsträckta valrätten, som låter den föreslagna representationen nästan alldeles sakna ett betryggande element. En § i de grunder för en representationsförändring, som åtfölja denna reservation, hade följande lydelse: »Valrättens utöfning bestämmes så, att åt upplysning, erfarenhet och mera oberoende samhällsställning tillförsäkras behörigt afseende vid bildandet af representationen». Likheten med det ofvan i texten omnämnda förslagets 3:dje punkt rörande öfre kammaren behöfver ej påpekas.

nade mitt namn först, sedan öfverståthållaren baron Sprengtporten; men rätt många underskrifter vunnos ej. När, som ordspråket lyder, det kom till kritan, svek modet hos de flesta.»

»Vid denna sammankomst, den 11, hunno vi ej längre än förut, d. v. s. till de yttre linierna, alldenstund åtskilliga nya ledamöter infunnit sig, för hvilka man åter måste utveckla saken från början. Men beslut fattades nu, att ett par dagar senare, eller den 14, vid ett nytt sammanträde sysselsätta oss endast med de ännu ej vidrörda detaljfrågorna, hvilka under tiden skulle tagas under förberedande öfverläggning af Tersmeden, Mannerskantz, Åkerman (landshöfdingen), Raab och mig, hvilka derföre kommo tillsammans dagen före sammanträdet. Men då på morgonen hade kungens förklaring skett till konstitutionsutskottets minoritet om den snart från regeringen kommande reformpropositionen. Vi hade således med saken intet stort mera att skaffa, hvarföre vid sammanträdet följande dagen det beslöts att låta föremålet för vårt förehavande hvila, tills man finge se hurudant regeringens förslag vore och hvad öde deråt beskärdes.» —

»De konservativa, uppskrämda af konungens tillkännagifvande för konstitutionsutskottets ledamöter, samt äfven — hvilket gjorde oss stor heder — af hvad som förelupit inom den fraktion af riddarhuset, som samlats hos mig och der jag, enligt en kringlöpande och trodd berättelse, skulle hafva inledt dessa riddersmän till ingenting mindre än att underskrifva afsägelse från adelskapet — de konservativa, säger jag, hade för att anlägga en kontramina samlats dagen efter vårt sista sammanträde eller Palmsondagen om aftonen på landtmarskalksklubben, der, under ordförande af Palmstjerna, häftiga tal i ultrakonservativ riktning blifvit hållna af Hartmansdorff och några af hans varma anhängare.»

Medan dessa öfverläggningar, offentliga och enskilda, pågingo, mognade emellertid konung Oscars beslut att omgifva sig med en ny rådgifvarepersonal. Den gamla ministèrens främste man grefve Posse begärde ingenting hellre än att få afgå och misströstad sjelf, såsom vi sett, om framgången af

reformförslag, under hvilka hans namn syntes. Ministèrförändringen föregicks af den märkliga déchargedeblatt, som påskyndade, om den också ej medförde ombytet af rådgifvare. Trolle-Wachtmeister har om denna debatt antecknat:

(Den 5 April.) »I dag förevar déchargebetänkandet i alla stånden. Det gick hett till. Anckarsvärd öppnade träffningen på riddarhuset, höll ett långt och tråkigt anförande, fullt af hans vanliga stereotypa fraser om styrelsens förhållande i allmänhet och om folkets missbelåtenhet. Han blandade likt och olikt, utöste galla öfverallt, och slöt med att begära hela statsrådets entledigande, hvilket dock, såsom landtmarskalken anmärkte, var grundlagsvidrigt, alldenstund ståndet ej kunde gå längre än utskottet, som blott hade anmält de åtta af statsrådets ledamöter, hvilka deltagit i de klandrade åtgärderna. Han understöddes af ingen, ej en gång från den liberala sidan af sin brors måg Gripensstedt, som i några väl sagda ord föreslog, på grund af billighet och storsinhet med afseende på det egna i ögonblickets företeelser, att betänkandet måtte läggas till handlingarna, hvaruti hela ståndet instämde. Säkert hade dermed gått helt annorlunda, om oroligheterna icke hade egt rum.»

»När jag således här ofvanför nämnde att 'det gick hett till' med déchargebetänkandet, menade jag egentligen förloppet i de tre andra stånden. Der hade statsrådet blifvit behandladt alldeles skoningslöst och nästan värst hos presterna. Men så väl der som i borgareståndet var ändamålet dock endast att expektorera sig, ty betänkandet blef äfven af dessa lagdt till handlingarna. Bönderna deremot beslöto, med 68 röster mot 38, att skrifvelse skulle afgå till konungen om tillämpningen af 107 § enligt utskottets förslag;* men mot detta beslut reserverade sig de förnämsta i ståndet och bland dem de båda cheferna för de motsatta konservativa och radikala partierna, Strindlund och Rutberg. -- Under öfverläggningen nu, såsom vanligt, då något politiskt viktigt i bondeståndet förhafves, såg man i förmaket Lars Hierta (Aftonbladet) och Gustaf

* Konstitutionsutskottet hade framställt anmärkningar mot utrikesministern frih. Ihre samt statsråden frih. Staël von Holstein, Munthe, frih. Peyron, Silfverstolpe, Wærn, frih. Gyllengranat och Faxé.

Hierta (den bankrutterade öfverstelöjtnanten, allt sedan förra riksdagen kallad 'Bengt Gudmundssons skrifkunnige vän', efter ett uttryck i ståndet af denne bonde i anledning af ett anförande, som han sjelf ej kunde rätt väl läsa innantill), hvilka höllo täta hviskningar med de en efter annan utkallade bönderna.»

Hela ministèren med undantag af den kort förut utnämnde civilministern Fåhræus afgick, och det nya statsrådet var i det närmaste färdigbildadt d. 10 April. Till dess medlemmar hörde äfven professor Genberg, till hvilken Trolle-Wachtmeister, såsom ofvan nämnts, stod i nära förhållande, och hvars rådgifvare han var. Hvad han genom dennes och andras meddelanden erfor rörande denna ministèrförändring, som på olika håll så olika bedömdes, har han på följande sätt antecknat i sin dagbok.

»Hvad var det, som så plötsligen körde bort statsrådet? Det borde väl ej vara böndernas beslut att begära deras aflägsnande, ty för det första kunde detta beslut, såsom fattadt af blott ett stånd, icke utföras, och för det andra reserverade sig deremot, såsom sagdt är, de flesta af ståndets mest utmärkta medlemmar, och deribland just cheferna för de begge stridiga partierna, Strindlund och Rutberg. Mera sannolikt verkade harmen hos de mindre rädda och skrämseln hos de mera rädda efter den obarmhertiga och nästan skändliga sönderslitning af hela statsrådet, som anställdes hos borgarna och ännu värre hos presterna, der särdeles Thomander på sitt vanliga sätt utmärkte sig.»

»Peyron, den afgående krigsministern, berättar, att konungen fordrat deras afsägelse, emedan hans dynasti eljest vore i fara. Hvad jag derom vet, är att kungen för Genberg yttrade sig vara lemnad i sticket af rådgifvarna, genom deras brådstörtade afgang; att Stjerneld, den nye utrikesministern, yttrade ungefär detsamma, också för Genberg; att Silfverstolpe på tillfrågan yttrat: 'Icke bad kungen oss blifva kvar, men icke heller hade han bedt oss gå bort'; och slutligen, att då excellensen Lagerbjelke häromdagen framför mig frågade Posse, hvarföre statsråden ej kunnat vänta med afskedet till riksdagens slut, svarade denne: 'Emedan om vi

dröjt, skulle inom 14 dagar petitioner inkommit om vårt entledigande, och detta borde blifva besparadt konungen'.»

»Den 7:de April efterskickades Genberg af landtmarskalcken, som kallat till sig dem, hvilka skulle anmodas att inträda i nya ministèren, der den första platsen var ännad åt honom sjelf och hvars hela tyngd redan i första ögonblicket uttryckte sig i den hedersmannens väsende. Den 9:de blef saken afgjord och promulgerades den 10:de.»

»Den första och förnämsta frågan var förslaget till ny representation. Dermed skulle den nya regeringen framträda; det var likväl oafgjordt de första dagarna, om det skulle ske genom direkt proposition, eller genom motion från någon af regeringens folk. Det första alternativet segrade, såsom röjande mera öppenhet. Man har länge nog roat sig med mystifikationer. Det förslag, som framlades, var just detsamma, som konungen ville hafva mig att komma fram med. Genberg och Sandströmer inlade genast bestämd protest deremot, förklarande sig icke gå in på andra vilkor än förslagets omstöpning.» — —

»Genberg är den ende, som genom sitt deltagande i riksdagsärenden och i reform-associationen kan sägas hafva någon politisk prägel. För öfrigt är hela ministèren inrymd åt ämbetsmannaskickligheten. Om den kan existera alldeles fri från ämbetsmanna-aristokrati, det få vi se. En konsultativ plats är ännu obesatt. Baron Tersmeden, den verksamme riddarhustalaren och verkliga chefen för 1840 års opposition — fast Anckarsvärd skildrades såsom dess anförare — lärer hafva varit tillbuden, men vägrat.»

»De liberala, jag menar nu blott de moderata, tycka sig se i denna sammansättning för få elementer från den venstra sidan och, begagnande en schackspelsterm, kalla de denna ministèrförändring 'en roquering åt höger'.» — —

Den 14 April. »Redan split i regeringen. Ehuru man ändrat mycket i det förra förslaget, kvarstod ändå åtskilligt, hvarpå Genberg ej ville gå in, ehuru Sandströmer låtit beqväma sig dertill. Genberg förklarade att saken vore helt enkel, nämligen den, att Genberg återgick till sin profession, så framt man ej ansåg lämpligt, att han bilade en

reservation. Detta väckte förskräckelse, emedan man hade beslutat, på naturliga grunder, att ingen meningsolikhet skulle synas i protokollet. Genberg sökte och fick en enskild öfverläggning med konungen och vann, efter ett långt samtal, slutligen honom på sin sida, hvilket H. M. äfven vidhöll i konseljen.»* — —

Den 18 April. »Nu är statsrådet kompletteradt. Unga f. d. löjtnant Gripenstedt, Aug. Anckarswärds måg, har fått den obesatta platsen. Deröfver blifver mera väsen hos de konservativa, än öfver sjelfva professors utnämning; ty till ecklesiastikdepartementet behöfdes en 'sådan der karl', men hvad som nu skett kan aldrig ursäktas. Gripenstedt är en kunskapsrik, bildad och eldig man, med frisinnaadt tänkesätt och ådagalagd betydlig parlamentarisk skicklighet. Man förebrår honom en hög grad af egenkärlek, en beskyllning, hvarmed man vanligen hämnas på öfverlägsenheten.»

Representationsfrågan blef, såsom utlofvadt var, den nya ministèrens första viktigare öfverläggningsämne, liksom äfven riksdagens. Rörande dess vidare förlopp, till dess det af regeringen framlagda förslaget omsider förklarades hvilande till grundlagsenlig behandling vid nästa riksdag, må ur dagboken följande i korthet anföras.

Regeringens beslut att framkomma till ständerna med proposition om representationsförändringen har påskyndat framlemnandet af reformvännernas petition, hvarvid man nu icke ville gifva sig tid att invänta den beredda imposanta påtryckningen ifrån landsorts-reformvännerna.»

»Företräde blef lemnadt bestyrelsen den 10. Vid mottagandet af adressen, som framlemnades af ordföranden professor Thomander, svarade konungen, att som den redan varit genom trycket allmängjord,** hade den ej undgått hans uppmärksamhet, och att allt som vid frågan om representationens ombildning bör tagas i skärskådande skulle noga öfvervägas vid öfverläggningar, som angående det af regeringen öfverlemnade förslaget nu egde rum inom statsrådet. — Roligt nog hade reformvännerna satt Genbergs namn med under adressen,

* Jfr Trolle-Wachtmeisters biljett till Genberg, tr. hos Swahn, anf. st. s. 72.

** Petitionen, dat. d. 10 April, fanns d. 13 April tryckt i tidningarna.

dock inom parentes. Han var före sin utnämning till statsråd ledamot af bestyrelsen.»

»Sedan den 19 finnes i boklådorna utlagd till underskrift äfven en petition om klassval. Detta är såsom program den fjerde i oröningen, nämligen: 1:o reformvännernas, 2:o deras minoritets, 3:o den om bildandet af medborgargarde, och 4:o den som åsyftar klassval. Man berättar att några possessiönater skola till sina landsorter skickat teckningslistor, för att derunder få sina underhafvandes underskrifter och således kunna framträda med en lång rad af torpare- och bondnamn.»

»D. 2 Maj 1848 kommer att stå betydelsefull i fäderneslandets häfder. Det var då, som konungens proposition om representationens ombildning lemnades till ständen; och på samma dag fattade konungen beslutet att bistå Danmark mot de öfvermodiga tyskarnas orättvisa inkräktningbegär, ett beslut, ädelt och rättvist, men hvars följder icke kunna beräknas. Justitiestatsministern grefve Sparre, nyss landtmarskalk, framlemnade till adeln den kongl. propositionen med ett uttryck af förlägenhet och bedröfvelse i röst och hållning. Det smärtade honom kanske att föreslå det gamla riddarhuset att begå ett sjelfmord. Mycket finnes i det nya representationsförslaget, som Genberg tillkämpat sig och hvarförutan dess godkännande från den liberala sidan icke varit tänkbart. Vi få se huru dermed går i alla fall. I åtskilligt har Genberg måst ge vika för att få framgång på annat håll.»

Regeringens representationsförslag, i vissa afseenden påminnande om representationskomiténs, ehuru hvilande på en mera demokratisk bas och utan dettas bestämmelser om konungens rätt att utse några ledamöter af öfre kammaren, offentliggjordes samtidigt i tidningarna. Det mottogs emellertid på ett allt annat än välvilligt sätt af hufvudstadspressen. Aftonbladet och Dagligt Allehanda innehöllo strängt klandrande artiklar, och i det stora reformsällskapet uppträdde öfverstelöjtnant Gustaf Hierta vid ett sammanträde den 10 Maj och 'sönderplockade bit för bit regeringens representationsförslag'. Richerts uppmaning att understödja förslaget förmådde ej göra sig gällande mot dess motståndare bland reformvännerna. För att understödja regeringens förslag upp-

sattes då den lilla tidningen »Reformvännen», redigerad af P. A. Siljeström och understödd af Trolle-Wachtmeister, W. Tersmeden, A. C. Raab m. fl. Denna tidning medföljde, liksom förut det ofvan nämnda programmet från reformvännernas minoritet, Aftonbladet, till stor harm för dettas redaktion. Äfven i Stockholms Dagblad och i bihang till Posttidningen höjdes, för att begagna Trolle-Wachtmeisters ord, »upprorsfanan mot det presstyranni», som regeringens vänner ansågo de stora hufvudstadstidningarna utöfva.

Med spänning afvaktades konstitutionsutskottets betänkande i frågan. Förslagets motståndare — de utgjordes, enligt Trolle-Wachtmeisters ord, af »en koalition mellan de hvita och de svarta», de ultrakonservativa och de radikala — hoppades att vinna tid, för att genom pressen och reformsällskapen bearbeta opinionen. Efter 14 dagars debatter, under hvilka såsom förslagets förnämsta motståndare uppträdde å »de hvitas» sida N. Tersmeden och å »de svartas» B. Gudmundsson, fattade utskottet omsider den 17 Maj sitt beslut. Det blef ett tillstyrkande, ehuru ej synnerligen varmt, och betänkandet åtföljdes af en reservation af fyra bland adelns och fyra bland presteståndets medlemmar, innehållande ett motförslag — öfverensstämmande med det af konstitutionsutskottet före aflemmandet af den kongl. propositionen uppgjorda förslaget. »Voteringen skedde öppet, säger antecknaren, och afgjorde förslagets antagande till grundlagsenlig behandling. För denna lyckliga utgång hafva den goda sakens vänner att tacka några moderat-konservativa — eller rätteligen sagdt två, Lagerfelt och Reuterdaahl — som, ehuru ogillande förslaget, togo i beräkning vådan för allmänna lugnet af dess förkastande vid denna riksdag.»

Oaktadt de försök, som från den nämnda koalitionens sida gjordes, att under utskottsbetänkandets behandling i riksstånden förekomma dess antagande, blef det, såsom bekant är, dock antaget till vidare behandling, ehuru med skarpa anmärkningar, särskildt i prest- och bondestånden. Trolle-Wachtmeister kände liflig tillfredsställelse vid denna sakens utgång, då han, såsom vi sett, från början varit en af det kungliga förslagets uppriktigaste anhängare.

Icke utan vemod och tvifvel har han emellertid efter riksdagens slut med afseende på frågans utgång och med tanken fäst på samtida tilldragelser i utlandet antecknat:

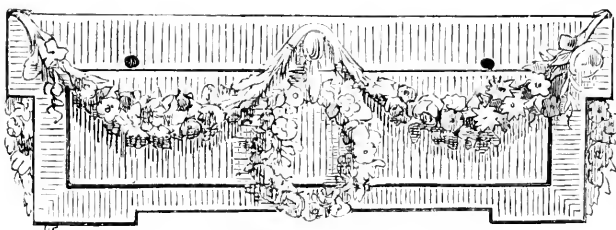
»Ja, nog skulle många vacker dröm vara realiserad, om det nu till grundlagsenlig behandling antagna representationsförslaget blefve gällande! Men denna intelligensens och kapacitetens aristokrati, som man här, så godt ske kunnat, velat införa, och som jag aldrig skall upphöra att betrakta som det hufvudsakliga elementet i en nationalrepresentation, skulle lätt kunna komma i misskredit hos de vältänkande genom de vilda galenskaperna, som allt mer och mer uppenbara sig i St. Paulskyrkan i Frankfurt. Församlingen der utgöres likväl af blomman af Tysklands bildning och intellektuella förmåga. Skall det då vara människovännens eviga lopp att bedröfligen uppvakna från den ena illusionen efter den andra? Celui qui à quarante ans ne hait pas les hommes, n'a jamais aimé les hommes (Chamfort).»

Äfven åt den andra viktiga fråga, som regeringen på samma gång framlade till ständernas pröfning, frågan om hjälpsändningen till Danmark, egnade Trolle-Wachtmeister lifligt intresse. Ståndens beslut blef, såsom bekant, ett förtroendevotum till regeringen, hvilket i synnerhet i prest- och borgare-stånden lifligt uttrycktes. I bondeståndet och på riddarhuset föranledde saken öfverläggning. Hartmansdorff, den konservativa riddarhusfraktionens främste målsman och den nya ministèrens afgjorde motståndare, uppträdde i ett vidlyftigt anförande emot saken, men fick föga understöd äfven af sina egna partivänner. Hans begäran om votering uppväckte, enligt antecknarens ord, »den lifligaste harm. Hartmansdorff fick likväl 48 nej med sitt. Att det öfverfyllda huset ej frambragte mer än 194 ja-sedlar, kom deraf att många af adelns ledamöter, öfvertygade om voteringens utgång, ej brydde sig om att dröja qvar inpå natten för att deruti deltaga. Gripensstedt talade förträffligt och hänförande, Sandströmer utmärkte sig äfven.»

Ännu var representationsreformen, den af Trolle-Wachtmeister så ifrigt efterlängtrade förändringen i det statsskick,

som han sjelf varit med om att grundlägga, icke mogen för sin lösning. Det från 1848 hvilande kongl. representationsförslaget föll vid 1850 års riksdag, och det dröjde ännu efter 1850 halfannat årtionde innan riksdagens tvenne kamrar kommo att aflösa de fyra riksständen och årliga riksdagar trädde i stället för de periodvis återkommande.

Viridis senectus.

1848—1871.

Sedan Trolle-Wachtmeister i början af Juni 1848 lemnat hufvudstaden och riksmötet, syntes han aldrig vid någon riksdag eller i något offentligt uppdrag. Han kunde nu med skäl åberopa årens rätt till hvila. Men det dröjde ännu länge, innan något aftagande af hans krafter märktes. Med uppmärksamhet följde han dagens företeelser. Korrespondenter, bland hvilka en af honom aflönad medlem af hufvudstadens tidningspress, inberättade åtskilligt till dagens historia från 1850- och 1860-talen, sedan hans gamla vänner Brinkman, Poppius och Berzelius nedlagt sina flitiga pennor. Dessa bref visa äfven mottagarens vakna intresse och kunna delvis anses ega intresse äfven för efterverlden.

Samtiden lyssnade gerna till ord i allmänna frågor, som från den gamles undangömda fristad trängde ut i vidsträcktare kretsar. Särskildt gällde detta i den fråga, som vid hans sista riksdag så varmt intresserat honom och åt hvars framgång han fortfarande egnade lifliga sympatier.

Då representationsreformen omsider närmade sig sin lösning, syntes då och då i tidningsblad notiser om den gamle excellensens uttalanden i frågan, visande hans lifliga deltagande för det hvilande förslaget framgång.* Huru varmt han än

* Se Kristianstadsbladet 1865, n:o 95, Aftonbladet 1863, n:o 96 och 1865, ¹⁰/₁₁. Den sistnämnda af dessa artiklar, skildrande en tillfällig interviewers samtal, hvilade emellertid, efter hvad en ännu bevarad brefvexling med redaktionen upplyser, icke på faktisk grund. Hela besöket var uppdiiktadt!

önskade frågans slutliga lösning, ogillade han dock nu, såsom 1848, den agitation och de opinionsstormar, som af reformförslagetets anhängare frambesvuros. En af dessa, en prestman tillhörande hans personliga bekanta, uppmanade honom i November 1865 att med sitt namn bidraga till en dylik opinionsyttring. I sitt svar uttryckte Trolle-Wachtmeister visserligen sin åsigt, att situationen vore kritisk och sitt ogillande deraf att »en till antalet obetydlig fraktion, dels välment tanklös, dels egoistiskt öfvermodig, motsatte sig konungens och folkets förenade vilja.» Men å andra sidan uttalade han sina betänkligheter mot hvarje främmande mellankomst, helst om den kunde uppfattas såsom »inverkan med hot» på frågans afgörande: »emot sådant resa sig de konstitutionella begreppen», och ändamålet borde ej ens i denna fråga få helga medlen.

Då de minnesvärda Decemberdagarna 1865 omsider medförde den så länge afhandlade frågans lösning, gaf den 83-åriga fosterlandsvännen luft åt sina känslor i en uppsats, stäld till hans äldste sonson, den blifvande arfvingen till hans namn och stora jordegendomar. Den skall säkert af en hvar, hvad åsikter han än må hysa i sjelfva ämnet, läsas med intresse, och ingen skall neka sitt erkännande åt den gamles storsinta samhällsåskådning och sin beundran åt hans framställningskonst.

Uppsatsen, som i sin helhet förtjenar bevaras, är af följande lydelse:

»Icke jubilerar jag öfver den gamla byggnadens fall. Icke blickar jag med kall likgiltighet, än mindre med en oädel segrares hånlöje på spillrorna af en fallen storhet. Nej, med vemod betraktar jag dem.»

»Detta importerade tyskeri, som undanträngde den urgamla fria nordens allshärjarting, hade dock ett skimmer med sig af den ungdomliga medeltidens glans. Det var poesi deruti; det var ock poesi i sjelfva dess fall, uti dess imponerande sammanstörtande. Det är den kalla prosan, den beräknande

Trolle-Wachtmeister protesterade enskildt i bref till redaktionen, men ville ej neka, att han delade de åsikter, som tillskrefvos honom i det fingerade samtalet.

nyttans princip med sitt från hvarje håll ljudande fältrop »from sounds to things», som segrat; alla illusioner måste försvinna. Vårt slägte, som genomlupit ej blott ungdomens, men redan äfven medelålderns period, står nu innanför gränsen till den mogna, men ännu kraftfulla ålderdomen. Vi måste ikläda oss dess skrud, antaga det skaplynne, som tillhör denna framskridna ålder, och böja oss tålmodigt under den fana, hvars inskrift tolkar den till stats-dogm utbildade grundsatsen: »folksuveränitet och sjelfstyrelse.»

»Förda af tidens ström, som lika litet som hvarje annan ström kan bringas att flyta tillbaka, hafva vi nu brutit in på den nya bana, som tidsandan utlagt.»

»Det steg, vi tagit, är den så kallade medelklassens seger. Jag sade 'så kallade', ty i verkligheten finnes icke mera något medelstånd. Begreppet af ett medelstånd kräfver trenne faktorer; en på hvardera yttre sidan och en midt emellan, alla med bestämdt skilda attributer. Så var det ock i det stats-skick, då det fans ett ridderskap, med hvilket i makt och uteslutande företrädesrättigheter tidens nuvarande adel ej mera kan sammanliknas än våra frimurare kunna jämföras med de tempelherrar, hvilkas insignier de bära. Å motsatta sidan fans der en klass egnad åt förtrycket, bestående af, enligt tidens terminologi, les vilains, om hvilka en fransk finansminister förklarar, att de voro la gent corvéable et taillable à merci.»

»Mellan dessa motsatta klasser inträngde och bosatte sig en tredje, som ej hade lof att trampa någon och ej heller så lätt lät trampa sig, emedan det var hos den, som efterhand vetandets och snillets foster utvecklade sig, i bredd med medborgerliga dygder och verksamhetens lifnärande, resultatrika bemödande; här uppstod medelklassen. Dess konstituerande såsom en makt skedde den dag 1783, då freden med Amerikas republik underskrefs; och sitt högsäte i Europas råd intog der efter medelklassen den stund, då Sieyès från sin bänk i national-församlingen utslungade sitt: Qu'est-ce que le tiers-état?»

»Och huru ser det nu ut med de tre faktorerna? Hvad har den första kvar af sitt förra värde annat än dekoratio- nerna, då kunskaper och förmögenhet stundligen hopa sig hos

det förut så kallade medelståndet och der lägga maktens både materiella och moraliska tyngdpunkt? De, som känna sig häri-genom detroniserade, sträfva visserligen emot detta nya skick; men hvad uträttas dermed? Vi se der, hvarest den ännu kvarlevande feodalismen har någon rörelseförmåga kvar, huru hon sträfvar att hålla fast än det ena, än det andra, som tidens anda rycker ur hennes händer; men det hjälper icke. Taflan af konfusion i Europas stater företer såsom dertill verkande elementer bilderna af absolutism och feodalism, hvilka krampaktigt anstränga sig för att komma undan, den ena folksuveräniteten och den andra borgareklassens välde. Men likt en sårad metmask vrida och slingra de sig förgäfvets. Det förstörande elementet upphinner dem.»

»Låtom oss nu se, vi adel, då medeltidens prålände riddarmantel länge sedan fallit från våra axlar, om de förgyllda trasor, som vi i stället höljt oss uti och hvilka vi till glädje — leksakens glädje! — så gerna vilja bevara, om, säger jag, vi likväl icke redan omslutas af den kategori, som kallas medelståndet. Hafva vi icke inom densamma gemensamma rättigheter, gemensamma intressen och således ett gemensamt mål för våra sträfvanden? Men denna gemensamhet fordrar ock det sammanslutande, som inbördes förtrolighet grundlägger och beseglar. Här mötte oss förut ett moln af misstroende och afund, som adelns bibehållna sjelfskrifvenhet alstrade. Den skiljevägg, som häraf uppkom, har nu fallit. Jag behöfver ej säga något om det politiskt rättmätiga i detta fall: konservatismens ifrigaste anhängare hafva ju med få undantag sjelfva medgifvit omöjligheten af den gamla byggnadens upprätthållande. Men de hafva trott sig kunna lappa på den, något som stött på den oöfvervinneliga praktiska omöjligheten.»

»Min tanke är, att till detta stora värf var ej blott rätta stunden inne, utan äfven att det genomfördes i elfte timman. Ännu någon tids bångstyrighet mot tidens kraf skulle hafva löst det bånd af förtroende, som så lyckligt var knutet emellan konung och folk, och utan hvilket den förändring, som tiden kräfde, skulle hafva antagit dimensioner, förstörande för det samhällsskick, som vi vilja bevara.»

»Ty hvad jag här menar må äfven lämpas till hypotesen om förslaget fall — såsom en mörk punkt i horisonten visar sig radikalismen, färdig att inbryta i den första brèche af regeringssystemet. Men den erhåller dertill ingen kraft, utan derigenom att regeringen i konservativ envishet skulle reta hvad som jag här förstår med medelklassen att kasta sig in i den hotande fiendens leder. Med radikalism förstår jag icke här det röda spöket, hvars talan så högljudt i ryslig löjlighet nyligen fördes af de sju fransyska studenterna i Lüttich, utan jag menar den samhällslära, som kräfver sjelfstyrelsens och personlighetsprincipens realiserande i dess högsta potens.

»Då vi mot hennes anspråk hafva att försvara det samhällsskick, vi nu hylla, skola vi tillse hvad vi kunna hafva att förlora genom en inkräktning från denna, som jag vill kalla yttersta venstern; och när vi betrakta detta, finna vi också hvad som den nuvarande reformen lemnat åt konungamakten, och hvarmed denna tyckes vara belåten. Oss möter här:»

1:0. Det absoluta veto. Dock må jag säga, att här finner jag icke den största vigten. Skilnaden emellan det absoluta och det suspensiva veto är nära nog illusorisk. Då folkets ombud, hos hvilka i sådana förhållanden öfverilning ej kan förutsättas, efter att tvenne gånger hafva rönt styrelsens motstånd, nu tredje gången återkomma med samma önskingar, kan man ej gerna undgå att här skönja uttrycket af folkets vilja; och skall väl då konungen våga att ånyo mot henne framhålla sitt vetos Medusahufvud? Så vidt jag känner, har sedan 1688 uti Englands nuvarande statsskick styrelsen icke någon gång mot parlamentets fordran använt sitt veto, men väl har representationen blifvit upplöst; och denna utväg —

2:0 nämligen utvägen att genom ombyte af representation vädja till folket — har vår reform lemnat åt styrelsen.

3:0. Reformen har åt regeringen bibehållit den enorma och abnorma makten af sjelfrådighet uti den högvigtiga ekonomiska lagstiftningen, något som saknas bland konungamakten attributer i hvarje annan konstitutionel stat, och som jag ej begriper, huru 1809 års lagstiftande ständer kunde släppa sig ur händerna.

4:o. Den vigtiga styrelsen af landets militärförhållanden, hela krigsmaktsväsendet samt vidare reglerandet af alla internationella förhållanden, ingåendet genom diplomatiens af förbindelser, hvarpå statens väl eller ve beror, äro lemnade åt konungen. . . . Detta allt bestyr konungen, ej blott utan att behöfva rådföra sig med folkombuden, utan äfven bakom ryggen på sina statsråd, för hvilka det beror af hans godtycke att berättas hvad som han i sitt kabinetts uppgjort antingen med utrikesministern eller föredraganden af krigsärenden.

5:o. Prerogativet att tillsätta ordförande i kamrarna är icke något obetydligt.

»Mig synes, att konungadömet jemförelsevis icke är lemnadt så lottlöst, som man vill låta påskina. Man må ej hugga alltför vidt omkring sig med den der konungamaktens förstärkande; och jag ber att få tillropa dig, ädle, älskelige och snillrike Henning Hamilton, ett högt ljudande: lagom!»

»Der är åtskilligt äfven på andra sidan att anmärka. Jag vill visst icke åberopa häfdernas vittnesbörd så svart som biskop Grégoire i sitt bekanta: »L'histoire des rois est le martyrologe des peuples», men icke har jag talrika exempel, som uppmuntra till att släppa tömmarna allt för lösa. — Höga vederbörande hafva i alla tider visat stor benägenhet att glömma hvad som Jean Paul ville inskräpa hos dem, då han säger, att regenten bör vara för sitt folk en säningsmaskin och icke någon tröskmaskin. För öfrigt kan välsignelsen af den der påyrkade *starka* konungamakten — jag talar nu ej om enväldet — bland annat uppenbara sig uti vår historias period från 1786 till den 13 Mars 1809.»

»Jag kan ej deltaga i fördömandet af första kammarens fåtalighet på grund af förmenad fara af dess underliggande uti samfärd votering med andra kammaren. Ett sådant fall skulle vara viktigt med afseende på beskattningsfrågor. Men om första kammaren vore mångdubbelt talrikare, skulle väl voteringsurnans resultat äfven medföra åt första kammaren den moraliska kraft, som höfves för att åläggas den egentligen skattdragande delen af folket bördor, som den ej ville draga? Man må ihågkomma att i senare tid hafva hos folkväldet uppspirat tvenne gestalter, hvilka, då de röra på sig,

äro så mycket farligare, som de äro oåtkomliga både med bajonetter och diplomatiska pappersremсор. De heta: det passiva motståndet och skattevägran. Med skattevägran menas här icke motståndet i beskattningsfrågor, men vägran att underkasta sig utförandet af den beskattning, som man icke godvilligt åtagit sig. Bjässarna slumra nu. Må man ej väcka dem! Engelsmännen, då de 1688 stiftade sitt nya statsskick, förstodo att alldeles skilja öfverhuset från allt deltagande i beskattningen.»

»Om det befarade bondregementet vill jag ej säga mycket; men hvarföre skulle allmogen i val till målsmän systematiskt undanskjuta personer, som genom insigter och kunskaper funnes bättre än mängden kvalificerade att beräkna gemensamma intressen, numera icke grumlade af det misstroende och den ovilja, som det f. d. första ståndets privilegier befordrade? Man vet att berätta, huru en medlem af danska demokratin ville använda Thorvaldsens mästerverk till väglagning. Ja, det lät illa; men på samma gång som denna hädelse utgick från läpparna af en excellens och konferens-råd, se vi medlemmar af norska bondregementet icke spara hvad som begäres för allmänna bildningens räkning, liksom vi under brödrarikets fentioåriga bondestyrelse med förödmjukelse blifva varse den nedslående jemförelsen emellan frikostigheten och nitet der och prutmånslustan, i förening med en skamlig likgiltighet, hos vårt rikets nu hädangångna tvenne första stånd.»

»En högst väsentlig fördel, såväl för hela statsskicket som för styrelsen särskildt, är medgifvandet åt regeringens ledamöter att deltaga i kamrarnas öfverläggningar. Man föreställer sig lätt den oberäkneligt stora fördelen af tillfälle för ministrarna att vid hvarje ärendes behandling vara tillstådes med ledande upplysningar och genmälen. Och vidare: hvilken stor inverkan på kamrarnas förhafvande skall ej åstadkommas af denna tillsats af tio ledamöter med de egenskaper som måste hos styrelsens organer förutsättas!»

»Detta hade äfven kunnat inflikas i vår ständsrepresentation, ville någon kanske säga. Men det kunde ej låta sig göra, ty först hade det näppeligen kunnat så ordnas och tillställas, att intet ärende icke förhades samtidigt mer än i ett

stånd; och vidare skulle det hafva öfvergått menskelig förmåga för de stackars ministrarna att bataljera fyra gånger om samma sak. Att predika i två kyrkor kan väl presten stå ut med, men i fyra blir det för drygt.»

* * *

Vi hafva i ett sammanhang framställt Trolle-Wachtmeisters ställning till representationsfrågan, som under ett fjerdedels århundrade hörde till de »brännande frågorna». Ett annat tvisteämne, som vid början af Karl XV:s regering satte många sinnen i jäsning och som ännu i dag ifrigt diskuteras, är frågan om Sveriges förhållande till Norge. Äfven härom föreligga uttalanden af den gamle fosterlandsvännen, hvilka särskildt i våra dagar skola läsas med intresse.

Sedan ungdomen var Trolle-Wachtmeister förbunden med grefve K. H. Anckarsvärd, och minnet af tilldragelserna 1809 återupplifvades af båda ungdomsvännerna, sedan de voro de enda kvarvarande af »1809 års män». Under mannaåldern hade deras bana skilts, och Trolle-Wachtmeister var långt ifrån att gilla Anckarsvärd's politiska hållning särskildt vid riksdagarna under Karl Johans tid. Dennes opposition »quand même» ansåg han ega sin grund i personlig hämndkänsla mot den gamle konungen för en oförrätt under kriget 1813; och vi hafva sett, att Trolle-Wachtmeister vid riksdagen 1848 ingalunda hörde till de blinda beundrarna af Anckarsvärd's parlamentariska talang. Men emellan de båda veteranerna från statshvälfningsvexlades under några år utförliga bref i allmänna ämnen; till minne af 1809 års händelser var det i Mars månad, som de båda ungdomsvännerna gjorde sig påminta hos hvarandra, särskildt under åren 1860—1864. De utbytte sina tankar under uttryck af ömsesidig aktning och tillgifvenhet, och om det stora gemensamma ungdomsminnet erinras i nästan hvarje bref.

Men åsigterna voro väsentligt olika, särskildt i den fråga, som vid denna brevexlings början så varmt låg Anckarsvärd om hjertat, nämligen frågan om revision af föreningen mellan Sverige och Norge. Kändt är, att Anckarsvärd vid början af

riksdagen 1859 väckte en motion i detta syfte, sedan han i ett vidlyftigt anförande på riddarhuset strängt nagelfarit med föreningens stiftare och konung Karl XIV Johans norska politik. Derpå följde vid samma riksdag W. F. Dalmans motion i den bekanta ståthållarefrågan, hvarigenom han åt Sveriges ständer ville förbehålla rätt att höras öfver det norska storthingets beslut om ståthållare-ämbetets upphäfvande. Båda dessa motioner, i synnerhet den sistnämnda, framkallade, såsom bekant, lifliga debatter inom riksdagen och tidningspressen på ömse sidor om Kölen.

Sina anklagelsepunkter mot dem, som grundlagt »den tvetydiga s. k. föreningen med Norge», har Anckarsvärd i ett bref till Trolle-Wachtmeister på följande oförbehållsamma sätt framställt.

»Man insåg icke vårt svenska medarbetande till Rysslands höjande i europeiskt inflytande. Man insåg icke, att det urgamla Sveriges valrätt genom en riksakt af den mest befängda beskaffenhet var inskränkt till möjligheten att genom norsk majoritet på Sveriges tron få en konung genom norr-männens val. Man insåg icke att föreningsfördraget, sådant det blef uppgjordt, skulle komma att innebära den förödmjukelsen att svenska konungatiteln skulle efterställas den norska; att norskt öfvermod skulle kunna komma att med ett sken af rätt emot Sverige yrka uteslutandet ur Norges grundlag af ett traktatmessigt stadgande att äfven en svensk skulle af unionskonungen kunna förordnas till ståthållare. Man förutsåg ej att, jemte detta, norsk oblyghet skulle komma att gå ända derhän att yrka införandet i vår grundlag, att statsministern för utrikes ärendena äfven skulle kunna vara en norrmän. Man insåg icke, att man från det lilla, i sig sjelf och till sina materiella krafter relativt obetydliga Norge skulle fordra en fullständig likhet i ställning till Sverige — en likhet, som på intet ställe i naturen eger eller kan ega rum, ty den äldste brodern måste, efter all möjlig lag, såsom äldst hafva ett slags företräde vid sidoställningen. Man föreställde sig icke, att den urgamla svenska flaggan skulle blifva försmådd såsom ett föreningstecken . . . Man kunde, med ett ord, icke föreställa sig 1815, att om föreningsakten i 'Revue

des deux mondes' skulle skrivas 1860: 'On croit à peine ses yeux, quand on lit ce monument d'imprévoyance et de confusion'.

Och på följande sätt, nogsammt visande att nära femtio år icke förmått utplåna den personliga bitterheten, yttrar Ankar-svärd sig i ett bref om konung Karl XIV Johan: »Hans personalier skulle uppgöras sålunda: Finlands återtagande försummadt; vår sista tyska besittning bortspelad; en förening med Norge så illa hopfogad, att vi måste göra oss qvitt från denna till ersättning för Finland vunna besittning. Och så skulle man fråga: Hvad hafva vi väl Karl Johan att tacka för, och hvad äro vi skyldiga hans minne?»

Trolle-Wachtmeisters sätt att bedöma händelserna i Norge 1814 känna vi från hans anteckningar under nämnda år. Om han då i någon mån syntes dela misstämningen öfver svikna förhoppningar, så var den hos honom öfvergående, och han skänkte sedan, i motsats till många af hans samtida, sitt fulla erkännande åt statsklokheten i denna så mycket klandrade norska politik. Ett halft århundrade hade i det närmaste förflutit sedan dess; och hans åsigter om föreningen och Karl Johan hade ej genom hvad som sedan dess timat undergått någon väsentligare förändring. Han dolde dem ej heller för sin ungdomsvän, som så bestämdt ställt sig på den anti-norska ståndpunkten.

Trolle-Wachtmeister medgaf, att en revision af föreningen vore högst önskvärd, och att denna ännu ingalunda motsvarat hvad som deraf varit att hoppas. Han ville ej heller neka, att Sverige ända sedan unionens början haft skäl att beklaga sig öfver förnärmelser och stötande anspråk. »Icke må man förundra sig», skriver han, »öfver den harm, som detta ofta hos oss väckt; men hos statsmannen måste klokheten få taga ut sin rätt och rättvisans röst icke förstummas af förtrytelsen.»

»Hvad för öfrigt föreningen med Norge beträffar», fortsätter han, »så om vi kunnat genomföra den så som vi önskade, d. v. s. lagt landet till Sverige såsom provins, så undrar jag, huru det skulle sett ut här på halfön nu i denna period af nationaliteternas allmänna uppresning. Ej längesedan sågo

vi huru det gick med det sammankopplade Belgien och Holland. Och nu — hvad se vi vid Po, vid Donau och Weichsel? — Att förlägga i Norge och der underhålla en armé för att hafva en svensk soldat till hands att hålla hvar norsk bonddräng i örat, skulle falla sig både dyrt och besvärligt.»

»Må vi besinna», heter det i ett följande bref i samma ämne, »att det närvarande icke är blott en begränsad tidpunkt, utan att det bär framtiden i sitt sköte. På bägge sidor af Kölen har nationalfåfången eller — för att tala höfligare — nationalkänslan tagit en hög, olycksbådande flygt. Mätte hon hejdas, innan hon fört till sådana förvecklingar, hvarigenom vi skola sjelfmant arbeta oss in i klorna på den bakom Finska viken lurande besten!» — Norge, ansåg han nämligen, komme, om unionen upplöstes, att söka förbindelse med Danmark, som med glädje skulle återvinna sin ställning såsom Rysslands gamla bundsförvandt mot Sverige.

Ännu bestämdare bestred Trolle-Wachtmeister, att bakom Karl Johans norska politik skulle hafva legat önskan att vinna norrmännens bevägenhet genom att åsidosätta Sveriges intressen. Hans handlingssätt såsom regent i tvistefrågor under unionens bestånd visade ingen partiskhet för Norge; och talet om »dynastiska reträttplaner» betecknade han som »en gammal saga». Särskildt visar han orimligheten af dylika afsigter vid föreningens stiftande under ögonen på Europas stormakter 1814. Han skrifver: »Att Karl Johans fortsatta tillvaro på en tron skulle vara en nagel i ögat på kamraterna och bryta mot fullständigheten af den dyrbara legitimitetsprincipen och reaktionens öfvervälde, var klart nog, så väl för honom som för alla andra. Men om han sutte på *en* af de små tronerna eller på *bägge*, så var förhållandet i ofvannämnda hänseende och den europeiska dissonansen precis enahanda. I fall omständigheterna skulle medgifva, att man kunde rycka af honom den ena kronan, skulle man väl då, i full motsats mot handlingens princip, hafva låtit den andra sitta kvar? Allra minst just den norska, då det varma deltagandet för Fredrik VI, för hvars behandling stormakterna skämdes, samt reaktionsprincipens tillämpning skulle lägga Norges återgående ur den illegitime furstens händer mest på mak-

ternas hjertan. Sålunda synes mig den kalkyl, man här tillskrifver Karl Johan, något påminna om den der soldaten, hvilken i förskräckelsen öfver yttersta domens förkunnade ankalkande och världens sista dag — upprättade sitt testamente.»

I öfverensstämmelse med denna allmänna uppfattning af norska frågan ansåg brefskrifvaren att konung Oscar I:s medgifvanden ej varit annat än »rättvisa och skyldighet», om Norge skulle betraktas såsom ett sjelfständigt rike; och han skänkte sitt varma erkännande i denna fråga åt konung Oscars »kloka och försonliga politik, hvilken jag, tills jag blifvit öfvertygad om motsatsen, kallar fosterländsk.»

Särskildt beträffande ståthållarefrågan ansåg Trolle-Wachtmeister, att konung Oscar handlat »klokt och försonligt» genom att så länge låta ämbetet stå obesatt, och han fann Dalmans ofvan nämnda motion lika obefogad som farlig, då den verkat som »en brandfackla». »Ståthållaren — detta spöke, som i många år varit glömdt — hade väl äfven nu, med eller utan sanktion, kunnat flyga öfver våra hufvuden till Kristiania.» — »Lönar det väl mödan», frågar han, »att hafva denna svenska rodocka upprest såsom en öfverstiglig skiljemur mellan de begge folkens möjliga sympatier? Och hvad skulle han hafva uträttat, såsom tiden och förhållandena nu äro? Hafva väl en Gortschakoff eller en Benedek makt att uträtta något, som kan sägas vara i proportion till de kanoner, bajonetter, galgar och prygelkäppar, hvaröfver de i rikaste mått kunna disponera?»

Under erkännande att det berott på vårdslöshet, att bestämmelsen om ståthållarskapet endast influtit i norska grundlagen, ej i riksakten, ansåg Trolle-Wachtmeister sålunda, att svenska riksdagen saknade formel rätt att inblanda sig i frågan om en ändring i den norska grundlagen. Han ansåg därför, att sanktion å storthingsbeslutet i ståthållarefrågan icke borde vägras, helst som konungen personligen ej skulle undgå att inblandas i frågan.

Den nära 80-årige författaren fick ej upplefva den dag, då, efter upprepade framställningar från norsk sida, riksståthållare-ämbetets upphäfvande af konung Oscar II sanktionrades (1875). De befarade olägenheterna af uppskofvet ute-

blefvo; och ett stillestånd inträdde efter den upphetsade stämningen i stället för unionens befarade upplösning. Genom dessa uttalanden har Trolle-Wachtmeister visat sig såsom en af unionens varmaste vänner, och några af de synpunkter, han framhållit, förtjena tvifvelsutän utan äfven för framtiden att tagas i betraktande.

* * *

1850-talets slut, med sina yrkanden på representationsreform och sin »norska fråga» var äfven tiden för de frikyrkliga rörelserna, för religionsfrihetsfrågan och för sektväsendets utbredning i Sverige. Såsom en afslutning på framställningen af Trolle-Wachtmeisters åsikter i allmänna frågor må här bevaras ett uttalande af honom i hithörande ämnen. Det är hemtadt från ett enskildt bref af d. 4 Sept. 1857 till en bland samtidens svenska presterskap väl bekant man, prosten och teologie doktorn H. Cedergren, en af Schartaus mest bekanta lärjungar. För denne man voro dessa den nya tidens rörelser en styggelse; och han hade i bref till Trolle-Wachtmeister klagat öfver det tilltagande konventikelväsendet och angreppen på den kyrkliga ordningen genom mormonernas och baptisternas uppträdande.

Att sektväsen och fanatism måste vara vidriga för Trolle-Wachtmeisters upplysta sinne, var naturligt; men å andra sidan gjorde han ingen hemlighet af sitt misshag med det stundom hänsynslösa sätt, hvarpå några af den kyrkliga ordningens upprätthållare gått till väga för stämfjandet af hvarje-handa ofog. Öväntadt förefaller det deremot att finna hans farhågor mot införande af religionsfriheten, hvars stora princip han dock erkänner. Hans betänkligheter deremot sammanhänga, såsom man finner, med nitälskan för upplysning och framåtskridande: det är för katolicismen och obskurantismen, som han ej vill öppna dörrarna.

Den 75-årige författarens äfven genom sin framställningsform märkliga bref lyder i utdrag sålunda:*

»Vi hafva visserligen här varit hemsökta af traktat-sällskaps eller evangeliska föreningars, eller hvad de kallas, ut-

* Efter konceptet bland Trolle-Wachtmeisters papper.

skickade eller lössläppta skojare, hvilkas rätta natur väl icke förr än för sent blifvit för deras troligen välmenande, men allt för kortsynta principaler uppenbar. Dessa miniatyrmissionärer hafva lyckats att vrida hufvudet på enfaldigt bondfolk och hysteriska pigor, hvilka senare, hvar de finnas, äro verkliga klenoder för missionsväsendet.»

»Nu synes det vara slut med ofoget, sedan den siste af de i vår ort grasserande kolportörerna blifvit införd, såsom passlös, till länshäktet och derigenom vunnit sitt mål i martyrkronan, hvilken han dock icke gick stolt till mötes, ty man måste uppfiska honom i botten af en klädkista hos en af mina skogsvaktare, som lär hafva värdighet af biskop eller något ditåt bland ortens i skogsbackarna spridda baptister. Äfven omkring hans hjessa strålar nu den eftersträfvade martyrglorian, ty emedan han icke ville antaga mitt förslag att sköta episkopatet om söndagarna, men sin tjänst i skogen de andra sex veckodagarna, så fick han sitt respass.»

»Genom den tillämpning, som en och annan försökt göra af det nu i själtåget liggande konventikelplakatet, har man velat störande inbryta i medborgarens husfrid och anfälla rättigheter, som äro eller böra vara för den exekutiva makten oantastliga, så långt uti deras utöfningar annan mans rätt icke förnärmas. Men, säger man, *ordningen*, den må ju icke störas? Ordning är visserligen en god sak; men det höfves att se litet efter, till hvad pris man har den. Så dyrköpt kan den göras, att man betackar sig för dess välgärningar. Dessutom är ordet eller begreppet ordning särdeles elastiskt och derigenom den yppersta skatt i maktens och godtyckets arsenal, ty bemärkelsen kan till vederbörandes tjänst och förnöjelse efter behof uttänjas obegränsadt.»

»Vi stå nu ansigte mot ansigte med den brännande religionsfrihetsfrågan. Jag prisar min lott att hvarken såsom ämbetsman eller representant behöfva ikläda mig det dryga svaret för en yttrad mening. Jag skulle befinna mig i ett dilemma, mot hvilket mitt antagna 'œquam servare mentem' blefve vanmakt. Å ena sidan ser jag, högt talande för saken, den klara, logiskt orubbliga, i hvarje bröst djupt inpräglade principen. Men å den andra, då jag vill gå tillämpningen

till mötes, stöter jag på den i bakhåll lurande, aldrig hvilande ljusets gamle fiende, på hvilken de svarta vingarna, en gång något naggade af 18:de seklets vaknande förnuft, nu återväxt. De väldiga vingslagen höras, såsom ett allt mer och mer sig närmande doft olycksbådande oväder; och hundratals intrigtrådar, som i spökets, den katolska kyrkans, öfvade hand sammanlöpa, äro i jenn rörelse. För den fara, som hotar, rygg jag tillbaka.»

»Eller skola vi öppna en brèche, för att låta på oss intränga denna mörka furie? Hon, som i femton sekler förtrampat menskligheten, som öfversällat jorden med stupstockar och bål; hon, hvars aldrig afstådda mål varit och är att förfärla folken och undertrycka tankens, liksom all annan frihet; hon med sina jesuiter, sin aflat, sin öronbikt, sina prester, som hvarken få vara medborgare i de land, der de verka, eller fästas dervid med familjens heliga band, utan skola förblifva undersåtar och blinda verktyg till en gammal prest på några hundra mils afstånd; hon, hvars elementer äro svek, ränker och vidskepelse — nej, henne vilja vi ej till något pris hafva insläppt till oss! Här är faran stor: principen måste vika. Tillfället är exceptionellt, liksom i en stad efter förklaradt belägringstillstånd.»

»Men detta vare sagdt med all skyldig vördnad för Svensk Kyrkotidnings auktoritet, af hvars för katolska kyrkan utfärdade vitsord vi inhemta, att hon länge varit den borgerliga frihetens enda värn och att alla grenar af mensklig kultur — jag undrar om t. ex. Galilei var af samma tanke — hafva hennes vård att tacka för sin tillvaro, fastän hon haft den obeskedligheten att, som orden lyda, 'en tid hålla staterna i ett visst omyndighetstillstånd'.

* * *

I dessa uttalanden om allmänna frågor röjer sig, såsom läsaren finner, intet inflytande af årens tyngd. Det dröjde äfven länge, innan kroppens svikande kraft — själens bibehöll sig i det längsta oförminskad — tydde på förgängelsen.

Ännu i sin sena ålderdom sågs den gamle excellensen till häst ströfva omkring inom sina egendomars vidsträckta område. Ännu fem år före sin död arbetade han i sitt laboratorium; de utländska resorna, i hvilka han sökte sin rekreation, utsträcktes, såsom vi sett, in på hans åttiondeförsta år.

Syn och hörsel försvagades dock småningom, och sina sista lefnadsår tillbragte den gamle i nästan fullkomlig blindhet. Genom att låta sig föreläsas utkommande litteratur följde han dock äfven då företeelserna på det litterära och politiska området; och diktering ersatte det flitiga arbetet med pennan under tidigare år.

Sommarvistelserna på Årup fortsattes ända till 1870; men efter 1867 valdes det närbelägna Kristianstad såsom vinterbostad. Trolle-Ljungby hade blifvit ödsligt, sedan barn och barnbarn inflyttat till länsresidenset efter sonens, grefve A. K. Wachtmeisters, utnämning till landshöfding.

I Maj 1870 inställde sig genom en lindrig slagattack ett förebud till det annalkande slutet; men krafterna syntes dock snart vilja återvända. Följande vår kunde Trolle-Wachtmeister i känslan af tilltagande svaghet ej företaga sin vanliga utflyttning till Årup, utan stannade i Kristianstad. Här förnyades i början af Juli slaganfallen, hvilka snart medförde mållöshet.

Den 11 Juli 1871, två månader innan han skulle hafva fyllt sitt 89:de år, afsomnade grefve Trolle-Wachtmeister utan egentlig dödskamp.

Han sörjdes af barn och efterkommande i tredje led,* och af många tillgifna underhafvande på de vidsträckta god-

* Grefve H. G. Trolle-Wachtmeister hade i sina båda första äktenskap — det sista var barnlöst — följande barn: *Ulrika*, f. 1809, d. 1850, g. 1831 med grefve Kjell Barnekow; *Axel Knut*, f. 1812, som efter faderns död ärfte namnet Trolle-Wachtmeister och fideikommissen Trolle-Ljungby och Årup, hofmarskalk och chef för kronprinsen Karls hof 1847—51, under åren 1866—83 landshöfding i Kristianstads län [i sitt (andra) äktenskap med grefvinnan S. L. Wachtmeister har grefve A. K. Trolle-Wachtmeister haft fyra söner och tre döttrar, af hvilka två söner och en dotter lefvat]; *Louise*, f. 1814, d. 1859, g. 1835 m. frilb. Axel Duwall; *Charlotte*, f. 1816, g. 1839 m. grefve Christian Dücker, *Amalia*, f. 1818, död ogift 1837.

sen. Med saknad förnams hans bortgång af hans fäderneprovins' innebyggare, som så länge sett upp till den gamle fosterlandsvännen med obegränsad vördnad. Tacksamt hugfästes hans minne af den svenska vetenskapen, som i honom funnit i en person förenade mecenaten och forskaren.

Efter ett verksamt lif hade en af Sveriges utmärktaste medborgare gått ur tiden.

Ett långt lif — och ett lyckligt lif!

När man i ett sammanhang öfverblickar detta lefnadslopp, föga rikt på yttre vexlingar, men i många afseenden betydelsefullt och lärorikt, så vore man frestad att tänka, att i Hans Gabriel Trolle-Wachtmeisters person belöningen väntat för hvad fräjdade män af hans ätt gjort till fäderneslandets fromma. Bördens och rikedomens glans omgäfvade hans vagga, men uppfostran och lyckliga anlag höll honom fri från de flesta af de faror, som ofta följa dessa lyckans håfvor i spåren. Det ljusa förståndets och det lifliga sinnets begåfning egde han i ovanligt mått. Hans tidiga framgångar i det yttre lifvet voro ej endast en följd af samtidens vördnad för bördens företräden; redan vid unga år var han, såsom vi sett, af den allmänna meningen utmärkt såsom en af de yppersta bland de med honom likställda. Innan han ännu hunnit långt in i mannaåldern, hade han samlat ett högt medborgerligt anseende och nått samhällets högsta värdighet.

Men han fann i rätt tid, att hans krafter räckte till för något annat än den ämbetsverksamhet, hvartill han från ungdomen blifvit skolad; och han kunde utan saknad lemna »de förgyllda trasorna», och söka ett nytt mål för sin lefnads verksamhet. Han fann i denna verksamhet »förborgad hemligheten af sin bestämmelse», säger han i ett förtroligt bref till honom, i hvilken han såg ej blott sin lärare, utan ock sin mest värderade vän, till Jakob Berzelius. »Det mesta af våra vi-

driga öden, af de dumheter, vi begått i stort», tillägger han, »härröra af våra misstag i utforskandet af denna stora hemlighet. Man borde föra den med sig till verlden, intryckt i pannan». Att han, medan han ännu stod i sin lefnads fulla kraft, funnit denna »stora hemlighet» — tusenden söka den förgäfvos eller finna den för sent, och anse sig hafva hamnat på en orätt plats i lifvet — deri låg den stora, den största, den mest ovanliga lyckan i Trolle-Wachtmeisters lif.

Såsom en sällsynt lycka i detta långa lif måste ock anses, att han aldrig behöfde öfvergifva den åskådning af samhällsfrågorna och det offentliga lifvet, som han i ungdomen omfattat. Ändrade tidsförhållanden medförde ej hos honom, såsom hos så många andra, äfven bland de yppersta af hans samtida, någon omkastning i åsigtter. De stormar, som skakat hans fosterland och Europa och som han följt med vaken blick, hade ej rubbat hans tro på framåtskridandet i den riktning, som hans ungdoms samhällslära utstakat. Han

»trodde ej, att staten lider
för hvart nytändt ljus hon sprider,
vid hvar tanke, förr ej lärd.»

Utan missmod kunde han blicka tillbaka på sin ungdoms drömmar, ty han såg under sin långa lefnad många af dem gå i fullbordan.

»Nihil humani a me alienum puto» — så skulle denne man kunna hafva sagt om sig sjelf, om hans objektiva sinne öfverhufvud varit fallet för detta slag af sjelfbetraktelse.

Hans uttalanden och hans verksamhet under den sena ålderdomen så väl som under de tidiga ungdomsåren bära derom vittne. Ämbetsmannens bestyr skötte han med nit och pligttröhet; åt de ekonomiska värf, som hans medfödda samhällsställning ålade honom, egnade han en ifrig verksamhet och ett varmt intresse; det offentliga lifvets tilldragelser följde han med en aldrig svikande uppmärksamhet. Naturvetenskapen fängslade måhända mera än något annat hans sinne; och det torde väl kunna sägas att den vetenskapliga begåfningen varit det mest framträdande bland de rika anlagen. Men hans naturvetenskapliga studier, så grundliga och noggranna de än voro, lade dock ingalunda uteslutande beslag på hans litterära

intresse: historien, samhällsläran, den sköna litteraturen omfattades af hans forskningshåg, och ett troget minne bevarade hvad hans ljusa förstånd en gång tillegnat sig. Uppfostran, världserfarenhet och samhällsställning bidrogo tvifvelsutän att skydda honom för kammarlärdomens ensidighet och pedanteri. Men ännu mera var det dock det varma intresset för allt mänskligt, som åt honom in i ålderdomen bevarade den »själens helsa», som öfvervinner den yttre bräckligheten.

Och det rent mänskliga, personligheten, med ej blott hufvudets, utan ock hjertats gåfvor, trädde med åren allt mera i dagen, och detta på ett sätt, som ingaf ej blott vördnad för den öfverlägsna begåfningen utan ock sympati. Förtroliga meddelanden i bref och dagboksanteckningar vittna derom, att med åren mycket försvann af den kalla förståndsskärpa och det kritiska lynne, som tillhörde Trolle-Wachtmeisters något brådmogna ungdom och hvaraf hans anteckningar bära spår — kanske flera än mången, som endast känt *den gamle*, skulle hafva väntat eller måhända, för hans egen skull, önskat. Den rättrådige ämbetsmannen, som stundom nästan skoningslöst dömde sin samtid, blef på äldre dagar en blid patriark, som visserligen hade sina bestämda meningar, men äfven respekterade andras.

Den af Trolle-Wachtmeister så högt värderade husliga lycka, som följde honom, visserligen icke utan alla afbrott, hade säkerligen sin stora del i denna sinnets växande blidhet. Omgifven af sin familj, kände han sig, har han en gång skrivit, vid femtio år ungdomligare till sinnes än vid tjugu. En dagboksanteckning från d. 1 Jan. 1833 — han vistades då med sin familj i Paris — visar hans tacksamhet. »Åter ett nytt år, som ingår för mig! Gud bevar och beskydde hela min dyrbara omgifning! Jag kan för mig sjelf ej önska mera än fortsättning af hvad som är.»

En personlighet, som på detta sätt jemnt utvecklas, ett sinne, som så bevarat sin spänstighet och sitt intresse för allt mänskligt, nedtryckes ej lätt af årens tyngd. Det eger en rikedom, som fyller upp ålderns ödslighet och stänger ute förgängelsens känsla. För dem, som så kunna åldras, bevarar lifvet sin fullhet och sitt värde, äfven när krafterna svika

och förvandlingens yttre tecken inställa sig. För dem — deras tal är lätt räknadt — är det en lycka, att »länge lefva på jorden».

Den varmhjertade skaldinna, som en gång i ungdomen efter sitt första besök i Trolle-Wachtmeisters hem så entusiastiskt tackade honom för hvad hon af honom lärt,* gästade honom äfven vid en familjefest, sedan han ingått i sin lefnads sista årtionde. Hon vandrade med honom i den vackra parken vid Årup, som han sjelf planterat, hon satt med honom i skuggan af det högresta träd bredvid hans landliga boning, hvilket han, frihetsmannen från 1809, till minne af Italiens pånyttfödelse nämnt »Garibaldi». Hon fann, säger hon i sitt sista bref till den gamle, der »ett hem, gästfritt för jordens och himmelens barn.» Hon fann i honom en åldring, som »blifvit trogen sin ungdoms ideal, — friheten, sanningen, rättvisan», och hvars väsen in i årens sena höst bar prägel af »evig, odödlig ungdom» — »en vis, hvars vishet var slägt med morgonrodnaden.»

* Se ofvan sid. 173.

Personal-Register.

- Adelsvärd, E. G.**, friherre. Öfverste. I. 209, 210.
- Adelsvärd** (bröder) den föregåendes söner: **J. C.**, slutl. öfverstekammarjunkare; **E. R.**, slutl. grefve, statsråd, excellens, serafimerriddare. I. 8.
- Adlerbeth, G. G.**, friherre. Statsråd, ledamot af Svenska Akademien, bekant såsom vitterlekare, öfversättare af romerska skalders och historisk memoarförfattare. I. 193, 199, 224, 244, 291, 292, 294. II. 4, 12, 36, 51, 96.
- Adlercreutz, K. J.**, friherre, sedan grefve. Generaladjutant, sedermera general, excellens och serafimerriddare; hjälten i finska kriget, segraren vid Siikajoki, verkställaren af statshvälfningen 1809. I. 157, 158, 166—168, 170, 173, 175—179, 181, 182, 185—191, 199, 201, 206, 208, 209, 251, 260, 261, 277, 284, 286, 308. II. 4, 5, 10, 36, 37, 67, 72, 79, 136.
- Adlercreutz, G. M.** Den föregåendes broder; major, slutl. generallöjtnant. I. 198.
- Adlerheim, P.** Ryttmästare. II. 45.
- Adlersparre, G.**, friherre, sedan grefve. Statsråd, sedermera landshöfving i Skaraborgs län, excellens och serafimerriddare; vestra arméens chef 1809. I. 160, 168—170, 174, 175, 182, 183, 185—188, 190, 191, 193, 195, 199, 201—206, 209, 212, 214, 217, 219, 221, 233—236, 239, 243, 246, 277. II. 34, 36, 52, 70, 119, 155, 207.
- Agardh, K. A.** Professor i botanik vid Lunds universitet, sedan biskop i Karlstad; berömd skriftställare. II. 173.
- Agardh, K.**, adlad af **A.** Revisionssekreterare. I. 217.
- Ahlberg**, se **Edelcreutz**.
- Alexander I.** Rysslands kejsare. I. 63—65, 67, 73, 79, 82, 89, 92, 120, 185, 187, 193, 209, 210, 237, 298, 302, 307, 308, 311. II. 3, 4, 20—22, 132.
- Alexandrine.** Prinsessa af Preussen, sedermera g. m. storhertigen Paul Fredrik af Mecklenburg-Schwerin. II. 29.
- Almqvist, E. A.** Biskop i Hernösand; framstående teolog och universitetslärare, bekant för sin qvickhet. II. 67.

- Alopeus, D. von.** Rysk minister i Stockholm Undertecknade jemte Romanzow å Rysslands vägnar freden i Fredrikshamn 1809, blef ryskt geheimeråd och var sedermera såsom diplomat verksam vid hofven i Stuttgart och Berlin. I. 59, 61, 63, 64, 89, 92—95, 97, 98, 192, 195. — Hans hustru: I. 93.
- Alquier, C. J. M., baron d'.** Fransk politiker och diplomat; franskt sändebud under direktoriet och kejsardömet i Spanien, Italien, Sverige (1810—1811) och Danmark (1811—1814). Såsom konventsledamot och delaktig i Ludvig 16:s dödsdom, var A. sedermera under restaurationen ett par år landsförvist. I. 264, 281—285, 289. II. 134, 135.
- Anckarsvärd, K. H.,** friherre, sedan greve. Öfverste för Nerikes regemente och generaladjutant vid krigets utbrott 1813; afskedades ur tjensten s. å. Sedermera bekant såsom riksdagstalare och oppositionsman. I. 160, 171, 174. II. 16, 204—207, 242, 246, 267, 269, 282—284.
- Anckarsvärd, M., (Cosswa),** greve. Den föregåendes fader; landshöfding i Kalmar, generallöjtnant och serafimerriddare. Tapper krigare, bekant för sin verksamhet vid 1772 års revolution. I. 199, 205, 206, 209, 211—213, 224, 242, 245.
- Anckarsvärd, M. G.** Den föregåendes son; major, sedan öfverstelöjtnant, öfverintendent. II. 219, 220.
- Andersson.** Officer vid Dalregementet. I. 235.
- Anker, P.** Norsk statsminister i Stockholm 1814—1822. Såsom medlem af riksförsamlingen på Eidsvold tillhörde han, liksom hans svärson greve Wedel-Jarlsberg, det unionella partiet, hvars organ han var hos Karl Johan. II. 16.
- Arago, D. F.** Berömd fransk fysiker och astronom, slutl. föreståndare för Pariserobservatoriet; äfven bekant såsom politiker, tillhörande yttersta venstern. II. 196, 198.
- Arén, E.** Finsk patriot, länsman. I. 105.
- Arfvedson, J. A.** Kemist, ledamot af Vetenskapsakademien, godsegare. II. 183.
- Armfelt, G. M.,** friherre. General, excellens; slutl. finsk greve och ordförande i finska komitén i Petersburg. I. 23, 27, 60, 65—70, 78, 81, 82, 86, 87, 89—91, 95, 97, 101, 103, 107, 108, 188, 236. II. 122, 126, 231. — Hans söner. II. 127.
- Arndt, E. M.** Tysk patriot, historisk och politisk skriftställare; slutl. professor i Bonn. I. 33, 48—52.
- Aschling, C. F.** Landshöfding på Gotland, kontreamiral; sedan landshöfding i Vesternorrlands län. II. 138—140.
- Asturien,** prinsen af. Sedermera konung **Ferdinand VII** af Spanien. I. 288.
- Atterbom, P. D. A.** Nya skolans förnämste skald, slutl. professor i estetik i Upsala. II. 95, 97, 100.
- Augustenburg, Christian August,** hertig af, se **Karl August.**
- Augustenburg, Fredrik Christian,** hertig af. Den föregåendes broder. I. 253, 255, 256.

- Bagration, P.** Furste; rysk general, berömd krigare, fallen i slaget vid Borodino 1812. I. 183.
- Barclay de Tolly, M.** Rysk fältherre, krigsminister 1810—1812, slutl. fältmarskalk. I. 184.
- Bassano, H. B., Maret,** hertig af. Fransk statsman, statssekreterare, slutl. krigsminister under kejsardömet; under juli-monarkien någon tid inrikesminister. I. 305.
- Baudissin, C. von,** greve. Dansk sändebud i Berlin, sedermera i Stockholm, hvarifrån han rappellerades 1813; kammarherre, generalmajor, slutl. generallöjtnant. I. 314.
- Beaumont, J. B. A. L. Elie de.** Berömd fransk geolog, professor vid Collège de France, slutl. franska vetenskapsakademiens sekreterare. II. 196.
- Bechstein, J. M. B.,** (i texten orätt Beckstein). Berömd tysk ornitolog och forstman; produktiv författare. I. 13.
- Belfrage, J. L.** Öfverste, slutl. generalmajor. I. 138.
- Benedek, L. v.** Österrikisk generalfältygmästare, civil- och militärguvernör i Ungern, mest bekant genom sin olyckliga ledning af fälttåget 1866. II. 286.
- Benedicks.** Juvelerare, sedan bankir i Stockholm. II. 75, 76.
- Benevent,** prinsen af, se **Talleyrand.**
- Bentinck.** Engelsk amiral och underhandlare. I. 302.
- Berchner, H.** Fröken. I. 64.
- Berg von Linde, J. A.** President i hofrätten öfver Skåne och Blekinge. II. 262, 263.
- Bergelin, P. J.** Läkare i Visby, slutl. stadsläkare i Karlstad. II. 140.
- Bergenschöld, E. J.** Justitiekansler, slutl. landshöfding i Vesterås. II. 174.
- Bergman, C. W.** Skriftställare, utg. af Schinkels minnen. II. 203.
- Bernadotte, J. B. J.,** prins af **Ponte-Corvo.** I. 157, 262. Se vidare **Karl Johan.**
- Berthier, P.** Fransk mineralog, grufingeniör, professor vid École des mines, medlem af franska Vetenskapsakademien. II. 189.
- Berzelius, J. J.** Ryktbar kemist, professor och assessor i sundhetskolegium; sedermera Vetenskapsakademiens sekreterare, friherre m. m. I. 249, 250. II. 34, 167, 172, 175, 182—198, 201, 209—212, 223, 225, 226, 243, 275, 292.
- Billberg, J. P.,** adlad af **Billbergh.** Krigskommissarie, generalintendent, slutl. president i kammarrätten. I. 101, 103.
- Björkman, B. M.** Grosshandlare i Stockholm, brukspatron. II. 88, 89.
- Björnstjerna, M. F. F.** Slutl. general, excellens, serafimerriddare, friherre och greve. Tapper krigare, äfven mycket använd i diplomatiska värf; bekant såsom politisk och memoarförfattare. I. 190, 192, 312. II. 67, 80, 83, 138—141, 234, 235.
- Blainville, H. M. Ducrotay de.** Berömd fransk naturforskare, professor vid Musée d'histoire naturelle i Paris, utg. af Journal de physique. II. 184.
- Blom, J. R.** Justitieråd, vitter författare, ledamot af Sv. Akademien. II. 70, 93, 94, 96, 101, 169.

- Boerio, G.**, baron. Italiensk jurist och författare, slutl. rådsherre i Venedig. II. 200.
- Boheman, C. A. Andersson.** Hofsekreterare, mystiker, landsförvist. I. 23—31, 37, 144.
- Boije, G. R.**, friherre. Generaladjutant, slutl. generallöjtnant. I. 92, 93, 135.
- Boije, L. J:son**, friherre. Revisionssekreterare, bekant riddarhustalare och politiker. II. 47—49, 103—112, 115—118, 166, 167, 238.
- Bonaparte**, se **Napoleon I.**
- Bonaparte, Lætitia (Raimolini).** Napolon I:s moder. I. 315.
- Bonde, K. G.**, friherre. Öfverstekammarjunkare, sedermera excellens och serafimerriddare. En af hertigen-regentens gunstlingar, frimurare och mystiker; historisk samlare. I. 236.
- Bonnefonds.** Karl Johans handsekreterare. II. 107.
- Borgenstjerna, K.** Ståthållare på Gripsholms slott, generalmajor; ifrig frimurare. I. 95.
- Braganza, Johan af**, sedan konung **Johan IV** af Portugal. Grundläggaren af Portugals regentätt. II. 17.
- Brahe, M.**, grefve. Excellens, serafimerriddare. I. 7, 24—26, 70, 71. II. 162. Hans grefvinna, f. **Koskull**. I. 26.
- Brahe, M.**, grefve. Den föregåendes son; generallöjtnant och serafimerriddare, riksmarskalk. Bekant för den ynnest, hvarmed han omfattades af Karl XIV Johan under dennes senare lefnadsår. I. 295. II. 217, 225, 230—231.
- Bremer, Fredrika.** Svensk författarinna. II. 173, 295.
- Bring, Erl. Sam.** Professor i historia vid Lunds universitet. I. 6.
- Brinkman, K. G. v.** Envoyé, kammarherre, någon tid t. f. hofkansler, friherre. Bekant såsom vitter författare och samlare. I. 34, 36, 143, 251, 260. II. 15, 29, 75, 76, 92, 94, 119, 120, 137, 167, 169, 170, 172, 173, 175, 183, 201, 202, 208, 214, 215, 226, 229, 243, 275.
- Brogie, A. C. L. V.**, hertig **de**. Fransk statsman, minister under julimonarkien; berömd skriftställare. II. 199.
- Brongniart, A.** Fransk mineralog och geognost, professor vid Musée d'histoire naturelle i Paris och föreståndare för porslinsfabriken vid Sèvres. II. 186, 187, 195—198.
- Brunerona, G. A.** Bankokommissarie, generalkonsul i Finland. II. 127.
- Brune, G. M. A.** Fransk marskalk. I. 72, 75, 76, 80, 101.
- Brändström, P.** Place-major i Stockholm, slutl. friherre, generallöjtnant. I. 93, 94.
- Budberg, A. E. v.** Rysk diplomat, någon tid Rysslands sändebud i Stockholm, sedan rysk utrikesminister. I. 63, 65, 75, 80.
- Bunsen, R. V.** Tysk kemist och fysiker, slutl. professor i Heidelberg. II. 197.
- Buxhöwden, F. V. v.**, grefve. Rysk general. I. 97, 100, 104, 114, 123.
- Buttman, Ph. K.** Berömd grekisk filolog, bibliotekarie i Berlin. I. 34.
- Böhhnen, C. F. v.**, friherre. Major, slutl. öfverste. I. 235.

- Cagliostro, A. (Balsamo).** Italiensk äfventyrare, andebesvärjare, frimurare och bedragare. I. 23.
- Camps, L.** Förste adjutant hos Karl XIV Johan, hans handsekreterare och följeslagare under fälttåg och resor, af fransk härkomst; slutligen generalmajor i svenska armén. II. 107, 153.
- Canning, J.** Engelsk statsman, slutl. engelsk premierminister. I. 94, 143, 163.
- Carlsson, J. G. v.** President i Vasa hofbrätt, led. af Vetenskapsakademien, fogelsamlare. I. 12. II. 186.
- Carpelan, K. M.,** friherre. Öfverstelöjtnant, sedan tulldistriktschef. II. 132, 133.
- Cassano, hertig af.** I. 42, 43.
- Cassel, L. E.** Kammarråd. II. 226.
- Castlereagh, H. R. S.,** markis af **Londonderry.** Engelsk statsman och utrikesminister under världskriget mot Napoleon. II. 19, 24, 27, 125.
- Caulaincourt, A. A. L.,** hertig af Vicenza. Fransk general, ambassadör i Petersburg, sedermera Napoleon Is siste utrikesminister. I. 184, 192, 194, 198, 199.
- Cedergren, H.** Präst och kyrkoherde i S:t Peders kloster i Skåne, teol. dr. II. 287.
- Cederschiöld, P. G.** Med. dr., professor vid Karolinska institutet i Stockholm. II. 45.
- Cederström, B.,** friherre. President i krigskollegium, generallöjtnant, serafimerriddare. I. 98, 139, 161, 162.
- Cederström, J.,** friherre. Löjtnant; sedermera öfverste i armén, landshöfding på Gotland, generalmajor, president i kammarkollegium. I. 114, 245. II. 50, 51, 59, 60, 68, 138, 139.
- Cederström, O. R.,** friherre, sedan greve. Statsråd, t. f. öfverståthållare, generalamiral, en af rikets herrar. I. 108, 133, 153, 225, 238. II. 50, 51, 60, 61, 67, 78, 80, 86, 88, 89, 142, 143, 149, 151, 155, 157—160, 164, 205.
- Cevallos, P.** Spansk patriot, statssekreterare hos Ferdinand VII, sedan spansk minister i Neapel och Wien. I. 165. II. 125.
- Chevrenl, M. E.** Fransk kemist, professor vid Musée d'histoire naturelle i Paris. II. 198.
- Christie, V. F. K.** Norsk politiker, sekreterare vid riksförsamlingen på Eidsvold, president i stortinget 1814, 1815 och 1818; stiftsamtman i Bergen; äfven känd som antiqvarisk samlare och skriftställare. II. 15.
- Cock, C. L.** Öfverste. I. 98.
- Constant de Rebecque, B.** Schweizisk skriftställare, m:me de Staëls vän; politiker och parlamentarisk talare. I. 45.
- Cousin, V.** Berömd fransk filosof, skriftställare och politiker; professor vid Sorbonne i Paris. II. 199.
- Coyet.** Fröknar, döttrar af öfverstelöjtnanten frih. Sten Coyet till Ljungby, Bengtleboda och Årup, systrar till förés mormoder. I. 4.
- Cronstedt, K. O.** Amiral; olyckligt ryktbar såsom Sveaborgs förrädare. I. 90, 103, 104, 195, 196.
- Crusenstolpe, M. J.** Assessor, skriftställare. II. 217—226, 232.

- Cronstedt, J. A.**, grefve. Generallöjtnant och landshöfding i Östergötlands län. Tapper krigare, som utmärkt sig i finska krigen 1788—90 och 1808. II. 52.
- Czartoryska**. Furstinna, bosatt i Dresden. I. 34.
- Czartoryski, A. G.**, furste. Polsk patriot, Alexander I:s vän, en kort tid rysk utrikesminister. I. 65.
- Czerny, Georg (Karageorge)**. Serbiens befriare och förste furste. I. 299.
- Dævel, K. L.** Kommendant i Stockholm. II. 252.
- Daguessseau, H. F. de**. Fransk ämbetsman, kansler under régensens och Ludvig XV:s tid; berömd för sin rättrådighet och oförvitliga dygd. II. 166, 167.
- Dalman, V. F. A.** Publicist i Stockholm, riddarhustalare. II. 283, 286.
- Darelli, J. af**. Landthushållare, led. af Vetenskapsakademien; ekonomisk skriftställare. II. 45, 46.
- De Geer, K.**, friherre, sedan grefve. Öfverstekammarjunkare, serafimerriddare och excellens. Landtmarskalk vid 1823 års riksdag; bekant för den värdighet och det orubbliga lugn, hvarmed han ledde dess ofta stormiga förhandlingar. I. 8, 174.
- De la Gardie, J. G.**, grefve. Generalmajor, använd i diplomatiska beskickningar till Wien och Madrid, sedermera serafimerriddare, excellens, general, öfverstemarskalk m. m. Bekant såsom politisk person, mecenat och samlare. I. 27, 45, 62, 71, 99, 100, 106, 208, 236—238, 245, 246. II. 122—127, 154—156, 158, 206.
- Deleen, C.** Boktryckare i Stockholm. II. 114, 115.
- Della Torre**, hertigar. I. 41.
- Dernath, M. C. v.**, grefve. Dansk diplomat, sändebud i Sverige 1810, sedan i Sachsen, slutligen i Spanien. I. 255.
- Desaugiers, A. F.** Fransk diplomat, legationssekreterare i Köpenhamn, sedan chargé d'affaires i Stockholm, derefter generalkonsul i Danzig. I. 289.
- Désirée**. Kronprinsessa, sedan drottning af Sverige, Karl XIV Johans gemål. I. 262—264, 305, 306.
- D'Ohsson, C. M.**, friherre. Diplomat, anställd i Paris, Haag, slutl. i Berlin. I. 285, 290. II. 183.
- Drysen, D. S.** Pastor primarius i Stockholm. I. 193.
- Düben, G.**, grefve. Diplomat, kammarherre. I. 60, 61.
- Dulong, P. L.** Ryktbar fransk kemist och fysiker, slutl. chef för École polytechnique i Paris. II. 198.
- Dumas, J. B.** Fransk kemist, professor vid Sorbonne i Paris; produktiv vetenskaplig författare. II. 186, 196, 197.
- Dupin, A. M. J. J.** Fransk rättslärd och politiker, länge president i franska deputeradekammarerna; generalprokurator. II. 199, 200.
- Döbeln, C. G. v.**, friherre. Generallöjtnant, ryktbar fältherre under finska kriget 1808—9, segraren vid Juntas. I. 158, 184, 224. II. 31.

- Eberstein, C. J.** Biskop i Visby. II. 67.
- Edelerantz, A. N. (Clewberg)**, friherre. President i kommerskollegium, medlem af Sv. Akademien. I. 62, 69.
- Edelcreutz, D. (Ahlberg)**, adlad och friherre. Underståthållare i Stockholm; landshöfding i Stockholms län, någon tid t. f. öfverståthållare. I. 53, 64, 93, 97, 139, 144, 145, 172.
- Edenhjelm, G.** Generalmajor, landshöfding i Göteborg. II. 249.
- Edman, J. E.** Kammarråd, någon tid t. f. landshöfding i Göteborgs län; skicklig ämbetsman. I. 222. II. 135.
- Ehrenborg, Rich.** Brukspatron, riksdagsman, öfversättare. II. 245.
- Ehrengranat, C. A.** Stallmästare och direktör vid Flyinge stuteri. I. 252.
- Ehrenheim, F. V. v.**, friherre. Kanslipresident. Under hela Gustaf IV Adolfs regering hade v. E. utrikesärendena om hand. Allmänt aktad för sin ädla och rättsinniga karakter, äfven bekant såsom skriftställare i naturvetenskapliga ämnen. I. 59—61, 64, 72, 81—85, 92, 93, 95, 99, 102, 103, 105, 109, 125, 143, 147, 157, 165, 182, 184, 185, 187—191. II. 30.
- Ehrenström, J. A.** Regeringsråd, slutl. finskt statsråd; inblandad i den s. k. Armfeltiska konspirationen, memoarförfattare. I. 69.
- Ekhholm, G. T.** Borgmästare i Vesterås. II. 248.
- Ekman, E.** Professor Borgströmianus i Upsala. I. 14.
- Elliot, H.** Bekant engelsk diplomat, underhandlare i Sverige under Gustaf III:s krig med Danmark 1788, sedermera anställd i Dresden. I. 43. II. 143.
- Engelbrechten, H. F. C. v.** Öfverste och sekundchef för Göta garde, generallöjtnant; gick efter Pommerns afträdande i preussisk tjänst såsom chef för det efter honom benämnda Engelbrechtenska regtlet. Äfven använd i diplomatiska beskickningar. I. 134, 135.
- Engeström, L. v.**, friherre, sedan grefve, statsminister för utrikes ärendena. I. 201, 244, 245, 255, 277, 279, 281, 282, 284, 286, 290, 308. II. 10, 15, 23, 29, 32—35, 67, 81, 83, 86, 107, 112, 115, 125—131, 134, 135, 140—142, 149, 153, 158, 159, 161, 163, 181. — Hans grefviinna, f. **R. Chlapowska**. I. 248.
- Engmans Kajsa**. I. 64.
- Erdmann, A. J.** Geolog, professor och chef för Sveriges geologiska undersökning. II. 201.
- d'Esclignac**, hertiginna. I. 34.
- Essen, H. H. v.**, friherre, sedan grefve. Pommerns generalguvernör; bekant såsom en af Gustaf III:s förtrogna; sedermera fältmarskalk, riksståthållare i Norge, riksmarskalk. I. 65, 67, 71—74, 77, 78, 86, 87, 108, 125, 186, 191, 195, 199, 212, 236. II. 54, 124, 156, 157, 159, 160.
- Fabvier, C. N.**, baron de. Fransk general och politiker; filhellen. II. 199.
- Faxe, A. G.** Statsråd, sedan landshöfding i Blekinge, slutl. i Jönköpings län. II. 267.
- Ferdinand VII.** Konung af Spanien. I. 165, 262, 263, 288, 314.

- Ferdinand I.** Konung af Båda Sicilierna. I. 40—42.
- Ferdinand.** Storhertig af Toscana, sedan kurfurste af Salzburg. I. 39.
- Fersen, F. R. v.,** grefve. Öfverstekammarherre, excellens och serafinerriddare; nedlade efter sin broders, grefve Axel Fersens mord sin befattning vid hofvet. I. 163, 176, 248. — Hans hustru, **Lovisa Sofia Piper**, öfverhofmästarinna hos drottningen. I. 248.
- Fersen, H. A. v.,** grefve. Krigare och diplomat, slutl. riksmarskalk, mördad vid pöbelupploppet i Stockholm 1810. I. 9, 10, 24, 26, 47, 70, 71, 79, 83, 159, 191, 194, 199, 204, 246—254.
- Fichte, J. G.** Tysk filosof och patriot, slutl. professor vid Berlins universitet. I. 34.
- Flach, E. G.** Major, slutl. postinspektör i Karlstad, riddarhustalare. II. 49, 68.
- Flach, K. G.** Öfverstelöjtnant; landshöfding i Elfsborgs län, slutl. tullinspektör; riddarhustalare. II. 45—47, 49, 60, 68.
- Fleming, J. C.,** friherre. Major, sedan öfverstelöjtnant, kabinettskammarherre. II. 219, 220.
- Fleming, K.,** friherre. Hofman i Karl XIII:s hof, statsråd, slutl. grefve, och riksmarskalk; ledamot af Sv. Akademien. I. 22, 23, 292. II. 36, 53, 64, 72, 112, 176.
- Fleming, Sigrid Margaretha Charlotta.** Förf:s tredje hustru. II. 177, 178, 193.
- Flinck, M.** Lagman i Skåne. I. 275.
- Fock, B. V.,** friherre. Öfverste, generaladjutant, slutl. landshöfding i Upsala. I. 441.
- Fock, P. A.,** friherre. Hofmarskalk. II. 128.
- Fock.** Rysk general. I. 306.
- Forchhammer, J. G.** Professor i mineralogi vid Köpenhamns universitet, berömd naturforskare. II. 201.
- Foureroy, A. F.** Fransk kemist och läkare, under Napoleon I:s tid direktör för franska undervisningsverket. I. 42.
- Fournier, J. A.** Fransk handlande, någon tid bosatt i Göteborg, sedan i Paris; prinsens af Ponte-Corvo ombud vid tronföljarevalet 1810. I. 256.
- Frane, U. G.** Statssekreterare, slutl. öfverpostdirektör. I. 85.
- Frans II.** Kejsare af Österrike. I. 298.
- Fredenstam, J. J. (Beckmarek, adlad).** Kansliråd, kanslerssekreterare vid Upsala universitet. II. 95, 99.
- Fredrik,** kronprins, sedan konung Fredrik VI af Danmark. I. 25, 73, 254—256. II. 14, 25, 285.
- Fredrik Vilhelm III.** Konung af Preussen. I. 33, 67.
- Fredrika Dorothea Vilhelmina.** Drottning af Sverige, Gustaf IV Adolfs gemål. I. 18—21, 33, 70, 77, 83, 84, 86—88, 95, 104, 177, 180, 188, 190—192, 194, 218, 226, 248. II. 123, 128.
- Fries, E. M.** Ryktbar botanist och skriftställare, slutl. professor i Upsala. II. 176.

- Friesendorff, F. L. A. v.**, friherre. Öfverste, kabinettskammarherre, sedan öfverstekammarjunkare. II. 161.
- Fryxell, A.** Historieskrifvare, professor, kyrkoherde i Sunne i Vermland. II. 244.
- Fryxell J.** Filos. magister, landtvärnslöjtnant, inblandad i Grewesmöhlenska striden. II. 114.
- Furumark, J. H.** Öfverste. I. 219.
- Fähræus, O. I.** Statsråd, sedan landshöfding i Göteborg, naturforskare. II. 250.
- Fähræus, J. F.** Den föregåendes tvillingbroder, statsråd, sedan general-tulldirektör. II. 268.
- Gahn, C. P.** Öfverste. I. 104.
- Gahn, J. G.** Kemist och teknolog, (titulär) assessor i Bergskollegium, Berzelii lärare. II. 191.
- Gahn, H.** Den föregåendes broder, bekant läkare, hedersled. af Collegium medicum. I. 93.
- Garibaldi, G.** Italiensk patriot och frihetskjelte. II. 17, 295.
- Gay-Lussae, L. J.** Ryktbar fransk kemist och fysiker, professor vid Jardin des Plantes i Paris, pär af Frankrike. II. 188, 189, 196, 197.
- Gegerfelt, G. S. v.** Sjöofficer, slutl. kommandör på arméens flottas reservstat. I. 107.
- Geijer, E. G.** Historieskrifvare, skald, professor i Upsala. II. 244, 245.
- Genberg, P.** Professor i Lund, sedan statsråd, slutl. biskop i Kalmar. II. 263, 268—271.
- Geoffroy St Hilaire, E.** Fransk zoolog, anatom och naturfilosof, professor vid universitetet i Paris. II. 198.
- Georg**, prins-regent af England, sedan konung **Georg IV.** I. 302, 312, 313.
- Gerdes.** F. d. löjtnant vid landtvärnet. II. 143, 145.
- Gloucester, William Frederick**, hertig af. I. 26.
- Gortschakoff, M.**, furste. Rysk general, ståthållare i Polen. II. 286.
- Gourgaud, G., baron de.** Fransk general, Napoleons följeslagare till St Helena, historisk författare. II. 199.
- Gotha, Ernst**, hertig af. I. 36.
- Greiff, J. L. B. v.** Öfverjägmästare. I. 179.
- Greiff, C. S. T. v.** Den föregåendes son, löjtnant, sedan kapten. II. 12.
- Grenander, E. Chr.** Adjunkt vid Upsala universitet, sedan kontraktsprost och kyrkoherde i Sköfde, teol. doktor. II. 95.
- Grewesmühl, P. H.** Borgmästare i Visby, lagman. II. 139.
- Grewesmöhlen, C. A.** Öfverdirektör vid landttullverket, men vid landttull-uppbördens afskaffande skild från denna befattning. Pamflettskrifvare, förklarad ärelös och landsförvist, lefde sedan i Norge. II. 72, 103—119.
- Gripenstedt, Joh. Aug.**, friherre. Löjtnant, sedan statsråd; berömd riksdagstalare. II. 245, 263, 264, 267, 270, 273.
- Gripenwaldt, J. E.** Öfverstelöjtnant. I. 237, 238.

- Gudmundsson, Bengt.** Riksdagsman i bondeståndet. II. 268, 272.
- Guizot, Fr.** Fransk statsman, lärд och skriftställare. II. 199.
- Gummerus, H. J.** Fältprest, pastor i Högby på Öland. Känd för sin tap-
perhet i affären på Åland 1808. I. 105.
- Gustaf I.** Konung af Sverige. II. 17.
- Gustaf III.** Konung af Sverige. I. 21, 70. II. 42, 131, 231, 255.
- Gustaf IV Adolf.** Konung af Sverige. I. 9—11, 17—30, 37, 46, 47,
50—52, 54, 55, 61—181, 187—198, 206, 210, 214, 217, 218, 228, 237,
249, 272. II. 31, 203.
- Gustaf.** Kronprins af Sverige, sedan prins af Vasa. I. 198, 209, 234—
236. II. 20, 125, 138—140.
- Gyldenstolpe, N. F.,** greve. Landshöfding, Gustaf IV Adolfs guvernör,
excellens, serafimerriddare. I. 216.
- Gyldenstolpe, U.** Den föregående son, kaptenlöjtnant vid lifbrabanterna,
slutl. generalmajor. I. 21.
- Gyllenberg, Fr.,** greve. Justitieråd, sedan justitiestatsminister och serafi-
merriddare, allmänt aktad såsom skicklig och rättrådig ämbetsman. I. 48,
60, 61, 68, 69, 76, 78, 79, 84, 104, 135, 139, 144, 171, 193—195, 200,
201, 231, 264, 267, 270, 274, 292. II. 8—10, 13, 14, 33—36, 43, 63, 81,
82, 98, 110, 111, 113, 114, 117, 118, 126, 131, 150, 163, 164, 168, 208.
- Gyllengranat, C. A. B.,** friherre. Statsråd, vice amiral. II. 267.
- Gyllensköld, C. E. (Brelin, adlad och friherre).** Kontreamiral, Karl Johans
adjutant och förtrogne. I. 73, 74. II. 62, 65.
- Gyllenstorm, G.** Öfverste, kammarherre. II. 154—157.
- Gyllensvan, H. A. (Rosenqvist).** Major. II. 39.
- Görtz, G. H. v.** »Statsman, statsoffer», Karl XII:s rådgifvare. I. 152.
- Goethe, J. W. v** Tysk skald. I. 35, 36, 43. II. 193.
- Hagerman, J.** Bankir i Paris. II. 195.
- Hamilton, A.,** greve. Ryttmästare, godsegare. II. 63.
- Hamilton, G. W.,** greve. Statssekreterare, sedan justitieråd, slutl. landshöf-
ding i Linköping. I. 13.
- Hamilton, H. L. H.,** greve. Den föregående son, landtnarskalk vid flera riks-
dagar, landshöfding, statsråd, envoyé, universitetskansler. II. 241, 245, 280.
- Hamilton, H. A.,** friherre. Generalpostdirektör. II. 264, 265.
- Hamilton, H. D.,** greve. Löjtnant vid lifregementets husarer, sedan öfverste-
löjtnant, godsegare. I. 168, 169.
- Hamilton, J. E.,** greve. Den föregående broder. Öfverståthållare i Stock-
holm. II. 241.
- Hamilton, J. M.,** grefvinna, född af Petersens. Statsfru hos drottning
Fredrika, enka efter generallöjtnanten greve H. W. Hamilton. I. 64.
- Hammarsköld, L.** Vice bibliotekarie vid Kongl. Biblioteket, produktiv
skriftställare. II. 95, 114.
- Hartmansdorff, J. A. v.** Statssekreterare för ecklesiastikärenden, slutl.
president i kammarrätten; skicklig ämbetsman och framstående kon-
servativ politiker. II. 241, 245, 248, 251, 255, 256, 266, 273.

- Hauy, R. J.** Fransk mineralog och kristallograf, professor vid Sorbonne i Paris. II. 184, 187.
- Hazelius, J. A.** Officer vid ingenjörkåren, slutl. chef för topografiska kåren, generalmajor; framstående skriftställare. II. 129.
- Hederstjerna, K.** Expeditionsskreterare, sedan (titulär) stalskreterare. I. 84, 135.
- Hedvig Elisabeth Charlotta**, hertiginna af Södermanland, sedan drottning af Sverige, Karl XIII:s gemål. I. 24, 26, 28, 236. II. 85, 86, 159, 160.
- Hellbom.** Guldsmed, delaktig i Persiska mordet. I. 252.
- Helvig, Amalie v., f. Imhoff.** Tysk skaldinna, g. m. öfversten i svensk tjänst, sedermera generallöjtnanten i prussisk tjänst C. G. v. Helvig. I. 36.
- Hessen, Karl.** prins af, konung Frederik VI:s svärfader och g. m. hans fater; ståthållare i Slesvig och Holstein, dansk generalfältmarskalk, öfverbefälhafvare i Danmarks krig mot Sverige 1788. Ansågs tillhöra det reaktionära partiet i Danmark. I. 25, 31.
- Hessen-Kassel, Wilhelm I,** kurfurste af. I. 37.
- Hessenstein, F. W.,** furste. Son af konung Fredrik I af Sverige och greffinnan Taube; generalguvernör i Pommern, fältmarskalk. I. 70.
- Hierta, Fredr.,** friherre. Major. II. 28.
- Hierta, G. A.** Adjutant hos kronprinsen Karl Johan, slutl. generallöjtnant och friherre. II. 135.
- Hierta, J. G.** Öfverstelöjtnant i arméen, bekant sasom riksdagstalare, publicist och tidningsutgivare i frisinnad anda. II. 267, 268, 271.
- Hierta, L. J.** Utgivare af Aftonbladet, grosshandlare, riksdagsman. II. 246, 265, 267.
- Hierta, L.,** friherre. Generalmajor, landshöfding. I. 234.
- Hindbeck, C. M.** Hofrättsråd. II. 226.
- Hjelmstjerna, K. L.** Kontreamiral, chef för Åbo-eskadern af arméens flotta. I. 99.
- Hjortsberg, L.** Berömd skådespelare. I. 129.
- Holmgren.** Hofmästare hos konung Karl XIII. II. 143.
- Holst, J. H. v.** Öfverste, adjutant hos kronprinsen Karl Johan, slutl. generalmajor. II. 161, 163.
- Holst.** F. d. kapten. II. 162, 164.
- Holst.** F. d. kornett, den föregåendes son. II. 161—164.
- Holstein-Oldenburg, Georg,** hertig af. I. 192.
- Hood, Sir Samuel.** Engelsk amiral. I. 107.
- Houcke, v.** Badisk statsminister. II. 132.
- Hugo, Victor, vicomte de.** Ryktbar fransk skald. II. 199, 200.
- Humboldt, F. H. A. v.,** friherre. Berömd naturforskare och resande II. 194.
- Hutchinson, J.,** lord. Engelsk general. I. 81.
- Håkanson, A. af.** Landshöfding öfver Blekinge län, friherre, slutl. president i kommerskollegium. I. 76, 77, 105, 115, 116, 130, 131, 132, 135, 137, 140—143, 151, 152, 154, 165, 193, 199—205, 217, 221.

- Höijer, B.** Bekant filosof, slutl. professor i Upsala. I. 11.
- Höpkén, N. v.**, friherre. Major, sedan diplomat, slutl. svensk minister i Haag. I. 76.
- Ihre, A. E.**, friherre. Statsminister för utrikes ärenden. II. 250, 267. —
- Ihre, L. P.** Filosofie magister, sedan rektor i Visby, prost. II. 140.
- Infantado, N.**, hertig af. Spansk statsman och diplomat, Napoleon I:s motståndare, Ferdinand VII:s minister. I. 302.
- Ipson, C. A.** Hofpredikant, sedermera hospitalspredikant i Nyköping; slutl. afsatt för fylleri. II. 129.
- Iserhielm, H. V.** Statssekreterare för krigsärenden, sedan vice president i Kammarkollegium och ledamot af rikets allmänna ärendens beredning. II. 31, 149.
- Jacobson, N. v.** Förf:s ledsagare under hans första utländska resa; ledfe utan tjenst. I. 32, 42.
- Jacobson, P. v.** Den föregåendes broder, häradshöfding. I. 270—273.
- Jahnke, A.**, grefve. Öfverstelöjtnant och chef för drottningens tyska lifregemente. I. 181.
- Jansson, Peter.** Riksdagsman i bondeståndet. II. 56.
- Jernsköld, K. J.** Kapten vid artilleriet, sedan tullinspektör. I. 107.
- Josefina**, drottning af Sverige, konung Oscar I:s gemål. II. 251.
- Josef (Bonaparte)**, konung af Spanien. I. 314, 315.
- Jägerhorn, F. A.** Öfverste; efter Finlands eröfring landshöfding i Kymmene-gårds län, delaktig i Sveaborgs uppgifvande. I. 195.
- Jägerhorn, G. H.** Generallöjtnant, tapper krigare, som utmärkt sig i 1788—90 års krig. I. 109.
- Järta, H. (Hierta).** Landshöfding i Dalarne och ledamot af Sv. akademien, chef för riksarkivet m. m. Berömd politisk och vitter skriftställare. I. 160, 193, 199, 214, 238, 265, 291. II. 45, 55, 69—74, 77—79, 81, 82, 85, 89, 109—113, 118, 198.
- Karl**, hertig af Södermanland, sedermera konung **Karl XIII**. I. 8, 23, 24, 26—30, 37, 87, 94, 114, 179, 180—183, 186—192, 194, 195, 197, 202, 204, 207—213, 215—217, 220, 221, 227, 236, 237, 244, 245, 250, 251, 255, 262, 263, 265, 274. II. 15—17, 30, 31, 34, 35, 168.
- Karl Johan**, kronprins, sedermera konung **Karl XIV Johan**. (Jfr **Bernadotte**.) I. 31, 243, 251, 254, 256—267, 274—291, 294—315. II. 4—6, 10—16, 18—20, 21, 24—32, 40, 43, 51, 55—59, 64, 66—68, 73—80, 85—89, 102, 104, 106—117, 119—126, 128—136, 138, 140—157, 160—163, 167, 168, 198, 199, 203, 208, 212, 213, 216—218, 221, 228—232, 284—286.
- Karl**, kronprins, sedermera konung **Karl XV**. II. 242, 243, 249.
- Karl August (Kristian August)**, hertig af Augustenburg). Kronprins af Sverige. I. 193, 219, 237, 240—249. II. 34.
- Karolina**. Drottning af Båda Sicilierna, Ferdinand I:s gemål. I. 40, 42.
- Kauffman, Angelika**. Berömd tysk målarinna. I. 43.
- Kerner, J. G.** (i texten orätt Kern). Politisk partigångare och agent för franska republiken och kejsardömet, skriftställare, slutl. läkare i Hamburg. I. 16.

- Klercker, K. N. af**, friherre. Generalbefälhafvare öfver finska arméen vid krigets utbrott 1808. I. 90, 153.
- Klinckowström, A. L.**, friherre. Öfverstelöjtnant vid flottan. II. 142—146, 152—154.
- Klinckowström, H. A. L.** Förf:s första hustru, enka efter öfverste Möllersvärd. I. 46—48, 232, 242, 246.
- Klinckowström, O. W.**, friherre. Officer i svensk tjänst, sedan finsk general-löjtnant, geheimeråd, ledamot af finska senaten. I. 46, 47.
- Klinckowström, Th. L.**, friherre. De föregåendes fader, förf:s svärfader. Öfverstemarskalk hos drottning Fredrika, excellens, serafimerriddare. I. 236.
- Klingspor, V. M.**, friherre, sedan grefve. President i krigskollegium, excellens, fältmarskalk och öfverbefälhafvare för finska arméen under kriget 1808. I. 89, 100, 101, 107, 108, 112—114, 122, 123, 162, 181, 182, 184, 185, 190, 191, 196, 204, 208, 209.
- Klingspor, C. Ph. v.**, grefvinna, f. **Schwerin**. Enka efter hofstallmästaren, baron G. A. Klingspor. I. 64.
- Klintberg, K. (adl. af K.)**. Kommereråd, sedan statssekreterare, slutl. president i Kommerkollegium. II. 83.
- Konstantin**. Rysk storfurste. I. 79, 307.
- Koskull, H. M. C.** Hoffröken. I. 26.
- Knorring**. Rysk general. I. 183, 189, 193.
- Krabbe, G. E.** Slutl. hofrättsråd i Vasa hofrätt. I. 118.
- Kræmer, R. F.**, friherre. Landshöfding i Upsala län. II. 242.
- Kristian Fredrik**. Konung af Norge 1814, sedermera konung Kristian VIII af Danmark. II. 7, 9, 14, 20, 21.
- Kullberg, A. C:son af**. Kansliråd, sedan statssekreterare för ekklesiastik-ärenden, slutl. biskop i Kalmar; vitter författare. II. 117.
- Kullberg, H. A.** Sjukhusdirektör, skriftställare och öfversättare. II. 109, 110, 114.
- Kulneff, J. P.** Rysk öfverste, sedan general. I. 184.
- Kurek, C. A.**, friherre. Slutl. president i kammarrätten. I. 212.
- Lagerbjelke, G.**, friherre, sedan grefve. Svensk diplomat, kabinettssekreterare, hofkansler, statsråd, excellens, serafimerriddare, ledamot af Sv. Akademien. I. 27, 31, 38, 47, 67, 181—183, 187, 189—191, 195, 199, 210—212, 214, 240, 253, 289. II. 27.
- Lagerbjelke, G.**, grefve. Landshöfding i Nyköpings län, vid flera riksdagar landtmarskalk, första kammarens mångårige talman. II. 250.
- Lagerbjelke, J.** Öfverste i örlogsflottan, sedan vice amiral, statsråd, serafimerriddare och excellens. II. 268.
- Lagerbjelke, J. G.**, grefve. Amiral, sedan president i kammarrätten, medlem af Vetenskapsakademien. I. 119, 165.
- Lagerbring, G. O.** Öfverste, sedan friherre, generallöjtnant och serafimerriddare; tapper krigare. I. 183, 184, 193—195, 198.
- Lagerbring, K.** Statssekreterare vid krigsexpeditionen, sedan statsråd och serafimerriddare, friherre, grefve, excellens. I. 66, 85, 91, 95, 98, 99,

- 104, 105, 143, 154, 156, 166—168, 173, 202, 206. II. 36, 40, 50, 78, 81, 111.
- Lagerfelt, I. C. A.**, friherre. Hofmarskalk, godsegare. II. 272.
- Lagerheim, K. E. (Bergqvist, adlad)**. Kommerseråd, ledamot af rikets allm. ärendens beredning och af statsutredningen, sedan president och chef för statskontoret, friherre och serafimerriddare. L. var vid 1792 och 1800 års riksdagar sekreterare i sekreta utskottet och åtnjöt stort anseende för ämbetsmannaduglighet. I. 81, 83, 105, 130—132, 137, 140, 142, 143, 149, 151, 155, 156, 162, 163, 165, 167, 181.
- Lagerheim, O. E. (Weidman, adlad)**, friherre. President i kammarkollegium, serafimerriddare; skicklig och mycket använd ämbetsman. I. 193. II. 34.
- La Harpe, F. C.** Kejsar Alexander I:s lärare, sedermera direktor för Heltvetiska republiken af 1798. II. 24.
- Landell**. Assessor. I. 268.
- Landin, K. L.** Vice president i Svea hofrätt, justitie-ombudsman 1834—1847. II. 245.
- Lantingshausen, A. v.**, greve. Generalmajor, öfverstallmästare. I. 99, 100, 106—108, 112, 113, 126.
- Larsson, Lars**. Riksdagsman i bondeståndet. II. 56.
- Lavoisier, A. L.** Ryktbar fransk kemist; generalförpaktare, guillotinerad under franska revolutionen. I. 42.
- Lefrén, J. P.** Slutl. general af infanteriet, öfverkommendant i Stockholm. II. 251.
- Leijonhufvud, A. L.**, friherre. F. d. löjtnant, förf:s svåger. II. 177.
- Leijonhufvud, E. G.**, friherre. Den föregående yngre broder, slutl. öfverste-löjtnant. I. 110, 274.
- Leijonhufvud, Karin Charlotta**. Förf:s andra hustru. I. 232, 266. II. 171, 177.
- Leijonhufvud, S. A.**, friherre. President i Göta hofrätt. II. 213.
- Lejonstedt, K. J.**, greve. Öfverste, sedan generalmajor. I. 168, 171.
- Lenngren, K.** Kommerseråd, utgifvare af Stockholmsposten. I. 222. II. 83.
- Leopold, C. G. af**. Ryktbar vittor författare, ledamot af Sv. Akademien, kansliråd, (titulär) statssekreterare. II. 93—98, 100, 106.
- Lewenhaupt, C. E.**, greve. Kaptenlöjtnant vid lifdrabanterna, slutl. generalmajor. I. 178.
- Lewenhaupt, G.**, greve. Öfverhofstallmästare, sedan excellens och serafimerriddare. I. 8.
- Lewenhaupt, M. A.**, greve. Generalmajor, öfverstekammarherre, riksmarskalk, excellens. II. 254.
- Lexow**. Grosshandlare i Stockholm, delaktig i Fersiska mordet. I. 252.
- Lichtenstein, M. H. K.** Tysk resande och zoolog, professor vid Berliner-universitetet och föreståndare för zoologiska museet. II. 181, 194.
- Liljenerantz, J. (Westerman, adlad och friherre)**. President i kammarkollegium, sedan riksråd, serafimerriddare och greve; utmärkt ämbetsman, historiskt ryktbar såsom Gustaf III:s finansminister. I. 85, 127.

- Liljencrantz, C. O.**, friherre. Den föregåendes son, slutl. öfverstelöjtnant. I. 127.
- Liljensparre, H. (Sivers)**. Gustaf III:s bekante polismästare, sedan underståthållare i Stockholm, fullmäktig i tullstyrelsen och tullarendesocieteten. I. 144, 145.
- Liljensparre, K. A. A.** Den föregåendes son, major vid arméens flotta. I. 104.
- Liljewaleh, O. T.** Juridisk ämbetsman, slutl. justitieråd. I. 14.
- Lilljehorn, J. F.**, friherre. Landshöfding i Elfsborgs, sedan i Vesterås län. I. 79, 162.
- Lind, J. C.** Underståthållare i Stockholm. II. 163.
- Lindbom.** Traktör i Stockholm. II. 142—146, 152—154.
- Lindsfelt.** F. d. löjtnant. II. 160—165.
- Liverpool, R. R. J.**, lord. Engelsk statsman, förste skattkamarlord 1812—1827. II. 125.
- Ljungberg.** Fänjunkare. I. 113.
- Lobo de Silveyra,** chevalier. Portugals envoyé i Stockholm. I. 91, 92.
- Lode, G. V.** Justitiekansler, sedan president i Åbo hofrätt. II. 112.
- Lorichs, K. F.** Kapten vid gardet, slutl. generallöjtnant, öfverkommendant i Stockholm. I. 174. II. 251.
- Louise.** Drottning af Preussen, Fredrik Wilhelm III:s gemål, född prinsessa af Mecklenburg-Strelitz. I. 33.
- Ludvig XVIII.** Konung af Frankrike. I. 70, 75, 77, 80. II. 25, 27.
- Ludvig Filip.** Konung af Frankrike. II. 198.
- Luhme.** Instrumentmakare i Berlin. II. 194.
- Löfgren.** Kommissionär, delaktig i Persiska mordet. I. 252.
- Löfvenskiöld, S.**, friherre. Landshöfding i Örebro län, hofmarskalk, sedan president i kammarrätten, serafimerriddare och excellens. I. 199. II. 67.
- Löwenhielm, G. C. F.**, greve. Generaladjutant och kavalleri-inspektör, sedan general, excellens och serafimerriddare, derjemte ofta använd i diplomatiska beskickningar; sedermera under många år svensk minister i Paris. I. 89, 266, 267. II. 29, 195, 198, 199, 211, 234.
- Löwenhielm, K. A.**, greve. Den föregåendes broder. Generalmajor, svensk minister i Petersburg, under krigsåren 1813—15 en mycket använd diplomat. Sedermera statsråd, serafimerriddare och excellens. II. 25, 42.
- Macklean, R.**, friherre. Godsegare, kammarherre, bekant såsom enskiftets införare och landthushållningens omskapare i Skåne. I. 45, 209, 210, 246, 249.
- Magnus, H. G.** Tysk kemist och fysiker; professor i fysik och teknologi vid Berliner-universitetet. II. 194.
- Manfredini,** greve. Toskans minister. I. 39.
- Mannerheim, L. A.**, friherre. Justitieombudsman. Bekant politiker, dels från riksdagarna under Gustaf III:s regering, dels såsom ordförande i grundlagsutskottet 1809. I. 206, 213, 215, 249. II. 31, 39, 60, 71, 151, 152.

- Mannerskantz, K. A.** Kapten, godsegare, framstående riksdagsman. II. 263, 266.
- Marie Louise.** Drottning af Etrurien, född prinsessa af Spanien. I. 39.
- Mazér, J. P.** Grosshandlare i Stockholm. II. 88, 143.
- Mehr.** Slagtare i Lund. I. 16.
- Melin, G. H. af.** Generaladjutant, slutl. generalmajor. I. 147, 178.
- Mendelssohn-Bartholdy, Felix.** Ryktbar tysk kompositör. II. 194.
- Merry.** Engelsk diplomat, förut chargé d'affaires i Köpenhamn; sändebud till Sverige under Gustaf IV Adolfs sista regeringsår. I. 163, 164, 182, 183, 197.
- Mirabeau, H. G. Riquetti,** greve **de.** Ryktbar fransk talare och skriftställare, revolutionsman. I. 262.
- Mitscherlich, E.** Berömd tysk kemist, professor vid Berlineruniversitetet. II. 186, 187, 192, 194.
- Moltke, J. G.,** greve. Dansk geheimestatsminister, underhandlare hos kejsar Alexander 1813; framstående stats- och finansman samt mecenat. I. 105.
- Monturo.** Fransk mineralog. II. 184.
- Moreau, V.** Ryktbar fransk krigare, segraren vid Hohenlinden. Landsförvist af Napoleon, återvände han från Amerika till Europa för att delta i kriget mot Napoleon 1818. II. 5.
- Moreno, y Daviz, P.** Spansk minister i Stockholm, generalmajor. I. 261.
- Morian, K. A.** Öfverste; gick sedan i rysk tjenst. I. 222.
- Mortier, E. A. C. J.,** hertig af Treviso. Marskalk af Frankrike, befälhafvare mot svenska trupperna i Pommern 1807; under juli-monarkien någon tid krigsminister. II. 199.
- Mosander, K. G.** Kemist, professor vid Karolinska institutet, intendent öfver Vetenskapsakademiens mineralogiska samlingar. II. 201.
- Mühlenfels.** II. 133.
- Munck, J. H.,** friherre. Hofmarskalk och chef för hofekonomen i Gustaf IV Adolfs hof, öfverste i armén. Åtföljde efter revolutionen 1809 drottning Fredrika till Baden. I. 62. II. 130.
- Munck af Rosenschöld, E. Z.** Medicine professor vid Lunds universitet; riddarhustalare. I. 16, 256. II. 49, 59, 60, 63.
- Munthe, S. A.** Statsråd och chef för finansdepartementet. II. 267.
- Murat, Joachim.** Konung af Neapel. II. 19, 27.
- Mörner, A. G.,** greve. Statssekreterare vid handels- och finansexpeditionen; sedan statsråd, ledamot af Sv. Akademien, serafimerriddare, excellens, slutl. statsminister för utrikes ärenden. II. 29, 38, 39, 45—54, 61, 62, 66, 68, 70, 81, 112, 118, 149.
- Mörner, C. E.** (af Morlanda), greve. Hofmarskalk, ståthållare på Tullgarns slott. II. 93.
- Mörner, K.,** friherre, sedan greve. Generalmajor, öfverståthållare i Stockholm, fältmarskalk, riksståthållare i Norge. I. 190. II. 68, 80, 158.

- Mörner, C. St.**, greve. Landshöfding i Kronobergs län; sedan (titulär) president, excellens och serafinerriddare. II. 49, 216.
- Mörner, G. Fr.**, greve. Den föregåendes yngre broder, öfverstelöjtnant, sedermera brigadgeneral och riddare af svärdsordens stora kors, serafinerriddare. I. 267, 270.
- Mörner (af Morlanda), H. E.**, greve. De föregåendes broder, öfverste för ett husarregemente, sedan generallöjtnant, chef för lifdrabantcorpsen och konungens förste adjutant; kavalleriinspektör. Bekant för sin grof korniga qvickhet. I. 98.
- Mörner (af Morlanda), H.**, friherre. Öfverste, kommandant i Stockholm, slutl. landshöfding i Vesterbottens län. II. 144.
- Mörner, L.**, friherre. Biskop i Vexjö stift. II. 65.
- Mörner (af Morlanda), O.**, friherre. Löjtnant vid Uplands regemente, sedermera efter tronföljarevalet, i hvars utgång han hade så väsentlig del, adjutant hos kronprinsen Karl Johan, öfverste i arméen; någon tid tullinspektör vid Blockhusudden. G. m. en syster till hofkanslern, sedermera utrikesministern G. af Wetterstedt. II. 107, 140.
- Napoleon I.** Fransmännens kejsare. I. 9, 10, 32, 68, 72—75, 81, 84, 86, 89, 101, 112, 120, 124, 132, 161, 189, 193, 203, 209, 210, 214, 216, 253, 259, 264, 265, 281—291, 293—301, 303—307, 309, 310, 313—315. II. 4, 21—27.
- Nathorst, J. T.** Landbruksakademiens sekreterare, bekant agronomisk skriftställare. II. 175.
- Natt och Dag, O.** Löjtnant, pamflettskrifvare. II. 127—133.
- Nauckhoff, H. J.**, friherre. Vice amiral. I. 107, 108, 126, 216. II. 51.
- Nauckhoff, J. O.** Den föregåendes son, förste hofmarskalk hos Karl XIV Johan, sedan landshöfding i Blekinge län. II. 203.
- Neipperg, A. A. v.**, greve. Österrikisk general och diplomat; sedermera morganatiskt förmäld med Marie Louise, hertiginna af Parma, ex-kejsarinna af Frankrike. I. 298, 301.
- Nerman, K. U.** Justitiekansler, sedan landshöfding i Kalmar län. II. 224.
- Netzel, J. I.** Kansliråd och ledamot af Allmänna ärendenas beredning. I. 288.
- Nikolaus.** Kejsare af Ryssland. I. 257.
- Nilsson, Sven.** Ryktbar zoolog och arkeolog, slutl. professor vid Lunds universitet. II. 176, 179—181, 184, 186.
- Nolcken, E. R.**, friherre. Landshöfding i Kristianstads län. I. 131.
- Nordell, And.** Häradshöfding. I. 222.
- Nordenfalk, J.**, friherre. Justitiestatsminister. II. 257.
- Noreus, S.** Juridisk ämbetsman, slutl. justitieråd. I. 173, 174, 184. II. 169.
- Nordmark, Z.** Professor i fysik vid Upsala universitet. I. 9.
- Novosiltsoff, N.**, greve. Generalkommissarie i Polen, president i ryska riksrådet och ministerkomitén, ryskt sändebud i Frankrike. I. 75.
- Oldenburg, C. E.** Borgmästare i Stockholm, præsens i handelskollegium. Brigadchef för borgerskapets kavalleri och infanteri. I. 178.

- Olivecreutz, J. A.** Lagman i Halland. II. 56.
- Olsson, Lars.** Riksdagsman, talman i bondeståndet. I. 227.
- Oscar.** Kronprins, sedan konung **Oscar I** af Sverige. I. 264, 308, 314.
II. 13, 19, 28, 29, 81, 136, 141, 145, 212, 213, 218, 233, 234, 239,
240—244, 247—251, 254—262, 266, 268, 270, 286.
- Oscar II.** Konung af Sverige. II. 286.
- Otter, G. v.,** friherre. Öfverstelöjtnant, slutl. generalmajor, kabinettskammarherre. I. 216. II. 28.
- Oxenstjerna, J. G.,** greve. Riksråd och kanslipresident, serafimerriddare och riksmarskalk, Gustaf III:s vän, bekant såsom en af det Gustavian-ska tidehvarfvets förnämsta skaldar. I. 35, 164, 165. II. 96, 136.
- Oxenstjerna, C.,** grefvinna, f. Wadenstjerna. Statsfru hos drottning Fredrika, g. m. öfverstekammarjunkaren greve J. G. Oxenstjerna. I. 86.
- Oxenstjerna, M.,** friherrinna, f. Tomkins. Enka efter envoyén frih. K. G. Oxenstjerna. II. 143.
- Palin, N. G.** Svensk diplomat, sedan minister vid Ottomaniska Porten. Bekant lornforskare och egyptolog; slutl. mördad i Rom. I. 34, 302.
- Palm, J. Ph.** Tysk bokhandlare i Nürnberg, afrättad på Napoleons befallning. I. 48.
- Palmblad, W. F.** Skriftställare och kritiker; slutl. professor i grekiska vid Upsala universitet. II. 95, 99, 100.
- Palmqvist, M. D.,** friherre. Vice amiral. I. 133.
- Palmstjerna, C. O.,** friherre. Landshöfding i Linköpings län, sedan statsråd och chef för finansdepartementet, serafimerriddare. II. 241, 255, 266.
- Palmstjerna, N. F.,** friherre. Den föregåendes broder, diplomat och militär, länge svensk minister i Petersburg, generallöjtnant. II. 132.
- Pelletier, P. J.** Fransk kemist, föreståndare för École de pharmacie i Paris. II. 197.
- Pestalozzi, J. H.** Ryktbar schweizisk pedagog. I. 44, 45.
- Peyron, L. B.** Öfverste, sedan generaladjutant. I. 102, 144, 160.
- Peyron, G. A. (Peijron),** friherre. Generallöjtnant, statsråd, serafimerriddare. II. 250, 267, 268.
- Pienne, hertig de, sedermera hertig d'Aumont.** Fransk emigrant, som under Sveriges fanor deltagit i pommerska kriget och i svenska arméen nått graden af generaladjutant. Var verksam såsom underhandlare till Bourbonernas förmån hos kronprinsen Karl Johan och återvände efter restaurationen till Frankrike. I. 75, 101, 158, 159, 249.
- Pierrepont, H.** Engelsk diplomat, sändebud i Sverige 1805—7. I. 74.
- Piper, S.,** född grefvinna Fersen. I. 26, 79, 159, 246—249.
- Platen, A. C. v.,** sedermera friherre. Hofmarskalk i Gustaf IV Adolfs hof, generalkrigskommissarie i Pommern. I. 151—153.
- Platen, B. B. v.,** friherre, sedan greve. Statsråd, sedan riksståthållare i Norge, serafimerriddare, excellens; Göta kanals grundläggare, en af de verksamaste vid avägbringandet af Sveriges förening med Norge. I. 95, 215, 238, 284, 286. II. 11, 62, 199.
- Platen, B. J. E. v.,** den föregåendes son, greve. Sjöofficer, sedermera

- statsråd och chef för sjöförvarsdepartementet, svenskt sändebud i London, någon tid utrikesminister. II. 263.
- Poppius, G.** Justitieråd, sedan president i kommerssekollegium, slutl. statsråd och serafimerriddare. Utmärkt ämbetsman och nitisk befrämjare af Sveriges ekonomiska utveckling. I. 14, 52, 176, 177, 193, 199, 275. II. 149, 169, 170, 174, 206—208, 210, 212, 225, 242, 243, 275.
- Posse, A. M.**, greve. Två gånger justitiestatsminister, serafimerriddare, riksmarskalk. II. 250, 257, 258, 261, 262, 266, 268.
- Posse (af Säby), C. H.**, friherre, sedan greve. Öfverste för Skaraborgs regte, riddare af svärdsordens stora kors; slutl. general af infanteriet, excellens och serafimerriddare. Tapper krigare, som med utmärkelse deltagit i alla Sveriges krig 1788—1814. I. 219, 235.
- v. Post, S. A.** Kapten, slutl. generaladjutant. I. 273.
- Pradt, D. D. de.** Ärkebiskop af Mecheln; bekant politisk skriftställare och diplomat. II. 199.
- Prevost, L. C.** Fransk geolog, professor vid Sorbonne i Paris. II. 196.
- Puke, J. af**, greve. Generalamiral, statsråd, excellens, serafimerriddare. I. 76, 77, 107, 119, 133, 150, 153, 238. II. 36, 51.
- Pälman, O. F.** Adjutant hos kronprinsen Karl Johan, sedan öfverste, t. f. landshöfding i Linköpings län. II. 57, 60, 104, 107, 109.
- Qvanten, K. v.** Major, kammarherre hos drottning Hedvig Charlotta. II. 49.
- Qvensel, K.** Med. doktor, professor, zoolog. I. 12, 13.
- Raab, A. C.**, friherre. Kammarherre, landthushållare; mångårig och framstående riksdagsman. II. 264—266, 272.
- Rajalin, S. M.**, friherre. Amiral, slutl. landshöfding i Gefleborgs län. I. 62, 63, 72, 73, 82, 110. II. 139.
- Ramel, M.**, friherre. Riksråd och serafimerriddare, medlem af Sv. Akademien. I. 86. II. 136.
- Ramel, O.**, friherre. Kapten, godsegare. I. 45.
- Regnér, A.** Protokollssekreterare, publicist, utgifvare af åtskilliga periodiska skrifter af kort varaktighet. I. 287.
- Rehausen, G. M. v.**, friherre. Svensk diplomat, envoyé i London. I. 313. II. 126.
- Retzius, A. J.** Professor i naturalhistoria vid Lands universitet, ryktbar naturforskare och produktiv författare. I. 13.
- Retzius, M. C.** (i texten orätt Karl). Professor vid Karol. institutet, medlem af Vetenskapsakademien. II. 184, 186.
- Reuterdaahl, H.** Universitetsbibliotekarie i Lund, sedermera statsråd, slutl. ärkebiskop. I. 50. II. 272.
- Reuterholm, G. A.**, friherre. Hertig Karls vän och allsmäktige rådgifvare, Sveriges mest inflytelserike man 1792—96; president, excellens och serafimerriddare. I. 8, 27, 28.
- Reuterskiöld, L. A.** Generalmajor. II. 7—9.
- Richert, J. G.** Förste expeditionssekreterare, häradshöfding; berömd jurist och frisinnad politiker. II. 245, 246, 271.

- Ridderstolpe**, grefvar. **F. L.**, slutt. landshöfding i Vesterås län; **G.**, slutt. hofmarskalk. I. 12.
- Ridderstolpe, F. W.**, grefve. De föregåendes fader; president i bergskollegium, riksråd, serafimerriddare. I. 85. II. 136.
- Rislachi, G. G.** Svensk läkare, lifmedikus, slutt. förste fältläkare vid vestra arméén, ornitolog. I. 12, 138.
- Rodais, P. A. G. de.** Fransk emigrant, öfverste i svensk tjänst, generaladjutant. Återvände efter restaurationen till Frankrike och blef maréchal de camp och riddare af St Louis-orden. I. 169, 172, 173.
- Romanzow, N. P.** Rysk diplomat och utrikesminister (rikskansler) 1807—14; tillhörde det franskvänliga partiet i Ryssland. I. 287, 298, 307.
- Rose, G.** Bekant tysk mineralog, professor vid universitetet i Berlin. II. 181, 192, 194.
- Rosen, A. P. v.**, grefve. Landshöfving i Göteborgs län 1809—34; 1814 guvernör öfver Norge sunnanfjälls; generallöjtnant i arméén. Nitisk ämbetsman. II. 126.
- Rosen, R. M. v.**, grefve. Öfverste, sedan generalmajor, slutt. öfverhofjägmästare. I. 190, 192, 193, 209.
- Rosenblad, M.** Statsskreterare vid inrikes civilexpeditionen, sedermera statsråd (1809) och justitiestatsminister (1829—40), friherre och grefve, serafimerriddare. En af Sveriges mest använda ämbetsmän, som under fyra konungars tid beklädde viktiga poster i regeringen. I. 14, 50, 69, 83, 85, 124, 132, 137, 140, 142, 143, 147—149, 154, 156, 157, 167, 176, 193, 194, 199, 200, 201, 203, 244, 292. II. 15, 34—36, 50, 54, 55, 63, 64, 72, 75, 78, 81, 82, 174, 208—213.
- Rosenstein, C. Rosén v., (Aurivillius).** Biskop öfver Linköpings stift, sedermera Svea rikets ärkebiskop. I. 193, 238.
- Rosenstein, N. v.** Statsskreterare för ecklesiastikärendena, (titulär) landshöfding. Bekant skriftställare, Sv. Akademiens sekreterare. I. 291, 292, 294. II. 31, 37, 38, 96, 146, 147.
- Rosenstein, S. v.** Andre sekreterare i presidentexpeditionen, entledigad för sina uttalanden mot konungen under 1789 års riksdag; ledde sedan utan tjänst. I. 45.
- Ross.** Kapten på ett engelskt skepp. I. 31.
- Rothoff, B. F.** Bergsråd, led. af Vetenskapsakademien. II. 47.
- Rudenschöld, M.** Hoffröken; olyckligt ryktbar för sin förbindelse med G. M. Arnfelt. I. 69. II. 203.
- Ruffo, F.** Kardinal; kontrarevolutionär diktator i Neapel. I. 40, 41.
- Rutberg, J. J.** Riksdagsman i bondeståndet. II. 267, 268.
- Ruuth, E.**, friherre, grefve. President i kammarkollegium; excellens och serafimerriddare. I. 24—26, 206, 208, 236—238, 242, 246. II. 47—49.
- Rålamb, A. S.**, friherre. Ryttmästare, hög frimurare. I. 27.
- Rålamb, C.**, friherre. Ståthållare på Drottningholms slott, sedan öfverhofstallmästare, excellens och serafimerriddare. I. 21, 22.
- Rålamb, U. E.**, grefvinna, f. v. Düben. Den föregåendes hustru. II. 143, 145, 154.

- Rönström, O.** Lagman. I. 273.
- Saint Joseph, baron de.** Fransk ämbetsman, son af drottning Desiderias äldre syster Marie Anne Rose Marseille Clary. II. 200.
- Sandels, J. A.,** greve. General, president i krigskollegium, serafimerriddare och excellens, sedan riksstatthållare i Norge, fältmarskalk. Berömd här-förare, hjälten i finska kriget. II. 156, 157.
- Sandströmer, A. P.** Landshöfding, statsråd. II. 269.
- Schiller, Fr. v.** Tysk skald. I. 35, 36.
- Schlegel, A. W. v.** Ryktbar tysk skriftställare, skald, estetiker, kritiker och språkforskare, under fru v. Staëls inflytande äfven politisk skriftställare. Mot Napoleon utgaf han skriften »Sur le système continental et ses rapports avec la Suède, Hamburg 1813.» Slutl. professor i Bonn I. 45. II. 94.
- Schlotheim, Caroline von.** Kurfurstens af Hessen älskarinna, af honom upphöjd till grefvinna **von Hessenstein.** Oaktadt det förnedrande i sin ställning har hon af historien erhållit det vittnesbörd, att hon var »en af sitt lands välgörarinnor». I. 37.
- Schultz.** Fersens försvarare vid upploppet 1810. I. 252.
- Schulzenheim, C. Th.** Öfverste, sedan generallöjtnant, friherre. I. 160.
- Schulzenheim, D. v.** Arkiater, preses i Sundhetskollegium, bekant läkare, riksdagstalare. II. 49.
- Schwan, H. N.** Grosshandlare i Stockholm, direktör vid ostindiska kompaniet; borgarståndets talman vid alla riksdagar 1809—23 (utom 1810) slutligen statsråd. I. 193, 248. II. 54, 144.
- Schwerin, C. F. C. v.,** greve. Generalmajor, tapper krigare. I. 49, 91, 92, 95, 96, 98, 187, 188, 191.
- Schwerin, F. B. v.,** greve. Kontraktsprost och kyrkoherde i Sala. teol. doktor. Bekant riksdagstalare, tillhörande riddarhusoppositionen, samt skriftställare i finansfrågor. II. 44, 45, 49, 50, 52—55, 61, 83, 100—103.
- Schwerin, W. G. v.,** friherre. Hofstallmästare hos enkedrottningen Sofia Magdalena, äfven använd i åtskilliga diplomatiska beskickningar till Ryssland. I. 21, 209, 216. — Hans hustru, **Martina Törngren,** känd såsom vitter och spirituel. II. 101.
- Schönström, P.** F. d. öfverste, kommandör m. st. k. af Vasaorden; riksdagstalare. I. 224, 234, 250. II. 154—157.
- Sergel, J. T.** Berömd svensk bildhuggare. I. 35.
- Signeul, E.** Svensk handelsagent i Paris, sedan generalkonsul derstädes. Längre fram äfven använd i diplomatiska värf, särskildt bekant genom det uppdrag han erhöill att bevaka svenske ministerns i Paris baron Lagerbjelkes förhållande till franska regeringen. I. 304, 305. II. 18.
- Silfverhielm, G. H.** Öfverjägmästare i Jönköpings län, hofjägmästare. I. 216.
- Silfverskiöld, N.,** friherre. Major, godsegare. I. 209, 210.

- Silfversparre, I. L.** Generaladjutant, sedan generallöjtnant, hofmarskalk. I. 178, 179, 190, 194, 206, 219, 251.
- Silfverstolpe, A. G.** Riddarhussekreterare, bekant såsom skald och talare, ledamot af konstitutionsutskottet 1809. II. 50, 51.
- Silfverstolpe, D. G.** Ryttnästare, slutl. öfverste i generalstaben. I. 168. — Hans broder, **L. G. Silfverstolpe**, ryttnästare, sedan hofmarskalk. I. 169, 173.
- Silfverstolpe, F. S.** Kammarherre, förut chargé d'affaires i Wien och Petersburg, sedermera öfverintendent; konstkännare, musiker och vittlerlekare. II. 50.
- Silfverstolpe, G. A.** Docent i Upsala, tidskriftsutfväare, sedan rektor i Norrköping, kansliråd, slutl. kyrkoherde i Söderköping. I. 11. II. 45, 50, 59.
- Silfverstolpe, F. O.** Statsråd och chef för ecklesiastikdepartementet, sedan landshöfding i Vesterås. II. 267, 268.
- Siljeström, P.** Skriftställare, rektor. II. 265, 272.
- Skjöldebrand, A. F.,** friherre, sedan greve. General, öfverståthållare, statsråd, serafimerriddare och excellens. Segraren vid Bornhöft, en bland de verksamaste af 1809 års män; äfven känd såsom dilettant i målning, musik och poesi. I. 110, 159—161, 199, 204, 212, 234. II. 72, 73, 78, 80, 107.
- Skjöldebrand, P. E.** Den föregåendes broder, landshöfding i Nyköpings län, sedan generaltulldirektör; president. I. 234, 235. II. 65, 66, 160—165.
- Smith, W. Sidney.** Engelsk sjöofficer, under ryska kriget i svensk tjänst. Utmärkte sig äfven sedermera såsom sjöhjelte under Englands krig mot Frankrike, och blef slutl. amiral och generallöjtnant vid engelska marinen. II. 19, 199.
- Sofia Albertina.** Prinsessa af Sverige. I. 194.
- Soult, N. J.,** hertig af Dalmatien. Marskalk af Frankrike, under juli-monarkien minister. II. 199.
- Spalding, G. L.** Tysk filolog, professor, ledamot af Berlinerakademien. I. 34.
- Spalding,** Major. I. 216.
- Sparre, K.,** friherre. Öfverståthållare, krigsminister, riksråd och serafimerriddare. Bekant såsom en af de mest nitiska öfverståthållare, som hufvudstaden egt. I. 4. II. 158.
- Sparre, B. E. (Franc-),** friherre, sedan greve. Chef för ingenjörkorpsen, generallöjtnant och t. f. president i krigskollegium. II. 129.
- Sparre, F.,** friherre, sedan greve. Hofkansler, guvernör för kronprinsen Gustaf Adolf; riksråd, serafimerriddare; ledamot af konungens högsta domstol; slutl. rikskansler och såsom sådan vårdare af utrikesangelägenheterna (1792—97), den siste som innehaft denna värdighet i Sverige, och visserligen af ingen ansedd vara den vuxen. I. 4.

- Sparre, G. A. V.**, greve. Justitiestatsminister, sedan riksmarskalk, universitetskansler. II. 240, 241, 269, 271.
- Sparrman, A.** Assessor i Collegium medicum, professor, bekant naturforskare och resande. II. 124.
- Speransky, M.**, greve. Rysk statsman, rikssekreterare, lagstiftare. I. 298, 301.
- Sprengtporten, J. W.**, friherre. Generallöjtnant, tvenne gånger öfverståhållare i Stockholm, serafimerriddare. II. 248, 255, 256.
- Staël von Holstein, A. L. G.**, f. **Necker**, friherrinna. Enka efter svenske ambassadören i Paris **E. M. Staël v. H.** Ryktbar författarinna. I. 44, 45, 258, 259. II. 94, 95, 99, 124, 209, 219.
- Staël von Holstein, C. L.**, friherre. Kapten vid Kalmar regemente, bekant riksdagstalare och oppositionsman. II. 59, 60—62, 66.
- Staël von Holstein, O. W.**, friherre. Statsråd, justitieråd, slutl. generalpostdirektör. II. 255, 267.
- Stedingk, C. B. v.**, friherre, sedan greve. Svensk ambassadör i Petersburg 1790—1808 och 1809—11; sedermera fältmarskalk. Tapper krigare; en af Sveriges skickligaste diplomater i senare tid. I. 63—65, 73, 80, 82, 88, 89, 92, 110, 111, 139, 146, 161, 166, 167, 169, 172, 173, 182, 185, 187, 190, 216. II. 18.
- Stedingk, L. E.**, greve. Den föregåendes son. Officer vid hästgardet, slutl. generalmajor och kavalleri-inspektör. II. 141.
- Stenbock, M.**, greve. Öfverstekammarjunkare, generaladjutant, slutl. generalmajor och serafimerriddare. I. 10, 11, 29.
- Stenhammar, J. A.** Akademi-boktryckare i Upsala, vittlerlekare, slutl. prest. II. 99.
- Stjerneld, G. N. A.**, friherre. Statsminister för utrikes ärenden. II. 268.
- Stjerneld, C. C.** f. **Gyldenstolpe**, grefvinna. Överhofmästarinna. I. 87, II. 42.
- Stockenström, F. R. v.** Öfverste, generaladjutant af flygeln. I. 76.
- Strindlund, N.** Riksdagsman i bondeståndet, tvänne gånger talman. II. 254, 267, 268.
- Strussenfelt, M.** Ryttmästare. II. 122, 123.
- Strömfelt, C. A.**, greve. General, serafimerriddare, anställd i Gustaf III:s och Gustaf IV Adolfs hof. I. 179, 181.
- Suchtelen, P. v.**, greve. Rysk general och diplomat, deltog såsom rysk befälhafvare i finska kriget 1808—9; sedermera under en lång följd af år Rysslands sändebud i Stockholm. Äfven bekant såsom historisk författare, bokkännare och samlare. I. 112, 185, 195, 281, 302, 303. II. 4, 57, 127.
- Suremain, Ch. de.** Fransk emigrant, generalmajor och generaladjutant för svenska arméens artilleri. Återvände efter restaurationen till Frankrike och blef generallöjtnant i fransk tjenst. I. 190.
- Suworow, P. A. W.**, furst **Italinsky**. Ryktbar rysk härförare, Ismailias och Warschaus eröfrare, slutl. generalissimus öfver alla ryska arméer. I. 9.

- Swahn.** Landsfiskal. I. 271.
- Svanberg, L. F.** Kemist och mineralog, professor vid Upsala universitet. II. 201.
- Svedenstjerna, E. W.** Öfvermasmästare, direktör. II. 182.
- Sylvander, J.** Juridisk ämbetsman, slutl. friherre, president i Svea hofrätt. I. 273.
- Talleyrand-Périgord, C. M.,** furste af **Benevent.** Ryktbar fransk statsman, diplomat, upprepade gånger utrikesminister. I. 75, 260. II. 18, 24.
- Tandefelt, C. R.** Löjtnant, delaktig i Fersiska mordet. I. 252.
- Taube, E.,** friherre. Generallöjtnant, öfverstekammarjunkare, en af Gustaf III:s gunstlingar. Historiskt bekant för sitt inflytande dels hos denne konung, dels hos Gustaf IV Adolf. I. 26.
- Tawast, J. H.,** friherre, sedan grefve. Öfverste för Jemtlands regte; sedermera general, serafimerriddare och excellens. Ofta använd i diplomatiska beskickningar och under längre tid verksam såsom svenskt sändebud vid danska hofvet. I. 67, 70, 298.
- Tegnér, Esaias.** Skald, professor i Lund, biskop i Vexjö. I. 162. II. 22, 95, 173.
- Tegman, P.** Professor i matematik vid Lunds universitet. I. 6.
- Tengmalm, P. G.** Ornitolog. I. 12.
- Tersmeden, J. N.** Kammarherre, godsegare; framstående konservativ riksdagsman. II. 272.
- Tersmeden, W. F.,** friherre. Godsegare, ordförande i Jemkontoret, bekant riksdagsman i liberal riktning. II. 263—266, 269, 272.
- Thénard, L. J.,** baron. Ryktbar fransk kemist, slutl. administrateur du Collège de France. II. 196, 197.
- Theorell, S. L.** Kammarråd, justitieombudsman, politisk skriftställare. II. 245.
- Thiers, A.** Fransk statsman och författare, slutl. franska republikens president. II. 199.
- Thomander, Joh. Henr.** Professor vid Lunds universitet, slutl. biskop i Lund; berömd talare. II. 173, 268, 270.
- Thomé, G. H.** Förf:s förste lärare, slutl. expeditionsskreterare. I. 5—8. II. 167.
- Thornton, E.** Engelsk diplomat, verksam i Sverige åren 1812—15. Förut anställd i Amerika; sedermera i Portugal. I. 90, 103, 288, 302, 313.
- Thun.** Pommersk ämbetsman, president. I. 80.
- Thunberg, C. P.** Berömd naturforskare och resande, professor i Upsala. I. 8.
- Tibell, G. V.** (adlad och friherre af T.). Generallöjtnant och president i Krigskollegium; hade deltagit i Napoleons italienska fälttåg. Skicklig och kunskapsrik officer, äfven känd såsom författare. I. 68, 69, 90, 104, 106, 122, 132, 136, 137, 139, 140—143, 152, 171, 289.
- Tilas, F. A.,** friherre. Hofjägmästare. I. 28, 29.
- Toll, J. C.,** friherre, sedan grefve. Generalguvernör i Skåne, general, slutl. fältmarskalk, Gustaf III:s vän. I. 16, 27, 31, 54, 62, 63, 76, 80, 98, 106, 119—122, 136, 139, 142, 157, 164, 169—171, 190, 238—241.

- Toll, N.** Öfverste. G. m. förf:s stjufdotter, **Hedvig Möllersvärd**. Deras dotter, **Amelie T.**, g. m. statsrådet, sedermera biskopen P. Genberg. II. 263.
- Torén, M.** Juridisk ämbetsman, slutl. justitieråd. I. 14.
- Tornérhjelm, A. F.** Öfverstelöjtnant vid adelsfanan, godsegare i Skåne. II. 57.
- Tornérhjelm, J. W.** Öfverstelöjtnant. I. 111.
- Trolle, Fr.** Öfverstelöjtnant, stiftare af de stora Trolleska fideikommissen. I. 3.
- Turdfjæll, J. G.** Revisionssekreterare och generalauditör; justitiekansler 1818—19. II. 139, 167.
- Törneblad, B. J.** Litteratör, någon tid anställd såsom notarie vid sjötulls- och posträtterna. Författare till en mängd politiska och vittra strökrifter samt öfversättningar från tyskan. II. 114, 151.
- Ugglas, S. af, (Uggla, adlad, baron och grefve).** Landshöfding i Stockholms län, öfverståthållare, president i kammarkollegium, excellens. Framstående ämbetsman, isynnerhet inflytelserik under Gustaf IV Adolfs regering. I. 24, 30, 50, 53, 59, 66, 71, 76, 82, 83, 85, 88, 92, 96, 97, 102, 109—112, 122, 125, 132, 136, 137, 139—147, 151, 165—167, 169, 171, 174, 175, 179, 181, 182, 187. II. 104, 108, 123.
- Ugglas, P. G.,** grefve. Den föregåendes son, statsråd, excellens, serafimeriddare. II. 174, 208.
- Uhr, K. D. af.** Direktör vid tackjernsblåsningen och stångjernssmidet, led. af Vetenskapsakademien. II. 45.
- Ulfsparre.** Adjutant hos fältmarskalken Klingspor. I. 114.
- Wachtmeister, A.,** grefve till Mälsåker. Fältmarskalk. I. 3.
- Wachtmeister, K. A. Trolle-,** grefve. Riksdrots, författarens fader. I. 3—6, 10, 14, 15—18, 23—25, 28, 30, 32, 47, 49—53, 55, 59, 61, 66, 70, 71, 76—87, 94—96, 99, 100, 102, 104, 105, 109, 110, 115, 121, 127, 128, 137, 140, 141, 143, 144, 146—151, 153, 154, 156, 157, 159, 161—163, 165—168, 174, 175, 177, 179, 180, 186, 188, 189, 191, 193—210, 217, 231, 232, 242. II. 34, 170, 255.
- Wachtmeister, Cl.,** grefve. Den föregåendes broder, amiral, excellens, serafimeriddare. I. 133, 159, 179, 206.
- Wachtmeister, G.,** grefve. Förf:s farbroder, general, excellens, serafimeriddare. I. 66, 67, 108, 189, 225. II. 162, 203.
- Wachtmeister, H.,** friherre till Björkö. Riksråd. I. 3.
- Wachtmeister, H.** grefve till Johannishus. Generalamiral, Karlskronas grundläggare. I. 3.
- Wachtmeister, A. K., Trolle** grefve. Förf:s son, hofmarskalk, landshöfding i Kristianstads län. II. 218, 290.
- Wachtmeister, H. G.,** grefve. Förf:s sonson, kabinettskammarherre. II. 276.
- Wachtmeister, Ulrika Lovisa Maria,** f. Sparre, grefvinna. Förf:s moder. I. 4. II. 174.
- Wærn, C. F.** Riksdagsman i borgarståndet, sedan statsråd; president i kommerskollegium. II. 265.
- Wærn, J.** Statsråd, sedan landshöfding i Skaraborgs län. II. 267.

- Wallmark, P. A.** Kongl. bibliotekarie och kansliråd, bekant produktiv publicist och författare i politiska och vittra ämnen. II. 33, 136.
- Wegelin, J. G.** Kommerseråd, fullmäktig i riksgäldskontoret. I. 163.
- Vegesach, E. E. G. v.,** friherre. Generalmajor, sedan generallöjtnant; tapper krigare. I. 30, 82, 90, 106—108, 111, 113, 136, 172, 235.
- Weimar, Karl August,** hertig af. I. 35—37. II. 193.
- Weishaupt, A.** Illuminaterordens stiftare; professor i Ingolstadt, sedan hofråd. I. 36, 37.
- Wennerqvist.** Handlande i Stockholm. I. 112.
- Wetterstedt, G. af,** friherre, sedan greve. Kabinettssekreterare; sedermera hofkansler, statsminister för utrikes ärendena, serafimerriddare m. m. I. 17, 49, 72, 75, 77, 87, 95, 109, 124, 139, 156, 164, 284, 286, 291, 293, 299, 308, 313. II. 15, 20, 24, 37, 48, 49, 54, 57, 62—64, 67, 71, 72, 78, 81, 91, 95, 97—103, 110—118, 132, 142—144, 146—152, 160, 168, 206, 207.
- Wieland, C. M.** Tysk skald. I. 36.
- Wieselgren, P.** Domprost, produktiv skriftställare. II. 203.
- Wilhelm af Oranien,** Nederländernas befriare. II. 17.
- Winkler, J. M.** Revisionssekreterare. II. 146.
- Wirsén, G. Fr. af,** friherre och greve. Statssekreterare för krigsärendena, sedermera president i statskontoret, serafimerriddare, slutl. statsråd; utmärkt ämbetsman. II. 9, 15, 38, 45, 47—49, 53—55, 61, 62, 66, 67, 69, 71, 73, 74, 77—82.
- Voss, J. H.** Tysk skald, översättare och fornforskare. I. 34—36.
- Wrangel (af Adinal), H. G.,** friherre. Kapten, sedan överstekammarjunkare. I. 156, 159.
- Wrangel (af Adinal), K. A.,** friherre. Den föregåendes fader, landshöfding i Kristianstads län, excellens. II. 93.
- Wrede (af Elimä), F.,** friherre, sedan greve. General, serafimerriddare, excellens, någon tid statsråd, slutl. fältmarskalk. Bekant för sitt verksamma deltagande i tronföljarevalet 1810. I. 67, 74, 86, 108, 170, 171, 216, 219, 238, 270, 271. II. 176.
- Wrede, K. Ph.,** furste. Baiersk general, slutl. fältmarskalk. I. 60, 61.
- Wöhler, F.** Tysk kemist, Berzelii lärjunge och vän, slutl. medicine professor i Göttingen och generalinspektör öfver Hannovers apotek. II. 192.
- Yvon.** Fransman, bosatt i Göteborg. II. 135.
- Zelow, K. G.** Överstelöjtnant, hofmarskalk. II. 45.
- Zibet, C. B. v.,** friherre. Hofkansler, ledamot af Sv. akademien. I. 16, 102, 109, 121, 149, 181.
- Åkerhielm, G. F.,** friherre. Ryttnästare, sedan öfverste, generallulldirektör, statsråd, serafimerriddare. I. 178. II. 225.
- Åkerman, F.** Landshöfding, sedan president i kommerskollegium. II. 266.
- Ödmann, S.** Domprost i Upsala, berömd polyhistorisk skriftställare. I. 12.

INNEHÅLL.

Politiska förhållanden, regering och riksdag 1814—1817.

Kronprinsens politik 1813, 3. — Kielerfreden och konventionen i Moss, 5. — Samtal mellan Reuterskiöld och Gyllenborg, 9. — Underhandlingar i Norge, 10. — Misströstan om föreningen med Norge, 13. — Norska frågans lyckliga slut 1814, 14. — Senare uttalanden om norska frågan, 16. — Legitimisterna och Karl Johan, 17. — »Prinz Gustav von Schweden», 19. — Kejsar Alexander, 20. — De hundra dagarnas krig, 22. — Kronprinsen och händelserna i Frankrike, 24. — Riksdagen och utrikespolitiken, 26. — Krigiska tankelekar, 28. — Karl XIII vid gröna bordet och i konseljen, 30. — Lars von Engeström, 32. — Gyllenborg och Rosenblad, 33. — Fleming, Adlerbeth, Adlercreutz 36. — Wetterstedt, Rosenstein, 37. — Wirsén, 38 — Mörner, Mannerheim, 39. — Missnöjet vid riksdagen 1815, 40. — Klagomål öfver lyxen och flården, 41. — Merkantilismen och jordbruksintresset 1815, 44. — Riddarhusdebatter: Mörner, Boije och Ruuth, 46. — Särskilda utskottet, 49. — Regeringens misstämning, 50. — Mörner och landshöfdingarna, 52. — Regeringens ledamöter och grefve Schwerin, 54. — Änkedrottningens brudgäfva, 56. — Kronprinsen och statsutskottets ledamöter, 58. — Déchargefrågan på riddarhuset, 59. — Regeringens hållning, 62. — Landshöfding Skjöldebrand i preteståndet, 65. — Wirséns tillänkta förflyttning, 66. — Riksdagens slut, 67. — Hans Järta, 69. — Kronprinsen och vaxelkursen, 73. — Öfverläggning i statsrådet om kursen, 77. — Wirséns och Järtas afgång, 79. — Systemförändring, 83. — Bekymmersamma utsigter, 84. — Prohibitiva författningar, 86. — Öfverflödslagen, 89.

Tryckfrihets- och högmål 1815—1817.

Fosforister och göter, 92. — Fru Staël, 94. — Wetterstedt och fosforisterna, 95. — Svensk litteraturtidning och akademisterna, 96. — Hofkanslern och fosforisterna, 97. — Wetterstedt mot Schwerin, 101. — Schwerins protester, 102. — Grewesmöhlen och Boije, 103. — Kronprinsen och Grewesmöhlen, 106. — Pamflettkriget, 109. — Statsrådet och skandalfejden, 110. — Åtgärder mot Grewesmöhlen, 113. — Kronprinsen och pamflettkriget, 115. — Slutet på Grewesmöhlenska fejden, 117. — Grewesmöhlens landsförvisning, 118. — Karl Johans farhågor för dynastiska stämplingar, 119. — Strussenfelt och De la Gardie, 122. — Angifvelser mot De la Gardie, 124. — Misstankar mot Armfeltssöner, 127. — Natt och Dags pamflett, 128. — Högmålet mot Natt och Dag, 130. — Spionrapporter, 133. — Tidningssqualler, 135. — Dynastiska farhågor, 137. — Gustaf Vs skål i Visby, 138. — Lindbomska högmålet, 140. —

Förgrifflig artikel i »Föreningen», 146. — Frågan om »Föreningen» i statsrådet, 148. — Törneblad och Wetterstedt, 151. — Lindbom och Klinckowström, 152. — Schönströms och Gyllenstorms förvisning från Stockholm, 154. — Cederström och drottningen, 159. — Lindsfeltska målet, 160.

Otium cum dignitate.

Afsked från justitiekanslersämbetet, 166. — Öfvertalningar att kvarstanna i tjensten, 168. — Anledningar till afskedstagandet, 170. — Syssetsättningar på Årup, 172. — Ekonomi, 174. — Biografiska data efter 1817, 176. — Återupplifvande af naturstudier, 178. — Sven Nilsson och Trolle-Wachtmeister, 179. — Studier på Berzelii laboratorium, 182. — Kemiska arbeten, 184. — Början till vetenskaplig författareverksamhet, 186. — Personligt förhållande till Berzelius, 190. — Utländsk resa 1832—1833: i Berlin och Paris, 193. — Franska kemister och mineraloger, 195. — Bekantskaper i Paris, 198. — Hemkomst och fortsatta studier, 201. — Historiskt författarskap, 202.

Förhållande till det offentliga lifvet. 1817—1844.

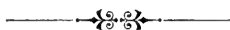
Kallelse till statsrevisionen 1827, 205. — Grefve Rosenblad, 208. — Trolle-Wachtmeisters utnämning till justitiestatsminister, 211. — Uppmaningar att mottaga ämbetet, 212. — Afböjande svar, 214. — Politisk ståndpunkt, 215. — Crusenstolpe, 217. — Crusenstolpeska målet 1838, 219. — Berzelius och Crusenstolpeska målet, 225. — Om regeringen och riksdagen, 226. — Karl Johans sista år, 229. — Grefve M. Brahe, 230.

Riksdagen 1847—1848.

Konung Oscar, 233. — Björnstjerna och författaren, 234. — Bref till Björnstjerna, 235. — Anmodan att mottaga landtmarskalksstafven, 239. — Konservativa strömningar, 241. — De grå, de hvita och de röda, 242. — Kronprinsen Karl, 243. — Riksdagens början. Konservatismens öfvertag, 244. — Reformsällskapet, 246. — Marsoroligheterna i Stockholm, 247. — Regeringen och representationsfrågan, 257. — Konungen, konstitutions- och bevillningsutskotten, 258. — Samtal med konungen, 260. — Enskilda öfverläggningar i reformfrågan, 262. — Reformvännernas minoritet, 265. — Déchargede-batten, 267. — Ministerförändringen, 268. — Regeringens representationsförslag, 270. — Förslaget tillfälliga framgång, 272. — Danska frågan, 273.

Viridis senectus. 1848—1871.

Yttrande om representationsreformen 1865, 275. — I ståthållarefrågan i Norge 1859—60, 282. — Karl Johans och Oscar I:s norska politik, 284. — Uttalanden i kyrkliga frågor, 287. — Religionsfrihetsfrågan, 288. — De sista lefnadsåren, 289. — Slutord, 292.

R Ä T T E L S E R.

- Sid. 9 (kolumnrubriken) står med läs mellan.
» 50 rad. 5 nedifr.	» August	» Fredr. Samuel.
» 57 » 9 uppifr.	» Pählman	» Pålman.
» 59 » 17 »	» en	» ena.
» 60 » 12	» Pählman	» Pålman.

» 105 Början af sista punkten i första noten bör hafva följande lydelse: Den såsom bilaga till nämnda arbete införda förteckningen öfver tryckta Grewesmöhliana, uppgjord af bokens författare, med begagnande, särskildt för bestämmande af tiden för hvarje skrifs utgifvande, af en af Hr K. F. Werner upprättad katalog, lemnar o. s. v.

Sid. 120 rad. 4 nedifr.	står utgöra	läs utgör ett.
» » » 2 »	» oskrifna	» oskrifvet.
» 191 » 2	» thes slikes	» thesslikes.
» 195 noten	» upptaga	» upptager.
» 196 rad. 10 uppifr.	» Brogniart	» Brongniart.

